1

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله الذي جمع بين اللطيف والكثيف
وأقام لنا موادا من الأغذية والأهوية والأسقية
والأدوية وأمرنا بتمييزها ما أرفق لحاجة البدن لتعديل
المزاج وجعل أبواب الصحة قائمة في الوجوه المعروفة
المكروهة ببيان من العلم الواضح ومراعاة الأمثلة
الدالة على الصحة التي هي أهنأ قسمة وأمرأ نعمة
وهي إذا طالت أيامها جهلت وإذا زالت ظهر لها
عرفت ومن له أدنى مسكة من عقله أصلح من سياسة
خلقه وخلقه ولم أجد شيئا أشبه بالخير من إصلاح
وجهه فرأيت أن أتحف إخواني بكتاب يبدأ
إذا كان ذلك واجبا في حكم الإنسانية وأخرج جملة
الصحة فأذكر أجزاء من علماء الطب ...

ليكون مدخلا الى علم الصناعة على سبيل المسئلة والجواب
ليقرب من الفهم وارجو به الثواب الجزيل من الله
عز وجل وهو المعين فاقول وبالله التوفيق الى كم جزء
ينقسم الطب الى جزئين وما هما حفظ الاصحاء
على صحتهم بالاشياء المشابهة لهم ومداواة المرضى
بالاشياء المضادة لامراضهم ما الصحة اعتدال
المزاج ما العلة الخروج عن الاعتدال من كم
ذا يتركب الاجسام من النار والهواء والماء والارض
ما مثاله الصفراء والدم والبلغم والسوداء ما طبع الصفراء
حار يابس في طبع النار ما علامة غلبة الصفراء صفرة
اللون ومرارة الفم والعطش والجفاف والنحول
والتوسع النبض والاقشعرار ما الذي يحدث غلبة
المرة الصفراء الحميات المحرقة والاورام الحارة
والقروح الساعية والطواعين والحمرة

دوال الماء

والرقان وحرقة البول وسقوط الشهوة للطعام

وقروح الامعاء ما الذي يجب ان يستعمل عند

وجود هذه العلامات المبادرة الى تلدحق

ما يعقبها وما الذي يعقبها جميع الاشياء البارده

الرطبة كماء الشعير وماء الرمان والحصرم والحماض

فان لم تعتدل بهذه الاشياء اخرج بما تخرج المرة

الصفرا بماء اللبان ولم تسخن كالاجاص وماء اللبلاب

والبنفسج والخيارشنبر والترنجبين وماء الهليلج

وماء الرمان المدقوق بشحمه وماء التمر الهندي

ما طبع السوداء بارد يابس طبع الارض

ما علامة غلبة المرة السوداء الزيادة في الفكر

والوهم واتصال الغم والهم وقلة الشهوة

والسهر وكمودة اللون والفزع في النوم

والوسواس ما الذي يحدث غلبة المرة السوداء

الماليخوليا

الماليخوليا والحميات الربع والبهق واليرقان
الاسود والدوالي وداء الفيل والجنون والصرع بما
ذا يتلاحق قمعها بالاغذية المعتدلة الباردة الرطبة
ان كان من الاحتراق والا بالحارة الرطبة وان لم
يعتدل استفرغ بالافتيمون وطبيخه وما يشبهه ما طبع
البلغم بارد رطب طبع الماء ما علامة غلبة البلغم
بياض اللون والبلادة والكسل والنوم وكدر
الحواس والترهل وقلة الاستمراء ما الذي يحدث غلبة
البلغم الفالج واللقوة والخدر والرعشة والنسيان
والسكتة والحميات التي تاخذ كل يوم بما ذا يتلاحق
قمعها بالرياضة الشديدة والاغذية الحارة اليابسة
والتوابل الحارة كالفلفل والدارصيني والزنجبيل وال
فان لم يعتدل خرج بالتربد وشحم الحنظل ونحوهما
ما طبع الدم حار رطب طبع الهواء ما علامة
غلبة الدم حمرة الوجه وثقل الراس وكلال الحواس

واحتكاك المواضع التي اعتيد منها اخراجه ما الذي
تحدث عليه الدم الدماميل والقروح والطواعين
والخوانيق والجدري والحميات المطبقة والسرسام
والموت فجاة ما الذي يعقبها اخراجها الفصد
والحجامة ان امكن او التسكين بالمبردات والربوب
الحامضة مثل رب الحصرم ورب الريباس وحماض
الاترج واشباهها العوت في علل الراس
ما الراس مجمع الحواس كم علل الواقعة في الراس
الصداع والشقيقة والسدر والدوار والسرسام
والصرع والنسيان والسبات والسكتة والفالج
واللقوة والكابوس والوسواس والخدر والسهر والتشنج
والرعشة والاختلاج واما علله الظاهرة فالحزاز
والسعفة وداء الثعلب والحية والصلع والقروح
والبثور والسلع ما الصداع الم يعرض للراس
في كل معه الحواس من ما يكون الصداع

الصداع

من تغير مزاج الدماغ اذا افرط في الحر او البرد وماذا
سبب تغيره يعرض ذلك اما من قبل الهواء المحيط
بالابدان او الافراط في المأكول او المشروب او الحركة
او السكون او النوم او التيقظ او الاستفراغ او الاحتقان
او الاحداث النفسانية ثم اذا يعالج بتعديل
المزاج وكيف بمقابلة اضدادها لزوال الفساد
فيقابل الهواء الحار بالبارد والبارد بالحار والامتلاء
بالخلاء والخلاء بالامتلاء والحركة بالسكون والسكون
بالحركة وسائر الاشياء على هذا المثل بأي دليل
يعرف هذه الاوجاع بمسئلة المريض وتعرفه بما هو
اكثر او اقل ما الذي ينذر بالصداع اذا فارق مزاج
الخاص ان فارق الاعتدال في البرد والرطوبة الى الحر
واليبس انذر بالبرسام والوسواس والصداع الحار
وان افرط في البرودة والرطوبة انذر بالصرع والسكتة

دول
والنسيان والفالج واللقوه والصداع البارد

الحار ما الشقيقة وجع يعتري نصف الراس

بماذا يداوى بما يداوى به الصداع ما السدر هو ش

يعرض في الراس فيحدث الدوار ما سببه بخار

غليظ حار او بارد بما يستدل على حدوث هذه

العلة ما تقدم من التدبير بالزيادة والنقصان

ما دليل الزيادة الثقل في الراس والسبات والكسل

وعظم النبض وتواتر النبض بماذا يعالج بالجواء والاستفراغ

ما دليل الكاين من الخواء الطنين في الاذن والخفة

في الراس والنهوش واتصال السهر ودوام الصوم

بماذا يعالج بالامتلاء وصب المياه والادهان

ما السام ورم يحدث في الدماغ من الامتلاء

والاستفراغ ما كيفية هذين النوعين اما الكاين

من الامتلاء فمن الدم والبلغم واما الكاين

من الاستفراغ فمن كيفية المرار اذا ارتفع

الى

الى الدماغ بخار حار ما علامة البرسام الحار الصداع
الدائم والسهر والهذيان والفزع في النوم والجفاف
والعطش كيف يحترز منه بترك الغم والتعرض
للشمس والتعب والسهر وما يجفف وما يسخن واستعمال
الاشياء المرطبة من المياه والادهان والاشربة
والاغذية ما علامة الكاين من الدم احمرار الوجه
وادرار العروق وسيلان الدموع والصداع الشديد
والنفور من الضوء كيف يحترز منه باستعمال
المبردات من الحموضات والفصد والاسهال
بالاذان وسهل واستعمال الاغذية المبردة المرطبة
ما علامة البرسام البارد السبات والثقل والكسل
وبياض اللون وتفاوت النبض وقلة العطش
والجفاف ماذا يحترز منه بترك المرطبات
والفصد في المسخنات ما الوسواس خفاف بعض

ما علامة البرسام

ما الوسواس

في غشاء الراس فيضر بالاذهان والحواس بلا حمى
والصداع ما سببه دوام الصوم والخواء والقتال
والسهر والغم وشدة الاحتراق وخاصة الدم
في عروق الدماغ واستحالتها الى المرة السوداء
ما علامته الحزن الدائم والوحشة من الناس
والصمت والاختلاط في الكلام والضحك والبكاء
ايما اقرب من السلامة ما كان مع الضحك
فهو اسلم واقل خطرا وما كان مع البكاء فهو اشد خطرا
كيف يحترز منه اجتناب الغم والتعب في الماكول
والمشروب والملاهي والاشتغال الى الادهان الرطبة
بماذا يعالج بتغيير المزاج بالاشياء الباردة الرطبة
وبالجماع والانس والجماع ما الكابوس ضرب من
الخناق يحدث في النوم فيمنع من التنفس والحس
بماذا ينذر بالصرع ما سببه ارتفاع بخارات
الاخلاط الغليظة اللزجة ومن دوام التخم وسوء

الهضم

ما الصرع

الهضم والسكر الشديد لان مزاج يعرض اكثر
للشبان والمكتهلين بما ذا نحترز منه بترك النوم
وتلطيف الغذاء والرياضة قبل الطعام وتنحية
الفضول المحتقنة في الابدان وقد ينفع النبيذ
والقيء وجميع ما يحلل الفضول ما الصرع سدة
تعرض في بطون الدماغ فيحدث الغشي على سبيل
التشنج ما علامته كلال الحواس والثقل
في الرأس والغشي بغتة والزبد في الفم وخروج
البول بغير ارادة من اي خلط يعرض من
السوداء والبلغم فيفسد مجاري الروح الذي يجري
ولا ينفذ في الدماغ فيحدث الصرع فمن
يمكن ان يبرأ اولى في الاطفال بتنقل ويبرأ
وفي الباقين لا يبرأ بما ذا نحترز منه بدوام
الرياضة وتلطيف التدبير في الماكول والمشروب
والانتقال من هواء رطب الى هواء يابس

وترك السكر والاستفراغات والمبادرة الى
اخراج الخلط الغالب بعد التدبير الملطف
وعند وقت النوبة يكثر من تشميم السذاب ولا يتعرض
للكرفس وتعلق عليه الفاوانيا وتستعمل الترياق
الاربع وطبيخ الافتيمون ما النسيان ابتداء　　ما النسيان
يعرض للعروق في الدماغ من بخارات ترتفع من
المعدة وهو البرسام البارد ما علامته ضعف
الحركة والحرارة وضعف النبض والتنفس وبياض
اللسان وعسر فتح الاجفان وتبين معها ما مر
الاشياء لذي فراج يعرض اكثر اجتماع خلط
بلغمي في البطن المؤخر من بطون الدماغ واكثر
ما يعرض من دوام السكر والتخم وقلة الرياضة
ما الذي يحترز منه بتلطيف الغذاء والميل الى
المجففات المسخنات وتاخير الغذاء والاقلال
من النوم والدلك الدائم وترك المرطبات
والانتقال الى المواضع اليابسة ما السبات　　ما السبات

السهر

السهر سببه تعرض في الدماغ من خلط بلغمي المرار
ما علامته شخوص البصر مع اتصال السهر وفتح
العين بغير اطباق وان كان البلغم اقوى
يظن العليل انه نايم بماذا يعالج ان كان تغميض
العين اكثر عولج بعلاج النسيان والسكته
كيف يحترز منه بما يحترز من النسيان ويعالج بعلاجه
ما السكته
ما السكته سببه كامنه تعرض في تجاويف الدماغ
من خلط بلغمي فيمنع الروح النفسانيه ان تنبث
في الاعضاء بمنزلة منع الغيم ضياء الشمس ما علامتها
عدم الحس والحركه هل يسلم منه ان سلم فيعالج
بعرض له ان يدفع الفضل من جانب الى جانب
لذي السن ان يعرض اكثر لسل المشايخ بماذا تعالج
ان كان من سقطة على الراس كان اقرب الى
المخلص واسهل علاجا بماذا يمتحن هل يقبل
العلاج بان يعطس بادخال ريشه او سعوطا
في الانف فان عطس يرجى برؤه وافاقته

وان لم يعطس لم يرج ثم ماذا يعالج بشم المسك
والعنبر واللخلخة السليمانية ودخان الميعة وشم
الشونيز وبالحقنة والشيافات الملينة وشم
الغالية ما الفالج بطلان جانب البدن

ما الفالج

مع سلامة العقل وبطلان فعل العضو من
ماذا يتولد من فضل غليظ بلغمي في منابت
الاعصاب فيبطل به حركة الشق من البدن
ما سببه سدة تعرض للاعصاب وربما بطل
معه اللسان وذلك اللسان ثم ماذا يحترز منه بدوام
الرياضة والدلك وتلطيف الغذاء والسهر والحذر
من التخم ما مقدمة الفالج التكلل في الحواس
والتعب في الحركات والخدر وقلة العطش ثم ماذا
يعالج بالتدبير الملطف المسخن والانتقال الى
الاماكن الحارة اليابسة وترك المرطبات
والميل الى المجففات المسخنة وشم العنبر

واللخ

والتخلخل السليمانيه وجميع ما يغير مزاج الدماغ وبالعطاس
وما ينقي الراس ويقوي الحواس من الايارجات وبعد النضج
ويفتح السدد كمار الاصول ودهن الخروع والاصطباغ
بالخردل وتغير الماء بالعسل ما اللقوه استرخاء جانب
الوجه مع ميل الشفه وبطلان حس العضو ما سببها
انسداد منافذ العصب المودي للحس الى عضل الخدين
فتتشنج عضل الفكين فيميل بجانب الصحيح لكثرة
المادة التي في الجانب السقيم ثم اذا لعالج بالدلك بالايارج
والتكميد بماء الرياحين والشبث والقليه وتلطيف
الغذاء ومنع النوم ويعالج بعلاج الفالج و[illegible]
والغرغرة بالايارج والاصطباغ بالخردل وتناول ماء
العسل وان يطلى بالغاليه وبالعاقرقرحا والمرزنجوش
والسيسابوا والخردل ومضغ الكندر وتوخذ في الفم
جوزبوا ويكمد بطبيخ الفوتنج وتلطيف التدبير
ويمرخ بدهن النرجس والبان والسوسن والبلسان

ما اللقوه

والكبار متغيرا وقد يعرض الفالج واللقوة في بعض
الاحيان ويعالج بما يرطب كماء الشعير والاستحمام
وشرب الشراب الممزوج وهذا النوع يعرض
بعقب الحميات المحرقة ما الرعشة ضعف
يعرض في العصب فيثقل عليه حمل ثقل البدن
فيرتعش لضعف العصب من ماذا يحدث اما
من يبس او من رطوبة ما علامة الكائن من
الرطوبة ان يعرض للمشايخ ويتقدمه نسيان
وسيلان اللعاب من الافواه وكدر الحواس
واضدادها من اليبس بماذا يعالج الكائن
من الرطوبة بما يعالج باللقوة والفالج بماذا
يعالج الكائن من اليبس بالاستحمام والتوسع
في الطعام والمنام وترك الاهتمام وبالشراب
الممزوج وقد يعرض الرعشة من كثرة شرب
الشراب وعلاجه التنقل بما يكسر من عادته

وفعلا

9

وفعله ما الخدر عدم الحس وبطلانه من ماده تحدث
من البلغم بما انه ينذر بالفالج واللقوه كيف
يحرس بالتدبير الملطف واتصال السهر والتعب
والاكباب بالاشياء الحارة وترك المرطبات
والانتقال الى الاماكن اليابسة وترك التخم
واستعمال ما يعين على الهضم ما الاختلاج حركة
من غير ارادة تحدث من البلغم والبخار الغليظ
فيحرك الجلد بما ينذر الفالج بالدلك والحركة
وتلطيف الغذاء والتمريخ بالادهان الحارة
والاقلال من الغذاء ما التشنج حركة
وانجذاب من غير ارادة من ماده تحدث
من يبس او رطوبة ما علامة الحادث من
اليبس ان يكون يعقب الاستطلاق
ويأتي جزءا بعد جزء ما علامة الكائن من الرطوبة

ما الاختلاج

ما التشنج

ان يحدث بعقب التخم والراحة وان يأتي بغتة بما يعالج اما الكائن من اليبس فعلاجه عسر ويعالج بالدخول في الماء الفاتر دايما والتمريخ بالادهان المرطبة وشرب الشراب الممزوج وماء الشعير والاغذية المرطبة مع الادهان والكائن من البلغم يعالج بعلاج الفالج ما الزكام سيلان الرطوبات من الراس من المنخرين ما علامة حدوثه تواتر العطاس مع كلال الحواس والثقل في الراس ما سببه اما كثرة الفضول فيدفع كاندفاع القي من المعدة والاسهال من الاحشاء والعرق من المسام واما من هواء بارد وصب الماء البارد فيحتبس الفضول في الراس فينفد المسام ويحدث الزكام واما من ملاقات هواء حار يذوب الفضول في الراس فلا يقدر الوعاء على ضبطها فيخرجها بالمنخرين الذي هو كالميزاب فاذا انحدر الى الصدر والرية سمي نزلة

ما علامة

ما علامة الكائن من البرد التعرض للهواء البارد
والماء البارد والثقل في الراس مع تواتر
العطاس ووجود الخفة والراحة ان كان من
فضل محتقن بماذا يعالج بالحمام الحار والتكميد
بالخرق المسخنة والانكباب على بخار ماء
الرياحين وجميع ما يفتح المسام وترك التعرض
لشم الاشياء الباردة اليابسة كالورد
والكافور والانتقال الى الاماكن الحارة
الرطبة وقلة التعرض للهواء البارد والتكشف
وترك النوم على القفاء وتغطية الراس
وان ظهر منه علامات الدم كحمرة الوجه
وعظم النبض يستعمل الفصد ويقطع
الحادث من البلغم بشم الشونيز والتدخين
بالسندروس والنوع الحار بالتدخين
بالكافور ورش الخل على حجر الارحية
المسخنة وبالنخالة المنقعة في الخل فان

فان كان الفضل لطيفا جدا نغلظ بما يتخذ من لب
وماء الشعير وماء الباقلى والخشخاش ما التشهر الصلب
الأزرق من ماذا يحدث من اليبس بماذا يعالج
بجميع الرطوبات والحمام وصب الماء العذب
الفاتر والتوسع في الغذاء الموافق العلل الظاهرة
في الرأس ما الحزاز نثار قشور لطيفة من جلدة
الرأس يشبه النخالة ما سببه بخارات رديئة
يجتمع تحت الجلد ما علاجه دوا يلين الجلد
والحذر مما يبخر وغسل الرأس بماء السلق والملح
ودقيق الحمص والخطمي والترمس والباقلى وماء الشعير
وتدهين الرأس بدهن الورد والآس ودوام
الحلق والطلي بطين الحر ومرارة البقر والبورق
والخل والغسل الدائم بما ذكر ما السعفة قروح
تعرض في الرأس من بخارات حادة لذاعة
بماذا يعالج بتغيير المزاج وتنقية البدن بنقيع
الصبر والهليلج بالمرهم المتخذ من العروق

والخل

ما الداء الثعلب

والخل والكرد أسنج ما العلة المعروفة بداء الثعلب والحية
تناثر الشعر من الرأس واللحية ما سببه إفراط رطوبات
العفنة بمنزلة الأرض السبخة وإما من الاحتراق وعدم
الماء بماذا يعالج بقطع السبب لئن كان من الرطوبة
فبعلاج الفالج يعالج وإن كان من اليبس فبالممروخ
والمروخ اللينة والمياه العذبة والشراب الممزوج
والروح والراحة والنوم وكذلك يعالج ابتداء الصلع
ما سبب تناثر الشعر وتساقطه تحلل الجلد ونقصان
مادته أو فساد كيفيته بماذا يعالج بما يولد الخشن
واستعمال المعرية كالأدلاك ودهن الآس وبرشياوشان

ما سبب تولد القمل

ما سبب تولد القمل في الرأس رطوبات حارة
فاسدة عفنة تكون تحت الجلد بما علاجه
الاغتسال والتنظيف وتغيير الثياب والحلق
وما ينفي الرطوبة المولدة للقمل كالميويزج والزرنيخ
والزيبق والبورق والخل والحمام الدائم والتعريق
وتبديل الثياب ولبس الكتان القول

القول في علل العين ما العين وحده عضو حساس في
اشرف ما في الراس من الحواس وهو مركب من
طبقات و رطوبات ما جوهره جوهر النار
بما ذا يتم الابصار بملاقاة الانوار ما العلل الواقعه
في العين الرمد والانتفاخ والبثور والقروح
والبياض والسبل والطرفه والظفره والماء والانتشار
والغشاء والهزال والضعف ما الرمد
ورم حار من دم او لهيب نار وغباره بماذا
يحرس باضدادها من الاسباب ما القرحه
تفرق اتصال الاجزاء بماذا تحدث من بثره
تنطهر ما سبب البثور البخارات الحارة بما
ذا تعالج اما في اوله فبحلب اللبن مع القطور المتخذ
من حب السفرجل والشعير المقشر والانزروت
والكثيراء المذاب بلبن جارية ويقطر فيه
واللعابات المنضجه وبعد الانفجار بما يدمل

ما العلل الواقعة في العين

ما الرمد

ما القرحه

من الشيافات المدملة للقروح كشياف الابيض والابار

ما البياض اثر القروح بماذا يعالج الرقيق بالجس البياض

والغليظ بما يجلو مثل العنزروت والسكر وزبد البحر

ما الجرب العارض في العين خشونة تعرض في باطن الجرب

الجفن من مادة لطيفة حريفة تنزل اليها من الراس

ما علاجه الحك والحمام والفصد ما السبل انتفاخ السبل

العروق وامتلاؤها من مواد سوداوية تنصب اليها

ما علاجه ادمان الحمام على الخواء وترك الامتلاء

والمرض يعالج باللقط والترقيق بما يجلو من الشيافات

ما السلاق انصباب مواد حريفة حادة تنصب الى اجفان ما السلاق

العين والحماليق فتنتثر معها الاشفار ما علاجه الحمام

وتغير المزاج وقمع ما يولد المرار والتضميد بما يبرد

ويرطب كالبقلة الحمقاء والخس وبزر قطونا وبياض ما الحكة

البيض واللبن ودهن الورد ما الحكة العارضة

في العين مادة مالحة تنصب اليها فتعرض في اصول

الاشفار من العين حكة ما علاجه استفراغ الخلط

الحار ما يخرج المرار والبخار اللذاع ودوام الاستحمام
بالماء العذب الفاتر وحلب اللبن في العين
وتضميده بما يضمد به السلاق والحكة في الاماق
ما الجرب
ما الجرب خشونة مع صلابة يعرض معها قبح العين
بعقب النوم ما علاجه الاستكثار من دخول
الحمام وصب الماء الحار والتضميد بمخ الدجاج
وصفرة البيض واللبن ودهن الورد والاغذية
بالمرطبات والدسومات والحوذابات مع
الشراب الممزوج بالماء الكثير ما سبب انتثار
ما سبب انتثار الاشفار
الاشفار مادة حارة ينصب من الرأس الى الاجفان
فينتثر معها الاشفار ما علاجه علاج السلاق
ما سبب الثقل في الاشفار رطوبات زائدة
على مقدار غذاء الاشفار ما علاجه
ما الغرب
الاقلال من الغذاء والتعب والحمام والغسل
بماء مالح ما الغرب ورم يعرض في ماق
العين فينفجر فيسيل منه رطوبات دائمة

ما علاجه

ما علاجه تنقية الدماغ وتواتر الاستفراغ وتقليل الغذاء
وما الكي اذا لم ينفع الدواء المدمل ما علاجه
الكشط والجلاء ما الشعيرة ورم مستطيل في الاشفار
من رطوبة زايدة ما علاجه بما يحلل الاورام
والحمام والماء الحار ما الطرفة دم ينصب الى العين
من صدمة او ضربة ما علاجه بان يقطر في العين
دم حار من جناح الفراخ او حلب اللبن
ما العشاء سوء مزاج بارد يعرض للعين فيبصر صاحبها
بالنهار دون الليل ما علاجه تلطيف الغذاء
والغرغرة بما يحلب الرطوبات والاكتحال بالشيافات
المرارات ما الخفش ضعف يعرض في العين
من فضل حار يبصر صاحبه بالليل دون النهار
ما علاجه تقوية الدماغ بالمبردات والمقويات
والدخول في الماء العذب وفتح العين حتى يدخل
الماء بين الجفنين ما الكيب يمنع بصر الشي

ما الشعيرة

ما الطرفة

ما العشاء

ما الخفش

من بعيد ولا يبصر من قريب السبب فيه
الرطوبات المنحدرة من الراس الى العصب المودي
بحس البصر ما علاجه بتلطيف الغذاء وترك
الرطوبات واستعمال التعب والحركات
ما السبب فيمن يبصر الشي من قريب ولا يبصر من
بعيد العلة فيه يبس غالب على الرطوبة الجليدية
ما علاجه الحمام واستعمال المرطبات من الادهان
الباردة وشرب الشراب الممزوج بالماء
الكثير ما سبب حركة الطرف على الدوام ضعف
العضلات ما علاجه ان عرض للصبيان
عولج بما هو ضد الخلط الاغلب ما الحول
ميل العين الى احد الجانبين ما علاجه ان
كان الصبيان فبتلطيف غذاء المرضعة
ويعلق على وجهه من الجانب الذي مال
عنه سواد العين خرقة سوداء ليكون نظره
اليها كثيرا ما الانتشار اتساع الحدقة

ما الحول

ما الانتشار

عن المقدار الطبيعي مماذا يحدث من رطوبات
يصيب العين المؤدي للبحس ما الضيق عند
الانتشار من ماذا يحدث من يبوسة
او رطوبة بماذا نعالج الحادث من الرطوبة
بالمجففات والاكتحال بشياف المرارات بماذا
يعالج الكاين من اليبس بالدسم في الغذاء
والشراب الممزوج بماء كثير وماء الشعير والدخول
الى الحمام المعتدل الهواء وترك شرب الدواء
ما علة الهزال في العين لكاثف بعض من العصب
ما علاجه التحلل في جميع ما يحلل ما علامة ابتداء
الماء النازل في العين ان يرى شبه الذباب
والبق والهباء وما صغر من الاجسام فان كان
في عين واحدة وكان ذلك دايما فليس عن
المعدة وان كان في العينين جميعا وخفي مرة
واشتد اخرى فالعلة سببها المعدة بماذا نعالج
بتلطيف الغذاء واستفراغ فضول الدماغ

ما الضيق

ما علة الهزال

ما علة نزول الماء

القول في علل الاذن

واذا استحكم وكان الماء عذبا قدح القول في
علل الاذن ما حد الاذن جسم مركب من
عصب وغضروف وينحدر اليه من الراس
عصب ليحس بالاصوات والنغمات والاختلاف
بين الحركات ما كيفية ادراكه ان السمع حلو
من هواء ساكن واذا احدث في الهواء المتصل
به القريب حركة ادى ذلك الى الهواء الساكن
الذي في الحس الاذن فيحس بالتغير الحادث
والاختلاف الواقع ما العلل الواقعة في الاذن
البثور والقروح والدود والدوي والطنين
والثقل والاورام والرض بماذا يعالج القروح
اما في اوايلها فبالمرهم الابيض وما كان
اطول مدة فبالصبر والمر والعنزروت ودم
الاخوين والكندر والعسل وان ادمن فبخبث
الحديد المربا بالخل العتيق وبمرهم الزنجار
بماذا يعالج الدم من الاذن بماء الكراث

والخل

علاج الدود في الاذن

باخراج ما الطرش

الدوي والطنين

والخل ثماذا يعالج الدود في الاذن بورق الكبر والتوت
اذا عصر ماءه وخلط بخل ثقيف والسخن وقطر
واوصل التوت في التراب مع الخل وعصارة الفجل
والفوذنج والافسنتين بدهن نوى الخوخ ثماذا
تعالج الحصى اذا وقع في الاذن بقطر فيه دهن فاتر
ويدخل الحمام ويعطس بالكندس ويسكن النفس
ليخرج فان تعذر اخرج بالحديد ما تعالجه
الطرش المولود من الطرش لا يعالج والحادث
لعقب عرض حار فبادرار المراز وان كان بارد
فباخراج البلغم وان كان من وسخ صب فيه
دهن فاتر ثم يدخل الحمام ويضع الاذن على
الطابق الحار ليسيل الوسخ مع الدهن او نقا
بالالة وان كان من سدة فبماء الراحين
او تتخذ فتيلة من عسل ويوضع في الاذن
من ماذا يحدث الدوي والطنين اما من

الامتلاء او الخواء ما علامة الامتلاء التخم
وتواتر السكر والنوم بعقب الاكل بماذا يعالج
اما من الامتلاء فيستلطف الغذاء والسهر
ويقطر فيه دهن السذاب في دهن العتيق
او دهن اللوز المر والغذاء ماء الحمص
ما علامة الخواء الخفة في الراس والسهر والتهوس
بماذا يعالج بان يقطر فيها دهن ورد قد طبخ
مع مثله خل حتى يذهب الخل فان كفا
والا قطر فيه قدر طسوج افيون قد اذيب بدهن
ورد او دهن البنفسج بماذا يعالج الورم الصلب
خلف الاذن بجميع المنضجات والملينات ورم الاذن
وبالتكميد والضماد الملين والتحلل المتخذ من
شحم الدجاج وبعر الغنم ودقيق الشعير والخطمي
والباقلي بماذا يعالج ارض الاذن
بالكندر والمر والصبر والاقاقيا وماء الاس
والورد

القول في علل الانف

والورد وان كان فيه ورم حار فصد القول
في علل الانف ما حد الانف عضو مركب
من عصب وغضروف فيه حس يحس بالروايح
ما العلل الواقعة في الانف الخشم ورداءة
رائحة الانف والقروح والبواسير والرعاف
والكسر ما الخشم بطلان الشم من مادة تحول
اما من سدة او تغير مزاج ما علامة الريح
ان يمنع ما ينفخ فيه فيخرج بسرعة ما علاجه
الانكباب على الرياحين والتعطس بالكندس
وجميع ما يصلح الزكام والنزلات الباردة
بماذا يعالج الكاين من سدة بان يعطس
بشونيز مسحوق كالغبار بزيت ويملا فمه
ماء ويوم باجتذاب النفس وتقليب راسه
الى خلف ما امكن يفعل به ثلثة ايام والمولود
من الخشم لا علاج له ما علامة الخشم

اى دث من تغير مزاج بارد الثقل والامتلاء
والخدر والكسل والفتور ما علاجه اخراج
الرطوبات ثم ماذا يعالج النبض فى الانف
بدهن الورد وماء الورد وتنقية الدماغ
ما علامة الرعاف من الدم حمرة الوجه
وامتلاء العروق وشدة النبض ثم ماذا
يعالج بالفصد والحجامة وليسكن فى التبريد
وان افرط قطع بان يسعط ثم ماء الكبابج وروح
وجبنة كافور وطلى الجبهة تحصى مبيت الغول
فى علل الفم ما حد الفم منفذ الهواء والغذاء
وملتقى الشفتين واللحيين ومجمع اللسان
والاسنان واللهوات وادراك المذاقات
ما العلل العارضة فى الفم تشقق الشفة
وتحرك الاسنان والوجع وورم اللثة
والاكل والضرس والحفر ما سبب

فى علل الفم

تشقق

تشقيق الشفة مواد بورقية تحتقن فيها
من اغذية مالحة وحريفة الكيفية ما علاجه
اصلاح المزاج بما يعدله وتعالج بعد بمرهم
الاسفيداج وبالعفص والنخل والكثيرا وتدهين السره
والمقعد بدهن ورد ويدلك الموضع بالكثيراء المسحوق
ويعالج بشرب اللبن مع السكر والزبد ودهن
الشيرج المقشر بماء عنب الابيض ما القلاع
قرحة يعرض في سطح الفم واكثر ما يعرض للاطفال
من قلة غسل الفم من الاشياء اللزجة ويحال
يستقصي غسل الفم من اللزجات بما ذا يعالج
القلاع ما كان من المرار فبالاستفراغ بماء
الهليلجين وما يصلح للمزاج الحار ويوضع في الفم ورد
وطباشير وعدس وبزر بقلة الحمقاء وسماق وحناء
واصل السوس كل ذلك مفرد ومجموع مع كافور
ويتمضمض بعده بخل وماء ورد مبرداً او ماء الثلج

ما القلاع

والحمد مع الخل وبدمن مضغ الطرخون وان كان
كيفيته بلغمية وعلامته بياض الفم وسيلان
الرطوبات ان يدلك بالعسل والزاج ويأخذ
فيه ماميران والهليلج وورق الزيتون والشب

ماهية الاسنان

ماهية الاسنان الاسنان جسم ارضي من عظام لطحن
الطعام وتقويم الكلام ماهيته منها قواطع
وهي الثنايا والرباعيات ومنها ما يصلح للكسر
وهي الانياب ومنها طواحن وهي الاضراس
من ما ذا يتحرك الاسنان اما من الشيخوخة
او رطوبة او ضربة بماذا يعالج ما كان من
الشيخوخة بالشب والعسل والمرد والنوشادر
والزاج ومن ما ذا يحدث وجع الاسنان
من سوء المزاج الحار او البارد او الرطب او اليابس
بماذا يعالج كل نوع بمضادة اسبابها ان كان من
مزاج حار فبالخل والثلج والتدبير المبرد
وان كان من مزاج بارد فبالعسل والعاقرقرحا

والزاج

18

والترياق ومضغ الثوم والنارجيل ومضغ السداب والتعليق
الآس على ماء الياسمين ويمسك في الفم دهنا مسخنا
قد طبخ فيه اصل الخطمي وبابونج ما سبب علة اللثة
الاورام الحارة والباردة ما علامة الحرارة الحمرة
والضربان ما علاجه الفصد والاسهال ويمسك في الفم
خل وماء ورد ودهن ورد والكافور والشرط وارسال
العلق فان كان الورم باردا علامته بياض الورم
والركون الى الماء الحار فعلاجه ان يمسك في الفم
دهن الآس ودهن المصطكي بعد الاستفراغ
بالايارج وحب الصبر ما الضرس خشونة تعرض
في الاسنان بماذا العالج بما يمليه كالدهن والملح
وترك الحموضات والمضغ على صفرة البيض
والخبز الحار من ماذا الحديث الحفر في الاسنان
من بخارات ردية فيه هب وثقب الاسنان
بماذا العالج بالملح وزبد البحر وخزف الحرار الخضر
والسنادج والساذج والعسل والنوشادر

والعلاج بماذا يطيب النكهة بحب المسك والكبابة
اذا اخذ في الفم والقرنفل وجوزبوا فان البخر بخار
ينحل من الفم يخرج بالتنفس فيكره سل ماذا
يحدث من فساد المزاج الحار او البارد
او بالاكل بماذا يعالج المزاج الحار بالاشياء
البارده والبارده بالحار وبالتنقية والاستفراغ
والقي والحار بترك تاخير الغذاء ويتعاهد
ما يقمع الكزاز كنقيع الاجاص مع المشمش
والكزبرة والميل الى الحموضات وشرب
ماء الشعير والسويق المبرد وترك ما
يسخن وان كان من برد فباضدادها
واما الكائن من اكل الاسنان فمداواته
قلعه او التحنك بالمسك والصمغ والشونيز
والخل بما حد الاسنان عضو حاس مركب
من لحم رخو وعروق وعضلات واعصاب
وشرايين فهو آلة البيان وتمييز المذاقات

ما العلل

ما العلل العارضة في اللسان الاسترخاء والتشنج
والقلاع والبثور والشقاق والخشونة والاورام
والضفدع ما حد الاسترخاء رطوبة العصب
المحرك من ماذا يحدث من التدبير المرطب
ما علاجه المجففات وعلاج الفالج والدلك
بالخشن والغرغرة بالايارج والخردل والعسل
وان يعطس بالكندس ما سبب التشنج اليبس
ما علامته ان يقصر اللسان ويغلظ ويجف
ما علاجه اعتدال مزاجه والتغرغر بدهن
البابونج وتجرع دهن اللوز الحلو المقشر واماله
الاغذية الى ما يرطب والتباعد من علاج
المفلوج بماذا يعالج الشقاق والخشونة في اللسان
باللعابات الباردة وماء الشعير والزبد ودلك
الاسنان بالكثيرا وتناول دهن الاكارع
وصفرة البيض النيمبرشت والحسا والحريرة
المتخذة بنشا ودهن اللوز واجتناب المملوحات

الاسترخاء

التشنج

والحموضات والعفوصات والمرارات بماذا
يعالج الورم في اللسان الحارمنه بالفصد والحجامة
والغرغرة بالماء البارد وماء ورد والعدس واصل
السوس وتليين الطبيعة بالفاكهه بماذا يعالج سيلان
اللعاب بالمجففات دون المرطبات ما
الضفدع الكاين في اللسان ورم مستطيل الشكل
يحدث تحت اللسان ما علاجه ان يشق
ويخرج ان كانت كبيرة وان كانت صغيرة
دلك بالدواء الحار كالزاج والزنجار ويمسك
في الفم خل وملح ما اللهاة عضو يعلق في اقصى
الحنك كالعمود ما العلل العارضة في اللهاة
الاسترخاء والسقوط ما سببه الصاب كادة
حارة او باردة ما علامة الحارة الحمرة والتهب
ما علاجه الفصد والتغرغر بالخل وماء ورد
والكافور ورب التوت وطبيخ اصل السوس
والسماق وجميع الاشياء القابضة ما علا

ما السيلان
ما الضفدع
ما اللهاة

الكائن

20

الكاين من البرد قلة العطش والبياض ما علاجه
الغرغرة بالسكنجبين والمري والخل والنوشادر
والملح والشب والعسل ورب الجوز القول في

في علل الحلق

علل الحلق ما الحلق اقصى غاية الفم ما العلل
الواقعة في الحلق الخوانيق والبحوحة والخشونة وما ينبت
فيه مما يزدرده ما الخناق ورم يعم طريق الهواء

ما الخناق

ومسلك الغذاء من مادة الحديث من الامتلاء
ما علاجه الاستفراغ والفصد والغرغرة بماء
يحلل الورم كالجلنار سنبر ورب التوث وماء
الكزبرة وحليب اللبن وطبيخ التين في اخر الامر
عندما يحتاج الى النضج والتغرغر بماء الشعير
عند الالتهاب ولعاب بزرقطونا والاسهال
بماء الفاكهة والميل الى ما رطب والكاين
من البلغم وعلامته سيلان اللعاب وقلة
الوجع وضيق المبلع ما علاجه التغرغر بماء
العسل وماء العمل المعصور وطبيخ التين ورب الجوز

والميل الى الاغذية المجففة والصباغات والقلايا

أي علامات اردى لاصحاب الخناق عسر

النفس وظهور الزبد في الفم ومنع الازدراد

وشدة الاختناق وضعف الزاق (?) ما

الخشونة نقيض الملاسة من ماد الحدث

من كثرة الصياح او الدخان او الغبار وتناول

الشي الحار ما العلاج تتجرع دهن اللوز واكل

الخبز باللبن والسكر والزبد والدسم باجناس

اللينة واجتناب الاشياء المسخنة والتبخر

بالماء الحار وشرب شراب الخشخاش والاغذية

بالباقلي المقشر والماش بالاسفاناخ والقرع

التوقت (?) في علل الصدر ما حد الصدر احد

تجويفات البطن من قدام وفيها تجويف الرئة

والقلب ومن رواية تجويف المعده والامعاء

وساير الات الغذاء والات الهواء ما فعل

الصدر ومنفعته اختلاف الهواء البارد

واخراج البخار الفاسد وفعله التنفس

ما الخشونة

الصدر (?)

والرئة (?)

ما السعال

والترويح عن القلب. ما العلل العارضة في الصدر
والحجاب. السعال وضيق النفس والورم. ما السعال
دغدغة تعرض في قصبة الرئة من رطوبات منصبة
إليها من الرأس إما حارة أو باردة. ما علامة
الحار احمرار الوجه والخياشيم والمصاب بذلك
من المنخرين وربما كان ذلك يابسا بلا نفث ويشتد
خاصة بالليل إذا نام على القفا. ما علاجه. أفضل
علاجه شراب الخشخاش والتغرغر قبل النوم بما قد
طبخ فيه ورد وجلنار ويعطى ماء الشعير مع السفرجل
المربا ويؤخذ بالليل في الفم حب السعال والغذاء
الإسفاناخ وماء الباقلي بدهن لوز وسمن طري
أو دهن خل واجتناب الحموضات والمملوحات
فإن أنجح وإلا أخذ من الكندر جزءا ومن المر
والأفيون من كل واحد ثلثة أجزاء تتخذ حب
ويؤخذ منه حبات بالليل ويحلق الرأس
ويدلك بخرقة خشنة دلكا شديدا حتى يحمر

ماحد السعال الكاين من البرد الثقل في الراس
مع الامتداد والسدة في المناخير والثقل في
النوم ثم اذا يعالج بطبيخ الزوفا وشراب التين
والزبيب والانكباب على بخار ماء الرياحين
وشرب ماء العسل وتغطيه الراس وشرب ماء
الاصول والبزور ودهن اللوزين وان منع
السعال بالليل من النوم اخذ من الحب المتخذ
من المر والميعه السايله والكندر من كل واحد
جزو ومن الافيون ربع جزء ويتخذ حب ويوضع
تحت اللسان ويستعمل التمريخ والحمام
ويتباعد من الغبار والدخان ويتجرع دهن
اللوزين وان كان من يبس يتادم من اللبن
الحليب ويستعمل بالليل لعاب بزرقطونا
مع سكر ويجتنب الحموضات ويميل الى
الملينات كالخبز والنخاله واللبوب والبزور

ما الشوصه

ما الشوصه ورم حار يعرض في الغشاء
المستبطن

المستبطن للاضلاع ما علامته السعال او النخير
وضيق النفس والحمى الحارة بماذا يعالج بالفصد
ان امكن وتباعد الزمان وبالتمريخ والضماد الملين
والتنضيج كالخطمى والبابونج والبنفسج والنيلوفر
وان انتقلت ذات الجنب الى ذات الرية
ظهرت الحمرة فى الوجنتين والتغير فى النفس وتضاعف
ضيق النفس ويحدث معه الذوبان بماذا يعالج
بماء الشعير ان كانت الحمى حارة وان كانت
لينة فباللبن الحليب ويمرخ الصدر دائما بالشمع
والدهن وتستعمل الابزن والحمام المعتدل الهواء
والتباعد من الريح الشمال وجميع ما يخفف
وما يستدعى الغم بماذا ينذر السعال الكاين من
النزلات ينذر بالسل والدق اذا طال
ما الربو تواتر النفس وتغير الات الصدر ما
سببه رطوبات تجتمع فى الصدر والرية

فيضيق لذلك التنفس فيتروح صاحبه الى
الهواء البارد ما علامة التنفس المتواتر
والانتصاب والوثوب من النوم وان يكون
معه خرخرة في الصدر مع سعال ما علاجه تنقية
الراس والصدر بما ينضج ويحلل كطبيخ الزوفا
وماء العسل والسكنجبين المتخذ ببصل العنصل والدارصيني ان كان
بالبرد والحار يقول فيتناول لعوق الحلبة وبزر
كتان ورب السوس ودهن اللوز والتمريخ بالشمع
والدهن وطبيخ التين والزبيب والحمام وقد يصلح
طبيخ الاصول والبزور وان احتمل السن والوقت
فصد الباسليق ان ظهر علامة الدم وتسقى ماء
الشعير مع البنفسج المربا ما العلة المعروفة
بالبرسام ورم يحدث في الغشا المستبطن
للاضلاع والحجاب ما علامته الحمى الحارة
وضيق النفس والسعال والنخس ما علاجه

نفذ

23

فصد الباسليق ان احتمل العليل وتناول ماء الشعير
مع البنفسج المربا وطبيخ الزوفا والضماد المتخذ
من دقيق الشعير والخطمي والبابونج والبنفسج والنيلوفر
والغذاء ماء الباقلي والكشكاب وما هو متخذ بالنشا
والسكر ودهن اللوز القول في علل الرئة ما الرئة
مروحة القلب ما العلل الواقعة في الرئة الورم
الحار والقروح والسعال ما سبب ذات الرئة
نزلات تنحدر من الراس بعقب الزكام او الخوانيق
وانتقال ذات الرئة الى ذات الجنب ما علامته
عسر النفس والحمى وحمرة الوجنتين ما علاجه الفصد
في اوائله ان احتمل السن والمزاج والوقت والادم
طبيخ الزوفا والتمريخ بالشمع والدهن ما علامة
القروح في الرئة نفث الدم والمدة اذا خرج
بالسعال وكان زبديا مع الحشرجة ما علاجه

في علل الرئة

[illegible] ذات الرئة

الفصد في اوايله وما يدمل مما يتخذ من الكهربا
والطين الارمني والمختوم وشراب الخشخاش
وماء الشعير وطبيخ الزوفا وشرب اللبن
وخاصة لبن الاتن ثم اذا احس الوقوع
في السل بعرف العرض والمبادرة الى قطع
النزلات والمواد من الراس وترك المجففات
ثم هي انواع النفث ثلثه وما هي اما ان
يخرج القي وخروجه من المعده ونواحيها
واما بالسعال وخروجه من الرية والصدر
ونواحيه واما بالنخع وخروجه من الراس والحنك
ما الذي يدل على سلامة الحال في خروجها وخطرها
من اماكنها اردأها واخبثها ما خرج من الرية
واحمد ما خرج من الحنك والمعدة ما السبيل
في مداواة هذه الانواع علاج ما يخرج
بالتنخع على سبيل سهولة ان كان لسبب

المقدار

المقدار كفاه لتبغ الاشياء القابضة كالماء ورد مع
السماق ورُبوب الفواكه القابضة والفصد وما يلصق
الخروج كالكندر ودم الاخوين والطين الارمني
والصمغ والكثيرا ثم اذا يعالج ما يخرج بالقيء ان كان كثير
المقدار ودام فليفصد الباسليق وليستعمل الاشياء
القابضة والمغرية كاقراص الكهربا والبسد والجلنار
والصمغ والكندر والطين وان ذبح والنفث ثم بماء
بقلة الحمقاء وماء الشعير وتغذى بالاكارع ان لم يكن حمى
مفرطة الحرارة وصفرة البيض وتجتنب الدسومات
والحلاوات وان كانت الحمى يجعل الغذاء ماء حصرم
ونحوه وتطرح في الماء الذي يشربه والطين والطباشير
ثم اذا يعالج ما يخرج بالسعال ان يبدأ بالفصد ويسقي
الادوية القابضة الماسكة للدم كما قلنا ثم اذا يعالج
ما يخرج من الحنك بان يصيد الرأس ثم يمنع
الرعاف كقشور الرمان ودقاق الكندر والعفص

علاج الاسهال

وسويق الشعير والجلبار والطين المختوم وبالفصد وتغذي
بالاشيار البارده الحامضه الغوك في علل القلب
ما القلب ينبوع الحرارة الغريزيه ومعدن العروق
الضوارب ما العلل العارضه في القلب منها
ماخصه في نفسه ومنها ما يشارك غيره وانواعه
جنس تفرق الاتصال ما جنس فساد المزاج الغير
ما مثال جنس الامراض الاليه الحمرة والدوام و
الرطوبات السايله ما مثال جنس تفرق الاتصال
القروح والجراحات ما الغشي انحلال القوة
الحيوانيه دفعه من ماذا يحدث من اربعه اشياء
اما من وجع شديد يحلل القوه واما من استفراغ مفرطه
او استفراغ او سوء مزاج ما علامه وجع الكائن
من سوء المزاج برد الاطراف او حل الاعضاء
وصغر المجسة وخروجه عن النظم واستحاله اللون
واللذع والسهر والعرق البارد والقي والغثيان
والوارد

25

دتواتر النفس والغثى واختلاج القلب كل ذلك يدل على

العطب ما الخفقان اختلاج القلب من مادا

يعرض من سوء المزاج الحار والبارد والرطب واليابس

ما علامة الحار منه الامتلاء واحمرار الوجه وعظم النبض

ولهيب القلب والاستراحة الى الهواء البارد ما

علاجه فصد الباسليق وشرب ماء الشعير وماء

القرع والرمان والتفاح وجميع ما يقمع الصفراء

واقراص الكافور والاغتذاء بالاشياء الباردة القابضة

ما علامة الخفقان الكاين من البرد قلة العطش

واللهيب وسيلان اللعاب وسوء الاستمرار

والاستراحة في الهواء الحار بماذا يعالج بتغير المزاج

بماء العسل ودواء المسك ومعجون المفرح والغذاء

بماء حمص والكزبرة وغيرهما من الاشياء النافعة

ما علامة الخفقان الكاين من المرة السوداء فساد

الذكر والفزع في النوم والوحشة وحدة النفس

بماذا يعالج بماء الجبن وشرب طبيخ الافتيمون

ما الخفقان

الخفقان

والحماض يقوى وشرب الاشربة الطيبة والسكنجبين العسلي
والغذاء اللطيف وجميع ما يعدل المزاج من
الحلاوات والدسومات وما يفرح القلب ويقويها
من الجوز والسماع الطيب والالحان الشهية
بماذا يعالج الغشي الكاين من ضعف القوة يرش
الماء على الوجه ودلك الاطراف وشم الطيب
وتناول دواء المسك بماء التفاح والكعك المحرق
مع الشراب القول في علل المعدة ما المعدة
وعاء الاغذية والاشربة واول الامعاء واخر
المري بماذا يستدل على حرارة مزاج المعدة
بان يكون الهضم فيها اكثر من الشهوة وتنفذ فيها
الغذاء اللطيف ويستحكم فيها هضم الغذاء الغليظ
مع عطش وقلة مدافعة الغذاء وسرعة اللهيب
والغضب ما علامة مزاج المعدة الباردة
ان يكون الشهوة فيها اقوى من الهضم وينفذ فيها
الاغذية الغليظة مع قلة العطش وكثرة الاطلاق

والجشاء الحامض ما علامة المعدة الرطبة قلة العطش
وكثرة الاستطلاق والقيء والغثيان والسدر والدوار
ما علامة المعدة اليابسة يبس البراز وكثرة العطش
والشهوة والسهر والنحافة ما العلل العارضة في المعدة
سوء الهضم وضعف الشهوة وموتها من الشهوة الغريبة
الردية والقيء والغثيان والاوجاع المختلفة الانواع
والعطش والتلهيب والهيضة والجشاء والفواق
والاورام والقروح ما الهضم استحالة الطعام
الى الدم واللحم وتغيرها الى الكيفية الموافقة كم هي
آفات الهضم ثلثة وما هي تخلفه وبطلانه وفساده
على كم وجه يكون تخلف الهضم على ستة اوجه
وما هي اجتماع الاخلاط الباردة وكثرة الغذاء
وحرارتها وضعفها ويبسها ما علامة تخلف الهضم
اذا كان من الاخلاط الباردة قلة الشهوة وضعف
النبض ووجود الثقل والامتلاء في المعدة وعسر
خروج الرجيع وعدم الجشاء والقرقرة سوى الجشاء الحامض

ما الهضم

والغثيان والوجع بين الكتفين ماذا يعالج
بالجلنجبين العتيق والمصطكي والعود والزنجبيل المربا
وجوارش الفلفل واستعمال الرياضة وتناول القلايا
والمطجنات وشرب الشراب الصرف ما علامة
سوء الهضم من زيادة الغذاء حدوث الهيضة
والغثيان ما علاجه تنظيف المعدة وتفريق
الغذاء والنوم وجميع ما يقوي المعدة من الاغذية
والاشربة الحارة اليابسة ما علامة سوء
الهضم العارض من يبس المعدة ملمس المعدة
وهزالها وشدة العطش واتصال السهر
ما علاجه سقي اللبن وماء الشعير والابزن
وتجرع دهن اللوز ما علامة سوء الهضم من ضعف
جرم المعدة ان يكون بعقبه قراقر واختلاف
وامتلاء وتخم ما علاجه استعمال جوارش
العود والمصطكي والكندر وشرب الشراب
الصرف والفاكهة القابضة والرياضة والدلك

[illegible]

ما علامة

ما علامة سوء الهضم من حرارة مزاج المعدة والقلب
العطش الشديد والجشاء الدخاني ويبس الفم
وقلة الشهوة للغذاء والسهر ما علاجه الاغذية
الحامضة القابضة وتكسير الحرارة باقراص الريوند والكافور
وماء الرمان والحصرم والرايب المخيض وشرب الماء البارد
وما يقمع المرة من النقوعات سيما عدس الخل والحصرم
ولب الخيار والقثاء وسائر ما يبرد ما علامة ضعف
المعدة وقوة الشهوة الامتلاء والسكون المفرط وكثرة
النوم وقلة التحلل وكثافة الجلد ما ذا نعالج بالدلك
والحمام والرياضة واستعمال ما ينفذ وتنفذ بسرعة وما
يجمع الحموضة والقبض وجميع ما ورد لبطلان الشهوة
ما الشهوة الطبيعية الحس بنقصان الغذاء وامتصاص
العروق وخلاؤها ما سبب بطلان الشهوة الحس
بالنقصان وعدم المص والجذب ما الشهوة الكلبية
ان يزيد كالشهوة الكلبية والميل الى الطعام الحرب

والعفص والحامض والخزف والفحم والطين عارض
الشهوة الكلبية من كيموس حامض او استفراغ
مفرط او لضعف القوة او لكثرة التحلل والاستفراغ
فاذا يعالج الكاين عن الاستفراغ المسمى
الذبول فبا يغذو ابسرعة كماء اللحم والشراب
والدسم وشرب الالبان والادهان المعدلة
المزاج فاالهيضة تراجع الاخلاط
وهيجانها عند تراكم التخم فاعلامته القي والاسهال
الذريع فاذا بدا اوى بالنوم حتى يهضم وبالقي
ما قد انفذ قبل ان ينحدر وان لا ينقطع
بالمسهل فان اسرف قطع بسفوف يتخذ
من العود والورد والطباشير وماء الدوفه
والطين المربا بالكافور وماء الفاكهة القابضة
ويتبعه في تقيا الدواء مرات الى ان يسكن
ويغذو بالحصرمية والسماقية وينفع الكعك

وان لم

في الشراب العتيق او في مسببه وبطعم المعى ذا بـ لضعيف
الشديد ثم القى انعكاس الغذاء وتراجعها
من ماذا الحدث اكثر من ضعف القوة الماسكة
التى فى المعدة فى الكبد واما من كثرة الاغذية
والاشربة والاخلاط الكثيرة الغالبة الزائدة
القى على العضد فيدفعه الطبيعة على طريق التنقية
فى حمى او غيرا او على طريق البحران ثم علاج القى
الكاين من ضعف القوة الماسكة قلة مكث الغذاء
فى المعدة وسرعة خروجها بماذا يعالج بالاشياء القابضة
من الربوب والاغذية وخاصة ان كان الضعف
من الخوا وان كان من الامتلاء فيجب ان لا يقطع
بل يحتاج فى اخراجه بقى السكنجبين المنقع فيه الفجل
مع ماء حار ثم تستعمل ربوب الفواكه القابضة
وماء الاسوقة الحامضة وان كانت الطبيعة
يابسة يعدل بماء الهندبا والاجاص وبالحقن

والشيافات ثم اذا يعالج التشنج الكائن من
الاستفراغ بالتمريخ بالادهان الحارة
والتكميد والتنطيل وشرب الشراب وماء اللحم
وجميع ما يغذو بسرعة ثم اذا يعالج العطش
الكائن بعقب الاستفراغ بشرب الماء البارد
والربوب الحامض وجميع ما يقمع المرة الصفرا
كماء الخيار والقرع وماء الشعير واستنشاق
الهواء البارد وان كان لجفاف في المري
وكالنوم وان كان من حرارة الرية والقلب
فاستنشاق هواء البارد بالجناح
نافخة يخيل بسرعة بمنزلة الضباب ويخرج الى الصوت
واما الفواق ويكون من ضعف الهضم ثم اذا يعالج
بالقي والخواء وترك الاشياء المولدة الرياح
واستعمال الجوارشات المسخنة كالفلافلي
والكموني والكندري وجوارش العود والجنبل
المربا والرياضة والحمام ومضغ المصطكي

والكندر

29

باب الفواق

والكندر عند انتفاخ البطن وعدم الجشا ومنعها
وان تقاوم الكيموس باضدادها وما تحليل الرياح
والنفخ من البزور كالكمون والانيسون واستعمال
الفلافلي والمطبخات ما الفواق تشنج يعرض
لفم المعدة فيحدث حركة من غير ارادة من ماذا
يحدث اما من الامتلاء او من الاستفراغ
بماذا يداوى بمقابلة اضدادها فان كان من
يبس لمرة الصفرا او السودا عولج بتجرع الماء
الحار مع دهن اللوز والاخذ من الدهن
في كل قليل فان كان من الامتلاء فبالقي بالسكنجبين
والماء الحار بالاشيا اللينة وما يعقب الهيضة
لنقي اللبن والاحسا المتخذ من النشا ودهن
اللوزين وان كان لورم في المعدة وعلامته
الحمى والقي وعلاجه شرب ماء الشعير وماء الرمان

وتضميد الكبد بالصندلين وتليين الطبيعة ان احتيج اليها
بماء الخيار شنبر وان كان من ريح وتخم فبما
يحلل الرياح كالنانخواه وبزر الكرفس والانيسون
والكمون والفوذنج والزنجبيل مفردا ومركبا واكل
الداب والراسن ومضغ الكندر والمصطكى
وشرب الشراب والرياضة والحمام وتنقية الخلط
بتحريك العطاس واخذ الدلفاش وطبيخ ماء
الاصول وماء العسل بالادوية وان كان لورم
في المعدة وعلامته شدة العطش ويبس
الريق واتصال السهر والغشي والارق
واللهيب والحمى بما دا يعالج بالفصد في بدو
الامر وتليين الطبيعة بنقوع الخيار شنبر
والترنجبين وشرب السكنجبين واستعمال ضماد
الصندلين في المبتدى وفي المنتهى بضماد الخطمي
والبنفسج والورد والسنبل والسعد
والاذخر ويغذا بالملطفات وان صلب

الورم

الورم عولج بسقي ماء الاصول ودهن اللوزين وان
حدث في المعدة قرحة وعلامة شدة الوجع واللذع
يعالج بالطين المختوم والورد والطباشير وماء الشعير
والجلاب ما علامة الدبيلة العارضة في المعدة
ظهور الدم وقيحها مع الحمى والذوبان والوجع الشديد
بما ذا يعالج باللبن الحليب والماء الحار الى ان
ينفجر وبماء العسل فاذا انفجر فيدام الدخون والكهربا
والبسد والطين المختوم والجلنجبين والغذا ما يتخذ
بدهن اللوزين الحلو وماء الشعير القول
في علل الكبد ما الكبد دم جامد ما فعله تغيير
الغذاء وارساله الى جميع الاعضاء ما العلل
العارضة في الكبد سوء المزاج المفرد والمركب
والانحلال الفرد والورم والسدة والضعف
ما دليل سوء المزاج الحار الالتهاب والضمار

علل الكبد

والصفرة والسرعة في النبض وقلة الشهوة
وخشونة اللسان وحمرة الماء بماذا يعالج
بفصد الباسليق والاسليم والاقراص الطباشير
والراوند والكافور وماء الخيار والقرع والسكنجبين
السادج وماء الهندبا وعنب الثعلب وشرب
الماء الصادق البرد وترك الشراب بواحدة
واذا انكسرت الحرارة يسقى اللبن اللقاح فيبتدئ
من رطل ويتدرج الى رطلين ويشرب مع
عصارة الغافث والكشوث والفوه والراوند
ورب السوس وعصارة الافسنتين والسنبل
والمصطكى والسادج بخلة وزاد قطع
باقراص الطباشير الممسكة ويضمد بضماد قابض
والغذاء ماء حمص وتربد سكباج والخل
زيت والقريص والهلام ما علامة سوء
المزاج البارد الغالب على الكبد قلة
العطش ورطوبة الفم وابطاء النبض و

اياده

وزيادة الشهوة وبياض البول والتهيج في آخر
وسوء الهضم ما علاجه التكميد بالاشياء
الحارة وشرب الشراب العتيق والانيسون وحب
اللافاويه وتداء الكركم والامردسيا ويكون الدارصيني
في الطبيخ وتستعمل دهن اللوز ودهن الفستق
وشرب ماء الاصول ومعجون الغبط وشرب شراب
الافسنتين والسكنجبين العسل ويتقي لبن اللقاح ثم العنز
ويحمل في الغذاء الكمون والنخواه ويتغذى بخبز منقول
بشراب جند بقول ويحذر الفاكهة ما دليل الاورام
الكائنة في الكبد ان كان الوجع مع ثقل في الايمن
وعسر تنفس وسعال دل على ان الورم في اعلى الكبد
وان كان الورم في اسفل الكبد كان الوجع مائلا
المراق ما علاجه ان احتمل فالفصد من الباسليق
والا الكحل بحسب القوة ويحذر الاسهال الا باختيار
والزحير ويسقي ماء الشعير مع السكنجبين ويحقن
بحقنه لينة ويدي الدم ويسقي ماء الاصول بدهن اللوز.

واقراص الراوند ما علامة الورم البارد قلة الصفاء
وزيادة الشهوة ولين البطن ما بالعلاج بدواء
الكركم والاثاناسيا ما علامة السدد في الكبد الثقل
بغير الالم مع قلة الاستمراء ولين البطن ما علاجه
ان كان مع السدد في الكبد الثقل بغير الم مع قلة
الاستمراء ولين البطن ما علاجه ان كان مع السدد
اثر حرارة فالسكنجبين وماء الهندباء وعنب الثعلب
وان لم يكن حرارة فماء الاصول ودواء الكركم ما الاستسقاء الاستسقا
ضعف القوة المغيرة التي في الكبد فيتخلف عن كمال
الهضم والطبخ والنضج ما سببه تواتر التخم من
الاغذية الغليظة من قلة الاستفراغ واحتباس
الاثقال الى ماذا ينقسم الى ثلثة انواع وما هي
الى النوع اللحمي والطبلي والزقي ماذا يجد النوع
اللحمي بظهور الورم الرخو في جميع البدن من كثرة اقسامه
الماء المجتمع بين اللحم والجلد وبطلان شهوة
الطعام من اي سبب يحدث هذا النوع

من برد الكبد فما علامته بياض البول ولين الطبع
وفساد الهضم وتهبج الوجه والبدن فما تصير ريح
بين البدن زوال اليدين من قبل حركة اليدين
وقربهما من القلب وتعذر الحل من الاسهال
ونزول الفضل الغليظة الى اسفل فما حد الاستسقاء
الطبلي ان ينفخ الاحشاء من بخارات لا منفذ لهما
فما علامته انك ان ضربت به اليد سمعت له صوتا
كصوت الطبل فما حد الاستسقاء الزقي ورم يعرض
في الكبد فيمنع القوة المغيرة من افعالها فماذا تعالج
الاستسقاء اللحمي يعالج بالتلطيف وتفتيح السدد كماء
الاصول والبزور والكبارجات ودواء الكركم والامروسيا
والاثاناسيا فماذا يعالج الاستسقاء الطبلي فبالتحلل
البخار وتقوية الاحشاء كالسكنجبين المتخذ بماء الاصول
والبزور فماذا يعالج الاستسقاء الزقي فبتحليل ورم
الكبد الحار كاقراص الامبرباريس والراوند وماء
البقول والسكنجبين والاسهال بماء الهليلج و

الاستسقاء الطبلي

استسقاء زقي

وشراب الورد القول في علل الطحال
الطحال عضو سخيف متخلخل متقابل للكبد يقبل عكر
الدم وثقله ما العلل الحادة في الطحال الاورام
والضعف والشدة علاجها بالفصد ان احتمل
العليل وباستعمال اقراص الكبر والسكنجبين وادهان
الاذخر باريس والكمد بالملح والبورق والخل و
يضمد بالمقل والاشق والسذاب والغذا كرنب وكرك
الجلدوات بواحدة ما اليرقان الاصفر من انتشار
المرة الصفرا والاسود من انتشار السودا في جميع
البدن ما سببه سخونة الكبد او الطحال او ورم
او سدة علاجها اما الاسود فبطبيخ الافتيمون
وفصد الباسليق وماء الجبن واقراص الغافث و
الاستحمام علاج الاصفر لحرارة الكبد
بالفصد وطبيخ الهليلج وشراب الورد وماء الجبن
المعدة بالسكنجبين وماء البقول والاين دب على طريق
البحران بالاستحمام الدائم القول في علل الكلى

ما اليرقان الاصفر والاسود

القول في علل الكلى

ما الكلى

ما الكلى جسم ملزز كثيف موضوع بين الصلب والامعاء
ما فعله اجتذاب مائية الاخلاط عن الكبد ما العلل
الواقعة في الكلى الدمل والقروح والهزال والسدة
والورم الحار وسوء المزاج وعسر البول وادراره وعطشه
ما الدمل جسم كثيف صلب يتولد من خلط غليظ
يصادف حرارة مفرطة من ماذا يحدث من سدة
ما الفرق بين الحصى والقولنج القولنج مع قي وغثيان
ويعقب تواتر التخم والحصا مع وجع في القطن
والثقل وعسر البول بماذا يعالج الدمل بالانزال
والحمام وتمريخ الصلب بدهن العقارب والنحل
والجبن وركوب الدواب العنيفة والنزول من الدرج
بسرعة وترك تناول الاشياء المغلظة المسددة
واستعمال ما يفتح السدد ويدر البول كبزر البطيخ
والقثاء والخيار وحجر اليهود وبرسياوشان
وبزر الكرفس والرازيانج وحب القلت وخاصة

ما الرمل

ان كان مع قرحة في مجاري البول وبزر الهليون والعقارب
المحرقة وشرب السكنجبين والامتناع عما يتخذ من
الرز واللبن والبيض والخبز والسميد والفطير
وما عسر هضمه وترك الاشياء البطيئة الانحدار
ما العلة المعروفة بالديابيطس هذه العلة تعرض من
سوء مزاج حار في الكلى مع عطش شديد وسرعة
نزول ما يشرب على وجهه من غير تغير لضعف القوة
الماسكة وشدة القوة الجاذبة كما يحدث في الشهوة
الكلبية في المعدة ما علاجه تغيير مزاج الحرارة
واليبوسة بمقابلة اضدادها بماء الشعير وشرب الماء
البارد العذب وترك الاشياء الحارة واستعمال
ما يبرد كماء الخيار والقرع والمخيض واقراص الكافور
وتقليل المشي والانتقال الى الاماكن الباردة
الرطبة واستعمال الاطعمة التي يبطئ هضمه كماء
الحصرم والسماق والمصل ولحم البقر المطبوخ
بالخل الثقيف والعدس ان احتمل والكول

١٠

ن

وقد ينفع مثل هذا السفوف لو خذ بزر القثاء والخيار
والقرع من كل واحد وزن خمسة دراهم طباشير
وزن سبعة دراهم صمغ وكثيرا من كل واحد ثلثة دراهم
طين ارمني وزن درهم كافور وزن نصف درهم
كزبرة يابسة وزن درهم يدق وينخل ويعجن بلعاب
بزر قطونا والشربة كل يوم ثلثة دراهم بخل ممزوج بالماء

القول في علل الامعاء

القول في علل الامعاء ما الامعاء وعاء الاثفال
ما العلل العارضة في الامعاء النفخ والمغص والقولنج
والفتق والسحج والديدان والخلفة والزحير من ما
ذا يحدث النفخ من الرياح وحبس الاثفال وكثرة
البخار الغليظ بماذا يعالج بالجوارشنات الطاردة
الرياح وتلطيف الغذاء والرياضات والحمامات
واستعمال الادوية في الطبيخ وشرب الشراب ما المغص

ما المغص

تقطيع ولذيع ووجع ويفعل اما مع الاسهال
او الاحتباس بماذا يعالج اذا حدث من الاحتباس
بماء الابازج وماء الاصول ودهن اللوزين والبرا

وشرب الحرف اذا ظهر البلغم وبالفصد اذا كان العلة
من صفراء يسهل بماء الفاكهة والخيار شنبر وماء الفاكهة
مع الاسهال يسقى المعلبات وما يشبهه على حسب الحال
ما القولنج وجع يعرض في الامعاء مع احتباس شديد القولنج
وعسر نفس وقيء من ماذا يحدث من ضعف القوة
الدافعة وشدة القوة الماسكة فتراجع الاثقال
نحو المعدة فيخرج بالقيء بماذا يحترز بترك الاغذية
اليابسة الحابسة كالارز والجاورس والبلوط
والخبز الجاف او ورم حار او بارد او سدة او دود
او رياح او نفخ بماذا يعالج الحادث من يبس
الاغذية بشرب طبيخ التين والزبيب والاجاص
وشراب البنفسج والجلاب والاحتقان بدهن
الخل والسكر واستعمال مرق الديوك الهرمة مع
الملح والبورق والاسفيدباجات الدسمة واكل
التمر والزبيب والفانيذ والسكر والغذاء
والسمن والزبد والعسل وتليين البطن بالديابج

والخيار شنبر وان كان العلة مع الحرارة فالبنفسج من
والسكر وماء اللبلاب واخذ الفاكهة المزلقة كالاجاص
والتين والعنب والمشمش في غير اوان النوبة وباقراص
البنفسج المركب مع جلاب او ماء الترنجبين
والغذاء اسفاناخ والقطف والملوخية وان كان
مع يبس الامعاء وعلامته الهزال في البطن ورقته
وشدة عطشه فعلاجه ان يحسا الدهن قبل
الطعام والدخول في الماء الحار واستعمال الشراب
الحلو والاغذية الدسمة فان اشتد الامر سقي من
الحوارشنات المسهلة كالسفرجلي واقراص البنفسج
والاشربة المسهلة ويغذى الاسفاناخ بدهن كثير
فعلامة القولنج البلغمي ان يكون يعقبه التخم
والجشاء الحامض واحساس الاثقال والرياح
اصلا فعلاجه ان يحتقن بطبيخ السلق والنخالة
والملح والبورق والسكر مع شيء من سكنجبين

وجاوشير وشحم الحنظل وحب الصبر ويسقى منه شربة
والغذاء ماء حمص بدهن شيرج اوماء وملح بلحم سمين
ويجتنب مرقه ويغير الماء بشراب التين والعسل
ويتفكه بالتين والجوز والفستق والفانيد والسكر
ولشرب الشراب القوي الصرف مسخنا او غير مسخن
بعد ادرار البول واما الكائن من الورم فعلامته
الحمى وامتناع الرجيع والكزاز والاحتراق وخاصة
اذا كان الورم حارا فاذا عالج اما في اول الامر
اذا كانت القوة قوية فيفصد الباسليق ثم الصافن
ويسقى ماء الهندبا مع خيارشنبر وماء ورق الخطمي
والخبازي مع دهن اللوز ويطلى الموضع بدهن
الشبت والبابونج ويتحسى مرق البقول اللينة
كاللفتة وطبيخ الحمص والشبت ويحتقن بحقنة
بحقنة متخذة بماء الشعير ولعاب بزرقطونا
وليضمد الورم بضماد الخطمي ويحتقن بماء عنب الثعلب

والهندبا

والهندبا والخيار شنبر ودهن اللوز وان كان الورم
حارا اجلس في الماء الحار ثم تسقى بنقيع الصبر ودهن
الخروع بماء الاصول والبزور والغذاء اسفاناخ
وماء النخالة ودهن الخل وان كان القولنج من
الدود وعلامته الغثيان المفرط واشتداد
الوجع عند خلاء الجوف حقن بطبيخ الشيح والترمس
والكندس والقسط والملح والبورق والتربد
والغذاء مرقه الكرفس والسلق ما علامة القولنج
الكائن من الرياح القراقر والنفخ وهيجانه مره
وسكونه اخرى ثم اذا عالج بجوارش الكندر
والغذاء بقول وفطراسالیون والشراب العتيق
ويقوى بالطيب وقد يصلح دهن الخل والسكر
وسائر انواع علاج القولنج ما الذي ينذر بالقولنج
ذهاب الشهوة مع الغثي والنفخ بعقب التخم
ثم اذا تحرس منه بالنوم الطويل والامساك
عن الغذاء ومقاومة الخلط الغالب بالادوية
والاغذية ما الفتق استرخاء يعرض الامعاء

ما الفتق

فينزل الى الدربية وما ينزل الى الخصيتين سمي قيلة
واذا انصبت اليها مائية وحصلت فيها سميت قيلة
الماء وان كانت بدل الماء رياح سميت قيلة
الرياح . ما الاسباب المحدثة للفتق كثرة الحركة
مع سخافة الجلد وتخلخلها . ما دلالته اذا القيت
العليل على قفاه وسلت برجليه وغمزت على الموضع
يرجع الى مكانه اما كله او بعضه بقرقرة او عسر او سهولة
فما رجع بالقرقرة فتولد من الريح التي في الدعاء
والذي يرجع بعسر فهو من الثرب . ما ذا العلاج
يرد برفق فان لم يرجع بالغمز اقعد في الماء الحار
ساعة بعد حلاد المعدة والامعاء وغمز عليها
فاذا رجعت ضمد بضماد الفتق او بالشد
ولا يحل عشرة ايام ويمنع من شرب الماء البارد
والاطعمة المنفخة . ما ذا الحترس منه من الحركة
بعد الغذاء فان الحركة من عظم الافات بعد
الغذاء . ما ذا الخيلط باستعمال الطريفل

الاصوف

الاصفر وجوارش الكمون باب سبب توليد الديدان
في الامعاء البلغم وتواتر التخم بماذا يعالج بما يولد
المرار ليقابل البلغم ما تستدل به الديدان في البطن
سرعة هيجان الجوع وقلة الصبر عليه وشدة اللذع
وصفرة اللون والغثيان والوجع في البطن عند
الجوع واللعاب السائل من الفم بعقب النوم
وربما ولد الغشي والتشنج وذهاب العقل وخاصة
اذا كان معه حمى بماذا يعالج بان يطلى من خارج
البطن بشحم الحنظل وماء السذاب ومرارة البقر
فان كان الوجع شديدا جدا حتى يصرع العليل
فيجب ان يسقى بعد سكون الوجع ما يخرج الديدان
ولا يتوانا فيه وليستعمل التعب قبل الغذاء ويقلل
من المأكول والمشروب وما يخرج الديدان
الطوال العراض برنج وترمس وقنبيل وحب النيل
وتريد من كل واحد جزءا فان شرب بماء العسل
او بلبن الحليب اخرج بسهولة وقد يوخذ
ذلك مفردا ومركبا وقد يخرج الديدان

باب علاج الديدان

باب علاج الديدان الطوال العراض

وحب القوقايا الحقن بطبيخ الافسنتين وشيافات متخذة
من ملح ونطرون وشحم الحنظل من ماذا الخرس من
دوام التخم وترك الخبز الفطير وسائر ما يولد البلغم ما الخلفة
خروج بعض الفضول الجوهرية اما من قبل فساد
الكيفية وزيادة الكمية او لقلة موافقة الغذاء او لضعف
من القوة الماسكة او حركة القوة الدافعة بسبب تلذيع
وكثرة الحس في المعدة والامعاء والنزلة تنزل من الراس
ما علامة الخلفة الحادثة من نزلة الراس ان يكون
بعقب النوم وينقطع في اليقظة ما علاجه حلق
الراس والدلك بالمناديل الخشنة وملازمة تغطية
والتعطيس بالكندس والغرغرة بالايارج واجتناب
النوم على القفا والقئ بعد الامتلاء ما علامة
الخلفة العارضة لملاسة المعدة والامعاء خروج
الاغذية غير متغيرة ولا مستحيلة وبخاصة ان تحرك
العليل فضل حركة بماذا يعالج باستعمال الماء
الصادق البرد ان كانت العلة حارة

ويتناول

وتناول حب الرمان وماء السوقه والاغذيه الحامضه
القابضه وما يعمل من عجم الزبيب والخرنوب والسماق
وحب الآس والبلوط والسفرجل وسويق الجبرا
وسويق حب الرمان واستعمال النوم والسكون ما علامة
التخلفه البلغميه ان يكون الاسهال ابيض مع كثرة
التبرز وقلة العطش والغثى وقي البلغم ما علاجه
القوي شرب الايارج ثم الجوارشنات كالكندري
وجوارش الزور والعلافلي والعنبر والقوبل وجوارش
العود والامرو سيا ما علامة التخلفه الحادثه من ضعف
الامعاء ان يهيج بعد الطعام وجع في المعده والامعاء
واذا نزل الطعام عن ذلك المكان سكن الوجع
وربما آل الامر الى دوسنطاريا ثم اذا العالج بالاغذيه
الحامضه القابضه كالحصرم والسماق واقراص
الحماض وسفوف حب الرمان وماء السوقه والمحمص
والعفص والجلنار وان لم يكن حمى استعمل الدراج

ما علامة التخلفه

والغراريح حصرمية أو سماقية وإن كان الوجع من
فساد مزاج من غير مادة استعمل الدوغ مع الكعك
ولبن الماعز المطبوخ بماء المطر على النصف
حتى يفنى الماء ويبقى اللبن ويتغذى بأقراص الطباشير الممسكة
ما علامة الخلفة السوداوية أن يهيج مع الشهوة
حموضة في الفم ويسكن عند الأكل وعند الزبد اليسير
من الدهن ما علاجه فصد الباسليق والإسهال
بمطبوخ الأفيتمون ما علامة السحج الكائن من المرة
الصفراء المحض واللذع وخروج الدم والمدة
ما علاجه استعمال سفوف الطين وماء الدسوقة
واللبن المطبوخ مع الصمغ والرايب والأغذية
القابضة والضمادات المقوية وإن أزمنت
السحج فحقنه السكباج البقرية إذا غرف دسمه
على كعك وأكل وأعين بالماء الصادق البرد
والحقن المتخذة من ماء سويق الشعير وبياض
البيض والاسفيداج ودم الأخوين والقرطاس

المحرق

المحرق وماء بقلة الحمقاء وقد ينفع منفعة بينة سولق
التوث الى مضه اذا نثر على ماء الارز المطبوخ
وجميع ما يدمل ويلحم القروح وان يتوانا في علاجه
ما الزحير
ما الزحير حركة وشهوة الى الاختلاف الى الخلاء
وربما خرج الامعاء المستقيم ما سببه مواد حريفة
بورقية تجري الى الامعاء فيلذغه وتسوقه الى القيام
ما علاجه تخفيف الغذاء واستعمال الشياف المتخذ
من المر والكندر ودم الاخوين والزعفران من
كل واحد جزو ويتخذ شياف على شكل نوى الغبيرا
ويتحمل بالليل ويطلى بمرهم الاسفيداج وبالطين
الجوزي مع عنب الثعلب ودهن الورد ما علامة
الزحير البارد الثقل من غير تلذيع ولا عطش
واضرار الماء البارد اذا مسه وشربه ما علاجه
يكمد بطبيخ الحلبة ويمسح بدهن نوى المشمش
ويضمد بالكرنب المسلوق مع دهن الزيت

ويحمل شياف المر والكندر والمصطكي والزعفران
ويتحسى مقدار درهمين الى ثمنه يغلي بالماء
والزيت والغذاء عجة بالكراث والثوم والارز
وصفرة البيض القول في علل المقعدة
باب العلل الواقعة في المقعدة البواسير والنواصير
والشقاق وانفتاح العروق التي في الدبر والاسترخاء
والاحتراق ما حد البواسير انفتاح افواه
العروق التي في الدبر وسيلان الدم منها كم هي
انواع البواسير منها ما هو ناتي ومنها ما هو غائر
ومنها ما هو رخو ومنها ما هو صلب بماذا تعالج
اما الرخو فيوخذ بكلاليب البواسير وتقطع من
اصله وبركة واحدة وينثر بعد القطع عليه
اقاقيا وغبار الرحى بعد ان يجري من الدم كثير
ان لم يحتبس من قبل نفسه وان اشتد
الوجع والتورم اقعد في ماء قد طبخ فيه ورق
الخطمي وبزر الكتان ويعالج بمرهم الابيض

وهو الكراث وان لم يسل منه دم فصد الباسليق ويضمد
بضماد المشوي أو ضماد صفرة البيض ولباب الخبز
والزعفران ويقلل الطعام والشراب ثلثة ايام
حتى يسكن الورم وقد تستعمل الحزم بالخيط والشعر وان
هاج منه وجع احتقن بالكرنب المسلوق والسمن
والحديد سلم من الدواء الحاد واما النواصير
قرحة تعرض في المقعدة اما نافذة واما غير نافذة
فاما علامة النافذة ان يجري منها الريح والغائط وهذا
النوع لا يبراء الا بالحزم أو بالقطع بالمنجل وتعالج
بدواء الملح ومرهم الباسليقون واما غير النافذة
فيعالج بما يعالج به الناصور في الاماق نحو الغرب
وان لم ينفتح فتح بعصارة بخور مريم أو عصارة
البصل وقد ينفع الهليلج المربا بالبخور والبخور
باصل الكبر والطرفا ثم اذا يعالج الشقاق ان
كان من الحرارة فبمرهم الاسفيداج وان كان

[illegible]

من البرودة بمرهم الاسليقون وحب المقل
اذا خشنت الطبقة وتبخر بالمقل والسكبينج
وتضمد بشحم الدجاج والبط بماذا تعالج
سيلان الدم لا يجب ان يحبس ما لم يفرط
وان افرط قطع باقراص الكلنار والكهربا
وطين المختوم ومعجون الخبث والفحموش
وخبث الحديد المتخذ بالدوغ وتعالج بالدلحبقان
بمرهم الاسفيداج والدفيون ولحات كزرتكونا
بماذا تعالج الاسترخاء العارض في المقعدة
بالجلوس في ماء العفص وقشور الرمان وورق
الاس والورد وجفت البلوط يجلس فيه وهو
فاتر ممكن او يطلي بمحه الرمان مع دهن
السوسن ان لم يكن بها كثا احتراق بماذا
يعالج خروج البراز من غير ارادة في النوم
وعند الجماع بالقعود في المياه القابضة

ابرهن

ويدهن بدهن المصطكي والاملج والاقاقيا ويناول الاغذية
القابضة وجوارش الخوزي والطريفل والتمسح بالادهان
المقوية الفوت في علل المثانة اما المثانة
وعاء البول اما العلل العارضة في المثانة دغدغة تعرض
مع حرقة وخروج شبه النخالة اما علاجه ماء الشعير
والحمام والاطراق الدسمة والحقن بلعاب حب
السفرجل ولبن النساء ودهن الورد علم وجه
يعسر البول على ثلث جهات وما هي اما ان
يحتبس اصلا واما ان يقطر واما ان يحتبس ثم
يخرج بعسر اما سببه سدة تعرض في المجاري
اما من كيموس غليظ او حصا او علق دم او ورم
اما علاجه الادرار والحمام والتكميد وما يدر البول
كطبيخ البزور وماء الاصول بدهن اللوزتين
او الخروع والغذاء ماء الحمص والنقل بلوز المر
اما التقطير تواتر خروج البول بعسر وحرقة

أو بلا حرقة من ماذا يحدث الكاين من حرقة
من انصباب مواد صفراوية أو أضدادها من المرار
البلغمية ما ذا يعالج تقطير البول بلا حرقة
ما يسك البول الحار كي قلت في استرخاء
المثانة ومعجون اللبوب والشهدانج بعسل
العسل واكل التين المنقع في العسل وماء
العسل وماء الجزر ومعجون حب المحلب
أو سفوفه والكموني والفلافلي ويكون الغذاء
قلايا ومطبخات بتوابل حارة والكرنب
والقرص انفع الأشياء لهذا النوع وأما
الكاين مع حرقة فيعالج ببنادق البزور
وشراب الخشخاش ودهن الشيرج الطري
مع جلاب أو الزبيب وبزر بقلة الحمقاء
إذا شرب بماء بارد مسحوقا وبزر الخس
والهندبا كل ذلك مع الحرقة في البول في المدة
والقروح ما العلل الحادثة فيها انتفاخ

الكمرة

البطن واحتباسها وانتفاخها وفسادها وميلها
واعوجاجها وورمها وقروحها وانشقاق وعسر
الحبل والولادة والاسقاط وان جاء من كم بسبب
انبعاث الطمث اما من كثرة الدم او رقته وحدته
واما التقرح وانفجار افواه العروق فعلامة
الكائن من كثرة الدم عظم النبض وقوة البدن
وحمرة اللون فعلاجه الفصد وتلطيف الغذاء
وان لا ينقطع ما لم يضعف فان ضعف قطع
باقراص الكهربا وتناول الاشياء القابضة الماسكة
وشرب الماء الصادق البرد والشيافات الماسكة
فيما تتخذ بالافيون والمر والكندر فعلامة
انبعاث الدم من الرقة والحدة ضعف البدن
وتغير اللون ورقة الخارج فعلاجه الاشياء
المغلظة للدم كالتربيض والهلام والسماق

وحب الرمان والعدس والمسددات المعربات
كالفالوذج والعصايد والهرايس باب علامه
القروح الورم الحادث في المثانه بالفصد
ان امكن والانزال وتناول الزرور وماء الشعير
وان كان الورم باردا فبا ضمادها كماء الاصول
والزرور والضماد والتكميد والتمريخ بالادهان
الحاره وتناول ماء الحمص وماء اللحم باب علاج
القروح الكاين في مجاري البول بزر البطيخ
حليب مع سكر وتناول الزرور واقراص الكاكنج
والغذا اسفاناخ او ارز والسكر البقول في علل
علل الانثيين والرحم باب الانثيان اوعيه المني
باب العله الواقعه في الانثيين الوجع المفرد والكرب
والكلال الغرد والتخلف عن الباه باب التخلف
عن الباه قله الاغتذاء وتنبل الاله وضعف

43

البدن من البرودة او الحرارة وغلظ المني وضعف القوة
النفسانية وتواتر الغم واسترخاء العصب وقلة التفخ
وضعف الكبد ما دام العالج بمقابلة اضدادها
من الحار والبارد والرطب واليابس ما الرحم
وعاء الجنين نش ما يسيل علاجه الفصد من الباسليق
وحقن الرحم بماء العسل واستعمال ما يدمل ويصلح
كاقراص الكاكنج من كم سبب يحتبس الطمث اما
من قلة الدم وغلظه وبرده وافراط السمن او كثرة
الاستفراغات الخفية او الظاهرة كالرعاف والعروق
ما علامة احتباسه من قبل نقصان الدم النحافة
والسهر وعدم الغذاء وصفرة اللون وان يكون
بعقب المرض الحار ما علاجه التوسع في
الاغذية والاشربة والنوم والحمام واللهو و
السرور وكلما يميل النفس اليه من المحبوب
ما علامة احتباسه من غلظ الدم وبرده

احتباس الطمث

[illegible]

كثرة الشحم والرهل بالبدن ما علاجه بتلطيف الغذاء
بالمسخنات وما يدر ويفتح السدد واستعمال
الادهان الحار وطرح الافاويه في الطبيخ والاكثار
السداب والكرسن والفودنج والنعناع والملح
والحلتيت وان يجعل في العجين الكمون والنانخواه
وقد يصلح معجون الورد والفلافلي والكموني ما
الاختناق العارض في الرحم علته تعرض شبيه
الصرع فيبطل الحس والنبض حتى يظن العليل
انه قد مات بماذا يميز بينه وبين الصرع
ان الصرع يظهر معه زبد في الفم مع البول
واضطراب وتشنج والاختناق لا يكون معه من
هذه الامارات شيء ويمتحن بالجراق اذا ادني
من الانف فانها تحس الرائحة من مادة كانت
من مواد دموية واختناق من قبل طول عهدها
بالرجال ما علاجه التعطس بالكندس

والدفع

والدغدغة والدلك والترويح والمباشرة الكثيرة ما سبب
زوال الرحم الكيموس الغليظ يكثر في احدى جانبي الرحم
فيميل ويعوج ما علاجه ان كان من احتباس
الطمث فبادرارها وان كان من صلابة او غلظ
فبتسييلها وتحليل جامديها بماذا يعالج الشقوق
بالنجوم والمروح والمراهم اللينة كمرهم الاسفيداج
ما الرحا والباسليقون ما الرحا جساوة تعرض في الرحم
مع احتباس الطمث وظهور الثقل كعلامات
الحبل وربما تزهل البدن وتجاوز الوقت ما سببها
لحم يجتمع من صفاق الرحم ما علاجه شرب ماء
الاصول ودهن الخروع واللوزين والايارج
عسر الحبل وسائر مايدر الطمث والبول من الاغذية والاشربة
والادوية من كم سبب تعرض عسر الحبل من كثرة
الشحم او السدة او لحفاف شديد او برد او حر

أو رطوبة أو زلق أو رياح أو بواسير أو قروح أو رداءة
مزاج المني أو صغر القضيب وضعف الشهوة بما إذا
يعالج بمقابلة أضدادها من كل سبب يكون عسر الولادة
إما من ورم حار أو بارد وإما من قبل الجنين إذا خرج
خروجاً رديئاً وإما الهزال وضيق أو سمن وضعف أو لكون
جنين ميت التدبير العام المسهل للولادة التمريخ بالادهان
المسخنة والأبزان واعتدال الهواء والادراق الدسمة
وشرب طبيخ الحلبة بدهن الشيرج وجميع ما يلين
وإن لم يخرج الجنين ومات أن ينفخ ويخرج بعد أن
يشق المشيمة بالظفر أو المبضع ويحتقن بالادهان
فإن تعسر المشيمة تعطس بالكندس ويبخر بالمر
والقنة والكبريت والي وشير والحلتيت
وتقعد في ماء الرياحين القول في تدبير الأطفال
ما الذي يدبر به الأطفال إصلاح اللبن وتحنيك
الطفل بالعسل وتعاهد تنقية أنفه بالدلك بالماء الحار

وتمديد الاعضاء ويرضع بمقدار ما لا يتمدد وينفخ بطنه
فينفخ ويكبر فان ظهر هذه العلامات يمنع الرضيع
مدة اطول من العادة ويتعقد حال مضجعه كيلا يقع
فيه ما يتأذى به وكذلك الدثار والهواء المعتدل ويحرك
في مهده باعتدال ويكون بعقب الرضاع الطف والين
وقبل الرضاع اقوى ويتقى على عينيه في الاول حرقه ولا يكون
في موضع نير الضوء ويعلق امامه خرزا وخرق ذات
الوان مصبغة كي يكون النظر اليه لئلا يستخرج عضل
عينيه فيتولد الحول فاذا قرب الكلام فليكثر الحاضنة
دلك لسانه والعبث به ويدلك اصل لسانه
بعسل وملح ان ابطاء الكلام ويتكلم بين يديه
كلاما خفيفا سهلا فاذا حضر وقت نبات الاسنان
دلك لثته كل يوم بزبد او بمخ الدجاج ويمر عليه شحم
ويمرخ عنقه بالشمع والدهن فان انطلق

بطنه اخذ كمون وورد مدقوقين فيدق بقليل خل
وماء ويضمد به بطنه وان ذيف في اللبن صمغ عربي
وطين ارمني وسقي وان احتبست الطبيعة حمل شيافة
من بورق وملح وباكلفا ورحس او شيافا من
زبل الفار او وسخ الاذان واذا حضر وقت الطعام
فليتخذ له بلاليط من دقيق السميد ولبن وسكر
ويدفع في يده ليعبث بها ويدفع اليهم لحم من
صدور الدجاج ويمنع الرضاع قليلا قليلا
والذي يكلف ان يرضع بالليل البته ثم يتدرج
حتى لا يرضع اليها ويفطم في الربيع او اول الصيف
ويعطى ماء الخيار والقرع وجميع ما يسكن العطش
ما التدبير في اختيار الظئر ان يختار الصحيحة
النقية اللون ولا يكون قريبة العهد بالولادة
ولا بعيده وبعد كشف صدرها ما الذي وقد يشفع

ما البم

46

ماء الشعير وما تهيا من الباقلى والحبوب والكل واكل
الحس وجميع ما يصفو الدم ويدر البول واللبن
والمجامعة تضر بالظير ما الكندي في اللبن بعد
نقصه ترك الدينار الحريفه والمالحه والحامضة
واستعمال ما يزيد في اللبن وصفرة البيض وماء اللحم
والشراب الرقيق والاتساع في الغذاء بماذا
يقلل اللبن بالملطفات وتناول القابضات
والتعب والحركة ما سبب اوجاع الثدي من
من اذى ينصب اليها من الرحم من قبل المشاركة
والاتصال وتحديث ورم حار ثم يصلب بماذا
يعالج في الابتداء بما يبرد من الاطليه والاضمدة
بدقيق الشعير وبزر قطونا ودهن الورد ودقيق
الباقلى وفي المنتهى بدقيق الحلبة والخطمي والبابونج
ودهن المشمش والخوخ والمروح الليتة

الفوت في اوجاع المفاصل ما سبب اوجاع
المفاصل ضعف العضو القابل وكثرة المادة
وسعة المجاري وسوء المزاج الحار والبارد الى مواده
ما علامة الوجع المفاصل الكائن من الحرارة
الحمرة واللهيب ما علاجه الفصد والاسهال
بطبيخ الهليلج والطلي بالمبرد والميل الى
ما يبرد ويرطب من الاغذية والاشربة
وما يعدل المزاج ويبرد موضع الورم في الابتداء
ويحلل في المنتهى بماء البابونج والاطلية المحللة
والاضمدة ما علامة الكائن من خلط غليظ
قلة الالتهاب والحمرة وشدة التمدد والثقل
بماذا يعالج بالتدبير الملطف واستعمال القيء
والاسهال بحب السورنجان والشيطرج
والاسفيدباجات المطيبة بالتوابل والابازير

ابن الحكيم

علامة عرق النسا

وترك الجماع واستعمال ما يحلل من التمريخات و
الاضمدة وما يسرع الهضم ويدر البول والعرق
ما العلة المعروفة بعرق النسا وجع يعرض
في الورك ويمتد الى الركبة والساقين ما العلامات
العامة لهذه العلة امتداد الوجع عند الحركة
والركوب الى السكون والراحة بماذا تعالج
بالفصد الباسليق وتلطيف التدبير والاسهال
بما يخرج المرار ما علامات النوع الكائن
من البلغم الثقل والخدر وقلة العطش وان
يهيج عند التراب ما علاجه القيء والاسهال
وتلطيف الغذاء وما يدر البول ودوام التعب
واستعمال معجون البزور والنا والعرزنات
وشرب ماء العسل وماء الاصول والبزور
وترك الجماع وشرب الماء الكثير والاحتراس

من سوء الهضم واستعمال ما يحلل وينضج من الادوية
من الادهان والحمام والضمادات والحقن والقي
بما العلة المعروفة بالدوالي عروق غلاظ احمر وملتفة
تظهر في الساق ما سببه دوام التعب والاستكثار
من الاغذية المغلظة للدم ما علاجه فصد الباسليق
وشرب طبيخ الافتيمون العوارض في علل الظاهر
والزينة كم العلل الظاهرة الحزاز والجرب في الراس
والسعفة والقوبا وداء الحية وداء الثعلب والصلع
وتناثر الشعر والتشقق في اطرافها والتقمل وتناثر
شعر الحاجب وفساد اللون والكلف والنمش
والثآليل والنمش والبهق والبرص والجذام والسرطان
والحكة وتقشر الجلد والشرى والحصف والاثار
والبياض في الاظفار والصفرة والداحس وتقشر
الجلد في اصول الاظفار وتعقفها والشقاق في الكف
والعقب والدبيلة والاورام والخنازير والسلع
والقروح والبلخية والنفاطات والنملة والنار الفارسي

والاكلة

والاكلة والطواعين وحرق النار وشرب الشوك والارجه
والسهام والجروح والنفث الدم والجراحات والتاكل
والدود ونبات اللحم على الجراحات والكسر في العظام
في العظام والتواء العصب والعرق المدني والسحج
وانشقاق الجلد وورم الانثيين والحكة في الخصيتين
والقروح والبثور في التقشف ما الحزاز وما نسبه
مواد بخارية ترتفع من المعدة ما علاجه تنقية البدن
بايخ المرار والحجامة والفصد واكثار دهن الورد
على الراس والحلق والغسل بماء السلق والملح ودقيق
الحمص والباقلي وان يطلي بالقيموليا مع الخل
الثقيف ومرارة البقر ويغسل بعصارة السلق
والنطرون والبورق وتمسح بدهن ورد ما الحزاز
العارض في الراس بثور يتولد من مواد لزجة
ما علاجه الفصد والاسهال بطبيخ الهليلج
وشرب ماء الجبن وان يطلي بالخل ودهن الورد

بعد الحلق وان يدق فيه الكبريت الاصفر مع الموزج
بالسوية ويعجن بماء الزفت ويلطخ به ما السعفة
بثور صغار يترشح منها رطوبات لزجة ما سببها
بخارات غليظة ما علاجها التنقية بحب الصبر
ونقيعه وطبيخ الهليلج والعفص وطرح العلق
وان يطلى بالمرداسنج والعروق المربا بالخل و
دهن الورد ما القوبا ميل خلط غليظ ينصب الى
الجلد فيحدث خشونة الحكة فيتقشع ما علاجه
ان كان الخلط حارا فبالفصد وان كان باردا
فبالاسهال ويطلى بريق الصايم ويدهن الحنطة
والدقاقيا والزاج والخل والعسل المداف
بلعاب الصايم ما العلة المعروفة بداء الثعلب
والحية تناثر الشعر من الراس واللحية حتى يصير
بمنزلة القرع ما سببها رطوبات عفنة رديه
تجتمع في اصول الشعر الى كم نوع ينقسم داء
الثعلب الى الاخلاط الاربعة بما د العلاج

ما السعفة

ما القوبا

داء الثعلب

بعلاجه

بمقابلة اضدادها في العلاج فان كان من خلط حار معتدل
مزاجه وان كان من خلط بارد فاستفراغه وان يطلى
ان كان من الزيادة بعد الدلك بدهن اللوز المر
والشونيز المسحوق والتغرغر بالذراريح والدلك بالبصل
والثوم ويطلى بالخردل والفرفيون وان كان من
قبل اليبس عولج بالحمام والاشباع في الغذاء المحمود
الكيموس ما سبب الصلع عدم الرطوبة الغاذية
للشعر بعد الخلط ان حدثت في وقتها عند فناء
رطوبة المزاج فلا علاج له وان عرض من هرم
عرضي تعالج بالشحوم المملحة وزبد البحر وبرسياوشان
ودهن الآس واللاذن واصول القصب وكذلك
تناثر الشعور فقط عند تخلخل الجلد ونقصان
البخار واستعمال الحمام وتوسع الغذاء ما سبب
تشقق اطراف الشعر اليبس بماذا يعالج

بالخل والتدهين واماله الاغذيه الى ما يبرد
ويرطب والاتساع فيها وينقض البدن بطبيخ
الهليلج وحب الصبر باب القمل حيوان يتولد
من فضول الاغذيه والرطوبات الخارجه عن الطبيعه
باب علاجه بتلطيف الغذاء والاستفراغ بالفصد
والاسهال ومما يقتل القمل كالميويزج والزرنيخ والبورق
والزيبق والخربق والشب اذا سحق بالزيت
وطلي به الراس وتكون الاغذيه مرطبة وتبديل
الثياب ويلزم الحمام باب انتثار شعر الحاجب
من البدن لداء الثعلب وتعالج بعلاجه
باب فساد اللون اما من عارض او مرض
او يرقان او ضعف غالب او فساد مزاج بما
ذالك فعالج بمقابلة اضدادها ان كان من النقصان
فبالزيادة وان كان من الزيادة فبالنقصان
باب اذا تشقق الوجه من الرياح البارده

باب القمل

باب الكلف

بما دام العلاج بما يعالج به السحوب كالكثيرا او الشمع والدهن
والحمام واما ان يحدث من سوء مزاج يابس فيعالج
بالاغذية المرطبة والادهان بالحاجات اللينة وشرب
الشراب بمزاج كثير واستعمال دهن البنفسج الطري
مع ماء العنب والزبيب ويعالج بشحم الدجاج
والغنم ويطلى بالبيل بالخطمي مع دهن ورد ودقيق
الباقلي اذا غسل به وبياض البيض اذا طلي به على
الوجه ودردي الخمر مع الدقيق السميد المنخول ومن سافر
في البرد دهن الزيبق قد دقق فيه العاقرقرحا
ويمسح به الوجه ويستكثر من اكل البصل والثوم والكراث
ما الكلف سواد يحدث في سطح الوجه من مادة
يحدث من الضباب فضول الاغذية التي
تدفعه الطبيعة على طريق التنقية فما دام العلاج
بالفصد والاسهال بما يخرج المرار الاسود واصلاح
الاغذية ودوام الاطلية والحمام وما ينفع البهق

الاسود قد ينفع الكلف وكذلك الرشن دالبهمن
ما لثولول ورم صلب صغير يظهر في الجلد من
مادة تحدث من خلط غليظ ثم اذا تعالج
باخراج المرة السودا وان يطلى بالصبر والزنجبيل
والكلس او دردي الشراب وبالدوق المتخذة
بالريق ويوسع في الغذا وقد يصلحه الكي ولبن
التين والمازريون والتوعات ما البهق
تغير جلد الصدر الى البياض او السواد من مادة
تحدث اما الابيض فمن الاحتراق ثم اذا
تعالج بالتنقية بالدواء المخرج للبلغم واستعمال
الجوارشنات الحارة وان يطلى بماء الشيطرج
والعنزة والصابون بالخل في الشمس او في الحمام
واما الاسود فيعالج بفصد الاكحل وطبيخ
الافيتمون ومعجونه وماء الجبن وما يصلح
للكلف من الاطلية ودوام الحمام والتوسع

ما البهق

والغذاء

ما البرص

في الغذاء ما البرص بنوع العادة في عدم النضج وقلة قبول
الجلد الغذاء بتمامه فلا يقدر ان يشبهه بجوهره
ماذا يعالج ما بالتنقية وتلطيف الغذاء واستعمال
جوارش الفلافلي والاطريفل والكندري وان يطلى
بعسل البلادر والحرتق والكندش وماء البلغم
ما الجذام
والقطران والفرفيون والكبريت والعاقرقرحا
والشيطرج والملح ما الجذام تغير صورة الوجه عن حال
الطبيعة وتساقط الاطراف وانتثار الحاجبين
ونتن الرائحة ماذا يعالج لا يكاد يقبل العلاج
في ابتدائه بل يقف فلا يزيد ويعالج بفصد [الاكحلين]
والاستفراغ بماء الجبن وطبيخ الافتيمون وكذلك
ما السرطان
السرطان الكائن في الجلد يداوى بقطع المادة
عن العضو ما السرطان ورم صلب يعرض
في المواضع الرخوة من الاعضاء ماذا يحس

ما الحكة

ترك ما يولد المرة السودا والميل الى تبرد وترطب
ما الحكة دغدغة وتلذع في الجلد من ما دا الحدث
من خلط بورقي يجتمع تحت الجلد ما علاجه
الاستفراغ بماء الجبن والفصد والهليلج والحمام
وان يطلى بالارز المسحوق بالخل الثقيف حتى يسخن
ويخلط معه كبريت ويطلى به في الحمام واقوى
من هذا ماء الكرفس المعصور اذا مسح به وماء قشور
الجوز الرطب ويمال الاغذيه الى الحموضات

ما الجرب

وترك الاشياء الحريفه ما الجرب ظهور فضل
نحو الجلد من دم غليظ اعفن من ما دا الحدث
من افساد المنام وطول العهد بالحمام وغلظ الدم
وتسبله سبل الماء الراكد الذي لا يجري بما دا العلاج
بتفتيح المسام وكثرة الدخول الى الحمام الى
كم نوع ينقسم الى الرطب واليابس بما دا علاجه

الى كم

والهليلج
الرطب بالفصد والاسهال بنقيع الصبر
وان يطلى بالكندس بماذا يعالج اليابس
بالفصد والاسهال بطبيخ الهليلج والطلي بالمبيه
والزراوند وخبث الفضة والعروق والزيبق
والخل ودهن الورد ودهن الجرجير واشنان القصارين
وسواد التنور ما سبب تقشر الجلد كيفية حادة
بماذا يعالج بالاشياء الباردة الرطبة ما سبب
الشرى بخار حاد يحدث دفعة عند غليان الدم
والمرة ما علاجه الفصد والاسهال بماء الهليلج
ونقيع الصبر واقراص الكافور وما يقوي الكبد والجلد
ما الحصف بثور صغار تهيج في الصيف في الهاجرة
مع نخس في الجلد من ماذا يحدث من كثرة
العرق بماذا يعالج بالغسل والدلك بالبنج هنوم
ولحم البطيخ وبزره وبالاغذية المرطبة وتناول
الكي هترح والصبر ما الداحس ورم يعرض
تحت الاظفار من ماذا يحدث من مواد

ما الحصف

ما الداحس

حارة ما علاجه الفصد والاسهال في اوائله وان
يطلى بالافيون والخل ويوضع فوقه بزرقطونا ويبدل
من جف ويدخل الاصبع في ماء الثلج والجمد مرة
بعد مرة حتى يخدر ما الدمل ورم حار صلب من
ما ذا يحدث من دم غليظ بماذا يعالج بالفصد
والاسهال وما ينضج ويدمل من بعد خروج الفضل
بماذا يعالج الورم الحار بالفصد والاسهال
والاطلية الباردة ما الخنازير ورم صلب مستدير
يحدث في العنق كالغدد ما علاجه تلطيف
الغذاء والتضميد بما يحلل من المراهم كمرهم
الداخليون والمر اذا حل بالشراب والمقل
اذا حل بلعاب الحلبة والزفت مع الزيت
وربما يخرج بالحديد وفيه خطر عظيم وقد ينفع
دقيق الترمس اذا عجن بالسكنجبين واخثاء
البقر المطبوخ بالخل ومرهم الرسل وكذلك

ما الدمل

ما الخنازير

الكلح

العفر وردت
السلع والعقد يخرج ويجيء بدم الاخوين
والنصر ما النملة حمرة ذبابة مع بثور صغار
وورم حار يبادر الى التقرح والنعي بما ذا تعالج
بالفصد والاسهال بطبيخ الهليلج والصبر وسكن
يطلى بالصندلين والطين الارمني وشياف
ماميثا والكافور ما النار الفارسي حمرة والتهاب
مع بثور وقروح ويظهر فيها شبه حرق النار
من الضباب المرار ما علاجه الفصد والاسهال
والميل الى ما برد ورطب وتطلى بالطين
والخل ما الاكلة فضل حار ينصب الى الجلد
فتاكل وتسعى وتدب مع قروح بما ذا تعالج
بالكي وان يطرح عليه دواء حار وتطلى حواليه
بالطين والخل واذا اسود وضع عليه كرنب
مسلوق مع سمن عتيق ويداوى بما ينبت اللحم
كمرهم الاحمر وكل ذلك يعقب الفصد

ما النملة
ما النار الفارسي
ما الاكلة

ما الطواعين

داء الإسهال وتغير المزاج ما الطواعين ورم سمي
مع حمرة أو سواد خضرة وورم مع لتهيب
موذ ويحدث معه الغي والخفقان والغش وإن
أفرطت قتلت ما علاجه الفصد والإسهال
والميل إلى بابرد ورطب وإن بطئ بالحل
وإذا حقن صب الماء الحار وحفظ القوة
بالروايح الطيبة وتعديل الهواء والطلي بالماء
البارد والفاتر من الصبوبات وما يسكن
اللهيب ما إذا يعالج الإحتراق من الماء الحار
أو البارد يضمد بصفرة البيض قبل أن
ينفط ويمسح بدهن ورد وإذا أسكن اللهيب
يعالج بمرهم الإسفيداج والطين والمداد فيغ
بياض البيض وتعالج القرحة بمرهم النورة
ما إذا يخرج الإبرة والشوك إن كان
النصل شديد النشوب يخرج بالكلبتين

والشوكة يعالج باصول العفص والعسل اذا ضمد به
بماذا يعالج السحج بالصبر والمر ودم الاخوين والعنزروت
واذا كان الجرح بسيطا فبالشد واذا صار فيه مدة
فبمرهم الاحمر والاسود والابيض على حسب ما يوجبه
الصورة بماذا يعالج الدود في القروح بورق الخوخ
والجبره والصبر والمر بماذا يعالج نبات اللحم بالمرهم
الحار بماذا يعالج الجراحات في العصب بالماء
الحار وان كان فيه ورم فبالفاتر وتضع القطن
ومرهم الرسل بماذا يعالج الكسر بالشد والجبر بماذا
يعالج الخلع بالمد والرد والشد وان يطلى بالصبر
والمر والخطمي وبياض البيض بماذا يعالج القروح
في الانثيين بالطين الارمني وماء الورد والخل
ومرهم الاسفيداج بماذا يعالج الورم الحار بالبرد
والرش الارمني والورم البارد بدقيق الحلبة
او بزر الكتان والبابونج والمقل ما الذي يصفو الوجه

ورم حار

ورم البارد

العم الدایم واستعمال الکحول وان یطلی بالمر ما الذی یشمس الوجه
بالعمر المتخذ من دقیق الباقلی والشاه والکثیرا وبزر
البقلی ما الذی یسود الوجه التعریض للشمس والریح
ما الذی یمنع الصنان المرداسنج المربی بالماء ورد
ما الذی یمنع عرق الحل الشب وورق السوس
والمرداسنج یعجن بورق الطرفا والآس والماء ورد
والماء البارد ما الذی یمنع ثدی الجواری وخصی
الغلمان ان یرتفع الیه العظم اما الثدی فیسحق
الکمون بماء ویطلی به ویطرح علیه خرق مبلولة
بالخل والماء ویشد ولا یحل ثلثة ایام فی النهر
وقد یصلح الشمع ودهن الورد واما الخصی
فیطلی بالعشوبا والاسفیداج بالبوبه
ویعجن بماء الآس والبیج ویطلی فی النهر مرات
فیدوم علی صغرها زمانا تم بحمده وعونه وحسن توفیقه
علی محمد وآله وآواخر
شهر صفر سنه ۱۰۶۹

صفت داروی مختصر ترکیب کنند تا زود و کلف را اقلاع
انار خشک و صدف سوخته و عصاره لحیة التیس
واقاقیا و اسفیداج و شب یمانی همه را بکوبند و بجوشند
~~برگ مورد با برنج~~ سرمه بکار برد ارزنه و لکام
برنج هندی چنانکه [illegible] سمنت و لحیه
قابض
و اینها داروها اند [illegible] شراب
[illegible] و بران شراب [illegible]
و اگر اماس گرم باشد گل سرخ
و عدس مقشر و برگ عنب الثعلب
انرا از عنب الثعلب بیزند و بروغن
گل با بنه تا مرهم شود و بران موضع نهند

ادویة الموجوده فی کل مکان

بادام [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
این طبخ را [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] صفت [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نثق

الحمد لوليه والصلوة على نبيه محمد وآله الطاهرين
هذا كتاب ابى بكر محمد بن زكريا الرازى رحمه الله
فى الادوية الموجودة بكل مكان قال انى
لما رايت كثيرا من الناس يظنون بالمتطبب
انه حاذق فاضل اذا سمعوه يذكر ويصف ويشير
بالادوية الطويلة الاسامى كالمثروديطوس ومعجون
هرمس والبادريطوس واذرياطوس والكفارغان
والعنزروكوش والاثاناشيا والفنجنوش
والزامهران والشاثوران والدرسطون والسوطيرا
والدلوريطيقون ونحوها مما يقصد بعض [illegible]
لها الى التهويل بها على من لا خبرة عنده
بهذه الصناعة من الملوك والاكابر وبعض
المترفهين لانه يحب جهل منه بصناعة الطب

١٦ عماد

واعتماد منه على الخرافات والصحف والاقراباذينات
ان الادوية متى طالت اسماؤها وكثرت اخلاطها
وشرفت اسانيدها ونسبها وامتد وصف الكتاب
بذكر منافعها كانت اولى بان توصف ويشار بها
وتستعمل وأحلوا نسخ هذه الادوية محل كتاب الله
عز وجل الذي لا ينبغي ان يغير ويبدل والذي لا يقدر
الانس والجن ولو اجتمعت وتناصرت وتظاهرت
على ان ياتي بمثله على ان اكثر ضمانات هذه الادوية
الكبار كذب وباطل حتى انه ليقال في المثل هو
اكذب من اقراباذين الاطباء وقد ذم هؤلاء
الفاضل جالينوس في غير موضع من كتبه وسخر
منهم واستهزأ بهم حتى قال ان كثيرا منهم
ضاعت كتبهم التي كانت فيها نسخ ادويتهم
فماتوا غما وآخرون بقوا حيارى اخر اعمارهم

لا يهتدون بشيء من امورهم وحذروا ان لكثيرته
ان يكون حالهم كحالهم وضدّاهم وردعاهم
ونشّطهم وبعثهم على التجريد فهم قوى الادوية المفردة
وقوانين تركيبها وهذا اسم لذلك ونصرهم اياه
وضمن لهم انه من استغرق فهم ذلك استخرج
وركّب والّف من سائر ادوية كثيرة اجود وابلغ
مما استخرجه القدماء كما استخرج هو وركّب ادوية
كثيرة فاقت في جودتها ما ركّبه من تقدّمه من
الاطباء ولم يكن حالته كحالة هؤلاء الذين
ازري الذين ذكرناهم ويشهد ايضا في الادوية
المركبة في كتابه الموصوف بكثرة المنافع للمنتفع
بها في واحدة من الخلال نفعا عظيما قويا من
اجل انها لما ركبت من ادوية شتى تنفع كل
واحد من علة من العلل كان الذي ينفع

من الزمنة

من الشربة الوافية من الدواء المركب النافع من كل
واحد منها فلا يبلغ في واحدة من العلل التي تقع لها
ما يبلغ ذلك المقدار من الادوية المفردة النافعة من
تلك العلل وانه انما دعا الاطباء الى تركيب مثل
هذه الادوية معنيان احدهما انهم ارادوا ان
يكون في خزائنهم ومعهم في اسفارهم ادوية يسيرة
العدد ينفع كل واحد منها في وجوه كثيرة وان لم يكن
يتبع الثقل بها شغلهم ويخف محملها عليهم والثاني
انهم وجدوا دواء من الادوية قد نفع انسانا ما
في علة من العلل في حالة ما ثم حدثت تلك العلة
بانسان آخر وبذلك الانسان بعينه في حالة اخرى
ولم ينفعه ذلك الدواء بل دواء آخر فجمعوا الادوية
التي رأوها تنفع من علة واحدة وركبوها
جميعا ليكون احرى واولى ان ينفع جميع الناس

في جميع الاحوال من تلك العلة وقد قال جالينوس
ان من كان غرضه في تركيب الادوية هذا المعنى
الثاني يكون ناقصا في صناعة الطب نقصانا كثيرا
وذلك انه لو عرف من امزجة الابدان واحوالها
ومقادير العلل والادوية في القوة والضعف ما للطبيب
الحاذق ان يعرفه لم يحتج الى تركيب هذه الادوية
بل كان يستعمل في كل حالة اوفقها فيكون النفع به
ابلغ فان قال قائل فلم ركب جالينوس نفسه
الادوية واستعملها قيل له من اجل انه ربما تولد
من الادوية اذا ركبت ما لم يكن لواحد منها
بالفعل كما قد ذكر هو ذلك في الزنجار والشمع والدهن
المذاب فانه اذا جمع الزنجار الى الشمع والدهن
المذاب تولد منها مرهم ينبت اللحم ولا واحد
من هذه الادوية ملحم بالفعل اذ الزنجار ينقص اللحم

والشمع

4

والشمع والدهن لو يستخان الجرح ولكن لما علم جالينوس
ان الادوية المنبتة للحم ولا واحد من هذه الادوية تلحم
بالفعل بل ينبغي ان يكون معها من الجلاء ما ينقي القرح
ولا يجاوز ذلك ولا يقصر عنه وكان الزنجار يجاوز
للجلاء الى اللذع والشمع والدهن مقصرين عن
الجلاء الى التملس والتجربة اداة الفكر والروية
والقياس والاستخراج الى ان يمكن ان يكمل
منها اذا جمعت دواء اجلاء منبت اللحم فلما اخرج
ما استخرجه بالقياس الى الحس وجده مطابقا للقياس
وهكذا استخرج العلماء الادوية المركبة ثم لا يتقول
بها غاية الثقة حتى تشهد لها التجربة اللهم الا ما
امكن ان تقوم عليه برهان تام فان ما قام على
صحته البرهان من الاشياء المستخرجة لم يحتج ان
ينتظر للثقة به والركون اليه شهادة الحواس
بذلك ومن اجل انه ربما كان الدواء النافع

لعضو ما ومن عللها فيه مضرة من وجه آخر فيحتاج
ان يمزج به ما يدفع ضرره كما يمزج بالصبر المقل
وبشحم الحنظل الكثيرا ومن اجل انه ربما كان الدواء
المفرد النافع لعلة ما وعضو ما لا يصل الى ذلك
الموضع لغلظ جوهره او لبعد العضو فيمزج به
ما يوصله كما يمزج الادوية الملطفة بالغوايص
اذا كان نفث الدم من الصدر والرية على انها
رديه لهذا المعنى ولكنه متى لم يمزج بالغوايص
شيء منها لم يصل الى هذه المواضع ولذلك نجد
الادوية التي تعالج بها خروج الدم من الصدر
والرية مركبة مع الملطفات ومن اجل انه
ربما كان الدواء غليظا حجريا فلم يمكن ان يلقى
المواضع التي تعالج بها دون ان يتحلل ويرق
كالمرداسنج ونحوه مما يركب منه المراهيم
ومن اجل انه يحتاج ان يستفرغ به اخلاطا

مختلفة

[illegible]

مختلفة التركيب حب جالينوس المعروف بالقوقايا
واما من اجل انه ينبغي ان يحلل به من العضو شي ويقوى
معا كالاخمدة المشتعلة وفي اورام الكبد والمعدة
ومن اجل انه يحتاج ان يعالج به عللين مختلفين
معا كالسعال مع الاسهال وكالسعال الشديد
الكاين من فضل رقيق يتحلب من الراس مع اخلاط
غليظة في قصبة الرية فانه يعسر وجود ادوية مفردة
تلين الصدر وتعقل البطن او دواء يخرج ما
في قصبة الرية ويسكن السعال ويمنع نزول
المواد الرقيقة من الراس او من انه ربما احتيج
ان يبرد العضو او يسخن بمقدار ما لا يوجد له
دواء مفرد يمكن ان يفعل ذلك فيضطر الى
تركيب الادوية ليكون فعلها بمقدار ما يحتاج
ان يقابل به هذه العلل فمن اجل هذه المعاني
ونحوها اضطر الاطباء الى تركيب الادوية

ديگر اي از شب نقاره آرنده
و خواص وي انست كه هر كس
كه يك شربت از وي تناول
كند از گرسنگي ها رو افعي
و عقرب ايمان تمام ايمن باشد

و اگر مار يا افعي يا عقرب
گزيده باشد و يك شربت از
وي بخورد هر آينه خلاص شود
از مضرت سم آن و شربتي از وي
بگيرد سم يا كشته ل بود با روغن
زيتون و مجربست و ديگر امراض
و مولف گويد تحقيق در زوال آفتاب

[illegible]

ولو وجدوا في كل حاله ومكان دواء موجودا يبلغ لهم
حاجتهم ثم تركتوا الادويه البته فمن اجل ما ذكرت
في اول هذا الكتاب رايت ان اعمل هذه المقاله
ليتبين منها ان اكثر هذه الادويه التي ملئت بها الاقراباذينات
فضل لا يحتاج اليها حاجه ضروريه فاقبل الان على
تفهمك ايها المتوسع في صناعه الطب لتبين لك
انه ليس يحتاج ولا في واحد من الامراض الى هذه
الادويه ولا الى دواء غريب مجهول البته لكن
ان تعالج جميعا بما يوجد في المطابخ والبيوت وان
كان لا بد وتوسعت في العلاج اذا ما توسع ولم تكن
في غايه الدربه والمهاره باستخراج الابدال الادويه
التي تنوب بعضها عن بعض والبلوغ من المعالجه
بالتدبير ما تبلغ منه عنك بالادويه فبالادويه الموجوده
المعروفه التي لا يجهلها اكثر احدا وانا مبتدي بذكر
مرض مرض واذكر ما لا بد منه في معالجته وان كان
منه بد ولم يكن الحاجه اليه ضروره فانها ماسه

التجمل

التعجيل البرء وتقصير مدة العلاج او تجويده وابتداء
من اعالي البدن آخذا الى اسفله على ما جرت به
سنة مشايخنا فانها تتهيأ للمتأخر في الزمان اذا كان
عالما بما ورثته الاوائل ان تركب ادوية افضل
مما ركبه القدماء فمن الامراض الحادثة في
جلد الرأس داء الثعلب والصلع وتمريط الشعر
والحزاز والسعفة فاما داء الثعلب فاني قد عالجته
غير مرة بالبصل فينبت عليه الشعر احسن سوادا واشد
شعرا مما كان وقد تعالج برماد قشور الجوز والنوشادر
وبورق الخبز والكبريت والخردل وليس يحتاج اليه
باستعمال الادوية ووضعها مواضعها في علاج داء
الثعلب قوية وان بدن كان الى غير هذه الادوية
اذا ضم اليها في بعض الاوقات الغروط وان احتاج
الى تنقية البدن فيكفيه شحم الحنظل والصبر والاهليلج
والافتيمون والسقمونيا والتربد يستعمل منها ما يحتاج اليه

داء الثعلب

اما الصلع

ولیس شئ من هذه الادویة غریبة ولا مجهولة واما
الصلع فالمزمن منه لا علاج له واما تمرط الشعر

تمرط الشعر

فانه اذا کان یعقب المرض لم یحتج الا الی الحمام
والغذا والشراب لیعود کمیة الدم الی حالها
ویکثر البخار واما الکاین من سخافة جلدة الراس
فقد عالجته بدهن الاس وما الاملج والعفص
والرامک والسک واما الذی یحتاج مع تقویة
الجلد الی جذب فیعالج بالدلک والشراب
ورماد قشور الجوز والبندق وخشب السرو والصنوبر
ورماد الشیح وخشب التین مع دهن الاس

خضاب

واما الخضاب فانه زینة للمرض ولکن لذلک
کثیر من الناس یستعملونه رایت ان احمل له
ذکرا فاقول انه یکتفی فی تسوید الشعر
بالعفص والروسختج والمرداسنج والکتوزه والزاج
والحنا وبرادة الحدید والخل واما الحزاز فیعالج

بالحلق

بالحلق الدائم وتدهين الرأس بالنيل وغسله بالماء الحار
من الغد بالخطمي ولعاب بزر قطونا والحمص وورق السمسم
والكثيرا وطبيخ السلق وبورق الخبز والزجاج والخردل
على حسب مايرى وملاكه ادمان الدهن والماء الحار واما
السعفة فيعالج بالعروق والحنا والمرداسنج وقشور
الرمان والخل ودهن الورد والزاج والماء المحرور
والعفص والكبريت ورماد القرطاس والنـ
والنورة والزرنيخ بحسب مايرى من لين البدن
وادمان الحلة واما الشجاج التي تقع في الرأس فما لم
يكسر القحف فانه يعالج بالصبر والكندر والذرور
ودم الاخوين واما كسر العظم فانها تعالج
بالجبيرة واما الصداع فالحار منه الذي مع مادة
فعالج بعد الفصد والاسهال بالخل ودهن ورد
وعصارة البقلة الحمقاء ونحوها والصندل والكافور
وماء الورد واما البارد منه فيربت على قمة
سداب رطب وبدهن البان والمسك و
الغالية والمرزنجوش والنمام ونحوها فينفع

اما السعفة

اما الشجاج

اما الصداع

ويكفي من المسهلات بالاجاص والتفسيح والاهليلجين
وسائر ما ذكرنا في داء التغلب وأمّا الذي يلد مادة
فهذه انفعها من غير فصد ولا اسهال وأمّا الكائن
من الحار فبالمبردات من نبذه وبالحمام والماء
الحار وشرب ربوب الفواكه المزة والحامضة
والاكل بها انفعها كالرمان الحامض والمز والكمثرى
الصيني والتفاح المز والعنب المز والحصرم وما يتخذ
به من البوارد والتوابل بالجداء او ماء ورق
الكرنب والعدسية الصفراء باردة وشرب
الجلاب مبردا والبيرمن الشراب في حالة
اخرى وطول النوم ودلك الاطراف في وضعها
في الماء الحار وأمّا الكائن عن ضربة او سقطة
فيعالج بعد الفصد والحقنة بما ذكرنا من المبردات
ويحل معها ما يقوى كورق الآس والورد والرامك
ورامك العفص وبعظم ادمغة الدجاج خاصة
والجداء والحملان وأمّا الكائن مع الحميات

الحادة

8

الى ذه فانه عارض يعرض عن الحمى فعلاجه يكون بعلاج
الحمى واما الذى يتلو هذه من علل الدماغ فالصرع
ويكتفى فى علاج ما يبتدى منه اما من المسهلات فشحم
الحنظل والصبر والتربد والافتيمون والخربق والسقمونيا
والاسطوخودوس والاهليلج الاسود والغاريقون ودهن
الاقحوان واما ما ينقى الدماغ من فضوله وما يقويه
ويبدل مزاجه ومزاج جميع البدن فبالكندش
والفلفل وشحم الحنظل والعاقرقرحا والوج والحلتيت
والسك والتربنجبين والسعد والزنجبيل وبدبر بالرياضة
بالمشى الطويل اللين وقلة الغذاء وبترك جميع ما
يصعد الراس وبفصد الصافن وحجامة الساق
فى الاحوال وبالخردل والتين والعسل وغسل البلادر
والزفت الرطب فى بعض الاحوال ويكتفى الماهر
فى علاج جميع ضروب الصرع بما ذكرنا ولا يحتاج
معه الى سواه البته والكابوس هو مقدمة الصرع
واذا كثر وتواتر واشتد وصعب انتقل اليه

فالصرع

الكابوس

ويعالج ببعض علاج الصرع واما البرسام الحار فيعالج
بعد الفصد والحقنة اللينة والاسهال بطبيخ الفواكه
بخل خمر ودهن اللوز والورد والصندل والكافور
والماورد وبكشك الشعير ومايه وبالجلاب والسكنجبين
السكري الساذج وبما ينطل به الراس كالخشخاش
وبزر الخس والبنفسج اليابس والخطمي والبابونج
باجره ولعاب البزر قطونا وماء القرع وماء الخيار
وماء البطيخ الهندي وماء الرمان وماء الاجاص
بحسب ما يدعو اليه الحاجة وليس في هذه النسخة
شي غريب ولا مجهول وفيها لهذه العلة كفايه
والبرسام البارد فيعالج في ابتدايه ببعض
الحقن التي فيها ادني حدة المهياه من شحم الحنظل
والبورق وطبيخ السلق والخطمي والنخاله والمري
ودهن الخل ودهن الورد وبماء الكشك وماء
العسل مع الكشك مجموعة ومفرده بحسب ما
تدعو اليه الحاجة وبالجند بادستر في اخر الامر
وبالمرطوكة

البرسام البارد

وبالنطولات المعمولة من البابونج والبرنجاسف والفوتنج
والنمام ونحوها والمشمومات التي من نحوها واللقوة
تعالج بما ذكرنا في باب الصرع وبما تقدم من المسهلات

باب السدر والدوار

في السدر والدوار تعالج بما يعالج به الصرع من
المسهلة وبنقيع الصبر والافسنتين والاهليلج الاصفر
وما تقوي الدماغ مما قد ذكرناه في باب الصرع والصداع
من المسهلات والمشمومات والعطوسات
وبما يجلب البلغم من الفم كالخردل والسكنجبين
والفلفل والعاقرقرحا والزنجبيل وبما يدلك به
الوجه كطبيخ الفوتنج والخل بدهن قد نقع فيه
جندبيدستر وفربيون وبماء العسل وماء الحمص
والزيت والشبت والخردل وبمضغ الكندر
والمصطكى بعد الغرغرة وصبر الريق في ذلك
كفاية

باب الفالج

والفالج تعالج بالحقن الحادة
المتخذة بطبيخ الحنظل ويحل فيه البورق

والمري النبطي وبالمسهلات المتخذة بشحم الحنظل والجند
بيدستر وسكبينج وفربيون وبالغرغرات والسعوطات
التي ذكرنا وبماء العسل وبماء الحمص وبالدلك بزيت قد
فتق فيه بورق وفربيون وجند بيدستر ومسك وما يبدل
المزاج ويسخن الدم كله ويدر البول كالحلتيت ودوقو
الداب والكزر والنانخواه والشونيز والعسل والزنجبيل
والفلفل ونحوها وفيها كفاية. في الرعشة وتقرب علاجه في الرعشة
من علاج الفالج وينفع منه الكرنب بحاجته والعدس
والادمغة المشوية. في التشنج ويعالج الرطب منه في التشنج
بعلاج الفالج من الحقن والمسهلات والمبدلات
للمزاج والادهان المسخنة وبالحمام اليابس واما اليابس
فهو اعسر ما يقبل العلاج ويعالج على حال بالماء والدهن
الفاترين بماء الشعير والشراب الرقيق الكثير المزاج
في المالنخوليا يعالج بالفصد والاسهال بما يخرج
السوداء كالاهليلج الاسود والافتيمون ومرق الديك

الصرع

10

الهرم الكثير المليح والسفاج والمونيج والاقحوان والحرق
الاسود وما يجب وزيد في النعم كلحم الجدا والحملان وصفر
البيض والشراب الكثير المزاج والحلواء المتخذ بالسكر
ودهن اللوز واما النوع الثاني الذي يكون من حرارة
بالة الدماغ فعلاجه ترطيب الراس بالمياه والادهان
البارده والقليله الحرارة والسعوط بها وسقي الشراب
الرقيق الكثير المزاج وبالتزيد في الغذاء الرطب وبالتعهد
للنوم بعقبه ليكسر البخار الرطب والراس فيرجع الدم
الذي في عروق الدماغ الى حالة والمراقية لتعبا مما
وصفنا بالطحال وبجودة الهضم وذلك يكون بالشراب
القوي اليسير المقدار واجتناب الاغذية الغليظة
وتخفيف الغذاء وقلة شرب الماء خاصة ما و الادبار
والقي وينبغي ان يكون ذلك العليل صادق المرد
فان قليله حينئذ ينوب عن كثرة وينقص البطن
ويقوي المعدة فيجود الهضم في السكتة يعالج
بما يعالج به الفالج وبالحقن الحادة خاصة وتكميد

في المراقية

في السكتة

الراس الا انه تبادر بالعلاج وتقوى ومنه صنف
يعالج بالعضد وقد اكتفيت ابا في جميع العلل
الغليظة كالسكتة والفالج والرعشة والخدر
وفساد الذكر والسبات والشخوص ونحوها بهذه
الادوية واستغنيت بها عن الايارجات الكبار وعن
السخنة المبدلة للمزاج لاني وجدتها انفذ وابلغ
فمنها ما اصف لك ههنا من المسهلة المبدلة للمزاج
وهي عدة تربد ابيض محكوك خمسة عشر درهما وفي
نسخة اخرى التربد عشرون درهما وشحم الحنظل عشرة
دراهم وسقمونيا ثلثة دراهم وثلث وملح هندي
درهمان وجندبيدستر وسكبينج ومقل من كل
واحد درهمين وثلثان فربيون درهم وثلثان
الشربة نصف درهم الى درهمين ونصف
حيث يريد النفض القوي وخاصة تنقية
الراس والعصب آخر يوخذ صبر عشرة دراهم
شحم الحنظل ثلثة دراهم جندبيدستر خمسة دراهم

مقل

مثقل خمسة دراهم تتخذ حبا الشربة منه درهمان نافع للجذر
والرعشة خاصة وما كان من الفالج شديد الاستحكام
وهو اخف من الاول آخر يصلح للماليخوليا ويخرج
خلطا اسود يؤخذ غاريقون سبعة دراهم وثلثان
خربق اسود ثمنه وثلث مثقال وملح هندي وسقمونيا من
كل واحد دراهم وثلثان شحم الحنظل ثمنه دراهم وثلث
قرنفل دراهم ونصف يحبب ويصلح عن شرابات
آخر يخرج السودا يؤخذ اهليلج اسود عشرين درهما منقا
من نواه وبرض وبسفايج اربعة دراهم ينقع بثلثة ارطال
ماء مغلي يوما وليلة ثم يغلي ثم يطرح عليه بعد ان يتهرا
الهليلج وزن ستة دراهم افيثمون ووزن اربعة
اسطوخودوس ويغلي عليه خفيفة ويشرب بسماص معمول
من الغاريقون والملح الهندي معجونا بالعسل ومن الحب
المتقدم خالصة آخر يخرج السودا خفيف يؤخذ
خمسة دراهم افيثمون يسحق ويعجن بسكنجبين ويؤخذ
بعد التوحش وتليين الطبعة واستعمال الحمام فانه يخرج السودا

وينفع من الماليخوليا وعظم الطحال واما الادوية التي تسخن
البدن وتتبعه بادرار البول فاني وجدت دواء هرسك
دواء نافعا قويا فاذا في هذه العلل ثم استخرجت مثلا متى
الى التخفيف دواء ينوب عنه وربما فاقه صنعة
دواء تسخن البدن من ساعته ويدر البول ويعرق
وربما جلب حمى يستعمل بعد الاستفراغ في السكتة والفالج
ونحوهما يؤخذ زنجبيل وفلفل من كل واحد جزء وحلتيت
جزآن ونصف وج وجوزا زراوند مدحرج وورق
السداب اليابس وشونيز من كل واحد ثلثة اجزاء
يدق الجميع ويعجن باثقل بانيها من العسل المنزوع
الرغوة والشربة من مثقال الى درهمين باوقية من
طبيخ ورق الاذخر والبابونج وبزر الكرفس والرازيانج
من كل واحد كف ينقع بالماء الحار ليلة ويغلى من
الغد حتى يحمر الماء ويصفى ويسقى هذا الدواء اياما بعد
بقدر الحاجة فانه دواء نافع يسخن الراس والعصب
ويستأصل الرطوبات بالبول ويخفف تخفيفا

صالحا

عظام سر مجوف بود و کوفته
مغز وی تحلیل از انقاد و
استخوان را وسی صرع تسکین از آن
و جالینوس گوید با وجود
استخوان سوخته از صرع
مفاصل نقرس تسکین دهد
استخوان مرده جمع جا نکند
ماهی ...
نافع بود

12

صالحا وليس يتخلف عن ايارج هرمس دواء آخر جيد من
القرع الذي من الرأس يؤخذ قلقل وسعد وسنبل
وقرنفل ومصطكى وأذخر من كل واحد خمسة دراهم
عاقرقرحا غاريقون درهما حلتيت ثلثة دراهم بزر البادروج
سبعة دراهم ويؤخذ العنصل فيعصر ماؤه ويلقى على مثله
عسل ويطبخ حتى ينصف الماء ويعجن به ويسقى بطبيخ
الاسطوخودوس فلننصرف القول الى اعلال العين

اعلال العين

الرمد

فمنها الرمد ويعالج بعد الفصد والاسهال بطبيخ الاهليلج
وماء الفواكه وبالصبر والمصطكى والسقمونيا بحسب
الحاجة بالشياف والذرور الابيض ويهيأ من
اسفيداج الرصاص وشنا وعنزروت وافيون و
كثيرا وسكر ويستعمل بألبان النساء وبياض البيض
وبلعاب الحلبة ولعاب بزر كتان ولعاب حب
السفرجل بحسب الحاجة وبالذرور الاصفر و
الشياف الاحمر اللين فآخر الاحمر ويهيأ من
الزعفران والماميثا والصبر والورد والسنبل

واللطوخات المانعة مع الاجفان وبهيا من الحضض والصبر
والعفص والزعفران وشياف ماميثا وربما خلط افيون
عند شدة الوجع والرمد اليابس يعالج بادامة الحمام
والانكباب على بخار الماء الحار وشرب الشراب اليسير الصرف
ويقطر لعاب الحلبة وطبيخ الزعفران في العين والقروح
والبثور في العين يعالج بمثل هذه الادوية وشياف
الاثار وبهيا من الاسرب المحرق ودخان الكندر مع
الادوية التي تقدمت وبالاكسيرين في آثار الدم وبهيا
من الاقاقيا والكحل والانزروت وربما سحق اثر القرحة
ويقلعها من بعد وتتخذ من زبد البحر وبورق الحجر
وسكر طبرزد وانزروت وورد احمر والماميران
والمرو وماء الزجاج وقهوان لو وجد زجاج ابيض
ومثله فيلقى فيذاب في بوطقة ويوجد ما يعلو منه
ويعلق بالبوطقة فيسحق ويستعمل وليس يحتاج
في قلع ما ينقلع من البياض الى غير هذه الادوية
وفيها كفاية وليس من هذا شي غريب ولا مجهول

الرمد اليابس

في الكل

في السبل يعالج بعد الفصد والاكتحال بالاشياف الاحمر
والاخضر اللينين والحادين على حسب الحاجة ويركب من
الزاج المشوي والاسفيداج والزنجار والاشق وماء
السذاب والشادنه والانزروت والكندر ويجمر مكان
الكندر الكثيرا عند الحاجة وبالحجامة وفصد الماقين
ان احتيج اليه واما الغليظ منه فيعالج بالحديد في
الجرب يعالج بمثل هذه العلاجات وبالحك
بعد ذلك ان احتيج اليه في الظفرة يعالج بشياف
يهيأ من الزاج والزنجار والزرنيخ الاصفر والاشق
وبالذرور ويهيأ من خشبة السوس والانزروت
وزبد البحر واما الغليظ منه فيعالج بالحديد في الطرفة
يعالج باللبن وبالاشياف المتخذ من الكندر و
الزرنيخ الاصفر وبلعاب الحلبة وبطبيخ الزعفران
واكليل الملك وماء الكزبرة في الدمعة يعالج
بالهليلج الاصفر والكحل والتوتيا وكسر العفص
والنوشادر والفلفل والدار فلفل في نزول الماء

في السبل
في الجرب
في الظفرة
في الطرفة
في الدمعة
في نزول الماء

في العين يعالج في ابتدائه قبل ان يستحكم بالمسهلات المهياة
من الصبر وشحم الحنظل والسقمونيا والمصطكي والسنبل
وعصارة الافسنتين بماء الرازيانج الرطب وطبيخ بزره
وعسل ومرارة الماعز وقد تصف المعمول من الاطبار
على الرسم والسنة لهذه العلة اشياف المرارات
وهو دواء عز الوجود جدا وقد الفت اشيافا وجربته
غير مرة فوجدته غير مختلف عن اشياف المرارات
بل القوة وصفته يجفف مرارة التيس في اناء
نحاس ويوخذ منه عشرة دراهم وشحم الحنظل دراهم
والصفيف وسكبينج درهمان وتوتيا درهم
ليتيف بماء السذاب او الرازيانج ويكتحل فانه
دواء عجيب للغشاء وابتداء الماء وضعف البصر
والبياض وجميع العلل الغليظة واما اذا استحكم فليس
الا القدحة وما اعمل لحجه ايضا وذلك ان العين — وما اقل
يبقى بعده في الدهر الاكثر ضعيفة النظر في الابصار
يعالج ضرب منه بدقيق الباقلي في ماء ورق
الخلاف وورق الكرنب وضرب منه

يعالج بعلاج الماء وضرب منه بصب الدهن على الراس و
السعوط به والاستحمام بالماء الفاتر وشرب ماء الشعير
والتدبير الرطب في تاكل الماق والجفون تعالج ضرب
منه بالادوية التي تولف من القابضة والحارة كالاهليلج
مع النوشادر والكحل على ما وصفنا قبل وتعالج الآخر
بالاضمدة التي تهيا من العدس المقشر وقشر الرمان والبيض
ودهن الورد وبالاكحال التي تهيا من نواة التمر المحرق والسنبل
ورماد الكندر وهذه الاكحال تنبت الاشفار في كلال
البصر تعالج ضرب منه بالادوية التي تجمع قبضا وحدة
على ما وصفنا وضرب منه بالحادة الخالصة واشياف
المرارات جيد لهذا الضرب في الحكة وهو عسر
فتح الاجفان بعد النوم وتعالج اذا لم يكن مع غلظ
بالحمام والكماد والاضمدة اللينة المهياة من دهن الورد
والبيض ومن الحلبة وبزر الكتان واللبن وبصب
الدهن على الراس وبالسعوط في الجفاء ينفع
منه شياف المرارات وساير ما ذكرنا ههنا

فى نتوّ العين ينفع منه الاضمدة القابضة والحقن الحارة من الادوية التى تقدم ذكرها والاسهال المفرط

فى العرب ينفع منه وهو فى ابتدائه شياف تولف من الصبر والانزروت ودم الاخوين والكندر واقليميا الفضة والزنجار واذا استحكم فليس الا بقيه وكيه واما ساير علل العين كالشعر المنقلب والشرناق والنتو العظيم المسمى مسمار والشترة والالتصاق ونحوها فانها تعالج بالحديد

واما ما يحفظ على العين صحتها من الاكحال فيتخذ من التوتيا والاقليميا والكحل وربما بماء الاملج وماء السماق والحصرم ونحوها وربما ربيت بماء المرزنجوش مع ذلك اذا اريد ان يحد البصر الصافى قليلا ويطرح فيه شيء من المسك والكافور بقدر الحاجة

واما ما يحدث فى الانف فالرعاف يعالج بعد الفصد ووضع المحاجم على البطن وشد اليدين وشد العضدين

فى نتو العين

فى العرب

اما ما يحدث فى الانف

العصدين بما يتقطر في الانف ويدس فيه كالصبر والكندر والجلنار
والموزه والحلبيس والزاج والعفص والحجر وماء الكزبرة
الرطبة وماء البادروج وماء الكراث وماء السداب
ومما يوضع على الراس كالجص والخل والخطمي والحناء والخل
مبردة على الثلج والثلج نفسه في الخشم يعالج بالشونيز
والخل ومرارة البقر والكندس والنوكمشك والعوسج
والشيح والكبريت واما النتن في الانف فيعالج
بالمرد والسعد والسنبل والقرنفل وجوز السرو والآس الريحاني
والبواسير في الانف يعالج بالقطع وبالدواء الحاد
الذي ذكرناه بان يلوث فيه فتيلة ويدخل فيها فاما
الحكة والبثرات فينفعها مرهم الاسفيداج وهو شمع
ودهن ورد واسفيداج وربما خلط به شحم الدجاج وكثيرا
ولعاب حب السفرجل يخرج في مرهم فيكون ابلغ
واما وجع الاذان فيعالج ما كان من برودة مادة مع
بعد النقص بما ذكرنا من الادوية يتقطر فيه دهن من
فربيون وجندبيدستر وافيون وقد يتخذ من هذه البلسكة

في الخشم

نتن الانف

فاما الحكة والبثرات

اشياءً تقطر فيه في هذه الحالة واما ما كان من حرارة مع مادة
فيقطر فيها بعد الفصد دهن ورد قد طبخ فيه حل خمر
حتى يذهب الخل ودهن البنفسج ودهن القرع ودهن النيلوفر
والكافور ومياه البقول الباردة وان اشتد الوجع
في حاله ولم يسكن بهذه فاستعمل الدفيون شيئا منه
في هذه القطورات وقد ينفع الضربان الشديد في الاذن
ان يضمد تلك الاذن وشق الوجه بضماد يتخذ من
البنفسج اليابس وقشور الخشخاش والبابونج واكليل
الملك والخطمي ودقيق الشعير وحلبة وبزر كتان ويحلب
فيها اللبن من ثدي النساء ويصب عنها وفيها دائماً
واذا احسست بان فيها بثرة فليكن الفصد اقوى
وكذلك ما يمنع ويبرد في اول الامر فان لم يسكن
الضربان فاعلم انه يجتمع فاجعل عند ذلك مع اللبن
لعاب الحلبة وذلك اذا اردت نضجها ولعاب
بزر مرو فاذا نضجت وسالت المدة فعالج
بالعسل والذرورات والكندر والصبر ودم الاخوين

والم

والمر وان ازمن فبراده الحديد والخل والزنجار والعسل
واما الاوجاع الباردة والحارة بلا مادة فبعض ما ذكرنا
واما الكاين من كثرة البخار في الراس فبالاسهال ثم بالحمام
الدايم والمشي الطويل وترك الشراب وجميع ما يصعد
الى الراس وبالاخذ مما يمنع صعود البخار الى الراس
كالكزبرة اليابسة بالسكر والبزرقطونا والرمان المز وماء
الحصرم ونحوها وبدلك الراس حتى تحمر جلدته جدا وبتنطيل
وصب طبيخ البابونج والمرزنجوش والشيح والفوذنج
والنوم عليه واما الكاين بعقب التخم فبالجوع و
الاسهال ثم ببعض ما ذكرنا مما يسخن ويحلل واما الدوي
والطنين فيعالجان بدهن اللوز المر ودهن الفجل
وبكمدها ببخار البابونج والمرزنجوش وساير ما ذكرنا
قبل وقد ينفع من الدوي والطنين اذا كان من حرارة
الخل ودهن الورد والاستفراغات بما يجذب
من الراس ان احتيج الى ذلك فاما ثقل السمع
فيعالج للحادث منه والذي لم يزمن بدهن بان قد فتق
فيه مسك وفربيون وجندبيدستر وبدهن البلوط

واما الدوي

الثقل

فانه نافع ويدهن السنبل بوضدان ويطبخان في الدهن
ثلث مرات ويدهن اللوز المر ويدهن قد طبخ
فيه قشور اصل الكبر واصل الحنظل فاما العتيق
منه فلا يكاد يبراء واما الوسخ في الاذان فالكثير منه
يخرج باآلة ويعالج قليله بالبورق والخل ويصب الدهن
الفاتر بالليل في الاذن والدخول الى الحمام من الغدو
النوم على ذلك الشق حتى يسيل ما فيها واما الوجع
الذي يبقى بعد دخول الماء فيعالج بالدهن الفاتر
ويصب فيها وعصها مرات ثم تكميد وبالمص والحجل
واما الديدان في الاذن فيقطر فيها طبيخ الافسنتين
وشحم الحنظل وماء الكبر وورق الخوخ ودهن الخوخ
واما الاوجاع الحارة في الفم فمنها القلاع ويعالج
بالورد والطباشير والسماق والعدس المقشر والكزبرة
والحناء والسكر والعسل والزاج والكافور
والعاقرقرحا والطرخون والصندل ومنه ضرب
يعالج بالبعد والعفص والحضض وجوز السرو

الوسخ في الاذن

الديدان

الاوجاع في الفم

وكالذلك

وكذلك من العوارض التي فيها حرارة وليس شي من هذه
غريب ولا مجهول ومنها استرخاء اللثة وتعالج
بالشب والجلنار والقلي والنورة مع العفص والافاويه
والملح والخل ومنها الورم الحار في اللثة وتعالج
بالمصطكي ودهن الورد وبورق الاس ودهن الخل
وقد جربت هذا العلاج بعينه وهو غريب في
وجع الاسنان يعالج ما كان من برد واخلاط غليظ
ولم يكن اللثة وارمة بالفلفل والخردل وقشور اصل
الكبر والحلتيت والجندبيدستر والزنجبيل والعاقر
وحب الشونيز والثوم ويخلط معه في بعض الاحوال
افيون ويبخر بزر البنج ويسكنه اللبن ويكون الحس
بالزيت المسخن وما اقل ما يكون وجع السن
نفسه من حرارة واكثر من تروح الى الاشياء
الباردة في وجع السن يكون لان اللثة وارمة
وينفع منها الدهن الحار في الفم واما
المتآكلة فيحشا بالمصطكي وان توجعت

استرخاء اللثة

وجع الاسنان

اوجاع الكل

فبالفلفل والقطران والحلتيت فينبغي وجعها على
انه ليس لكثير الناكل الا القلع ومما يسهل قلعه
العاقرقرحا وقشور التوث والزرنيخ الاصفر وقشور
الحنظل اذا سحقت بخل ثقيف اياما وطلي به
اصل السن مرارا كثيرة واما الضرس فيعالج ما
كان من برد بمضغ البقلة الحمقا وبمضغ الجوز واللوز
والجبن وبالدهن الفاتر واذا كان يوجع عند شرب
الماء البارد جدا فينبغي ان يعصر على صفرة بيض
مشوية وهي شديدة الحرارة او على الجبن المشوي وهو
حار يبلغ من حرارته ان يدمع العين ويقطر عليه
الدهن المسخن واما حفظها من الاوجاع فيكون
بترك مضغ الاشياء العلكة والاشياء الصلبة و
استعمال السنونات المجففة ومنها من العظام
المحرقة والسك المحرق والملح الاندراني واما ما
يبيض الاسنان فالسخر المحرق والملح وزبد
البحر والزاج المذاب بالخل والعسل والسكرطزد

ويدق

وخزف الجرار الخضر. وأما تسهيل نبات أسنان الطفل
فبأن يدلك بالمخ وبحبات الشعير ثم يمر على الموضع الذي يريد أن
تشقق الشفة
يقلع السن منه كأن يخدش ثم يمر عليها بعد ذلك السمن
والزبد. وأما تشقق الشفة فيعالج بالدهن والشمع
ثقل اللسان
والكثيراء أو شحم الدجاج مع اليسير من العفص. وأما
ثقل اللسان فيعالج بالنوشادر والملح الأندراني
والكندس والفربيون وقشور الكبر والفلفل ويدلك بها
من فوقه وتحته وبالغرغرة بالمري والخردل والسكنجبين
وبمضغ المصطكي والكندر وصبر الريق وبالدواء المنجح
الذي ذكرناه في باب الفالج وربما احتيج إلى قطع
الرباط الذي تحته. وأما كثرة الريق فينفع منه القيء
ومضغ الكندر وصبر الريق واستعمال السويق اليابس
لتنشف على الريق وبخور المري النبطي والشراب القابض
البخر
وإدامة الاطريفل الأصغر والتغرغر بماء قد طبخ فيه
عفص وقشور السرو. وأما البخر فإنه إذا كان
من عفن السن واللثة قلع السن واستعمل للثة

الدواء المعاده الذي ذكرنا وهو الدواء المتخذ بالزنج
واذا كان من المعدة فمنه ضرب يعالج بالقيء واستعمال
الاطريفل الصغير ومعجون الذاريح وبالتمري النبطي وحب
المسك وتتخذ من السنبل والسعد والاذخر وقشور
الاترج والمسك والعود والمصطكي وباليسير
من المسك وبالشراب الريحاني وبورق الآس
والزبيب وبمضغ الكرفس ومنه ضرب يعالج
باكل المشمش الرطب وشرب نقيعه وباكل الاجاص
والخوخ وشرب ماء الثلج وأما سقوط اللهاة
فيعالج بالعفص والملح والنوشادر وفي الخوانيق
يعالج بالسكنجبين والخل وماء الحصرم وماء الورد
الذي قد نقع فيه السماق ورب التوت الشامي
وقشور الجوز وماء الكزبرة وباللبن الحليب وطبيخ
الخيارشنبر والتين بحسب ما يحتاج اليه في الابتداء
والانتهاء ويعالج في آخر الامر ببزر الحرمل والخردل
وبزر الفجل والمر والحلتيت والنوشادر

والبورق

سقوط اللهاة

في الخوانيق

والبورق وماء العسل والكرنب وليس يحتاج الى غير
هذه فيه حاجة ضرورية واما اورام اللسان فيعالج
بما يعالج به الخوانيق وينفع منه بخاصية دلكها بالخوخ
الرطب وجميع ما يسيل لعابا كثيرا من الفواكه التي لها
قبض وحموضة وينفع منه بخاصية فيه امساك ماء الخس
في الفم وماء الكزبرة الرطبة واما العلق اذا تعلق
بالحلق فيعالج بالخل الثقيف والحلتيت وبان ينفخ
في الحلقوم الفلفل والرحيل ويتغرغر بالخل والسمن
ويتجرع المري النبطي واما الزكام والنزلة فما دام لم ينزل
الى الصدر فيعالج بتكميد الراس وبالغرغرة وبتطبيخ
الخشخاش وبما يمنع نزوله من الادوية التي تمسك
في الفم ويتهياه من الباقلي والخشخاش والكندر
والصمغ وبترك النوم على القفا وتقليل النوم والغذاء
وذلك الراس حتى يحمر جلدته وينشطه وبتكميده بالجاورس
المسخن او الخرق المسخنة حتى يحس بالحرارة فقد وصلت

اورام اللسان

واما العلق

اما الزكام والنزلة

الى قعر الراس. واما اذا ازمنت فيعالج بالفصد والبنفسج
المربا وماء الشعير وبطبيخ التين وعناب وزبيب
ولعاب الشعير وبزر الخطمي واصل السوس وبرسياوشان
ويعالج الزكام بالشونيز وبالتبخير بالقسط والكندر والقرطاس
والسندروس والباقلي والنخالة المنقعة بالخل واما
امراض البطن الاعلى فمنها ذات الجنب يعالج بعد الفصد امراض البطن
بالشعير والبنفسج المربا ومما يضمد به موضع الوجع
مما ذكرنا في القراباذين ويسهل الطبيعة بالاجاص
والعناب واصل السوس والبنفسج اليابس فان
احتجت الى ما هو اقوى منه طرح معه تربد فان احتيج
الى ان ينقي المدة كفى في ذلك طبيخ الحلبة مع ماء
العسل وطبيخ التين والبرسياوشان واصل السوس
وبزر الفجل والبطيخ والحرف واللوز المر ومنها الربو
فيعالج بمثل هذه الادوية التي لها ان يخرج الخلط ربو
الغليظ من الصدر بمثل طبيخ الحلبة والتمر والفلفل

والوج

والعسل والمر واللوز المر وبزر الفجل واصل السوس والرساون
ويسهل بالغاريقون وشحم الحنظل والبورق وبزر السوسن
ويتقايا بالفجل والسكنجبين ومنها نفث الدم تعالج
بعد الفصد بالقابضة والمقوية والمخدرة والملحمة
كالكندر ودم الاخوين والسندروس والاندخ والطين
الارمني والجلنار والعفص والرامك والنشا والصمغ
ويخلط بها ما ينفعها وخاصة اذا كان من الصدر كبزر
الكرفس والانخواه والترفه والسليخة واذا كان في
الدم لم يحتج معه الى الادوية والمنفذة واكتفي بالقابضة
والمغرية والفواكه التي تجمع قبض وحرارة وينفع منها
الك والطين المختوم ذات السل يعالج بماء الشعير
وبالبان المعز والاتن وشراب الخشخاش فاذا
نقي النفث فبادوية الربو ويختار منها اوفقها
بحسب الحاجة ذات السعال الذي معه نفث
ويحتاج الى تنقية الرية وتضيق النفس الى احتس

نفث الدم

ذات السل

السعال

فيعالج بما تقدم من ذلك الادوية واما الذي يكون
من مادة رقيقة حادة وينزل قليلا قليلا من الرأس
وتعلق وتهيج بالليل فيعالج بما ذكرنا في باب النزلة من حلق
الرأس والدلك والادهان في النعم لما يمنع النوازل
ويغذي ويخدر بالخشخاش قليلا وبجلب النوم كرب الخشخاش
المعمول بالبنفسج والحبوب المتخذة بالنشا والكثيرا
ورب السوس ودقيق الباقلى والخشخاش ولعاب حب
السفرجل وبزر قطونا والسكر الطبرزد فان اضطررت
في حالة جعل معها اليسير من الافيون وبزر البنج وان
تركب تركيب الادوية والتدبير في السعال المزمن
والغليظ والمنتن يعالج بالتدخن بالميعة
والزرنيخ والكندر والمر والاكال مع السعال
اسهال فيعالج بحب الآس وربه وبالخرنوب
الشامي والسماق والصمغ العربي وبالخشخاش
ومص العصب واما علل القلب فيعالج

السعال المزمن

القلب

فيعالج اي رمنها بالعضد وربوب الفواكه الحامضة والقابضة
وبالادوية المركبة من طباشير والصندل والورد والكافور
وحب القرع والخيار والقثاء وعصارة الانبرباريس
وبزر البقلة الحمقاء وبراب البقر وبالتفاح الحامض
والحصرم والرمان المز والسفرجل الحامض والكمثرى
والتوت الشامي وحماض الاترج حامضه وقد طرح فيه
شي من ورقه وبالاضمدة المهياة من الصندل والورد
والكافور وماء ورد وماء الاس والتفاح ولحم
السفرجل وورق الخلاف ونحوها واما البارد فيعالج
بالادوية والاشياء التي لها خاصية في تقوية القلب
كالسنبل والمصطكى والقرنفل والعود وقشور الاترج
والزنجبيل والقليل من المسك ويطرح ويخلط مع
الحارة والباردة الادوية التي ينفع القلب بخواصها
كاللولوء الصغار والابريسم والكهربا والبادرنجبويه
والفلنجمشك وقشور الاترج والابريشم والبهمنين

والبسد والكهربا والسندروس وبحبل الاضمده من
اللافاويه التي تجمع الى القبض حرارة واما علل
البطن الدخل فمنها ضعف المعده ويعالج في الدم
اذا لم يكن حرارة بقلة الغذاء والزيادة في الرياضة
وبالادوية المسخنه كالفلفل والزنجبيل والسنبل
والمصطكى والسعد والاذخر والاس والوج والكندر
والقرفه والنانخواه والكرويا والكمون والدوقو
والزوفرا والنارمشك ونحوها واذا كان الدم اقرب
من هذا فبالجلنجبين والهليلج والزنجبيل المربيات
مع المصطكى والعود وعصارة الافسنتين وتضمد
بالافاويه القابضه كالسنبل والسعد والاذخر
والمصطكى وفي حاله اخرى يعالج بالمبردات كالسماق
والحصرم والسفرجل والخل واكل الهندباء الطري
والكشوث والكزبرة اليابسة وشرب الماء الصادق
البرد وفي حاله اخرى بما يرطبه كماء الشعير واللبن

واما علل البطن

والا رز

22

والشراب الكثير المزاج والجلاب والفواكه الرطبة المبردة على الثلج والقرع والخيار ونحوها والاستحمام اللين قبل الطعام وأما الأورام الحارة التي في المعدة فتعالج بعد الفصد بما يقوي ويبرد كرُبوب الفواكه التي فيها حموضة والقابضة وبما يضمد مما قد جمع تبريدا وتقوية وطيبا كالآس والورد والصندل وماء السفرجل وماء التفاح فإذا انحطت العلة عولج بالخيارشنبر وماء الهندباء وماء التين والا يخلي فيه حاله من التقوية وأما ما كان من الأورام الغليظة فيعالج بما يحلل تحليلا قويا وبما يقوي كالأدوية المتخذة من المصطكي والمقل والأشق والسنبل والسعد ودهن الإذخر وبزر الكرفس ورماد والحلبة وبزر كتان والميعة والمر واللوز المر والنفط وعصارة الافسنتين ويطوس الخيارشنبر ممرسا في طبيخ الكمون والتين وقد يصب عليه دهن اللوز المر في الغواق يعالج الكائن منه عن رياح غليظة بطبيخ الصعتر والنانخواه والكمون والكرويا.

الأورام حارة

الفواق

وبالماء الحار وبالقيء وبالكمون والفلفل وورق السذاب
والكندر والآس والفوتنج وجميع ما يفش الرياح
وبالجوع والشراب الصرف المسخن وأما الكائن
بعقب الاستفراغ فرديء ويتدارك بتقوية (؟) معدية العليل
ويتجرع دهن اللوز مع السكر الطبرزد وماء الورد
والأكل من اللوزينج ويتنشق دهن البنفسج وشرب
الشراب الكثير المزاج والدخول في الماء الفاتر
وأما الكائن لورم الكبد وهو عرض يتبع ذلك
الورم فينبغي أن يعالج الورم وأما الكائن (؟) فيعالج
بتسهيل المرة بالسكنجبين والماء الحار ثم بربوب
الفواكه الحامضة وبالأفاوية العطرة وبالأشياء
اللذيذة كالأدوية التي فيها من المصطكي والسنبل
والورد وقشور الفستق والطين النيسابوري
والعود والمسك والقرنفل ويسقى ماء التفاح
وماء الرمان ورب الرمان المعمول بالنعناع
ورب السفرجل الساذج الحامض والسفرجل

الحامض

علاج الهيضة

الى مض المطبوخ بعقيد العنب الحلو وبالكندر والنانخواه
المعجونين بالزبيب المدقوق بعجمه وتعالج الهيضة بقرب
من هذا العلاج الا انه يتوقى السخنة ويشد العضدين
ولو وضع على المعدة خرق مبردة بماء ورد والثلج ولو وضع
الاطراف في الماء البارد بالثلج وتشم الصندل والكافور
ويحسى الكعك المسحوق بماء التفاح الحامض وما اشبهه
برد الثلج قليلا قليلا وليعاود بقيئه الى ان يمسك معدته الطعام
او ماء الحب ماء اللحم المتخذ من فراريج معضلة مطيبة
بالابازير وتصب ماء السفرجل وماء التفاح والبسر
من النبيذ الريحاني القابض وتضمد البطن بالصندل والورد
والكافور وماء الورد والكعك ولحم السفرجل والتفاح
وورق الآس والتراب وبعجين رماد الكرنب ورماد

اوجاع الكبد

القصب ورماد الطرفا بخل خمر ويلزم فم المعدة واما اوجاع
الكبد يعالج ما كان منها من حرارة بالسكنجبين الساذج
السكري والتمر هندي بماء الشعير وماء الرمان

وكذلك داصوله وبماء عنب الثعلب وبالاقراص المتخذ
من عصارة الانبر باريس والورد والكاشنير وبزر الهندبا
وماء الشعير وماء الرمان وكذلك وبالاضمدة المبرده
القوية مما ذكرنا واما الذي مع غلظ وبرد شديد
ورياح تحتها فيعالج بالمتخذة من عصارة الغافث
والافسنتين والمر واللوز المر واللك وسنبل والمصطكي
والريوند واداموا عدم الصبر واخذ الغاريقون فينقع
بالماء الحارة عشرة ثم تصفي عنه حتى يبقى بلا طعم ثم توخذ
رامك العفص فينقع بهذا الماء في الشمس اياما
بحيث يبقى منه مثل وزنه عشرين مرة ثم يستعمل
بدلا من الصبر والزعفران والسليخه والاذخر
وفوة الصبغ والعنصل والدهل والنانخواه والمقل
واما الاورام الحارة فيعالج بالعصد وماء الشعير
والسكنجبين السازج وماء الرمان المز والاضمده المبرده
المقوية حتى اذا انحط الورم عولج بما يحلل برفق
كالخيارشنبر بماء الهندبا والبيسر من عصارة

الاورام الحارة

الغافث

الغافث والمقل واللوز مع الراوند واللك وبزر الكرفس و
الرازيانج ويحل في الاضمدة المبردة المقوية ايضا ويجتهد
ان تتحلل قبل ان يصلب فان الورم الصلب في الكبد
يودي الى الاستسقاء في اليرقان يعالج باسهال الصفراء
بالادوية المبردة للكبد مما قد ذكر وبماء الشعير وماء الرمان
وماء الهندبا وماء الجبن او برايب البقر وبقريص السمك
الطري وقريص الجداء والاهال المتخذة من لحم البقر و
بالاستحمام بالماء العذب الفاتر ويكحل بماء الورد وسقي
اقراص الكافور في الاستسقاء فيعالج اللحمي منه بما يدر و
البول ويقوي الكبد ويسخنه في اكثر الامر وقد ذكرنا هذه
الادوية واما الزقي فيعالج ما كان منه مع حرارة
وضع كثير في الماء بما يبرد الكبد ويطفي حرارتها مما قد ذكرناها
كالسكنجبين وماء الهندبا وعنب الثعلب وبما يدر البول
ولا يسخن كبزر البطيخ والخيار والهندبا وبزر البقلة الحمقاء
وبزر القرع الحلو ويحل معها بزر الكرفس وبما يسهل الماء

في اليرقان

في الاستسقاء

في الزقي

ولا يسخن ايضا كثير اسخان كنقيع الهليلج الاصفر
وماء الشاهترج وماء الباقلي والبسر من الاشنان
الرطب واذا لم يكن معه حرارة بالقوية في اسهال الماء
كالشبرم وكثير الماذريوع والبابتين والمازريون
المنقوع في الخل والسكنجبين والاروسنجتج والغريبول
وبالادوية التي تسخن الكبد وتقويه وتدر البول وتعلط
اللحم وضماد البقر كجنبج الى الركبة واما الطبلي
فيعالج بترك البقول والاطعمة المنفخة وبالبزور التي
تفش الرياح وبالحقن وتخرج الرياح من اسفل
وبدلك البطن والحمام اليابس في وجع الطحال
يعالج بتعنور اصل الكبر وبزر الفنجنكشت والسداب
والحرف والشونيز والخل والاشق واذا كان معه حرارة
فبالسكنجبين وبزر الهندبا وبزر الفنجنكشت والكزمازج
والقرع اليابس والكبر بالخل ويكمد بقطعة لبد مشربة
بخل خمر حاذق واما اذا لم يكن معه حرارة فيضمد

واما الطبلي

في وجع الطحال

بورق

25

بورق السداب والبورق والدشي ورماد الكرنب والمقل والكحل الذي قد صفي عن النورة فانه علاج قوي واما السحوج والقروح الامعاء فيعالج الخفيفة منها بالصمغ العربي والطين الارمني والزر قطونا المقلو وبماء سويق الشعير واذا جاوز هذا الحد فبالادوية التي تتخذ من بزر الحماض والجلنار والطين الارمني والصمغ والنبت والطباشير والورد لاسيما ان كانت معه حمى واذا كان اقوى من ذلك وكانت معه حرارة فبالادوية المتخذة من العفص والصمغ وبزر الحماض والجلنار والطين الارمني والافيون واذا لم يكن حرارة فبالادوية المتخذة من بزر البنج والكرفس والميعة السائلة والافيون والاسقيل والكندر واذا كان السحج اسفل فالحقنة المهياة من طبيخ الارز والعدس المقشر والبلوط وورق الورد والجلنار والعفص واسفيداج الرصاص ودم الاخوين وصفرة البيض ودهن الورد وربما زيد فيها رماد البردي ورماد العقب ورماد القراطيس

اما السحوج والقروح الامعاء

وان كانت القرحة مزمنة وكان ما يخرج خالص الساض
جعل في الحقنة من الدواء الحاد واذا كان الدم اكثر
جعلت القابضة اقوى ولم يقرب الحارة الحادة
واذا بعث فيه شي من افيون ونغذا بالقوابض والمعزية
كالارز والبلوط وتخم الكلى وصفر البيض والاكارع
والجاورس والطيور اليابسة المزاج والصفعة
كالتعابير والحجل كرداك قد عرضت فيه وشربت ماء
السماق والجوز والشونيز والعنبر وكذلك والاسهال
الذي يكون بسبب انصباب صفرا يلذع الامعاء
يعالج بالطباشير والورد والحماض والسماق
وعصارة الانبرباريس وبماء سويق الشعير ونضمد الكبد
بالاضمدة الباردة وتغذا بالاهال المتخذة من لحم البقر
وبماء الحصرم وماء الرمان الحامض والانبرباريس
وجميع الثمار التي تدجمعت قبضا وحموضة وبالكعك
والرايب واما ما كان بسببه برد الكبد
وعجزها عن جذب الكيلوس فيما يسخن ويقبض

والاسهال

ايضا

26

وتنفعه ويدر البول كالادوية المهياة من الفلفل والفونج
والكندر والنانخواه والمصطكي والنبل والسعد
والكمازح والداهل والتعرق والحمام والتقليل من
الغذاء وشرب الشراب اليسير القابض والمرود لك
البدان جميعا في بحر الجلبه والزيادة في الرياضة والحركة
والتقليل من شرب الماء ويقيد الكبد بالادوية المسخنة
وينفع هذا التدبير بعينه من الاختلاف الشبيه بماء
اللحم واما الديدان الكائن في البطن فيعالج
بالريح والشيح والتربد وحب النيل والقنبيل والحنظل
والترمس والكزبرة والزحس والقسط واما الديدان
الذي في المعقدة فيعالج بالزيت الركابي ودهن
الخروع ودهن المشمش وماء الفونج ومرارة البقر
تجعل في قطنة وماء الافسنتين ونحوها من الاشياء المرة
وماء السداب قوي جدا واما القولنج فيعالج
منه ما كان من نفخ النفخ ويبسه اما في وقت
القوى وشدة العلة وصعوبتها فبالادوية

اما الديدان

اما القولنج

الريحة الدسهال كالدواء المتخذ من شحم الحنظل والسقمونيا
ومن الشبرم والمصطكى يحبب حباً صغاراً وتعاد الى
بقياء وبالحقن الحادة التي تهيأ من شحم الحنظل والبورق
والمري واليسير من الدهن وان كانت العلة اسكن
كفى من المسهلة جوارش السفرجل والنارمشك
المسهلين ومن الحقن طبيخ السلق والنخالة والكرنب
والقرطم والفانيذ ودهن الخل والمري واليسير من
البورق واما في اوقات الراحة فليستعمل الكشك
المنقع بماء العسل والاجاص المنقع بماء السكر
قبل الطعام ايها كان اوفق بحسب طباعه والخيار شنبر
الممروس في طبيخ التين مع دهن الورد ودهن اللوز
ودهن الخروع مع نقيع الصبر يستعمل اوفقها
بحسب غلظ العلة وما يدعو اليه الحاجة ويحسا
قبل الطعام ماء الكرنب الكثير الملح وماء
الحصرم مع دهن الخل ويأكل من زيتون الماء
ومن الفانيذ والسكر بدهن الخل ليكون

الطبيعة

27

الطبيعة دائمة اللين وأما الذي من الرياح لغلظة فينفع منه
الشراب البسير القوي المر اذا سخن وشرب صرفا على الريق
وطبيخ البزور والادوية التي تفش الرياح كالكمون والكرويا
والنانخواه والشونيز والخولنجان والفلفل والفوتنج
والسذاب خاصة نافع جدا لانتفاخ الامعاء والسكبينج
والمقل والجندبيدستر[2] والافيون من كل واحد
دانق الى دانقين ومرخ البطن وأما التي مع حرارة
وعطش شديد ويبس الفم وفي المرة وعدم النفخ
والقراقر فتعالج بالحقنة اللينة المهياة من طبيخ
السلق والبنفسج وورق الخطمي والنخالة ويجعل فيه
من الفانيذ الحراني ودهن البنفسج والبسير من
البورق ويسقى شراب الورد المقوي وشراب
الاجاص وماء السكر تقوى سقمونيا اذا احتيج اليه
من دانق الى ربع درهم على قدر صعوبة العلة
وأما اوجاع الكلى والمثانة فمنها الحصاة وتعالج
بما تفتتها ويدر البول ويفسح مجاريه كالدستواح

[2] وينفع منه ان يحقن بزيت قد طبخ فيه السذاب ويجعل فيه الجندبيدستر صح

اوجاع الكلى والمثانة

واصل الكبر واللوز المر والسعد والزراوند المدحرج
وصمغ شجرة الرصاص والرجيع المحترق وحرقه ان يحمى
ويلقى في ماء القلي من تكليس والعقارب المحرقه وبزر
الحماض والمقل والاشق والكنكبج والفلفل والمر والرخ
والحمص الاسود والرساوثان ويمنع من تولدها ويكون
ذلك بترك الاغذية الغليظة كالجبن خاصة وما غلظ
من اللبن والهرايس والارز والنشا وكل ما له لزوجة
كالاكارع والعضل والجلود والسمك واجتناب الماء
والشراب الكثير الكدر ويتعاهد ما يدر البول
باعتدال ويتعلق اتعاب القطن واسفنجة ويترك
النوم عليه لئلا يسخن الكلى واما وقت النوبة
فيعالج بالابزن وبهر الظهر والنطول والمسح والمرخ
القطن والخواصر بالدهن الحار ويضمدها بالمسكنة
للاوجاع كالبابونج والخطمي وما ذكرناه عند وجع
الاذان من غير افراط في ذلك حتى يخرج الحصاة
وفي الحصاة التي في المثانة فانها اعسر تفتيتا

والحاح

ويحتاج من هذه الادوية الى اقواها واكثرها الدبح
اذا كانت مدحه وليس في ذلك الوقت الا الشق
عنها واما الاورام الحارة في الكلى فيعالج بعد الفصد
بتقليل الغذاء والشراب والماء لئلا يكثر البول
فيشرب ماء الفواكه الى حمض القابضة مع
الطباشير والورد والسماق والامبرباريس ورب
السوس والكثيرا فان سكن الوجع وبذا فليستفرغ
ما تحلل لئلا تصلب بقية الورم فيؤول الى الكلى الاستسقاء
مثل الخيار شنبر في طبيخ التين وماء العسل وماء السكر
والادوية التي تهيأ بالمعلي ورب السوس والكثيرا
وبزر البطيخ والارز ويضمد القطن بالمرحنات
الموصوفة فان لم يسكن الوجع والضربان فانه
لا بد ان يجمع فيعالج بالادراك ويضمد بالمنضج
والبابونج وبزر الكتان والخطمي واللوز ودهن
الخل على الظهر حتى اذا انفجر ومال العليل الى المدة
سقي ما ينقي ويملس ويلحم كالادوية المتخذة

من بزر البطيخ والقرع الحلو والنشا والكثيرا وبزر
السوس ودم الاخوين والكندر والطين الارمني
واما بول الدم فيعالج بعد الفصد بما وصفنا في باب
نفث الدم ويضمد العانة بشي مما يدر البول واما
سلس البول الذي مع عطش فيعالج بماء الشعير
ولعاب بزرقطونا ومما يسكن العطش كربوب الفواكه
الحامضة والسماق والرايب المصل والجلوس
في الماء البارد والاستلقاء على الارض الباردة
الندية ويضمد الظهر بالخل وماء الورد واما سلس
البول الذي لا عطش معه فيعالج بالكندر والبلوط
وحب المحلب والمر والسعد والطين الارمني
والنشا والكهارج والجندبيدستر ويمرخ المثانة
ولواحيها بدهن البان ويدهن قد طبخ فيه
سذاب وقسط او فربيون ومسك ويتناول
التين بالزيت ويأخذ من الاطريفل
الصغير

سلس البول

الصغير مع الكندر واما عسر البول فما كان من
الحصاة وقعت في فم المثانة فينبغي ان يلقى العليل
على قفاه ويشال رجليه وتهز هزا شديدا او يدفع
بالمبولة او ينفخ الذكر وما كانت المثانة معه فارغة
وكان الثقل في القطن والخواصر فبالادرار وما يدر
البول واذا احدث بعقب بول الدم او المدة فيما
يحلل ذلك الورم والمدة الجامدة وما حدث اولا
اولا ولم يزل الضيق يخرجه الحبس فانه يكون لبثرة
سدت المجرى ويعالج بالمبولة بعد ان لا يكون ورم
حار او ان اضطررت واشرف العليل على الهلكة
ثقبت المثانة ثقبا صغيرا كالفصد واما الاورام
الحارة في المثانة فينبغي جميع قوته اقوى كثيرا مما ينفع
اورام الكلى فينبغي ان يعالج بالفصد وماء الشعير
ورب الفواكه الباردة ثم ينحو التدبير الذي
وصفنا في اورام الكلى غير انه يمكنه ان

يزرق في قروح المثانة الادوية التي تصلح كاللبان
اللبن والشياف الابيض وشياف الابار
ونحو ذلك مما يستعمل في هذا الموضع ليسكن الوجع
او يدمل القرحة او ينقيها ويسكن الوجع اللبن
وبياض البيض ولعاب الاسفيداج ولعاب الحلبة
يسكن الوجع ويدمل والانزروت ودم الاخوين
يدمل وبالعسل ينقي فينبغي ان يستعمل بحسب الحاجة
واما حرقة البول بلا قرحة ولا بول مدة فينبغي ان
لا يتوانا في علاجه فانه يقرح المثانة ويعضب
اذا طال امره ويعالج ببزر البطيخ والخيار والقثاء
والقرع واللوز المر ورب السوس والكثيرا والنشا
والطين الارمني وخشخاش ببزر بجلاب او بشراب
البنفسج ويحذر الاشياء الحامضة والمالحة والحريفة
ويكثر من طعام الدسم ودهن اللوز خاصة
ولحم الدجاج والجداء وان صحب الدم و
اشتدت الوجع طرح فيه شي من بزر البنج

واما الزيادة في الباه فيكون بالادوية والحقن
التي تهيا من البزور واللبوب والادويه المنفخه
والاغذية الحارة المنفخة كالجزر والجرجير واللفت
وبزرهما وبزر الرطبة والتودرين والشقاقل
ولسان العصافير والزنجبيل والقسط الحلو والزعفران
والبهمنين والبصل والحمص اذا اكل مع الملح
والحلتيت وصفرة البيض اذا تحسيت مع بزر
الجرجير والعجة المتخذة بسمن البقر والبصل
والهليون والنزاب الحديث الحلو الخلط
ولبن البقر والزنجبيل والحبة الخضرا والنارجيل
ونحو ذلك واما الحقن فتهيا من رؤس الحملان
المرضوضة اذا طبخت في تنور مع بعض البزور
التي ذكرنا والحنطة المهروسة وصب عليه دهن جوز
والالية المذابة بدهن البان ودهن حب
الخضرا ونحوها فان في هذه غنى لمن احسن استعمالها
عن الدسعنقور والخاربى وحب الزلم والفيه

فيما يكثر الناس مدحه في هذا الباب ومما يقلل
المني بزر الفنجنكشت والسذاب والكمون والكرويا
وكل ما يلطف تلطيفا شديدا وفي وجه آخر والورد
والخس والكافور والنيلوفر والاشياء القابضة
والحامضة وكثرة التعب والحمام وأما علل
الأرحام وتعالج بالمقوية والقابضة والمخدرة
كالدواء المتخذة المركبة من الكهربا والصمغ الجوز
وصمغ العربي والطين الارمني والجلنار والعفص
والافيون والسماق وماء الحصرم ونحوه وبالمحمولات
التي تهيأ من الكحل والشب والعفص والجلوز
في الماء الذي طبخ فيه قشور الرمان وورق الآس
ونحوها والمحاجم على الثدي وفصد الباسليق
أو الاكحل والاكل من العدس والخل و
احتباس الطمث يعالج بالدهن والسليخة
والنغوة والقطران والسذاب والفودنج

نزف الدم

[illegible]

[illegible]

وکذلک والشقاق فی فم الرحم فیکون معه حمیات
یعالج بشحم الدجاج ونسخ الصوف ومرهم
الداسلیقون والکثیرا وبیاض البیض ولعاب الحلبه
وبزرکتان واما الورم فی الرحم فیکون معه حمیات
حاده ویعالج بعلاج الاورام الحاره فی المثانه
والورم الصلب فیه یعالج بالشحوم والادمغاخ والمقل
والزعفران وصمغ البیض وعکر دهن البزر والمیبختج
ولعاب الحلبه وبزرکتان والقروح فی الارحام
یعالج بما یعالج به القروح فی المثانه والریاح
الغلیظه فی الرحم فیعالج بطبیخ البزور ودهن
الخروع وبما یعالج به القولنج الریحی واختناق
الرحم یعالج بما یدر الطمث وبما یقلل الکمی مما
قد ذکرنا فی حالة النوبة بشم الاشیاء المنتنه ومسح
فم الرحم وذلکه بدهن الزنبق والنمام والخلوق

اختناق الرحم

ریاح فی الرحم

وعسر الولادة يعالج بالجلوس في الماء الحار والمرخ
بالدهن الغار ويطبخ الحلبة والتمر وماء السذاب
وبالمرداسنج وشير والسكبينج والغالية اذا
ادخن في التراب والتدخين بالكبريت
وبخورات الذوب والقرون اذا ضعف الدم
وعسر الحبل ينفع منه اذا لم يكن سمين كثير
والدعم كلما يسخن الرحم والفرزج والمحمولات
المتخذه من الجندبيدستر والسكبينج والمقل
والجاوشير واللبنى ودهن السوسن والنرجس
والزنبق والكرمدانه ونحوها وعلل المقعده
منها الشقاق ونزف الدم ويعالج بما يعالج
الارحام من هذين ونتوها يعالج بالجلوس
في المياه التي قد طبخ فيه العفص وقشور الرمان
وورق الآس وحب البلوط والجلنار
والاسفيداج والكحل والنشا ينثر عليه

تم

البواسير

بعد سحقه بدهن ورد ويبرد ثم يجلس في الماء العافص
وكذلك يفعل بالاورام النابتة فان ورم
وألم بوجع فليكمد بالنز اسا الحار ويمسح بدهن
قد طبخ فيه شبت وبابونج واكليل في الماء الحار حين
يلين ثم تعالج ويوضع المحاجم او قدح كبير حار على
السرة والبواسير وهي ضروب تعالج مرة بالتعفين
ومرة بالقطع ومرة بالحزم ومرة بتسكين الوجع
فاذا كان الوجع لكثرة دم مال الى المقعدة نفع
منه فتح افواه البواسير ويفعل ذلك عصارة
البصل ومرارة الثور وعصارة الجرجير ولعاب الخردل
ونحوها واذا كان لقطع البواسير نفع البصل المشوي
المدقوق بسمن البقر واذا كان لورم نفع من
المسكنة للوجع كالبابونج والخطمي ولعاب الحلبة
وبزر كتان والميبختج والزعفران ويطرح فيه

افيون عند شدة الوجع والنواصير وهي صنفان النواصير
نافذة وغير نافذة واما النافذة فيخرم ثم تعالج
بالادوية التي تنبت اللحم وغير النافذة تعالج
بالفتل والزراريح ثم الادوية المنقية للحم والنواصير
المسماة بالتوث المدلدلة كالثدي وغيرها قد تعالج
بالدواء الحاد فيذبل ويسقط وتسكن الوجع الصنايا
بالمقل والميعة اذا حلت في دهن نوا المشمش
وتنفع في تليين الطبيعة لمن به علة في المقعدة
المقل والاهليلج الاسود وماء الكراث والسكبينج
اذا اتخذ منه حب واستعمل بالليل والفتوق الفتوق
فتعالج ليلا نزيد بالشد وجوز السرو والسعد
والمرزنجوش والمر والسذاب والكندر والعفص
وغير السمك والخل تتخذ منه ضماد واما القيلة
فتعالج ما كان فيه ماء ع فيفرغ ما فيه ثم تعود
فان كوى برا، واما ما فيه ريح فيعالج بالعش

الرياح

اوجاع المفاصل

الرياح ويدهن بدهن السذاب الذي قد فتق فيه جندبيدستر
واما الذي في المعاء فلا يزوله الا بعلاج صعب من
علاج الحديد لانه فتق عظيم واما اوجاع المفاصل
والنقرس وعرق النسا فيجري في علاج جميع انواعها
ما اصفه من الادوية والعلاجات وهي الفصد والقي
والاسهال بطبيخ الهليلج وشراب الورد بالسكر وان
احتيجت الى ما هو اقوى منه اسهلوا بشحم الحنظل
والتربد على نحو ما رتب والطلاء ويوضع عليه في اول الامر
ما يقوى كالصندل والورد وشياف الماميثا والاقاقيا
والطين الارمني والجلنار وما يبرد كالبزرقطونا والخل
وماء الورد المبرود على الثلج تشرب خرقة وتوضع
عليه وفيه وجه آخر الطلاء بالميعة السايلة والجندبيدستر
والفربيون والمر والصبر والحضض وبعد الاختلاط
بلعاب الحلبة والبزرقطونا وبزر كتان والبابونج
والخطمي ودقيق الشعير وبالنجوم والامخاخ والاسفنج

الى ما هو اقوى من ذلك فالبقل واللبن والدشق ولعاب الحلبه
وبزر كتان ويبادر بتحليل بقاياه لئلا تتحجر في المفاصل
بعد انقطاع المادة بالماء الحار ويكبب عليه بالاضمدة
المحللة التى ذكرناها وتطلى في بعض الاحايين بالاشق
والخل ويكمد ببخار الخل الحار ثم يعاد عليه المحللة
والملينة البتة لئلا يتولد فضول تسيل الى المفاصل
ويتعاهد بالقرب من وقت النوائب الفصد
والقئ والاسهال لئلا ينوب العلة ويحذر في ذلك الوقت
اتعاب تلك الاعضاء التى تعتاد الوجع فيها
ودخول الحمام لئلا يميل اليها المادة واذا كان
البدن نقيا من هذه الفضول استعمل ما يمنع نزول
هذه النوازل كالسورنجان والعظام المحرقة والعدس
المقشر وماء الملح والخل ويدلك المواضع بالملح
والنفط والزيت دلكا قويا ليقوى ولا يقبل
الفضل ولا ياخذ الادوية التى تمنع نزول
الفضول الى المفاصل الا ان يكون هذه

الفضول

العضول قليلا قليلا لئلا يبقى الفضول في الاعضاء الشريفة
ولا يحرص على سرعة التحليل بل يكون ميله الى التليين
اكثر لئلا ينقع الاعضاء اكثر تليينا وترقيقها ويدع الطبيعة
تحللها برفق في زمان اطول وتعينها ان رأيتها خاملة
الحرارة فان التنجح يكون الى اصحاب الامزاج الباردة
وينعقد نوع الفضل لغاية شديدة فان كان من الاخلاط
اللينة جعل التدبير لطيفا وان كان معه مرارة فدون
ذلك وينفع من هذا النوع الادوية التى تدر البول اذا اخذت
ايام الشتاء كله وربما استاصلته حتى يترك العليل البتة
واما عرق النسا فيعالج في الابتداء بفصد الباسليق
وبالقي ثم بفصد عرق النسا ويضمد الورك في الابتداء
بدقيق الشعير والبابونج والخطمي مخضضة بدهن خل
وماء واحقنه ان لم يسكن الوجع وقال بالملح النطرون
الخالص وماء السمك المالح او ماء قد حل فيه ملح كرمي
وتطبخ شحم الحنظل خالص ولتمسكه ويحتمل اللذع
وابعد ذلك اخر تسخن وبنشفه دما فانه يروه
ورق الحرمل مع التين وضمد به موضع الوجع

وزعه حتى تسقط ثم اصق التفاطات وكذا الموضع بماء
حار فان سكن الوجع والا فاعد عليه التدبير وليس
يحتاج في علاج هذه العلل الى غير ما ذكرت حاجة
ضرورية واما الدوالي وداء الفيل فيعالج بفصد
الباسليق وباسهال الخلط الاسود وبالقئ وتقليل
الغذاء فان كفاه والا فصدت وعصرت عصرا
شديدا وضمد بالقوابض وعصبت تعصيبا جيدا من
اسفل الى فوق وكذلك الكلام في داء الفيل غير انه
ينبغي ان تواتر القئ ويسهل بشحم الحنظل ويمرخ الرجل
بدهن الجوز ثم يوضع عليها خرق قد شربت ماء
رماد خشب الكرم او البلوط او التين ويعصب
ويضمد ايضا في بعض الاحوال برماد الكرنب والبورق
وبعر الماعز ولعاب الحلبة فيحلل منه تحليلا كثيرا
واما الدوالي فعلاجها في الجملة امالة المادة بالفصد
والاسهال او القئ وتقوية العضو ثم تحليل ما قد
حصل فيه بما قد ذكرنا مع المحللة واما علاج
بعلاج الحديد وليس يحتاج فيه الى دواء

35

حارج مما ذكرنا واما الورم الرخو فيحلل بما وصفنا الذي
في علاج داء الفيل والورم الصلب فالملينات
والمحللات التي قد ذكرناه ايضا واما السرطان
معلوم انه ما يبرا وتعالج على حال بامالة المادة
عنه بالفصد وتقليل الدم واسهال السودا وتدبيره
لئلا يتقرح بحكاكة الدسرب وعصارة البقلة الحمقاء
ونحو ذلك مما قد ذكرنا واما الخنازير فيعالج بالحديد
وكثيرا ما يتحلل بالادوية القوية التحليل نحو المر اذا
طلي عليها بماء الكزبرة ورماد الكرنب والزفت اذا
اضمد بها واما البثور والجراحات الحمر الحادة
كالنملة والشرى والحمرة ونحوها فيحتاج الى اسهال
بماء الجبن والسقمونيا وبطبيخ الاهليلج والسنا
والشاهترج واما النار الفارسي فيحتاج الى استفراغ
دم كثير جدا ثم يعالج بالمانعة المبردة واما
الجراحات الطرية فيعالج بالذرور الملحم

اما السرطان

المركب من الصبر والانزروت والكندر ودم الاخوين
واما التي تعالج بها القروح العسرة البرء فمرداسنج و
اقليميا وزنجار وتوبال الحديد ودواء الحاد وليس من
هذه شئ غريب   واما الادوية التي تعالج بها الجرب
فالزرنيخ والكبريت والزيبق والكندس والنفط
واللبن والخل والاشنان ودهن الورد وماء الكرفس
والاسهال بالصبر والانزروت والاهليلج والسنا
والشاهترج وماء الجبن   واما الادوية التي تعالج
بها الجذام في ابتدائه فما يخرج الخلط الاسود
والحمام الدائم والمرخ بالدهن والاغذية الرطبة
واللبن خاصة والسعوط بالادهان اللينة ويعاهد
العضد واسهال السوداء مرة بعد مرة وشرب
الشراب الكثير المزاج والانتقال الى البلد
الرطب الهواء جدا او جزائر البحور فان بهذه الابدان
يمكن ان يصلح دمه ويرطب لحمه ويترك الكد

واستعمال

البهق الابيض والبرص

واستعمال الراحة   واما البهق الابيض والبرص فيعالج
بعد الادوية التي تخرج البلغم بالبنطرح والبحار والكنكنج
والنوره وماء العنباء الري وبالبلبوس والكندس
وبالادوية الحادة التي تلخص البلغم كالفلفل والكندر
والزنجبيل والعسل   واما البهق الاسود فبما يخرج السودا
وباخراج الدم بعد ذلك مما قد ذكرنا عند ذكرنا
للجذام واما لبحولها وبالطلاء بالكندس وبزر الفجل
والزرنيخ الاصفر وماء الكزبرة   واما ادوية الجرب والغدد
فالمش والخطمي والجوز والملح والصمغ والعفص والمعاش
والمر والاقاقيا والصبر والورد والصندل والدس
والجلنار والمقل والشحوم والميعه والحلبة والتمر
والسمسم واللبن وعكر دهن الزيت ونحوها مما يلين الدشابد
واما حين يريد تولد الدشبد لاجبار الكسر فالهرايس
والعصايد بدقيق الارز والاكارع وجلود
الجداء والحلاوات موافقة   واما السموم ونهش الهوام

السموم ونهش الهوام

فانی اری یفضل التریاق الکبیر فی نهش الافاعی ولدغ اعوله

عملا بدایة غیره او یفضل علیه الا هذه الواحدة

وانی لاعجب انه قد تهیا لی استخراج دواء

واحد ینوب عنه الا انی لم اذکره لانی لم اجربه

بعد حق التجربة وینفع منه ادویة کثیرة موجودة

دون التریاق فی نفعه منها دقیق الکرسنة

وطبیخ الکرسنة النبطی ولب حب الاترج والفستق

وهذا دواء جید لذلک اشنون وفلفل وزراوند

مدحرج وجندبیدستر یعجن بالطلاء ویسقی منه

مقدار لوزة وینفع اکل الثوم وشرب الشراب

والادویة التی وصفناها فی وجع العقب وینفع

من لذع العقرب تریاق الاربعة وینوب عنه

بل هو اجود منه الحلتیت والمر والسذاب

والفلفل والجوز اذا عجن بالعسل واخذت

بماء السذاب الرطب وینفع منه الجوز

والزرق

عضة الكلب

والسذق والتكميد بالنار والطلاء بالشمع والدهن
مع الجند بيدستر والفربيون واما عضة الكلب
الكلب فينفع منه السرطانات النهرية والحضض
الهندي والتضميد بالجوز والثوم والاسهال بمرق
الديك العتيق وبالخرخ السودا وتوسيع موضع
العضة ووضع المحاجم عليها وتضميدها بالبصل
والسمن وكذلك واما لسع الزنبور فينفع
منه الطين والخل واحتمال الثلج والدلك بالباذروج
واما البيش فاني وجدت ترياق الافاعي عن
نافع منه ووجدت حجر البادزهر الذي يشبه
الشب اليماني وسطا تخلص منه خلاصا عجيبا
حتى لقد كنت تعجب منه ومن حسن فعله واما سائر السموم
والهوام فرايت ان اضرب عن ذكرها كيلا
يطول به الكتاب لاني قد ذكرت قانون علاج

لسع الزنبور

السموم في كتاب المنصوري وذكرته على تفصيل وشرح
في الجامع الكبير ويمكن ان نعالج كلها من ترياك
بلا دواء غريب ولا مجهول وليس لنقل ذلك الى
ههنا وجه لان الكلام فيه طويل جدا واما
الحميات والجدري والحصبة فقد كفينا مؤنة الكلام
فيها اذا كانت ليس يغفل الاطباء في علاجها
الا الادوية المعروفة المشهورة كماء الشعير
وماء الفواكه والبقول والرياحين والطيوب
الباردة والسكنجبين والجلاب والجلنجبين
واقراص الورد واقراص الطباشير واقراص
الكافور في الحميات الربع واذ قد وفينا
بما وعدنا في صدر هذه المقالة فلنذكر الان الادوية
التي قد سقطت عن هذه المقالة الا انا ذاكرها
فضلا وتوسعا وهي اما من المركبة فترياق
عزره ومعجون موهد والسوطيرا والدنو لطيقون

ومعجون

ومعجون الارسطون والانقرویا والامهران والدوالطیفا
ومعجون ادرماتوس ومعجون هرمس والاناماسیا
والبادمهره ودرداركس والمثرودیطوس واحصرلیم
والعومعا والغیاثی واصفرسلیم واسودسلیم والشیثا
والكمفادعال والعاكسنج والسویوران
والبرحبات ددوار قیصر وكبیر من ادویه الهندی
واللوعادیا والاركاغانس وایارج روفس
وایارج فیقوس وایارج طمقس وغیر ذلك
معجونات وحب واقراص ومراهم قد ملئت
بها القراباذینات بطول الكتاب بذكرها
واما من المفرده فالدرسا والدارون والانیسه
والادریونه والاسقنقور كسنه اومال اطاط
زراوند ترید ادان الفار المقل اذاراقی
ماهیران مرافیون بلسان بادآورد مورماخ
بلبوس بوجنا مسوس لوزبدان بسباسه

بهرامج جوزبوا جبلهنك جوزماثل دوا فارس جوزالقي
الدصطرك اصابع هرمس جعده خولنجان حار النهر
درقو دار شيشعان داركه دلق درونج دادی دلودار
دفلی دبوط هيل رزين درخت هوفاريقون حاسيس
ورد الجلنار ورد مثلث روس طاليفر حاما حاج
حب الفلفل حب الزلم حب المقسم حجر اليهودی حجر الدجاج
حجر الحيه طراثيث طلق ميورح سوع كاشير
كنف كرنت جوزحندم كادی كبلاك كمدانه كافيطوس
كمادريوس لوف لبلح عصاره لحيه التيس هوفقسطيداس
لاعيه موموميای ماهی زهره ماهودانه مرماخور
مهار مطافلن سادج شل مل سيماليوس
سقيل سادوران سغيدان سعد ولبوان فيلكوس
فلسطاروان فاسرافاسرستين فلفلموبه فاقله فاط
فيلزهرج فلنجه فاعره فربيون فرهنول فكورجرم
عرطنيثا فاوانيا قردمانا قصم قريش فهوليا فيطوراسيون
توقو معاقوق قربون قلت قلقاس قلقل قنور

قاتل الكلب قاتل ابيه قاتل النمر سحاسل سكاعي شعرا ن
سوران ساطل ماسول بسمج سل مافيا سيرر ق
حل رزد جوري حبه نوم حالاون حي خبطيا ما ذنب الخيل
ذي الثلثة الاوراق بيض النمل ذنب البان مسحقونيا
سكر العشر لبن مسكطرامشير هذا الى ما يليه مذكورة من
المجهولة والمختلفة في اسمائها والى ما لا يجهله ولا واحد من
سقاط الصيادلة وعوام الناس مما يطول به الكتاب
جدا والى ما ذكرناه فضلا وتوسعا مما يمكن ان يسقط
عن هذه المقالة عفوا وبالجملة فان حسب الطبيب الحاذق
تحري في جميع الادوية بهذه الادوية التي ذكرناها الك
الان وهي هذه المسك والكافور الافيون والفربيون
الجندبيدستر السقمونيا وشحم الحنظل الصبر والافتيمون
الزبد العاقرقرحا المقل الدوسق السكبينج الاوفربيون
الغافث الكندس الكنكر الكندر الكنكرزد والبزر
والى ما يستعان بها في بعض الاحوال مما يعرفه الناس
والى كلو امثله المطابخ والاسواق والقرى والعساكر

كالفلفل والكرويا والكزبره والملح والبورق والكمون
والخولنجان والقرفه والزنجبيل والقرنفل والشونيز
والوج وبزر الكرفس والزراوند والحلبه وبزر الكتان
والكندر والنشا والاترج والاهليلج والاشق
والسكبينج والكثيرا والبارزد والحلتيت والاسفيداج
والمرداسنج والسكر وغير ذلك مما لا يجهله احد من
العوام فضلا عن الصيادله واوساط الاطباء اذا
ما ضممنا اليها ما يحتاج اليه من الاغذيه والاشربه
والفواكه الرطبه واليابسه فقد بان ان اكثر ما
ملئت به الاقراباذينات حشو وفضول ليست
الحاجه اليها اضطراريه وذلك ما اردنا ان
نبين ولواهب العقل الحمد بلا نهايته وعلى نبيه
ورسوله خاتم النبيين واله الصلوه والسلام بلا حد وغايه

تم كتاب الادويه الموجوده بكل مكان
لمحمد بن زكريا الرازي رحمه الله
في شهر ربيع الاول [illegible]

ماذیزه

صفت سرمه جواهر

اول ابر نقره [illegible] ۲ م

مروارید ۲ م [illegible] لؤلؤ [illegible]

صدف [illegible] ۲ م

فیروزه ۲ م مرجان ۲ م

زعفران ۱ م عنبر ۲ م

[illegible] ۲ م [illegible] ۲ م

مشک [illegible] ۲ م

صدر الملک [illegible] طبیب

سلطان عادل

جمله را کوفته بیخته [illegible]

روزی ۵ [illegible] کشته [illegible]

و در کاسه چینی [illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

نحمدک یا شافی صدور ارباب النجات بحار رحمته ویا مرکز
یا هادی قلوبنا بلمعات انوار حکمته ونصلی علی نبیک
محمد الممدوح من عند کبریائه وآله واولاده
الذین هم سلاطین ملته وبعد فقد فاز
من علمه ربه طرفا من مکنونات ما کان من الخواص
فیما خلق لمقتضی حکمته ووفقه علی العمل به لیتبع ما ألح
الیه من بدایع آثار قدرته رزقنا الله کلیهما
بجوده ورحمته ثم یقول اقل عباد الله المجیب
علی الالکهی الشهیر بنصیر الدین محمد الطبیب لقد طال
ما وقع فی قلبی ان أؤلف کتابا فی المعالجات
التی یسرع انجاحها للامراض ویعجل اصلاحها
للاعراض لما رأیت من عدم نهوض احد
من القدماء لذلک الا الفاضل محمد بن زکریا الرازی
فانه قد وضع کتابا واورده فیه بعض الامراض

الى يمكن ان يبرأ فى ساعة واحدة لكنه لم يذكره
الا ما جربته هو وحده وهو قليل ولم يذكر ايضا
اقسام الامراض وما يختص به منها ما ذكره من العلاج
فاردت ان اجعل كتابه كالدستور واذكر ما لم يكن فيه
مما يجب ذكره وكان قد تظاهر على ذلك امر
من وجب على اطاعته ولزمني العمل بما يقتضيه
ارادته واذ قد حضر عندي من الكتب النفيسة
المحتاج اليها في هذا الباب ما لا يكاد يجتمع عند
احد شرعت في تاليف كتابي هذا الذي سميته
بالشفاء العاجل ورتبته على مقدمة وخمسة
ابواب فاوردت فيه جميع ما رايت في
كتب المتقدمين والمتاخرين في هذا المعنى
ما سمعته ممن وثقت بقوله وما جربته انا
او شاهدت ممن عاصرته ثم اني قد بالغت
في استقصاء معرفة كل واحد من تلك الامراض

وافق منها ما كان قابلا للعلاج بسرعة وما لم يكن

فلم اتكلم فيه وانما تريد لقابل العلاج بسرعة ما

يعالج في يوم واحد والى ثلثة ايام واسال الله ان

يمن علي بالتوفيق على ذلك الجميع وهو حسبي

ونعم الوكيل اما المقدمة ففيها فصول الاول

تخلص العليل عن مرضه سريعا اما ان يكون

لامور خارجية كاستعمال الملائم او لامر في نفسه

فان من الامراض ما هو سريع الزوال وان لم

تستعمل فيه الادوية   العلاجات السريعة

المنجح منها ما يكون ابراؤه للامراض بالكلية وذلك

اما لمضادة ما يستعمل المرض تضادا كليا او بخاصية فيه

او لاخراجه المادة الموجبة له لقوة قوية او تحليله

اياها وقد يجتمع الامور فيكون اقوى ومنها ما

يخفف عن المرض ويسكن اذية المرض

وشدة اعراضه بل يبطلها بسرعة الا انه لا يبرئ

نوفي

نفس المرض برءا تاما لا ينكر خواص بعض الادوية
من جهة انها مخالفة لكيفيتها فان افعال الطبيعة
يقصر ايدي الوهم عنها لكن هذه الخواص اذا كانت
موافقة للكيفيات زيد الوثوق عليها ما عولج
من الامراض المادية بما يضاده في الكيفية ليس كالمتدارك
بالجسم مادته فان الاول عسى ان يعود والثاني يبعد
ان يعود الاعضاء الحساسة اكثر علاجاتها
الربعة النفع بالمخدرات لكن يجب تداركها
اذا حصل ما يراد منها فانها وان كانت نافعة في
العاجلة فهي ضارة في الآجلة من زاول هذا الامر
يجب ان يجيد معرفته في الصناعة فيكون عارفا
ذا حدس قوي ماهرا في اقسام الامراض وعلاماتها
ليعلم وقت استعمال الادوية والنعم الذي تصلح
ذلك فيه فان ما يذكره اذا استعمل في غير وقته
دادول نوع المخصوص به لم يوجد اثر المطلوب منه

اكثر ما يشترط فيه الاستعمال بعد النضج فهو بحيث
اذا استعمل قبلها احدث اعراضا ردية اما المحركة
الساكنة من المواد او لاحداثه فيها كيفية ردية
يكون اذيتها للبدن اشد من اذية هذه المواد
ما لم يحصل فيها تلك الكيفية   قد يكون من العلاجات
ما يكون الصبر عليها اصعب من تحمل بعض المرض
لكن مدة هذه المشقة قصيرة فيؤثر على المرض
كقلع السن في وجع السن ورد العظم المنخلع
وجبر الكسر ويمكن ان يشير الى صعوبة العلاجات
الصعبة في مواضعها انشاء الله تعالى   الامراض
البارده ما كان منها ذا مادة فهو ابعد عن البرء من
الساذج الا ان يكون مادته قليلة جدا غير مستحكمة
ولا متمكنة في جرم الاعضاء فيسهل اندفاعها
وازالة سوء المزاج البارد الساذج اسهل
من تبريد الحار الساذج سيما اذا عاونته القوة

الغريزية

ودفع البارد المادي اصعب من الحار المادي والرطب
اصعب من اليابس وليس كل مرض يمكن
ان يعالج في يوم او يومين بل من الامراض ما يطول
تقاوده ومنها ما لم يبرا وان برا فانما يكون بفصول
المعالجات في المدد الطويلة فلذلك نذكر بعض الامراض
ونترك بعضا ونبتدي من اعلال الراس متسفلا الى
القدم على التوالي في معالجات

الباب الاول

اعلال ما فوق الرقبة وفيه خمسة فصول

فصل الاول

في اعلال الراس وهو الم في اعضاء

الصداع

الراس حدوثه اما من اسباب مادية نظرا الى
البدن وتحتها ما يوكل ويشرب او بدنية والمراد بها
هي الكائنة في نفس البدن فالاول ان كان من
احراق الشمس فعلامته سبوق مقارنتها والالتهاب
في الجانب الذي قد حاذيها والضربان الشديد
والدوي والعطش وجفاف الفم والحلق العلاج

الصداع اى [illegible]
الاسباب البادية منه

يضرب لعاب بزر قطونا بقليل خل ويبرد بالثلج
ويوضع على الراس فيسكن لصدغه او يضمد بصندل
وماء ورد مبرد او يجلس في الخيش والمواضع البارده
الرطبة ويشم الصندل والكافور فيبرا سريعا او يبل
خرقه كتان بخل خمر ودهن ورد قد برد بالثلج و
توضع على الراس فانه يسكن في الوقت ويفصد
في الطلي مقدم الراس مع لا يعرف منخره وقال
صاحب الدرة ان ماء الورد وحده اذا شمه
صاحب الصداع الحار او طلي به جبهته يسكن الالم
في الحال مجرب وكذلك علاج بزنيف نقل عن
الي نابر يجلس العليل في مكان مايل الى البرد
والرطوبة ساعة زمانية ثم يغتسل بالماء البارد
ويزول عنه الصداع على المكان مجرب
علاج الاستاد يونس دربندي تحك بالماء ورد
ويطلى بالجبهة والصدغين وهو عجيب

والماء

[illegible]

صداع العارض من البرد

وان كان قد عرض بسبب برد صادم الراس فيكثف مسامه
يعرف من الاستلذاذ بالهواء الحار والاحساس بالدوي
وميل الوجع نحو موضع الراس العلاج يعمل كيس ويحشى
بالنخالة ثم يسخن اسخانا بليغا ويوضع على راس العليل
بحيث يشمله كالبيضة وينوم فانه ينبته وقد زال
الصداع مجرب او يكب على طبيخ بخار البابونج
والمرزنجوش ويدثر فانه يعرق ويبرا باذن الله تعالى
او على بخار الشلجم المطبوخ وذلك ابلغ وله علاج
ذكره الاستاد الطبري بزر الحلبه واكليل الملك وورق
المرزنجوش والملح والخطمي من كل واحد كف نخالة
كف ان يطبخ في وعاء ذات انابيب ويكب العليل
على بخاره ويغطي جيده ويستنشق من ذلك البخار
ويجعل اذنه محاذيه للانبوبه حتى يبلغ اليها البخار
ولا يزال كذلك الى ان يسيل من انفه او اذنه
قطرات ماء او ينزل الى حلقه فاذا سال
فقد برا وان كان حدوثه عن استعمال الادوية

والاغذیة الحارة فعلامته تقدم اخذها والسهر وجفاف
الانف والعطش وتغیر الحواس العلاج یبل خرقة کتان
بلبن جاریة ویبرد وتوضع علی الرأس ولیشرب حلیب
بزر البقلة المبرد بالثلج مع قلیل سکر سلیمانی او الاشربة
الحامضة مثل شراب اللیمو مع الماء المبرد بالجمد
ولتضمد الصدر بالصندل والکافور والماء ورد
مع قلیل خل ولیشم منه ومن انشاقه ویرش
علیه الماء ورد مع الصندل وتغذی بلکا الشعیر
المعمول مع الحصرم ولیشم النیلوفر وینام فی المواضع
البارده الرطبة وعلی اطراف الخلاف فان
هذا التدبیر یبرئه بسرعة وقد تهیج صداع من شرب
شراب صرف قوی وهو الخمار ویکون بحیث ان[2]
یوخذ بیاه هذه الاشیاء جراده القرع والخیار ودرق
البنفسج واوراق الخلاف المراکمه الیتمر قداحه
والخبازی ویجعل فی قارورة مع یسیر من الخل ودهن
البنفسج والنیلوفر والورد ویلقی فی القدر الذی

[2] برار بقلیل نوم وقد یلح والذی یهیج فیه النوم فمجلبه یجب ... عرض

بتمامه

فيه الماء ويغلي حتى يغلي ما فيها ثم يترك الى ان يبرد
ثم يؤخذ الصافي ويبرد بالثلج من خارج ويوضع على
اليافوخ فيسكن في دون ساعة من الزمان وقد يشتد
فيحتاج الى فصد عرق الجبهة ليسكن في الوقت وقد يكون
بسبب اخذ الاغذية الباردة او شرب الماء المبرد
بالجليد وعلامته تقدم السبب في الاول وحرارته
في الثاني ويعالج ما حدث من الاغذية الباردة
بتناول الزنجبيل المربى وبالطلي بالزنجبيل والخولنجان
مع ماء الورد فانه عاجل النفع والكائن عن شرب
الماء البارد يعالج بتناول الثلج المهري حارا ويكب
على بخاره فيبرأ في الوقت واما الصداع
الحادث عن الاسباب البدنية فقد يكون من
فضل الدم وعلامته حمرة الوجه والعين وظهور
خيالات حمر قدامها واشتداد الوجع في مقدم
الرأس والعلاج ان يخرج الدم بالفصد او الحجامة
او بجالب الرعاف وهو الحشيش الذي

صداع حادث من الاغذية الباردة

صداع حادث عن الدم

غرقه الشيخ بانه كالعنكبوت ويشرب شراب العناب
او يوخذ العناب بعينه فانه يسكنه قال الرازى
يوكل بزر الكزرة اليابسة فتسكن على المكان
او يشم النيلوفر الجديد الطرى ويجعل منه فى انفه واصداغه
فيبرا فى الوقت وقد يكون لغلبة الصفراء ويدل
على ذلك العطش والالتهاب ومرارة الفم وصفرة
اللون العلاج يسهل بماء الرمانين المعصور
بشحمها مع الشيرخشت فيبرا من يومه او يشرب شراب
البابونج او شراب الحصرم او الريباس او الانبرباريس
او يوكل لب الخيار المخلل ويشم النيلوفر فيبرا فى
الوقت او يوضع على الراس خرقة كتان مبلولة
بلبن الجارية وخل او يدلك اسفل الرجلين بدهن
البنفسج والملح فيسكن على المكان وقال
جالينوس فى الاعضاء الالمة الراس اذا اصابه
صداع من خلط امرارى فساعة يتقيا ذلك الخلط
يبرا

صداع حادث
من كثرة البلغم

ليكن فيتغرا ان يتقي بالسكنجبين والماء الحار وقد يكون
الصداع من كثرة البلغم وعلامته الثقل والكسل
والنوم العرق وبطوء النبض وبياض لون البدن
والتغره ويعالج بتناول الهليلج او الاملج المربى
فيمكث في الوقت على ما قال الرازي او يتغرغر بايارج
فيبرا فيبرا في الوقت او يطلى الراس بالقردطي
المتخذ بدهن الذئاب او البابونج المداف فيه
وزن عشرة فربيون وجالينوس يعمل بالزيت
ولكن بعد ذلك الاطراف والماء الحار كثيرا فيبرا
سريعا او يتقيأ العليل في ماء حار بالسكنجبين وماء
الفجل ثم بماء الشبث فانه يخرج بلغما كثيرا ويشفي في
الوقت وزعم بعض اطباء الهند انه اذا سحق
الزنجبيل مع وزنه سكر سليماني بالماء على صلابته
ثم يسعط بذلك فانه يسكن الصداع في الحال
صفة سعوط آخر ذكره جالينوس وقال انه ينفع الصداع

ويسكن الوجع والصداع من ساعته بخور مريم يابس
ثمانية اصول السوس اليابسة اثنين بورق
احمر جزء يسحق ويستعمل ونقل من الاستاد انه كان
يستعمل في الصداع البارد طلي لوبش دارسندي مركبا
مع جوزبوا وقرنفل وقليل زعفران وماء ورد فينفع
نفعا ظاهرا بينا وضرب من الصداع يهيج بعقب — صداع الحاصل بعقب النوم
الانتباه من النوم وعلاجه ان يتناول شيئا
من الاطعمة فانه يسكن في الحال واما الصداع
الحادث بسبب الابخرة الصاعدة الى الدماغ — صداع الحاصل بسبب الابخرة
فان كان عن المعدة فيدل عليه ضعفها مع علامات
غلبة ما غلب من الاخلاط فيعالج بقذف
ما فيها وتناول الكزبرة اليابسة وان كان — صداع الحاصل عن حر الكبد
عن حر الكبد وعلامته العطش والالتهاب
وسخونة ما يحاذي الكبد من الجلد فيعالج باخذ
خبز مبلول بماء الرمان المز والفواكه الحامضة

البيضة

فانه يسكنه سريعا ومن الصداع نوع صعب محيط بالرأس
والجبهة يسمى البيضة ويعرض لصاحبه ان يكره الضوء
والكلام وفي الاكثر يكون عن البلغم وعلاجها على ما قال
جالينوس ان يسعط بعصارة قثاء الحمار مع اللبن
فانه سريع الازالة لها واما ما كان منها بسبب غلبة
الدم فعلاجه فصد القيفال ثم فصد الانف ثم
الجبهة وشم البنفسج دائما واستنشاق دهنه مع
لبن الجارية فان هذا التدبير ينجح سريعا باذن الله تعالى

علاج مطلق الصداع

واما ما ينفع مطلق الصداع فغسل الرجلين بالماء الذي
قد طبخ فيه البابونج والبنفسج ونخالة الحنطة ونقل
عن الاستاذ الطبري ان قوة الصبغ اذا علق من به
صداع سكنه من ساعته وذلك من الخواص
وقال صاحب الدرة الافيون اذا
سحقت بماء ورد وماء سحقا تاما ثم طلي بالرأس

سكن الصداع والضربان في وقته مجرب واما الدوا
المصنوع المسمى حميزه فانه اذا اخذ البسير منه وحك
بخل وماء ورد ثم طلي به الجبهة او الراس سكن الصداع
لوقته البته واللولو المحلول كالماء اذا سعط به صاحب
الصداع كان شفاوه في اول سعطه والله اعلم في الشقيقه
اذا احدث وجع في احد شقي الراس يسمى شقيقه ويعالج
بعلاج الصداع بانواعه ولها علاج بالغ اذا
ازمنت يدخل العليل في الحمام ويكب على الماء
الحار جدا ثم يسعط بدهن فستق فانه يزيل الوجع
في العنق من ساعته قال الرازي في الحاوي
فان وجد بعد ذلك نيبا فاسعط بدهن قرع
ذكر ـه في الساعة علاج الشقيقه الى حجر
بعرطنيثا فانه يبري في الوقت او يبخر بعظام الكلب
فيسكن على المكان وذكر بعضهم انه اذا طبخ

اصول

في الشقيقه

اصول قثاء الحمار وقد تبين في ماء ورد ثم طلي بها

ثم ينطل الشق الوجع بذلك الماء ويضمد بالمغلي

فانه يبرئ الشقيقة البتة ولها والبيضة المزمنة ولكل

صداع مزمن علاج ذكره الرازي في الحاوي يحلق الرأس

ثم يحل الملح وزن نصف رطل في رطل من الماء

ويعجن به الحناء ويخضب به الرأس ويدع ليلة

كاملة فانه يبرئها دواء خاص دماغ البوم اذا

اديف بدهن البنفسج وقطر في الانف من

الجانب الذي يشتكي منه فانه يسكن الوجع

ساعته في السهر السهر وهو افراط في

اليقظة حدوثه عن استيلاء اليبس على الدماغ

فان كان بسبب غلبة الصفراء فعلاجه منه الكرب

الشقيقة البيضة المزمنة ولكل صداع مزمن

[illegible]

وجفاف الفم ومرارته وصفرة اللون العلاج
يسهل البطن بماء البطيخ الرقي الحلو مع الشيرخشت
وقليل من السقمونيا وينطل الرأس بماء قد طبخ فيه
قشر الخشخاش والخطمي والشعير المرضوض فينوم في
ذلك اليوم أو يسقى شراب الخشخاش ويطلى على الرأس
ودهن البنفسج مع افيون قليل فينام وقال عيسى
بن يحيى المسيحي ان اشمام مرارة الثعلب ينوم
في الحال وقد يعالج السهر بالمنع عن النوم الى ان
يشتاق فحينئذ ينام نوما طويلا أو يربط اطراف
العليل رباطا قوية موجعة او يوضع سراج
بين يديه ويحضر جماعة ويتكلمون ثم يحل الرباط
ويطفأ السراج ويسكت الناس فانه ينوم
ان شاء الله تعالى أو يتغمس ثم يستحم بالماء الفاتر
ويؤخذ قليل من بزر البنج او اصل اللفاح

ادر الحيض

السهر
او برد الحس ثم يطعم فانه ينوم في الوقت ومما عالجنا
الكابن في الحميات به فظهر اثر نفعه سريعا تقطر لبن
جارية في الانف ووضع خرقة كتان مبلولة به
على الراس والجبهة في السبات وهو نوم ثقيل
خارج عن المجرى الطبيعي وعلاجه ان يؤخذ لبن
اللبان العاتق الصحيح ربع درهم ويخلط
بمثله دهن زنبق ثم تغمس فيه فتيلة ويتحمل فانه
ينفعه من ساعته في الصرع وهو انسداد
غير تام في مجاري روح الدماغ ويكون من الدماغ نفسه
او بمشاركة عضو او جميع البدن اما الكاين
بمشاركة عضو فيعرف من احساس بارتفاع
بخار رطب من العضو المشارك الى الدماغ
قبل اخذ الصرع وعلاجه شد ما فوق العضو
المتصاعد منه البخار ان امكن وكيه ومنعه

في السبات

في الصرع

عن الالتحام فانه يبراه واما الافراز فيجب ان يستعمل
فيها ما ذكره الرازي في سر الصناعة وهو ان يوخذ
افتيمون وعاقرقرحا واسطوخودوس وبسفايج
يدق وينخل ويعجن بزبيب طايفي ويتناول منه قدر
جوزة وقت النوبة فانه يدفع الصرع في ذلك
الاسبوع ان شاء الله تعالى دواء نافع للصرع
وام الصبيان من اسرار الاطباء افتيمون
عاقرقرحا عشرة دراهم يسحق ناعما وينخل ثم يسحق
ثانيا في هاون حجري مع وزنه خل العنصل ويعجن
بعشرين درهما من العسل ويسقى منه درهمين
مع عشرين درهما من الماء الحار ويسقى مرة
واحدة فانه يبرا ان شاء الله تعالى في السكتة
الدموية السكتة سدة تامة في بطون
الدماغ اذا عرضت للانسان صار كالميت

يكون له [illegible] اذا شرب [illegible] البقوق [illegible] بمسك [illegible] مع الشراب [illegible] ضرر [illegible] والعلة العارضة بغتة

بلا حس ولا حركة وتسقط النبض والنفس ويعرف انه
حي ام ميت بان يوضع ريشة لطيفة على منخريه
فان تحركت فحي او يفتح عينيه فان راى الناظر
صورته فيها فهو حي وعلامة دمويتها حمرة العين
جدا وكذا الجبهة والراس وظهور آثار حرمايليه
الى البنفسجية في الجسد والعلاج فصد القيفالين
فان لم يفق يفصد عرق الانف ويحجم على الساق
فانه يفيق في الحال وبرا باذن الله تعالى
وان بقيت منها ادنى بقية فيكفي ان يحقن بما فيه
قليل حدة واما السكتة الردية الكاينة عن المواد
الغليظة البلغمية اللزجة فقلما تبرا وان
افاق العليل منها في الندرة باستعمال الحقن
الحادة المتخذة من الصموغ لتوقع في الفالج
وهو خارج عن هذا الكتاب.   في التشنج

أما اليابس منه فيعسر برؤه وقد لا يمكن وأما الرطب فإنه
يعالج بتناول شيء جالب للعرق كالجند بيدستر
والحلتيت إلى المجوين بقدر جوزة فيبرأ في الوقت
كما ذكره الشيخ الرئيس وقال قد يكون
التشنج بمشاركة المعدة فيجب أن يبادر بالقيء
فإنه ربما قاء مرة حادة أو خلطا عفنا وبرأ في
الوقت وأخبرني صديق من الأطباء يعرف
بأرسطو وكان حسن المعرفة أنه إذا أخذت دجاجة
سوداء وخنقت ثم طبخت كما هي في قدر حجري
مغطى بحجارة ليلة كاملة بقليل ماء فإنه ينحل
ويصير كالماء إذا شرب من ذلك الماء صاحب
التشنج برئ في يومه وذلك بإذن الله تعالى
وذكر أنه شاهد هذا العلاج من أبيه مرارا وهو
مجرب في اللقوة المتمادية إذا جاوزت

ستة أشهر

اللقوة

اللقوة اربعين يوما ولم ينجع فيها التنقية فحينئذ يحتاج ان
يتغرغر بماء قد طبخ فيه البابونج والخردل والمرزنجوش
ثم ينكب على طبيخ الصعتر والعاقرقرحا والشيح والاذان
والحرمل والبابونج والاكليل الملك وورق الغار
فاذا ظهر العرق وعلم ان الاعصاب قد لانت يسعط
بالجبلهنك كما ذكره الرازي في الحاوي قال
ومما له خاصية عجيبة الجبلهنك يسعط منه زنة حبتين
بعد حله بجزرة بماء قد قطر من اصل الكرنب فان اكثرهم
يبرا به في مرة واحدة وان لم يبرا فالندرة في مرة
في مرتين وقد كتبنا في الرابعة عند ذكره
علاج التنقية اذا كانت التنقية مع اللقوة
عولج بان يؤخذ كف من الشعير ويوضع تحت الحب
حتى يقطر الماء عليه ويلين ثم يعصر ويؤخذ من مائه

نصف اوقية ويزاد فيه نصف دانق اشق
ودانق جاوشير ويسقط من ذلك وزن دانق
الى دانقين ق قال حدثني ذلك
وجع في الرأس صب على رأسه ماء بارد شتاء كان
او صيفا فانه يذهب ونقل عن ابن البطريق
انه قال ان قشر الرتة الاعلى اذا سحق واسعط
منه صاحب اللقوة بقدر فلفلة كل يوم فانه يبرأ
في ثلثة ايام بتة وقد برأ اللقوة من اسعاط
ماء آذان الفار مع الكشنيج والزيت بعا

رعشه

في الرعشة وهي اهتزاز الاعضاء بغير ارادة
حدوثها في الاكثر لغلبة خلط بلغمي بارد والعلاج
البالغ لها تناول مثقال من الترياق الكبير
الجيد فانه يبراها في يوم واحد اذا استعمل
في وقته وهو عند نقاء البدن من الاخلاط

دهلی

وحكى الطبري انه استعمل الترياق فوجده منجحا في يومه
في الزكام قال محمد بن زكريا علاج الزكام
الذي هو اصعب العلل ان يصب على راس
العليل ماء حار شديد الحرارة فاذا احس بالحرارة
على دماغه برا من ساعته وقال علاجه ايضا
ان يؤخذ خرقة كتان فيحمى على النار ويوضع على
اليافوخ فاذا احس بالحرارة سكن في الوقت الى يومه
واخبرني صديق من المجربين انه كان قد عرض له
زكام بحيث لم يمكنه الصبر عليه من كثرة الدموع
وحرقة العين والانف وكان عنده ماء شديد
الحر فدعاه الاضطرار الى استنشاق ذلك الماء
فلما استنشق منه برا من الزكام في الحال وصار
كان لم يرد قطعاً صفة بنادق نافعة من
الزكام تؤخذ كندر وميعة يابسة وقسط

وسندروس اجزاء سواء يعجن ويبندق ويبخر المزكوم
منها يقع فانه يقطع النزلة السائلة في الانف على
المكان وذكر القرشي ان التوتيز المحمص المنقوع
في الخل اياما ديوما بليلة مع قليل زيت عتيق
ينفع استعاطه الشده في الحال وربما يعرض
الزكام في الصيف القايظ ويكون من حرارة
وعلاجه ان يبل خرقة كتان بماء ورق الهندبا
الرطب وتوضع على الكبد مبردا فانه يشفي
في الحال   الفصل الثاني في اعلال العين
الرمد وهو ورم الطبقة الملتحمة والقدماء
خصصوه بالبخار الدموي وبالجملة اذا دمعت
العين واحمرت وترمصت الاماق وحدث
فيها وجع او ضربان فهو رمد فان كان حدوثه
على غلبة الدم وهو الاكثر وعلاجه اخراج

الدم

الدم الكثير فانه ربما برا به علا جا سيما اذا وقع
اول يوم قد عرض فيه الرمد و ربما يحتاج مع ذلك
الى بعض الروادع فيقطر فيها بياض البيض
و يغسل فيسكن من يومه ولا يستعمل شئ من الادوية
الا بعد استفراغ المواد ثم يذر في العين زهر
الطرخشقوق الزرقاء المجففة المسحوقة فانه يسكن
جميع انواع الرمد وقال ارسنجانس و
لسكين الوجع الشديد يدق الحسك الطري و يضمد
به العين وحده او مع سويق الشعير فانه يتعجب
من عظم نفعه و سرعة اثره و قيل يجب ان يكمد
العين الرمد باسفنجة بماء حار فانه يخفف في
الحال لكنه ربما يعود بعد ساعة اشد مما كان
فيجب حينئذ ان يدخل الحمام و يشرب شرابا
كثيرا و ينوم فانه يبرا برا تاما و ذكر جالينوس

انه ينفع من الرمد العظيم ان يطلى حول العين
بهذا الطلاء وهو بالغ نقطع سيلان الدم من
ساعته نحاس محرق وزعفران وصمغ عربي
من كل واحد اربعة اقيون وفلفل ابيض من كل
واحد اثنين يعجن بماء العطر ويستعمل ويتوقى ان
يدخل العين فانه يبكي العين جدا وفي الحاوي
الكبير نقلا عن جالينوس حبكسة في علاج الرمد
ان يستعمل بياض البيض مع الاشياف الكيومية
وقد ابرأنا بهذه الاشياف غيره الرمد العظيم
ولكنه من يومها في ان صاحب الرمد دخل
الحمام عشاء ذلك اليوم وكحلناه من الغد
بالشياف السنبلي فبرا وابرأناها صفة الشياف
اليوني ماميثا نانتيرا وار انزروت زعفران
وسفيداج الرصاص من كل واحد جزء افيون
نصف جزء يعجن بعد السحق البليغ بماء المطر

والنبو

سمعنا ... حيدر

ويشيف قال جالينوس ان هذا الشياف
يغلب عليه الادوية القابضة فيخلط منه اليسير
مع مقدار كبير من بياض البيض وما يبرئ الرمد
في نوبة ذرور ملكايا اذا استعمل عند ظهور النضج و
صفته انزروت مربا بلبن الاتان عشرة ثنا — ذرور ملكايا
وسكر نبات من كل واحد ثلثة خشخاش واحد
يسحق كالغبار ويستعمل شياف عجيب ذكره الرازي — شياف
في الحاوي قال انه يسكن الوجع الشديد
وينوم العليل من ساعته يؤخذ شياف ماميثا
ستة عشر زعفران وكثيرا من كل واحد ثمانية
افيون ستة جند بادستر اثنان انزروت — شياف
اثنا عشر يدق كالغبار ويشيف ويحذر من الافيون
وما هو فيه اذا توهم كون الورم ريحيا شياف
آخر ابلغ منه ينوم على المكان وهو منسوب
الى جالينوس ماميثا ستة واربعون جزءا

انزروت وكثيرا من كل واحد ستة عشر افيون
وحضض هندي وعصارة الورد من كل واحد
اربعة صمغ ثمانية يعجن بماء قد طبخ فيه الكليل
الملك على هذه الصفة اكليل الملك رطل
ماء القطر اثنى عشر قوطوليا يطبخ حتى يصير الى
الثلث ثم يصفى ويعجن به الدواء صفة ذرور
نافع يستعملونه اطباء مصر في ارماد الصبيان
والورد ينج فيظهر اثر نفعه في الحال وهو بالغ
النفع عجيب الفعل انزروت مربى عشرة
جسمرح ثلثه يسحق الى ان يصير كالغبار و
يرفع صفة شياف يعالج به المادة التي
تتحلب كثيرا فينفع من ساعته نحاس محرق
مغسول واقاقيا وتوتيا وصمغ من كل واحد
ستة عشر افيون وزعفران ومر من كل
واحد اثنى عشر شيف بماء القطر ويستعمل

باض

الرمد الصفراوي

بياض البيض واما الرمد الصفراوي فعلامته حكة ولذع
وضربان شديد ووجع كالاكال وعلاجه
اخراج الدم القليل اولاً ثم استفراغ الصفرا
بمطبوخ الهليلج او البنفسج او بحب البنفسج ثم استعمال
ما ذكر في الدموي وينفعه طلي الافيون حول الاجفان وقال
جالينوس قد رأيت قوما كثيرا ابتدأت ان يرم
اعينهم برأوا برءا تاما في يوم واحد بالاسهال وحده

شياف بياض البيض

واذا كان في مادة الرمد قليل بلغمية ويدل عليه انتفاخ
الاجفان وكثرة الرمص والتزاق العين ولين
الوجع وقلة الضربان والحمرة فيجب ان يشرب
شربة من القوقايا ثم يستعمل الشياف المتخذ ببياض
البيض الرقيق فانه يسكن الالم من يومه ويحلل الورم

شياف الابيض

من ساعته صفة الشياف الابيض يؤخذ نحاس محرق مغسول
اربعة اجزاء اسفيداج الرصاص المغسول ثمانية
اجزاء اقليميا الفضة المحرقة المغسولة ستة اثمد

واقاقيا وسنبل وحضض من كل واحد اربعة ويدخل
بعضهم الاثمد والاقاقيا من كل واحد اربعون جزءا
واضاف اليه الصمغ مثل واحد منهما وهذا اجود جيد
بادستر وصبر سقوطري وافيون مصري وقلقطار محرق من
كل واحد اثنان يدق ويعجن بالماء المغلي فيه الورد
ويشيف صفة شياف ينفع من الاوجاع الشديدة
ولكنها من يوم لسكينا كثيرا وينفع من الرمد العتيق
ايضا يوخذ نحاس محرق مغسول وافيون وصمغ عربي
من كل واحد ستة عشر جزءا مر مكي اثني عشر زعفران
ثمانية قليميا اربعة كندر ثلثه يسحق ويعجن بالنبيذ الريحاني
ويشيف ثم يحل ببياض البيض ويكتحل به ويدخل
الحمام بعد ساعتين فانه بليغ صفة شياف
قاقياس النافع من الاوجاع الشديدة والمواد
الكثيرة وينفع ايضا القروح الغائرة الوسخة
والقروح العتيقة في القرنية ومن الحبا والجرب
دلقعلم

شياف

الرمد العتيق

شياف قاقيا

[illegible] من الغبار [illegible]

وتصلح لمن اضر بعينه كثرة الاكحال ومنفعته اخذ
باليد قلقطيا مدبر وزعفران وقشور النحاس ونحاس
محرق وصمغ من كل واحد اثنى عشر جزءا وافيون
وشاذنج مغسول وسنبل الطيب وورد يابس من كل واحد
اربعة فلفل ابيض نصف جزء يعجن وينشف ويستعمل
ببياض البيض واما الرمد الحادث بسبب حرارة الشمس
او الدخان او الغبار فعلاجه التنويم وهذا النوع من الرمد
يزول من تلقاء نفسه الى ثلثة ايام نتبه والله [illegible]

الرمد الحادث من حرارة الشمس

الوردينج

الوردينج وهو رمد عظيم يرم فيه البياض حتى يمنع
التغميض حدوثه في الاكثر عن انصباع فوهة عرق
من العروق المتصلة بالشبكية ويكون دمويا وعلامته
خروج دم رقيق مع الدموع وشدة الوجع وحمرة
العين وصفرة دايما ويعرف من صفرة العين وشدة
الضربان والحرقة العلاج بفصد القيفال وترسل الدم

الی ان یقارب الغشی و یحل الطبیعة بطبیخ
الهلیلج والزحیر ثم یقطر فی العین ماء العقدة
وهی حشیشة تسمی بالیونانیة سولوتش وتنبت کثیرا
بارض بغداد فیسکن الوردینج من ساعته وفی
الحاوی الکبیر تسحق صفرة البیض مع شحم الدب جید بصیر
کالمرهم ثم یطلی علی خرقة ویوضع علی العین
فانه یسکن الوجع من ساعته وفی المعالجات البقراطیة
یحرق شیاف مامیثا جید بصیر رمادا ویوخذ منه
درهمان ومن الکثیرا والنشا درهم درهم یسحق کالغبار
ویذر فی العین فانه یزیل الوردینج من یومه اذا
وافق مزاج العین صفة شیاف یزیله من
یومه اذا استعمل بعد التنقیة یوخذ اسفیداج الرصاص
المغسول ونشا وکثیرا وعنزروت مخففه وشیاف
مامیثا وشادنج عز عدس من کل واحد درهمان

شیاف

رصاص

صمغ عربي وكهربا وطين قبرسي وحضض مكي من كل واحد
درهم انزروت ثلثة زعفران دانقان افيون
دانق يحل الحضض والافيون في لبن جارية ويعجن
به الادوية مدقوقة مصولة وتتخذ منه شيافات
مفرطحة وعند الحاجة تحك ببياض البيض وتقطر
في العين او تحك بماء عصى الراعي كما قاله الطبري
فيكون اجود في الجرب حدوثه عن مواد غليظة
لا تخلو عن حدة ما وعلاجه ان يقلب الجفن ويطلي
عليه رب الرمان الحامض ويكرر ثلثة ايام فانه
تقلعه ويبرئ الجرب الذي اعيا الكحالين علاجه
ويمنع من ان يعود او يقلب الجفن ويذر عليها العفص
المسحوق كالكحل ويترك ساعة ثم ينام فانه تقطع
اصله وما يعود ابدا او يكتحل برماد بعر الانسان فانه
ينفع عاجلا في الطرفة هي نقطة حمراء او سوداء تظهر
في العين بسبب انفجار عرق من العروق التي فيها

في الجرب

في الطرفة

العلاج يحجم على النقره ثم يجعل الاشنان الاخضر
والسمك المملح في قدر مع الماء والخل الممزوجين
وقليل دهن ويوخذ تحته حتى اذا ارتفع البخار
اكب المطروف عليه وفتح عينه بحذايه فيدمع
عينه ويزول الطرفه في الوقت وقال الطبري
اجود ما جربناه للطرفه ان يوخذ الشي الطري اجنحة
الفراخ ويعصر في العين منه فانه ربما يزيل الطرفه
من وقته وخاصه اذا كانت حديثه وما يبرا
بها بسرعة الاكتحال على بخار ماء الورد والخل
الممزوجين في البياض اما الكاين بسبب قرحه
قد اندملت فعفر الكرا واما ما حدث براسه
فربما يبراء به بسرعة هذا الذرور اذا ذر به لحد
النقيه مسحوقا وزبد البحر وبعر الضب ولورق
ونبات بالسويه يعجن بماء قد طبخ في كل رطل منه

عشرة دراهم ماميران ومثله وج ويجفف في الظل
ثم يسحق ويرفع وهذا دواء شريف صفة دواء آخر
من ذلك يؤخذ بول الصبي ويطبخ في قدر نحاس
حتى ينعقد ثم يقلى فإذا جف يسحق ويخلط بملح
ويعجن بماء الزعفران ويجعل في بوطقة من طين
ويوقد تحته النار ثم يخلط معه شيء من المسك.
ويكحل به العين فإنه يستأصل البياض الحديث
والعتيق من غير أذى بالعين وذكر صاحب الدرة
أن إنفحة الأرنب إذا سحقت وخلطت بمسك
واكتحل بها قلعت البياض وأزالته من ساعته
وقد يعرض للعين بسبب كثرة التردد في الشمس
القائظ غشاوة تسمى سحاب العين وعلاجه
أعلى ما قاله الرازي بأن يسحق الأفيون المصري
ويطلى به العين فإنه وقد يكون يعقب

باب العشا

الجلوس عند النار فان كان بعقبه تيناول شيئا
من الطعام المبلغم ويكتحل بشي من الهليلج الكابلي
فانه يبرأ في الوقت في العشاء وهو
تعطيل البصر بالليل حدوث هذه العلة عن
بخارات غليظة في الدكر العلاج يستفرغ
بالقوقايا ويحجم على الساق ثم يكتحل بماء ارون
الفرس الذي قد علف بالقت فيزول في
اسرع مدة وهو مما عاجل النفع الى يعرع العليل
ويعطس ثم يوخذ كبد الماعز المحرق ودار فلفل
وحضض من كل واحد درهم شادنج درهمان
صبر سقوطري درهم ونصف يعجن بالخمر العتيق
ويطلي على آنية نحاس ويترك حتى يجف ثم
يسحق ويعجن بماء الرازيانج ويجفف كما ذكر
ثم يصول ويكتحل به العين فانه يزيل العشاء

ابوم

في يومه وما قد جرب في الغشاء الاكتحال بمرارة الذئب
فانه يزيله من يومه باذن الله تعالى وحكى بعض
الاطباء ان ابو نصر كان لا يبصر الكواكب حتى القمر
بالليل فاسعط بوزن دانق طباشير مع دهن
البنفسج فرأى بعض الرؤية في تلك الليلة فاسعط
ثانية فبرأ برءا تاما وذكر بعضهم انه اسعط بعده
من الكندس مع دهن البنفسج وهذا اقرب الى
القياس   في الزرق الدخان بالليل   قد رأيت
والدي قدس الله سره يستعمل في ذلك الشياف الاحمر
اللين مع العلاجي المحكي على مس بماء ورد
فكان يبرأ من يومه في الاكثر وذلك انه ينفع
من ابتداء الرمد حيث كان مكدرا بعد فانه
يمنع من انصباب المواد الى العين   اعتلال
الاذن ووجع الاذن   اذا حدث وجع الاذن

في الزرق الدخان
بالليل له

اعتلال الاذن
ووجع الاذن

عن برودة وقيل عليه برد الملمس وثقل الرأس فعلاجه
ان يطلى الخنفساء بزيت ويقطر في الاذن فانه يسكن
وجعها من ساعته وذكر ان كبد الحبارى اذا جففت
وسحقت وخلطت بسنبل هندي ويجعل منه في
الاذن سكن وجع الاذن البارد على المكان
وقيل زيت العقارب انفع الاشياء لوجع
الاذن وعصارة السذاب اذا سخنت مع قشر
الرمان وقطر في الاذن سكن وجعها البتة واما
الكائن بسبب الحرارة فربما سكنه بسرعة عصير
لسان الحمل اذا قطر مبردا وتناول مقدار كف
من الخشخاش الرطب نافع جدا وربما زيل ذلك
من ساعته بالتبريد والتخدير معا واذا حدث
وجع الاذن عن ضربة او سقطة فعلاجه
ان ينقع قطعة كندر ابيض في اللبن حتى ينحل
ويقطر فيها فانه يسكن على المكان وقد [illegible]

ذكره

في الرياح الغليظة

يحدث وجع شديد في الاذن بسبب رياح غليظة باردة
تسكن في الصماخ وعلاجه ان يوخذ ترياق الاذن
فيطلى به ثقب الاذن ويسد بقطنة فانه
يهديه من ساعته ودقيقته او يوخذ من دهن الخيري
والياسمين اوقية ويلقى فيه قلب العنصل المشوي
نصف درهم اسقوردیون دانقان فلفل ابيض
دانق قرنفل دانق بزر السداب دانقان ورد الاقحوان
درهم بابونج نصف درهم ويغلى المجموع الى ان يحترق
الدهن ثم يصفى ويجعل عليه مثله في دهن النارد
ويلوث به فتيلة ويدخل في الاذن فانه يزيل
ذلك في يومه ومما يسكن ذلك عاجلا نوى الخوخ
المحرق اذا جعل في قطنة وادخل في الاذن وجع

في الطنين

وقد يحدث بسبب دخول الماء فيها وعلاجه
ما سنذكره في موضعه في الطنين وهو صوت

يسمعه الانسان الا من خارج يكون ذلك اما من ذكا
حاسة السمع وعلامته اشتداده عند الجوع
والخوا وعلاجه ان يغتسل الدهن الجيد بالماء
ويقطر في الاذن فانه يسكن في الوقت وقد يكون
بسبب خلط سازج وعلامته ان يحدث
يعقب التخم والتملي والنوم على الامتلا وعلاجه
التكميد ببخار الفوتنج وسقي دوار الفوتنج ووضع شي منه
في ثقب الاذن فانه انفع الاشيا لذلك عند
الاقدمين وما يزيل الطنين في وقته ترياق الاذن
اذا قطر في الاذن مداوما بالخل اذا كان مزاج
العليل حارا وبالعسل ان كان باردا وقال
بعضهم ان رماد الصراصر السود اذا عجن
ببول الحمار او ببول البقر الراعية فانه يزيل
الطنين من وقته لكنه ربما احدث وجعا
في الاذن في الصمم اما الصمم الحقيقي وهو

في الصمم

المولود

22

اما الطرش المزمن

المولود فخارج عن كتابنا واما الطرش المزمن والكائن
بسبب انهاك الدماغ فليس يحتاج براه
بهذه المعالجات التي نحن ذاكرو ما لا محالة واما
براء بهايته ما كان من الطرش حديثا ومادته
ليست قوية جدا لكنه قد يتفق كثيرا ان تنجع هذه
الادوية في المزمنات ايضا قالوا اذا اغلى شحم
الدلفين في حنظلة فارغة من شحمها وقطر في الاذن
الصماء ازال الصمم المزمن عنها والحديث لرعته
او يؤخذ اشيافة منقاه وله من بورق وبتن و
خردل ويدخل في ثقب الاذن ولا يخرج الى ثلثة
ايام ثم صوت في الاذن بصوت عال حاد ويفعل
ذلك فعلا متواليا ثم صوت فيها باصوات تفككه
وفي آخر الامر اصرخ فيها بالبوق فان السمع يرجع
انشاء الله تعالى وقيل الدهن المطبوخ فيه اصل
الحنظل اذا قطر في الاذن ثلث مرات ينفع من

آصرخ

من الطرش وقد ينفع منه ماء الفجل المعصور وحده
ومع الملح وشحم الخنزير الغير المملح بماء الموميا
ممدوح جداً وكذا الدهن المستخرج من الدهل
المغلي في دهن الخل الى ان يسود في مغرفة حديده
واما الصمم الكائن عقيب الحميات الحادة فلا يحتاج
استعمال هذه الادوية فيه ويكفي فيه تليين الطبيعة
بمثل الخيار شنبر والسنا ولو عرض لصاحبه اختلاف
مراري زال بذلك صممه على ما قال ابقراط دخول
الحيوان في الاذن علامة ذلك الاحساس بدبيب
الحيوان وحركته وعلاجه على ما زعم بعض المجربين
ان يقطر في الاذن القطران فانه يسكن حركة
الحيوان في الحال ثم يموت فاذا سكن الوجع يجب
ان يعطس بمثل الكندس ويمسك الانف
ثم يخرج الحيوان الميت وبذلك يخرج
الاشياء الواقعة في الاذن من حجر وغيره وقد
يخرج بان يوضع ثقب الاذن على دف

في الصمم الكائن عقيب الحميات

دخول الحيوان في الاذن

وينتقى عليه من اسفل نقرة بعد نقرة وذكر بعض اطباء الهند
ان لحم البقر اذا جعل منه يسير في ثقب الاذن خرج
منها الحيوان في الحال دخول الماء في الاذن علاجه
ان يوضع في ثقب الاذن انبوبة من قضبان
الازاباج ويمص فانه يخرج الماء سريعا او يلف قطنه
بخشب بردي ويجعل طرفه في ثقب الاذن ويشعل
الطرف الآخر فيخرج الماء وقد ذكر بعض الاطباء
انه لم ينجع في علاج ذلك المص والتنشيف ينبغي ان
يصب فيها ماء حتى يمتلي ثم يقلب فانه يخرج
الماء الاول والثاني وقد رايت في كتاب
مجهول نقلا عن ماسرجويه ان شحم الثعلب اذا
ذيب وقطر في الاذن التي دخل فيها الماء سكن
وجعها في الحال اعلال الانف وانرعاف
اما ما حدث بسبب انصداع شريان فقلما يبرا
والا غير ذلك فان كان في يوم باحوري فلا ينبغي

دخول الماء في الاذن

اعلال الانف وانرعاف

ان يحبس الدم اذا افرط جدا وخيف سقوط القوة

فحينئذ يجب ان يوضع محجمة بالنار يحت ثدى

المرعوف من الجانب الذى رعف منه فانه

يكن فى الوقت او يوضع على الراس الجص المسحوق

المعجون بالخل مبردا فينقطع وجلوس المرعوف

فى الماء البارد جدا ربما يقطع الرعاف سيما اذا كان

الزمان صيفا وذكر ان قشار الحمار اذا احرق مع

زعفران وكافور وعجن بالخل وجعلت منه شيافة

يشمه المرعوف ينقطع عنه الرعاف من وقته ومما

يقطع الرعاف فى الحال ان يحرق غراء السمك

ويجمع مع مثله كافور ويخلط بالخل ثم يلوث

به فتيلة ويدخل فى الانف قيل لو جد فى فانحة

حارى حجرا اذا شد ذلك الحجر على صاحب

الرعاف حبسه فى الحال ولا يعود ما دام معه

ذلك الحجر فان كان الرعاف فى الانف

١٠٧

شيئا يابسا فانه يسكن في الوقت قالوا لو اخذ جوز الكلب
ويخرج زبره ويرفع في كوز فخار جديد وان نثر عليه
تراب الفخار فهو اجود ويشد راس الكوز حتى يجف
ثم يسحق كالهباء وينفخ في الانف فانه يحبس الرعاف
على المكان وفي كتاب الخواص اذا اخذ ضفدع او
حلزون ويدق كما هو مع مثله دقاق الكندر ثم
طلي على الجبهة والمنخرين انقطع الرعاف من
ساعته

بخر الانف

بخر الانف علاج ذلك ان ينقى
الانف جدا من المخاط ويغسل بالشراب الريحاني
ثم يقطر فيه شيء من اقراص اندروخورون محلولا بشراب
طيب الرائحة فانه يزيله سريعا او ينفخ في الانف
بعد غسله سنبل الطيب مسحوقا فانه نافع

جفاف الانف

جفاف الانف يطلى على الجبهة ومقدم الراس
ماء بقلة الحمقاء بدهن اللوز او دهن القرع
ويستنشق من ذلك فانه يبلغ النفع غاية

اعلال الشفه والفم والاسنان واللثات

اعلال الشفه والفم والاسنان واللثات

تشقق الشفه حدوث شئ لك من اليبوسه وعلاجه
ان يطلى الشفه بالورد والكثيراء المسحوقين مع
شحم دجاج طرى فانه يزيله بسرعة وينفع منه ان
يدهن المقعده بمثل دهن البنفسج واللوز ويدهن
السره بدهن الخيرى خاصه نافع فى الصوارين

وهو شوق فى التفتيش عند الشدقين يمنع من
ان ينفتح الفم على ما ينبغى وربما علاجه ان يكوى
الموضع بعصاره الرمان الحامض بان يوخذ الحب
ويوضع على الشق ويصبر على احراقه فانه يبرا
به سريعا فى البخر يكون اما لعفن فى اللثه

متقادم او لما كل سن او لمشاركه المعده او المرى
او لسوء مزاج حار فى الفم نفسه اما الكاين
بسبب فساد اللثه وعفنها فعلاجه استعمال
الفلفل فتول ليذهب باللحم الفاسد ثم
التمضمض بالخل المغلى فيه اطراف الاس
الذى

25

فى ارقيته

الاخضر مع دهن ورد وصفة الفلد فنول المنافع

فى ذلك يوخذ بوزه جبه ودرهما فى من كل واحد

ثلثه زرنيخ احمر واصفر وملح اندرانى واقاقيا

من كل واحد اثنان ونصف ستاى جزان

نوشادر ثلثه جزء يسحق ناعما ويعجن بخل الدبس

العتيق خلطا ثخينا ويجفف فى الظل ويسحق عند

الحاجة واستعماله بان يلقى على الكمية خرقة

كتان ويغمر فى خل عتيق ويلوث مالبدواء ثم

يدلك بها اللثه والعمور رفق الى ان يدمى

ثم يتمضمض بماذكر فانه ينجع فى مرة اومرتين وقد ذكر

ان الفلفل وحده اذا سحق وجعل على العفونه قلعها

وانبت اللحم الصحيح واما البخر الذى بسبب

ماكل فعلاجه قلع ذلك السن واما ما كان

بسبب حرارة المعدة فعلامته اشتداد

فى البخر المعدة

عند الوجع والجوع وسكونه عند تناول الطعام
وعلاجه سقي نقيع المشمش او السكنجبين المنعنع
فانه يسكنه وان كان بسبب اجتماع البلغم في فم
المعدة فعلامته بقاءه بعد الاكل وسكونه
عند الجوع الشديد وعلاجه القي بالماء والملح
ثم تناول الزنجبيل المربى او الصعتر المسحوق المخلوط
بالزبيب ومضغ الدارصيني والاراجيل فانه يقطعه
في يومه واما الكائن لمشاركة الكبد ويدل عليه
خروج اخلاط مائلة الى العفن عند التنخع والتنخنخ
فعلاجه ان يدق الزبيب مع اطراف الاس
ويتناول منه قدر جوزة فانه يبرئ في الوقت
واما البخر الذي يكون لسوء مزاج حار في الفم فعلامته
اشتداده بعد اطباق الفم مدة وعلاجه
السواك والتمضمض بالخل وبماء الورد والخل

اجتماع البلغم

بمشاركة الكبد

بسوء مزاج حار

المتفصل

26

العفص صفة دواء نافع من جميع اصناف البخر
جوز السرو وثمرة العرعر يدق ويعجن بالزبيب الدجن
المدقوق معه عجمه ونزب جوارش نافع للبلغم
اطراف الآس ثلثه آملج وسنبل وسعد وقشور
الاترج واذخر ومصطكي وسك ومسك وقرنفل
من كل واحد جزء يعجن بالزبيب ونزب
في الضرس وهو ضرر يعرض الاسنان سيما
عند تناول الاشياء الحامضة وعلاجه مضغ ورق
المشمش الرطب وان يدلك السن بالبارح فيعرا
فانه يزيله فان لم ينجع فيه دلكه بشي من
الترياق فيبرأ وكل ما يلين ويضاد الحموضة نافع
والملح اذا دلك به السن ازال الضرس من
وقته وكذلك البقلة الحمقاء وقال الطبري
خير ما يتعمل في الضرس البقلة المباركة فانه
يزيل الضرس من وقته وذكر بعض الاوائل

دا الضرس

ان الصمغ اذا دق مع ورق الدلب وذلك به السن
ازال الضرس من وقته ومضغ صفرة البيض النيمبرشت
الحارة جدا ربما ابرا به بسرعة حكاك العمور وهو حكة
يعرض في اصول الاسنان حتى لا يمكن للانسان الصبر
على المضغ ساعة وعلاجه بعد تنقية الراس ان يتمضمض
بالخل الذي قد طبخت فيه اصول الحماض البري فانه يزيله
من غير شك. في اوجاع الاسنان قد يكون وجع
الاسنان لسوء مزاج في السن او اللثة من غير آفة
ظاهرة من تاكل او تغير لون او ورم في اللثة وقد
يكون مع تاكل وقد يتبدد السن ايضا واكثر
ذلك اكثر الاطباء فاذا حدث وجع السن ولم
يظهر معه تاكل وكان عن حرارة وعلامته سكونه
عند تمضمض الماء البارد فعلاجه ان يتمضمض
بالخل والماء ورد مبردا وان يوضع قطعة جمد
على السن الوجع الى ان يخدر فيسكن الوجع

حكاك العمور

في اوجاع الاسنان

ابدا

27

ربما وان كان عن برودة ويدل عليه الاستراحة بالاشياء
الحارة فعلاجه على ما قال الرازي ان ياخذ الميويزج
ويلف في قطنة ويبل بالماء ويدق بين حجرين على السن
العليل فانه يسكن على المكان او يوخذ وزن قيراط
من سكر العشر ويلف في قطنة ويوضع على السن
ويحفظ البواقي من وصول ذلك اليها قال صاحب الدرة
ان البوم اذا دلك به الضرس والاسنان الوجعة من
مادة باردة سكن وجعها من ساعته وقال بعض
الاطباء انه يوجد في زبل الذيب عظام اذا اخذ
روسها وحك به اصل السن الوجعة من يدري فانه
يسكن وجعها من ساعته وذكر بعضهم ان ورق
الكنكج اذا احمدت به العضد التي في جانب
السن الوجعة سكن الوجع من ساعته غير انه
يقرح العضد وزعم بعض المجربين انه اذا وضع
النقاقل على السن الوجعة سكن وجعها في الحال

علاج الضرس والاسنان الوجعة
من مادة باردة

من مادة باردة

وفي كتاب الدرة اصل الكبر اذا عضه الانسان
بسنه التي فيها الالم سكن لوقته صفة دواء نافع
بزر البهلول المرضوض واصل الحماض المدقوق
يغليان بخل خمر وماء ورد غلية خفيفة ثم يخلط معها
قليل بنفسج ويمضمض بذلك فانه يسكن وجع
الاسنان في الحال صفة دواء اخر يسكن وجع الاسنان
في الحال يوخذ خمس اسنان ثوم وكندر ذكر نصف
مثقال وقضيبان من الآس طول كل واحد منهما
ثمان اصابع يدق ويلقى في قدر حديد ويصب عليه
من الخل قوطولي ويطبخ ويحرك بقضيب صنوبر
دهني حتى يذهب النصف ويمسك في الفم فاترا
ويفعل ذلك الى ان يفنى الدواء فانه يسكن
الوجع في كتب الاوائل والحاوي يوخذ
اصول الكبنج اووقه والخربق الابيض والكوزح
والعاقرقرحا والفلفل والكندس والسنبل

صفة دواء آخر ينفع
الاسنان من ساعته

والزراوند

والزراوند الطويل واللاذن وشحم الحنظل واصل الكبر
والسك والميعة يجمع سحقها ويدلك باصول الاسنان
الوجعة فيسكن وجعها من ساعته عند ابتدائها تعفنت
السن ويحترس بتنقيه كيلا ينزل منها شي الى البطن
ومما يسكن وجع الاسنان واسرع وقت كي الاسنان
بان يوضع انبوبة دقيقة من قصب الى السن
ويحمى الحديدة الموضوعة لذلك ويدخل في الانبوبة
الى ان تصل الى السن ويكرر ذلك فانه يسكنه
وتعفنت السن واذا كان مع وجع الاسنان آكل
باكل فافضل المعالجات القلع اما بالحديد
او بالادوية التي نذكره صفة دواء ذكره محمد بن
زكريا يؤخذ ماء عروق التوت الصيفي ويجمد
في الشمس ويجمد ويوضع على الضرس فانه
يقلعه والتوت او بذلك اصل السن
بالعاقرقرحا المسحوق المعجون بخل خمر حاذق

بعد ان يشرط حول السن فيقلع في الوقت او يوضع
العاقرقرحا المنقوع في خل خمر اربعين يوما ويوضع
على السن فانه يقلعه من ساعته او يوخذ شحم ضفدع
ويختار منه الاخضر الذي ياوي الشجر ويوضع
على السن فيقلع من ساعته او يلزق على اصل
السن مازريون مسحوق ويحرك بعد ساعة فانه ينقلع
وقال جالينوس كبد سام ابرص اذا دق صفت
على السن الوجعة المتاكلة سكن وجعها من وقتها وذكر
بختيشوع ان الحلتيت اذا جعل في ثقب الاسنان
المتاكلة الوجعة سكن وجعها من ساعته وقال الشيخ
الرئيس القنة تنفع من وجع الضرس والسن المتاكلة
في الحال صفة دواء نافع للرازي عاقرقرحا ولبن
اليتوع وبارزد وفلفل يعجن بميعة ويوضع في
الاكال يسكن الوجع على المكان وقيل اذا
اردت قلع السن بلث ساعات بلا وجع

فاعجن

ويعجن دقيقا بلبن الشبرم ويدعه حوالي السن بلبث ساعات فانه
يقلع السن واما اذا كان وجع الاسنان بسبب الدود
المتولد فيها وليس ذلك بممتنع فعلامته اشتداد
الوجع تارة وسكونه اخرى والاستراحة بان يقبض
ذلك السن بالكلبتين قبضا شديدا وعلاجه ان
يوخذ من كل جزء رماد الشيح والقطران من كل
واحد جزء جوز مثل الجميع يدق ويعجن ويجعل في
الثقبة فيقتل الديدان من وقته وابلغ من
ذلك ان يوخذ من الشيح والبنج والترمس
والمر اجزاء سواء يدق ويغلى الى ان يسخن الخل
ثم يجعل من ذلك في الثقبة فيقتل الدود في الحال
في زيد السن وهو غلظ السن اكثر ما ينبغي علاج
ذلك تناول الثوم سيما المشوي منه فانه يوثر في يومه
اثرا بينا ثم يبرا بعد التكرار على ما ذكره الطبري

تغير لون الاسنان

تغير لون الاسنان انه قد تغير لون الاسنان

في غير وقته فيصير اصفر او اخضر او باذنجانيا وعلاجه
ان يوخذ زبد البحر والملح والسكر اجزاء
متساوية تسحق وتدلك بها الاسنان فينقطع الدم من
من ساعته استرخاء اللثة هذا اذا كان من
غير عفن فيذر على اللثة فوفل وسماق ويتمضمض
بخل العنصل وان كان مع عفن وفساد يعالج
بما قد ذكر في باب البخر تقرح جلدة الفم قد
يعرض للحنك واللثة والشدقين واللسان
انها اذا مرت عليه اليد تنفصل عنها قراضات
رقيقة من غير المظاهر وذلك اما من اسباب
مادية كشرب ماء البحر او بدنية كارتفاع
بخارات اخلاط لذاعة من المعدة وعلاجه
شرب نقيع الاجاص والتمضمض بالخل المغلي
فيه الاس والجلنار والورد والطفل اذا عرض
له ذلك يكفي في علاجه دلك فمه بملح مسحوق
ثم غسله بلبن المرضعة فانه يزيله في يومه

استرخاء اللثة

تقرح جلدة الفم

فصل [illegible]

[illegible]

حرقة اللسان اما ما حدث في الحميات الحادة فعلاجه
التمضمض بالعصارات الباردة الرطبة واللعابات
وان يمسك في الفم بوزي اجاجه مع قليل من لحمه
واما اذا حدث حرقة اللسان بسبب دواء حاد
لذاع فعلاجه التمضمض باللبن الحامض فانه
يسكن ذلك في الحال ولو تورم اللسان ايضا
عاد الى حجمه الطبعي الخلل في الكلام يكون في
الاكثر لعلة خلط بلغمي واما الكائن من اليبس
فحسر البرء وهو خارج عن هذا الكتاب قال
بعض الاطباء انه اذا اخذ من لبرء من المحول
المعروف بانوديا ودلك به اللسان
ظهر اثر نفعه في الحال وليس له عديل في ذلك
وقد رأينا في زماننا هذا من غضب عليه الملك
وامر بقطع لسانه فلما قطع لسانه فلما قطع
لسانه ولم يمكنه التكلم طلب الجراح
وقطع من اطراف لسانه شيء صار حاد

الخلل في الكلام

الرأس على هيئة لسان الطبيعة فيتكلم بافصح
ما يكون الباب الثاني في معالجات
امراض آلات النفس والات الغذاء اعلال
الحلق في الخناق وهو ضيق يعرض في الحلق
بسبب مادة ضاغطة مورمة او غير مورمة
وعلاجه فصد القيفال فان لم ينجع فصد العرقان
اللذان تحت اللسان ثم يتغرغر برب التوث الحامض
او بعصارة الخس فان عظم الامر يتغرغر بخراء الكلب
الابيض الذي قد اكل العظام مع رب التوث
فبرأ سريعا ويخلص من الموت وهو عجيب ويجب
ان يحبس الكلب في بيت يومين او ثلثة حتى
لا ياكل شيئا سوى العظم ثم تأخذ خراءه وتستعمل فانه
ان اكل لحوم الدواب والهوام كان يتغرغر
بخراءه قاتلة وكذلك جالسوس الخطوط المصنوعة
بالارجوان الذي يصيد من البحر اذا اخنقت
بها سبع افاعي ثم طوق بها عنق من به الخوانيق

الباب الثاني

في خناق

ان

يرى منه العجب العجيب وقد ذكر ان لحم الخطاف المقدد
المسحوق اذا سقي منه وزن درهم فانه يبرئ الخناق
قال عيسى بن يحيى اذا علقت على صاحب
الخناق خنفساء خبئت قد حرزت في جلد غير مدبوغ
ابيض يزول عنه الخناق بسرعة قال ثم تجربة بعد تعليق
الخنفساء عليه بكلور عنق قد سحقت وخلط بها
شيء من كافور وورق الدلب فانه يبرأ بسرعة وذكر
جالينوس ان الطاير المسمى صقراعول اذا احرق
وخلط رماده ببعض العصارات القابضة وتغرغر به
حلل الخناق لوقته سريعا وكذلك ان طلي من خارج
العنق فعل مثل ذلك وقد يشتد ذلك كثيرا من العضلات
كالعافق والمالق دخول العلق في الحلق علامة ذلك
نفث دم رقيق دم وخصوصا ان يعرض بعقب شرب ماء
كدر عالج العلاج ان امكن اخذه بالملقط صبح
والكلبتين فعل فان كان بعيدا عن الظاهر فعلاجه

ودخول العلق في الحلق

ان يدخل الحمام الحار جدا او يدثر فيه ويصابر الكرب
والعطش الشديد ثم يوضع في الفم قطعة ثلج و
لا يبلع ماؤها فيهرب العلق الى خارج طلبا للبرد
او يتغرغر بالخل او يؤخذ وزن درهم من الذباب
التي في الباقلي ويدق ويتغرغر به مع خل خمر فانه يتحدر
في الوقت او يتجرع الخل مع النوشادر فيسقط في
الوقت الى المعدة ثم يهلك لفرط الحرارة وفي كتاب
الدرة العلق اذا نشب في الحلق فدخنه بكبريت
واستنشق دخانه فانه يسقط في وقته وكيفية التدخين
به ان يؤخذ قصبة خضراء طويلة ويجعل في طرفها
يسير من الكبريت فيوضع على النار والطرف
الاخر في الفم ويتنفس الى داخل حتى يدخل الدخان
الحلق فان العلقة ساعة تشم الكبريت تسقط
مجرب وفي كتاب الطبري ليس شيء اصلح في
قتله ايرسا يسحق منه ويشرب اما بالدهن
او بالخل فانه اذا وصل اليه قتله مات

والعلق

ونقل عن الفاضل الى ماهر انه قال اذا احرق الصبر وخلط
بمثله من الصبر الغير المحرق ومثله ملح وعجن بماء ورق
الازاد درخت ويدلك في الفم ساعة فانه تموت
العلق من ساعته وقالوا مما يسقط العلق من ساعته
يستعمل تراب الشارده اذا جعل في الماء وسقط منه
وذلك من الخواص الغريبة في ان نشب في الحلق
انه قد ينشب في الحلق شوكة او شظية عظم ونحو ذلك
علاج ذلك ان يوخذ لقمة كبيرة لينة وتبلع فانه
ربما يخلص الناشب ويدفعه الى المعدة فيخرج مع
الثفل وافضل من ذلك ان يربط اسفنجة بخيط
قوي وتبلع فاذا جاوزت الناشب شرب قليل
ماء حار فاذا ربت الاسفنجة جذبت بسرعة فيخرج
الناشب متعلقا عليها واذا كان الناشب غير ذي
شظايا فعلاجه لطمات قوية على القفا وتجرع
الماء الفاتر اعتلال الرئة في انقطاع الصوت

اذا نشب في الحلق

اعتلال الرئة وانقطاع الصوت

علاجه ذلك ان يوخذ عصارة الكرم فيطبخها مع العسل
ويلعق بها فان هذا دواء منجح ينفع من ساعته
في السعال قال بعض الاطباء انه اذا دهن
المقعدة بأي دهن كان يسكن السعال البتة واذا
حدث عن الرطوبة فعلاجه ان يشرب قليل
من الحلتيت الطيب مع صفرة بيض نيمرشت
فيبرئ سريعا او يشرب وزن درهم قردمانا
فانه بليغ والكائن عن الصفراء العالج يتناول
التراصيا وصمغه فيبراء في اسرع مدة والصبيان
اذا عرض لهم سعال فعلاجهم ان يشربوا بين
الصابون المجففة المسحوقة فانها يسكن سعالهم
عاجلا او يلطوا قليلا مع ماء قشور الخشخاش
فينفع سريعا ونيل الصباغين ممدوح فيهم
وحب البلغة في السعال المقلق بالليل وهو
مما ينفع من ساعته صنفه مرو مجربة

في السعال

والقولنج

وأفيون وبارزد بالسوية يحبب كالحمص ويشرب
وقال صاحب الذرة انه اذا اخذ ما يملأ اللسان
التنور قدر اوقيتين وقلي على النار وطرح فيه سكر
ابيض ويشرب فانه يسكن السعال القوي في وقته
وليتعجل عند حدوث السعال صفة دواء ينفع من
السعال الرطب هو منجح بتين منفعته من ساعته
بارزد وميعه واصول السوس اليابسة وقشور الصنوبر
من كل واحد اوقيتين راس وافيون من كل [واحد]
اوقية يعجن بعسل مطبوخ ويسقي منه مقدار حمصة
بثلث قوالوس من ماء العسل فانه ينفع عاجلا [ان شاء الله]

الربو وضيق النفس ونحوه

في الربو وضيق النفس وانتصابه قد يحدث امثال
هذه الامراض من غلبة الدم ويكفي في علاجها الفصد
واكثر ما يحدث من الاخلاط البارده الغليظة
وليس يستقصاها هنا وانما نذكر من علاجاتها
ما يخفف عن المريض شدة اعراضها ليس العلاج

التام البالغ لها فانه لا يليق بهذا الكتاب قال
الشيخ الرئيس اشتد ضيق النفس والربو وصعب الامر
ينبغي ان يوخذ من البورق اربعة دراهم ومن الحرف
درهمان ويشرب مع خمس اواق ماء العسل فانه
ينفع من ساعته ومما هو بالغ النفع عاجل التاثير
شراب الفراسيون وكذا اشربة الحلبة وصفته ان
يوخذ من الحلبة رطل ومن الزبيب المنزوع العجم مثله
يغليان بخمسة اضعافهما من الماء الى ثلث ثم
يصفى ويشرب منه قدر اوقية ويصفى كل مرة
بعد ان يسخن فانه ينفع نفعا بينا ريحا صفة
بخور يوسع النفس من ساعته زرنيخ اصفر
وزراوند طويل بالسوية يدقان ويعجنان بسمن
البقر ويبندق ويبخر به كذلك في قمع وينفخ
الفم حتى يدخل دخانه الحلق صفة اقراص
الزرنيخ النافعة في الربو الموسعة للنفس من
ساعته زراوند وتمر وميعة سايلة من

34

من كل واحد جزو زنجبيل مثل الجميع يدق ويلت
بسمن البقر ويحبب كالعدس وشرب واحدة وتشرب
الصا فينفع ربعا. في نفث الدم وهو خروج
الدم من فوق اما بالسعال او بالتنخع او غير ذلك
العلاج يفصد الباسليق ثم تشرب ماء بقلة الحمقاء
في يوم واحد مرات كثيرة بان يمضغ ويبلع ماؤها
مبرأ في يوم او يومين مجرب وربما يحبس في الحال
او يوخذ القنار المرتقطع ويوخذ كف من لسان
الحمل وكف لحية التيس ويغلى حتى تهري ويوخذ من
ذلك الماء اربع اواق وتشرب مع مثقلة منا قيل
من هذا السعوف كهربا وطين ارمني وقرني محكوم من
كل واحد درهمين طين شاموس بثلثة ورد واقاقيا
وبزر لسان الحمل من كل واحد ثلث دراهم كندر وبزر
الرمان البري من كل واحد درهم ونصف يدق
وينخل ويرفع فانه دواء بالغ يقطع نفث الدم

نفث الدم

من يومه ان شاء الله تعالى هذا اذا لم يكن معه جراحة في الاعضاء
الباطنة واما اذا كان مع جراحة فلا يستعمل هذه
الادوية بل يقتصر على الملينات كاللبن والشمع
والدهن وامثالها واما الكاين من العلق فعلاجه
تام في باب العلق

اعلال القلب في الخفقان الحار

اذا حدث خفقان وظهرت معه علامات
غلبة الدم فعلاجه الفصد واخراج الدم الكثير
وتضميد الصدر بالصندل وماء ورد والكافور
بماء التفاح مبردا وجلوس الخيش والمواضع الباردة
الرطبة الطيبة الهواء وتناول الاغذية الباردة
العطرة كالزرشكية الملين فيها السفرجل والتفاح
والتوتية المعمولة بالكزبرة وماء الليمون فانه يزول
بسرعة ومما ينفع عاجلا اخذ المفرح على هذه
الصفة ورد وطباشير ولولو من كل واحد ثلثة
نيلوفر وبزر البقلة وكزبرة يابسة وكهربا وصندل ابيض

من كل

35

من كل واحد اثنين عصارة ابرباريس حمنه ميسك دانق
كافور مثله يجمع بشراب التفاح والسكر الطبرزد
فانه غاية واما الخفقان الحادث عن الصفرا
فعلاجه ذلك العلاج بعينه الدائم يجب ان يكون
اخراج الدم فيه اقل في الغشي انه ليس جميع
انواع الغشي ما يقبل العلاج فضلا عن ان يكون
قابلا للعلاج بسرعة واما يعالج سريعا ما حدث
بسبب جوع شديد او استفراغ لا في غاية الدوام
وعلاجه تناول الاغذية اللذيذة المنعشة
الروايح كاللحم المشوي المليح والاغذية السريعة
الانهضام الصالحة للكيموس المقوية مثل ماء اللحم
وشم الطين المدخن المبلول بماء ورد ورجع
الماء البارد جدا ورشه على الوجه وتناول
الجلاب البارد وشم العود ودواء المسك وساير الاطعمة

المنخذه بالادويه فان هذا التدبير يبريه عاجلا ان شاء الله

وذكر صاحب الدرة ان الخيار اذا شمّ المغشي عليه

انتعش من وقته

اعلال المعدة في اوجاع المعدة

اذا كان وجع المعدة بسبب رياح غليظة او

اخلاط بلغمية فعلاجه ان يوضع محجمة بالنار كبيرة

على السرة بحيث يشتمل على شيء كثير من نواحي

السرة فانها تسكن في الحال تسكينا عجيبا واما اذا

حدث وجع المعدة بسبب تناول الافيون

فعلاجه ان يسقى نصف درهم فلفل فانه يسكنه

بعد ساعة واما الحادث عن الحرارة فعلاجه

سقي الرايب الحامض مبردا في الغاية ونوع من

اوجاع المعدة صعب يعرض عند تناول الغذاء

ويكون مع تهوع وغثيان وعطش ولا يسكن

الا بالقي وعلاجه تناول سكنجبين جالينوس

وصفته ماء السفرجل من سكر من خل

صفت سكنجبين جالينوس

ابع

ربع من فلفل ودار فلفل وزنجبيل من كل واحد اوقية
يطبخ على الرسم وتشرب . ومما هو بليغ النفع
عديم المثل سفوف لنا ركبناه لرجل من التوزراك كان
قد عرض له السبب شرب ماء غليظ على عطش شديد
ناله في بعض الاسفار ضعف في معدته ثم عرض له
هذا العارض وامرمن فاشر نا اليه ان يتناول من
هذا السفوف كل يوم مثقالين وحده أو يشرب
السفرجل فبرا من علته في اليوم الثاني بذاتا ما
صفته زنجبيل ودارصيني ومصطكي من كل واحد
خمسة خولنجان وقشور الكندر والفستق
من كل واحد ثلثة سعد كوفي وأسارون دارفلفل
وزنفل ودارفلفل ووج وعود من كل واحد اثنان
يدق ويرفع في القي والتهوع والغثيان و
احدثت هذه الاعراض عند خلاء المعدة من
الغذا فعلاجها استعمال ما يطفي الصفراكرب
الرمان والسفرجل الحامضين والتغذي

صفة سفوف مقو للمعدة

في القي والتهوع والغثيان

[illegible]

بارد سكنه والحصرمية وامثالهما واما الكائنة
عند الامتلاء فهي لغلبة البلغم وعلاجها مضغ
الكبابة مع السعد وتناول سكنجبين جالينوس
والسفوف المذكور في اوجاع المعدة وذكر
جالينوس انه اذا عرض للانسان ان لا يشتهي
شيئا سوى الاشياء الحادة الحريفة وكلما اكل شيئا
تهوع ووجع معدته احيانا وحمض الطعام في
معدته كثيرا فنجاحه ان يقيئه بماء الفجل والسكنجبين
فانه يبريه من ساعته واما في الدم فعلاجه ما تقدم
ذكره في باب نفث الدم والعطش قد يكون
العطش بسبب حرارة الكبد او المعدة وهو
العطش الصادق وعلامته سكونه عند شرب
الماء البارد وعلاجه ان يسقى جلاب بزر الفرفخ
المبرد بالثلج مع قليل سكر فانه يسكن في الوقت
او يسقى عصير السفرجل او التفاح الحامض
مبردا سريعا او ينوم فان النوم نعم العلاج

والكمي

والمشمش اليابس الذي فيه ادنى حموضة اذا امسك في
الفم وابتلع ماؤه كان مسكنا للعطش تسكينا بالغاً
جدا وقد يكون لحرارة القلب وعلامته ان يكون
سكونه بالهواء اكثر منه بالماء وعلاجه التبرد وايواء الى
المساكن الباردة الرطبة الطيبة الهواء وشم الكافور
والصندل وتضميد الصدر بهما مع الماء ورد مبردا
وقد يكون بسبب بلاغم مالحة اجتمعت في المعدة او
تلحجت في الماساريقا وهو العطش الكاذب وعلامته
ازدياد العطش كلما شرب الماء البارد وعلاجه القي
بالماء الحار والصبر على العطش

في الفواق

اما
الكائن من اليبس ومع الحميات الحادة والاورام
فليس كلاما فيه واما الحادث عن الرطوبة
والامتلاء فعلاجه القي فانه يسكنه سريعا او حصر النفس
فانه محلل قوي لمادته او لخوف العليل مما
يحرك النفس حركة منزعجة كما هو مشهور بين العامة
لو رش على بدن العليل ماء بارد على غفلة منه

فبرا في الوقت وذكر ابن ماسويه ان من كان به فواق
ويتقي شراب فيه سداب او ماء العسل مع نورج
او كرفس او جندبادستر او دوقوا او سنبل الطيب او
اسارون عليحده او جميعا ويشم الجندبادستر فانه
يسكن الفواق على المكان صفة دواء عجيب مجرب
للفواق الذي لم ينجع فيه الادوية عود قماري محرق
يسحق ويعجن بعسل ويلعق بثلث لعقات او اربع
فانه يبراء في الوقت في الهيضة وهي حركة من
المواد الفاسدة الغير المنهضمة الى الانفصال
بالقي والاسهال العنيفين ويعرض معها اعراض
هايلة صعبة وعلاجها اعانة الطبيعة على دفع
ما يجب اخراجه اولا على جهة ميلها ثم اذا علم
ان البدن قد نقي وغلب الضعف والاسقاط
فيجب ان يضمد فم المعدة بالصندل والفوفل
بماء السفرجل والتفاح وماء الورد ويتناول

في الهيضة

[illegible]

اقراص

اقراص الكندر اذا كان الاسهال اهيج وشراب الرمان
المنعنع اذا كان القيء اهيج والنوم نافع في هذه الحال
قاطع لهذه وما ذكرناه من التدبير منجح من يومه ان شاء الله
اعلال الكبد والمرارة والطحال في وجع الكبد الحار
علاج ذلك على ما زعم بعضهم ان يشرب العليل
شيئا من لب بزر البطيخ مع بزر الخس مدقوقا
فانه يسكن في الحال او يشرب ماء الهندبا
والحاجم فانه ممدوح جدا وقد يفصد الزنان
الذي بين الابهام والسبابة فيسكن من يومه
وهذا علاج قد الهم به جالينوس في الاستسقاء
الزقي كلامنا في ذلك من قبل ما قلناه
في باب الربو فانه ليس يمكن ان يبرء هذه
العلة بالكلية دفعة على انه قد زعم اكثر الاطباء
انها اذا استحكمت فلا برء لها اصلا لانها
انما تحدث عقيب سوء مزاج في الكبد مستحكم

اعلال الكبد والمرارة والطحال

الاستسقاء الزقي

ردی جداً وعلامة هذا النوع من الاستسقاء ان
يسمع خضخضة الماء فی جوف العليل عند تقلبه
وتحركه العلاج قال ارسطوطاليس
ان حجر الراق وقد يسمی بحجر برقی وهو حجر يكون ببلاد
الهند وافريقيه التی هی من معادن الكبريت
الاحمر اذا كسرته وجدت فی جوفه عقرب وصورتها
تظهر فی جانبيه من سحوقه اذا اسقی منه وزن اربع
شعيرات بعد سحقه للاستسقاء ازلق اسهل
الماء الاصفر وازاله من ساعته باذن الله تعالی
فی الرقان ان للرقان اقساما كثيرة بعضها
يقبل العلاج بسرعة كالحادث من غليان
الصفراء وكثرتها جداً والكاين عقيب الحميات
علی سبيل البحران الجيد وهو الذی يكون
بعد السابع وما حدث بسبب سدة
خفيفه وبعضها يعسر برأوها كالحادث

فی الرقان

بر

39

بسبب سدة تولولية في المجاري التي بين الكبد والمرارة
وبين الطحال والكبد وعلامة اليرقان الحادث
عن غليان الصفرا واصفرار البدن في القارورة
وعلامة الرجيع والحادث من كثرة الصفرا بسبب
بتلي المرارة والكبد فعلامته الكرب الشديد
والعطش والقذف والاسهال الصفراوي واما
الكاين من السدة فعلامته الخاصة به بياض في
الرجيع وعروض الحمى ثم انعقال الطبع
العلاج اما ما حدث عن غليان الصفرا
وكثرتها فيجب ان يداوي بهذا المطبوخ مليلج
اصفر ستة خمسة عشر درهما تمر هندي منقى من
الليف والحب ثلثين اجاص ثلثين وعناب
وسبستان وكزبرة يابسة ورد احمر وورد النفسج
وبزر الهندبا وبزر الكشوث من كل واحد

يطبخ بالماء على الرسم ثم يعصر منه سبعون مثقالا
ويجعل فيه عشرون درهما من السكنجبين الساذج
ومن انطاكي المشوي وزن دانق ويسقى بعد ان
يبرد الشربة بالعقل فانه قال الطبري اني قد
رايت من شرب هذه الشربة وبه هذا
النوع من اليرقان فصار يقوم مجلسا مجلسا
واليرقان يتناقص فلما انقضى الدواء
صار كان لم يكن به يرقان قط وقد يفصد
الباسليق في هذين النوعين واذا كان
العروق دارا والبدن ممتليا من الدم
فانه يشفى من يومه بشرط لكنه واما ان كان
عقيب الحميات فيجب ان يجلس في الابزن
الفاتر ليميل المادة كلها الى ظاهر
البدن ولا يبالي منه فانه يزول

من ...

من تلقاء نفسه في يوم او يومين واما الحادث عن
السدة فربما يعالج ببزر الرمق والفجل وورق
مطبوخ من الكمدش فانه يفتح السدة سريعاً
فاذا انصبغ البراز بعد ما كان ابيض فقد
زال اليرقان واما اليرقان السندي وهو الذي
يشابه لون صاحبه لون اهل السند فقد قال
قوم ان تناول الكبريت المدقوق مع اللوز
المر يبري منه عاجلا ولعله فيما عتق منه جداً
واما الصفار الذي يبقى في الجسد وخاصة
في الوجه والعين فيعالج بالمعرقات خصوصاً
هذا الدواء يسعر اصول الحماض ويمش في الشمس
الى ان يعرق ويعطش جداً ثم يوخذ
برسياوشان وفوذنج نهري وفوه الصبغ
يغلى بالماء ويسقى منه مقدار قوطولى

فانه يبرئ من ساعته بالعرق الاصفر قال ابو سهل
عيسى بن يحيى المسيحي انه اذا اخذ من الحماض جزو
ومن الخروع الاسود جزو ومن المرداسنج جزو وسحق
باعمائه ويسقى منه صاحب اليرقان نصف درهم
او قيس سكنجبين ابراه وهيتا صل اليرقان
فان سقى شربة اخرى لم يعد اليه اليرقان البتة
قالوا الخراطين المجففة اذا سحقت وشربت
ذهبت اليرقان في الحال وشربت مع السكنجبين
قالوا الاكتحال بهليلج والدار فلفل مسحوقين
المغربلين من الكحل مقدارا صالحا بما يزيل صفرة
اليرقان من يومه والمراد بهذه البقية اي الباقية
والعينين في عظم الطحال وصلابته قد نقل
عن الكندي انه قال اذا شرب المطحول وزن
ستة دراهم اشقيل مع اوقية سكنجبين
فانه يسهل اسهالا كثيرا ويبرا من يومه

[illegible]

لكن

لكن هذا القدر من الافتيمون لا يحتمله اكثر الناس
وذكر بعضهم انه اذا سقى صاحب الطحال العظيم
كل يوم وزن درهم من اقراص الكبر بالسكنجبين
البزوري ابراه في يومين فان بقي اذى تبعه سقي
منه في اليوم الثالث ايضا فبراه بالكلية وذكر جولفه
انه سقى هذا الدواء خنزيرا ثلثة ايام متوالية ثم شق
بطنه فلم يجد فيه طحالا صفة اقراص الكبر
النافعة من وجع الطحال وعظمه اصل السوسن
الاسمانجوني اربعة دراهم فلفل ابيض وسنبل
دانق من كل واحد اثنان تقرص وتشرب
بالسكنجبين ومما عولج به المطحول السكنجبين المتخذ
مع وزن دانق نطرون ودانق بورق وهذا
الدواء يبريه عاجلا لانه ربما اعقب نفخ فحينئذ
يعالج بعلاج النفخ ۞ علاج الامعاء في
القولنج وهو ثلثة اقسام ريحي وثفلي وورمي

علاج الامعاء والقولنج

اما الورمي فليس كله مخافة واما الاخران فالريحي
منهما يعرف من انتقال الوجع من موضع الى
موضع واما الثفلي فيعرف من انعقال الطبع
والتدبير المتقدم وعدم انتقال الوجع العلاج
انه يجب ان يعلم ان جملة علاج القولنج على
ثلثة انواع تخدير الحس بالمخدرات وازالة السبب
الموجب له واستعمال ما يسكن الوجع بالخاصية
اما الاول فانما يفزع به عند الاضطرار الشديد
وخوف الهلاك من شدة الوجع ونفعه عام في انواع
القولنج غير الورمي واما الثاني فهو العلاج الحقيقي
ويختلف باختلاف انواع المرض فالريحي
يعالج بسقي وزن درهم من الفلفل الاسود
بماء حار ويتناول مرقة الديك الهرم فيسكن
عاجلا وذكر ابو سهل ان زبل الذئب من
انجع الادوية ان سقي منه صاحب القولنج
شيا يسيرا مع قليل فلفل حل القولنج او قيئة

الذ

وقد ينجع فيه وضع المحاجم بالنار على البطن والكمادات
المسخنة كالملح والجاورس المسخن وتناول معجون حب
الغار بالغ النفع عديم المثل وايضا بزر المرزنجوش
درهم لب البندق درهمين يدق بالعاقيد ويشرب
بماء حار فيحل القولنج في الحال واما الثفلي فعلاجه
على ما قال محمد بن زكريا ان يوخذ من المعجون الملوكي
وزن دانق فانه يسهله في الوقت وايضا يوخذ حنظلة
فيستخرج شحمها ويعمل فتيلة ويحملها العليل فيحل
القولنج في الوقت لكنه يحدث منه مغص وكرب
شديد فحينئذ يوخذ كزبرة يابسة وصعتر والخدال
وحب الرمان من كل واحد كف ويطبخ بالماء
مع قليل كمون وكرويا طبخا بالغا ثم يوخذ من
مائه نصف رطل ويجعل فيه عشرة دراهم مري
وزيت فانه يسكن ذلك المغص في الوقت باذن الله
ومن العلاجات المجربة للقولنج الثفلي ان
يبتلع اربعة مثاقيل من جوارش التمري فانه

حاضر النفع يحل من ساعته وليس له غائلة وكذا معجون
الخيار شنبر وخاصة عند ما يكون له حرارة صفته
جوارش التمري تمر هندي منقى اربع اواق ينقع
في خل خمر يوما بليلة ثم يترك بمنخل شعر ويجعل فيه
فلفل وزنجبيل من كل واحد اربعة مثاقيل سداب
يابس ولب اللوز الحلو من كل واحد ستة
سقمونيا انطاكي جيد اربعة مثاقيل ثم يعجن المجموع
بعسل وزبيب ومما يحل القولنج سريعا عاجلا
ان يوخذ ملح ونطرون من كل واحد جزء يجعل شيافا
ويتحمل كذا ينفع جميع انواع القولنج عند
اشتداد الوجع فقد قال قوم ان احتمال شياف
من جند بادستر وافيون يسكن الوجع من ساعته
وايضا دواء صفته فلفل ابيض اربعون
مثقالا بزر بنج عشرون افيون وقشور اصل
اليبروح من كل واحد عشرة مثاقيل زعفران
ستة يعجن بمقدار ما يعجن به الادوية والشربة

مقدار

ببندقة باد حار ويستعمل ذلك عند الانتهاء فانه
يسكن الوجع من ساعته واما الاشياء الفاعلة
بالخاصة عنها فزبل الابل المحرق اذا اسقي عند
اشتداد الوجع فانه يسكنه من ساعته مجرب واطباء
الهند يرون ان السرة الطفل وخاصة الذكر اذا علق
على صاحب القولنج حل ذلك عنه في الحال وهو
عجيب واذا جعل تحت فص خاتم ذهب او فضة
ولبس الصحيح لم يعرض له القولنج ابدا ما دام
معه ذلك ولبد الخرز المخفف اذا سقي كان نافعا
بسرعة وذكر صاحب الدرة انه اذا اخذ من زبل
الذئب قدر باقلاة وتجعل في قصبة وعلق على
صاحب القولنج بالوقت مجرب في المغص اكثر
ما ينفع القولنج بالخاصة فهو نافع من المغص
ولللاطريلال فيه خاصة عجيبة اذا اسقي منه وزن
درهم سكن المغص الشديد بحاله مجرب
في الديدان العلامات الدالة على وجود الديدان
رداءة اللون والغثيان سيما عند الجوع

في المغص

في الديدان

وسيلان اللعاب من الفم واذا اريد ان يحقق
فليجوع العليل ثم يمضغ يسيرا من الكباب ويبلع
مادة ولا ياكل بعده شيئا فانه يحس بحركتها واجتماعها
وتبقيتها وعلاج ذلك ان يتناول الادوية
القاتلة للدود مع ما يسهل البطن ويحتال ان
يسقي الدود مهانا والحيلة الجيدة في ذلك ان
يغذي العليل يومين بالكبن والسكر فقط
وليشرب بعد الجوع الشديد في اليوم الثالث
يجعل في اللبن قليل من القنبيل والبرنج الكابلي
والرخس والترمس والقطاسر والحرف والزبد
الابيض وحب النيل والشيح ويجوع العليل في هذا اليوم
اكثر وليحذر ان يشم العليل رائحة هذه الادوية
بان لا يجعل ذلك بين يديه وبان يشد منخريه
يعطشه ثم يشرب من ذلك مقدار اكثر بعدما
شرب مقدار اليسير احدا من الخل الصالح ويصبر
على العطش والغثيان فانه يخرج الديدان في
ذلك اليوم باذن الله ومما قد نقل عن بعض
المجربين انه يوخذ يسير من المرداسنج بعد ان يلت
بدهن الجوز ويشرب فانه يقتل الديدان في البطن
والله اعلم

رساله الجوديه شيخ ابوعلی سينا

رساله الجوديه

ابوعلی سينا

... افلاطون

انقاع اصابع

انگشتان احتقان فضلات

بسم الله الرحمن الرحیم و به نستعین

الحمد لله رب العالمین والصلوة علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین
اما بعد بدان ای عزیز که این رساله ایست مرسل بمجاز
و اختصار بغایت فواید مسمی بمحمودیه که افضل الحکما اعلم
شفائی جهت سلطان محمود انشا نموده است و در مطالعه
این نسخه انواع فواید حاصل آید انشاء الله تعالی بدانکه
جمیع علتها از خوردن بسیار و کم خفتن بسیار و خفتن بسیار
و مجامعت بسیار پدید آید از خوردن بسیار معده تباه
و جگر ضعیف شود و درد شکم و گرده پدید آید و ناگوارش
و بادهای زشت و تخمه و سستی اعضا بود و از خواب
بسیار زردی روی و گرانی تن باشد و مغز تهی
گردد و چشم بیاماسد و سودا غالب شود و از بسیار کم خفتن
درد سر و شقیقه بود و حرارت صفرا و زیادتی ریح
و با آخر عمر علتهای ضعف عارض شود و از مجامعت

ازان

کردن بسیار کرده ضعیف شود و تن لاغر گردد و چشم تاریک و مغز
خشک شود و لذت شهوت در نیابد و مویش زود سفید شود
و پوست بدن درشت گردد عادت را رعایت باید داشت
و اگر ناگاه ترک عادت کند هم نقصان یابد و علل پدید آید
و در سیری و گرسنگی و گرمی و سردی هوا و غضب و تغیر
اشتیاق شهوت نباید کرد و در حمام و در پای ایستاده و برو
خفته و بر پهلو و برهنه جماع نکند که انواع ضرر
یابد بلکه بر سر پا قایم نشسته باید و نباید که از طعامهای
سرد و شور و ترشیها پرهیز نماید و از بیخوابی و بسیار پیاده
رفتن و گرسنگی بسیار و کمتر نگاه داشتن و حمل بار گران
پرهیز نماید تا در مجامعت و نقصان تول نیابد
و از دخول عجوزه ضرر کلی یابد

باب اول

در علاج چشم بدانکه تمامی مرضهای چشم از کثرة
جماع و بیخوابی و گرسنگی و درد و حرارت بسیار

و پای برهنه رفتن در گرمابه و آب سرد از پی برنکنن
پدید آید مغز شفتالو را بسوزانند و بسرمه بسایند و در چشم
کشند دفع حرارت بکند و اگر آب برگ ازیانه را با سرمه اضافه
کنند و در چشم کنند دفع حرارت بکند و شنگوری را ببرد
و اگر آب گشنه با گلاب در چشم کنند آبله چشم را ببرد
و اگر دانه خرما بسوزانند و با انگبین سرشته در چشم کنند
رگ سبل را ببرد و سپیدی را ببرد مغز پسته بکوبند و
با گلاب ضماد کنند و بر چشم نهند آماس و درد چشم را
دفع کند از عطسه بسیار و اگر چشم درد کند و آماس کند
سرکه و روغن برسر کنند دفع شود توتیا در چشم کنند آب
رفتن چشم دفع کند و بصارت افزاید و میل زرین
در چشم کشیدن نور چشم افزاید و میل نهار زرین هم
فایده کند و اگر نمک را خشک کنند و بسایند و با سرمه
بچشم در کشند زخمها ببرد باید و روشنی افزاید چون
خون کبک در چشم کنند سپیدی چشم ببرد زهره

اردو را

آدمی را در چشم کنند سفیدی کهنه را ببرد چهل روز شیر زنان
بچشم کودک کنند چشم کشند سیاه چشم شود چشم خرچنگ
برکنند بند که در چشم داشته باشند در حال نیک شود
باب ثانی در علاج درد دندان اگر درد دندان
از باد بود سداب را بکوبند و در زیر دندان گیرند درد ساکن
شود اگر سرگین مرغ خانگی دود کنند بر دهن درد ساکن شود
عاقرقرحا در بن دندان مفید است لسان العصفور همین
عمل کند چون بخایند اگر بیخ بلسان بر دندان نهند
بیخ دندان را بیرون آرد که بباید کنید و اگر درد بسیار بود
بیخ خیار در زیر دندان گیرد مفید بود و اگر گوشت بن
دندان بسیار روئیده باشد زنگار با عسل معجون کنند و در
پارهٔ کتان بپیچد و در آنجا نهند گوشت زیادی رفع کند
هر که زنجان در بن دندان مالد دفع خون آمدن کند
از دندان و اگر گشنیز تازه مضمضه کنند دفع خون آمدن
بن دندان بکند و اگر زنجان بخاید بوی بد از دهان

در علاج درد دندان باب ثانی

نکند و اگر زرنیخ سرخ در دهان گیرند بوی دهان خوش کند
هر که را خوره دندان بود برگ شفتالو خشک کند و بکوبد
و در دهان نگاه دارد خوره دندان دفع کند و اگر زیره
بجوشانند و با عسل بخورد دفع بلغم و آب رفتن بکند
باب ثالث در بیان درد معده مصطکی
و نیشوله با آب بجوشانند و بخورد در حال درد معده ساکن
شود دفع قی آمدن را زرنیخ یکدرم گشنیز دو درم
گل ارمنی با آب بشست بخورند در حال دفع قی آمدن بکند
و اگر نبود نه با سکنجبین بخورند بهتر باشد در بیان قی آمدن
بکفیح آب ترب با سکنجبین در حمام بخورد در حال
استفراغ آید و معده پاک شود و تب سه روزه دفع کند
و هر که را سرفه آید و گلو بسوزد و آب دهن روز دراندازد
سنگ سفید و موی منقی و بلیله بقدر جسم با هم بیامیزند
و بخورند بغایت مفید است هر که بیاز نخود بسیار
خورد دفع بلغم کند و نبود نه با نان خوردن معده

باب ثالث در بیان درد معده

دارد

درشت کند و باد و بلغم دفع کند شلغم پخته ناشتا خوردن
دفع سردی کند و سرفه و سینه نرم کند و اگر انجیر خشک را
بجوشانند و آبش را بخورد سرفه دفع کند و آواز نیک شاید
و شهوت بیفزاید باب سی و رابع دفع کرم و کدودانه
و دانه کودکان رگو تا آب سداب بر کشند و بر زهار کودک بندد
کرم بیندازد هر که کاسنی با سرکه بخورد دفع حرارت کند و اگر سیر
پخته با کنده بخورد کرم شکم بکشد و بیندازد دفع آبله
نیلوفر زردی بمالد دفع شود دفع قولنج گل خوشیده بسیار
مفید است و پوست گرگ بستن و بر شکم [illegible] لعاب فایده
دهد و سرگین موش در زیر خود دود کند بهتر بود و اگر تخم ترت
با آب [illegible] و عسل بخورد دفع کند بهق ده ساله را ببرد
و اگر پودنه با پیاز بخورند و پنج سپندان با موبز بکوبند و بخورد
دفع کند کرم معده را دفع قولنج شکم ناشتا هم [illegible] تخم
بروغن بریان کرده هر روز یکمثقال از آن بخورد مفید است
و اگر یکمثقال کهربا با پنج مثقال صمغ عربی بکوبند همین عمل کند
و اگر مغز فندق بریان کند و با صمغ عربی برابر بکوبند و با عسل

باب سی و رابع دفع کرم و کدودانه

دفع آبله

دفع قولنج

دفع درد ناف و زهار بیامیزد بغایت مفید است
ترب با عسل بجوشانند و بخورد در حال درد بنشیند دفع کلف
آب ترب بگیرد و با سکنجبین بیامیزد و بر روی مالد کلف را ببرد
و اگر روغن بنفشه در حمام بر روی مالد همین عمل کند باب
چهارم در دفع تب اگر به ناشتا دو درم سنگ سفید
با کشنیز بخورد تب را دفع کند جهت دفع محرور
سپندان سفید با شیر بخورد مفید است دفع تب چهارم
یک قدح آب ترب با سکنجبین عسلی در حمام بخورد و قی کند
بغایت مفید است دفع سپرز پودنه را انگبین بجوشانند
و بر پهلوی چپ طلا کند سپرز بحال آرد دفع گر تر [illegible] تجربه
و سرکه در حمام بخود مالد دفع شود دفع خارش اندام
هر که برگ گز و نخود بجوشد در مالد دفع کند دفع ریش
اندام هر که زهره گاو را با گل خطمی مرهم کند و بر آنجا طلا کند
مفید است در گشادن آواز خایه مرغ نیم برشت
بناشتا بخورد و دیگر ریخته بیخ آهن فایده دهد و سرفه را
نیز مفید است و اگر آب ترب با انگبین غرغره کند
آواز و سرفه و معده و بلغم زاید را فایده دهد

دفع درد ناف و زهار
دفع کلف
فصل [illegible] تب
دفع تب چهارم
دفع سپرز
دفع خارش اندام
دفع ریش اندام
گشادن آواز
دفع [illegible]

دفع مار گزنده گوشت موش بر آنجا نهند در حال زهر بکشد
و اگر نه سیر بکوبند و بر آنجا نهند که مار گزیده شود و چون بر سند آب
و جوز با هم بخورد تریاقست و اگر سپندان شرح بخانه دود کنند
مارها بگریزند دفع کیک گزنده گندم بخایند و بر آنجا نهند
نیک شود و اگر سداب بجوشانند و بتن در مالد گزنده در جامه
و تن او نماند و اگر بودنه صحرائی بکوبند و با آب بیامیزد
و در خانه بیفشانند کیک بمیرد و اگر گندنا با برگه آمیزد
و در خانه نهند همه کیکان بروی جمع آیند خواه آدمی خواه
در خانه نهند همین عمل کند دفع موش اگر مرداسنگ زرد
بکوبند و در طعام کنند هر موش که از آن بخورد بمیرد و اگر سم
اسب با آستانه خانه نهی همه موشان بگریزند اگر کتان دانه
در خانه دود کنند گزدم و موش بگریزند البته هر که شیر خر بخورد
در حالتی که زهر کسی داده باشند خواه وی گند شیر خر زهر
برود و کار نکند دفع موی ریخته موی ریخته جوز را بسوزانند
و خاکسترش را با روغن زیت بیامیزند و در موی مالند
سخت شود و اگر پوست سیر بسوزانند و خاکسترش

دفع مار گزنده

دفع موش

دفع موی ریخته

روغن زیت بیامیزند و زیر موی مالند سیاه شود
و آنجا که موی رفته باشد برآید هر که پیاز با آتش بریان
کند و روغن گاو بیامیزد و بر ناسور کهنه نهد دفع کند
و خون باز ایستد دفع بیرون آمدن مقعد
بیخ سفرم بکوبد و بخاید و در مقعد مالد بحال خود آورد
دفع بواسیر مورد بساید و بر بواسیر بندد پخته
هم خوردن فایده دهد دفع آماس برگ چغندر
بجوشانند و بر آماس نهند نیک شود دفع درد خایه
دنبال بادنجان خشک کنند و نرم بسایند و با ...
کنند و بر آنجا نهند درد و آماس دفع شود اگر پیاز
روغن بریان کنند و با شکر بخورد باد از خایه بیرون کند
اگر زهره گاو در خایه مالند درد بنشیند اگر تخم کاسنی
با شبت بخورند که کوفته باشند دفع خون آمدن
قضیب بکند و ترب با سیر خوردن بهتر باشد
و اگر با اینها باک نشود علاج دیگر باید کرد باب
... در بیان قوت باه چون سیر

دفع بیرون آمدن مقعد

دفع بواسیر

دفع آماس

دفع درد خایه

باب در بیان

با آرد ...

6

بار روغن بریان کند و بخورد و بر ذکر مالد قوت تمام کرد
اگر روغن نرگس بر ذکر مالد از ماهی سقنقور بهتر باشد
اگر تخم با حبه نبات بخورد ذکر قوی شود و اگر برگ نرگس
بکوبد و بر زهار طلا کند مرد سسته گشاده شود باب
سابع دفع استسقا تخم حلبه با سرکه بجوشاند و بخورد
نیک شود باز ایشان شیر زنان حلبه بسیار بکوبد
در آب تر کند و بر سینه بندد بیاشید گشودن حیض
یکدرم آب سداب یا یکدرم روغن گل گرم کند و بخورد
حیض بگشاید دفع خون آمدن از زنان بعلتی زنان
بر ساق زنان حجامت کند دیگر علتی زنان نه بندد اگر زهره
خرگوش با روغن بادام بیامیزد و بر پاره پشم بخود برگیرد
و بعد از یک ساعت بر آن زن جمع شود در حال بار گیرد
اگر زن حامله زحمت بار نهد تخم گزر در زیر روی دود کند
در حال بار بنهد اگر زنی را کمی شیر باشد تخم خیار
بکوبد و با ناشتا بخورد مفید بود هر زن که از رحم

در بیان قوت باه

باب سابع دفع استسقا

گشودن حیض

دفع خون آمدن از زنان

زود زاییدن

یکدانه بخورد یکسال حمل نگیرد و اگر دو دانه بخورد دو سال
و اگر سه دانه بخورد سه سال و علی هذا القیاس هر زن
که بر کمر کودکی کمر کند البته حامله نشود هر زن که زهره
گاو در خود کرد موضع او نجاست بر گشود مثل
دختران اگر زن خواهد که بداند که حامله است
یا نی دو درم انگبین بخورد اگر شکم درد کند حامله باشد
و اگر درد نکند نباشد و اگر از جراحتی خون باز نه ایستد
خون گاو بر آنجا نهد یا گشنیز بر آنجا بدو بر آنجا نهد
خون باز ایستد باب ثامن در دفع زرد زنیت

باب ثامن
در دفع زرد زنیت

روغن جوزه بط و ماکیان و قاز و لدوال این
روغنها را با آتش نرم بهم بیامیزد و در شیشه کند
و بوقت درد زنیت بر آتش کند و بمالد و گرم کند
که در حال نیک شود در آبستنی زنان اگر
بوقت مجامعت مرد پاره قطران بذکر
در مالد و با آن زن جمع شود البته بار گیرد
هر زنی که نخواهد که حامله شود هر گاه که از حیض

در آبستنی زنان

پاک شود

پاک شود پاره پشم گوسفند تا سپیداب کند
و بخود برگیرد حمل بگیرد و اگر بنفشه بکوبد و با زهره
گرگ بیامیزد و فتیله بدان آلاید و بخود بردارد
بکلیه بسته شود حرارت موضع زنان و زهر از
شاهسفرم بکوبد و شیاف کند و شب
بخود بردارد بعاقبت گرم شود بر پرهیز مجامعت
نباید کرد که نقصان کلی یابد   دفع مگس هیچ مگس
نرگس باز زرنیخ بکوبد و با آب بیامیزد و در خانه
بیفشاند بگریزند و هم بمیرند   بدانکه هرکه بعرق
پیکان تیر آب دهد آن تیر بهر که زند در حال
بمیرد بلا شک بدین قدر
اختصار افتاد
والله اعلم بحقایق الامور
تم تم تم

علاج منع زنان
دندان

دفع بیمس

صفت وارد و که آب و باد را زیادت کند خاک [illegible] او را
کمتر بحکم [illegible] و سیاه باشد آنچه گرم [illegible] کنند بیش [illegible] گوینده کی
[illegible] آن آتش کند و از خشک است از تر و چون [illegible] بسیار و [illegible] او را
کند با [illegible] بیشتر و روغن [illegible] چهار [illegible] بحکم و گرم [illegible]
[illegible] ساکت [illegible] گرم و [illegible] دهد و بوقت کاود [illegible] تنگ بود
[illegible] و خشک و [illegible] گرم [illegible] و [illegible] گرم بود و [illegible]
با روغن [illegible] و [illegible] بیشتر کنند [illegible] و چون [illegible] بود
[illegible] آن را [illegible] کنند [illegible] و چون [illegible] بیشتر [illegible]
و نار [illegible] بود و [illegible] گرم [illegible] آتش [illegible]
و چون [illegible] و [illegible] کنند و [illegible] گرم [illegible] بود
و [illegible] کند [illegible] آن [illegible] و چون [illegible] بیش [illegible]
با [illegible] بیشتر [illegible] بود [illegible] گرم [illegible]
در [illegible] گرم بود [illegible] و [illegible] بود [illegible]
[illegible] بود [illegible] و [illegible] گرم [illegible]
[illegible] بود [illegible]

8

هو

بسم الله الرحمن الرحیم و به ثقتی

حمد نامحدود حکیمی را که بقانون حکمت و کمال الصناعة
رحمت رافع انواع امراض و دافع اصناف
اعراض است جلت آلاؤه و عمت نعمائه و درود
نامعدود رسولی را که بجادوی رسالت و زبده تربیت
طبیب عیوب امت و شفای صدور ملت است صلی الله علیه و آله
اجمعین الی یوم الدین و بعد چنین گوید
بنده ضعیف و کمینه نحیف المستشفی بشفاء النافع
المجیب یوسف بن محمد یوسف الطبیب اسعده الله تعالی
عیوبه و غفر ذنوبه که چون بتوفیق حضرت فیاض رساله علاج
الامراض که علاج هر مرض و دوای هر عرض
در او مسطور و مذکور است صورت اتمام و سمت
انتظام یافت

وسمت انتظام یافت بشرف مطالعهٔ بعضی از فضلای
نامدار که از آشنایان این ضعیف بعید از التفاتی
می بود مشرف گردید اشارت فرمودند که کتابی در
شرح مشکلات وطریق ترتیب مرکباتی که در آن
رساله مبین ومعین شده با زواید فواید وفراید
فواید از علامات امراض وامارات اعراض
دیگر باید نوشت تا از مطالعهٔ آن کافهٔ انام
از خواص وعوام مستفید وبهره مند گردند لاجرم
عنان قلم بصوب این مرقوم که بجامع الفوائد
موسوم است مصروف گشت امیدواری بعنایت
بیعلت باری عز شانه آنست که بنظر اصفیا
وعین رضا معزز ومنور گردد والله ولی التوفیق
الشروع فی المقصود بعون الملک المعبود

علاج امراض سر — مطلق صداع سر

خواه سببش خلطی از اخلاط بود و خواه چیزی دیگر

ای دیده ز درد سر دلت رنج و عنا — برگ حنا کن و طلب راحت از آن با

خطمی و بنفشه و سبوس گندم — مجموع بجوشان و از آن بشو سر

صفت باشویه مذکوره گل خطمی و بنفشه از هر یک هشتی

سبوس گندم یک مشت همه را در پنج کاسه آب بجوشانند

تا به نیمه آید نیم گرم باشویه کنند — صداع دموی

یعنی درد سر که از خون باشد علامتش سرخی چشم و روی

و پری دهان است — ای درد سر تو گشته از خون پیدا

کن بتوالی رگ سر و از دی یکجا — شربت ز گلاب و قند و آب لیمو

ترتیب کن و ماش و عدس ساز غذا — صفت ترتیب شربت مذکور

قند سفید ده مثقال در هفت قاشق آب حل کرده

نیم قاشق گلاب و یک قاشق آب لیمو اضافه نمایند

علاج امراض سر

صفت باشویه صداع

صداع دموی

صفت شربت صداع

صداع صفراوی

و ناشتا رغبت نمایند   صداع صفراوی یعنی
درد سر که از صفرا بود علامتش از تلخی دهان و زردی
چشم و زردی آب   گر درد سر تو خود بود از صفرا
صندل بکش بآب گشنیز طلا   از آن پس بطلب شراب نارنج
و ز اغذیه کشک جو و ماش و اکرا   صفت طلاء مذکور صندل سفید
نیم مثقال در نیم پیاله آب گشنیز تر حل کرده بلته کمان
کهنه زنان زنان طلا کنند   صفت شراب نارنج
قند سفید هشتاد مثقال صاف کرده بعد کف گرفته
بجوشانند تا نیک غلیظ شود دیگر از فرو کرده
و بیست مثقال آب نارنج اضافه نمایند و هر صباح
یک قاشق در هفت قاشق آب حل کرده
ناشتا میل نمایند   اشارت بمسهلاتی
که در مرضهای صفراوی باید داد بعد
از نضج صفرا و ظهور اثر آن از علامات وارده

صفت طلاء مذکور

صفت شراب نارنج

صفت منضج صفرا

وغیره صفت منضج دیگر بنده صفرا بنفشه وگل سرخ
وتخم کاسنی نیم کوفته از هر یک دو مثقال آلوی
بخارا پنج عدد وسپستان بیست عدد همه را
دریک پیاله آب چون بجوشد تا به نیمه آید صاف کنند
وبقند سفید شیرین کرده بیاشامند غذا آب نخود
نیم کوفته ماش مقشر مرغ جوان یا گوشت تقلی
کشنیز تر یا اسفناج قتق آب تمر هندی کنند
ودر روز داروی قتق خورند بیماری که
ز صفرا پیدا گشند باید که خورد در بهر دفع صفرا
یا حب بنفشه یا نقوع مسهل یا آب انار وشیرخشت علاج

صفت حب بنفشه

صفت حب بنفشه بنفشه دو درم محموده مشوی
ترید یکدرم ربسوس وپوست هلیله زرد
هر یک نیم درم محموده مشوی وانیسون از هر یک

۲۰

3

دانکی همه را کوفته و بیخته باب خمیر کنند و حبها ساخته

فرو برند صفت نقوع مسهل سینا بمکی خالصه

پنج مثقال پوست هلیله زرد سه مثقال تخم کاسنی

نیم کوفته و گل نیلوفر دریایی از هر یک دو مثقال

تمر هندی ده مثقال سپستان سی عدد همه را یک روز

و یک شب در چندان آب که بالایش بگذرد

گذاشته سحر صاف کنند و بیست مثقال ترنجبین

شیره دار در آب آن حل کرده و صاف کرده

نیم گرم رغبت نمایند صفت ربّ انار

و شیرخشت بیست مثقال در بیست مثقال

گلاب کرده و صاف کرده چهل مثقال آب

انار میخوش که با تخم آن فشرده باشند اضافه

نمایند و سحر نیم گرم بیاشامند صداع بغبی

صفت نقوع مسهل

صفت رب انار

صداع بغبی

یعنی درد سر که از بلغم باشد علامتش گرانی سر و بسیاری
خواب و سستی اعصاب است آنرا که صداع
بلغمی شده پیدا کو روغن قسط و فرفیون بسیار طلا
شربت طبیخ بادیان بسیار دهند و طیار کنند کبوتر از بهر غذا
طبیخ بادیان عبارت از آن بود که بادیان را در آب جوشانیده
باشند صفت روغن قسط قسط چهار مثقال
سلیخه و فلفل و عاقرقرحا و فرفیون از هر یک
سه مثقال جند بیدستر دو مثقال همه را نیم کوب
ساخته در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و هشتاد مثقال روغن زیت
یا کنجد اضافه نموده بجوشانند تا روغن بماند
صفت روغن فرفیون فرفیون و قسط و فودنه
کوهی از هر یک دو مثقال جند بیدستر و عاقرقرحا
از هر یک مثقال کندش و میویزج از هر یک

صفت طبیخ بادیان

صفت روغن قسط

صفت روغن فرفیون

نیم مثقال

نیم مثقال همه را نیم کوب ساخته در یک پیاله آب آنرا
با آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و بمقدار
مثقال روغن زیت یا کنجد اضافه نموده بجوشانند
تا روغن بماند بیان مسهلی که در بیماریهای بلغمی
دهند بعد از نضج بلغم و ظهور اثر آن از اعتدال
قوام قاروره وغیره صفت منضج برنده بلغم
بادیان و بادرنجبویه و انیسون و پرسیاوشان از
هر یک دو مثقال انجیر پنج عدد همه را در یک پیاله
آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و ده مثقال
گلقند عسلی در آب آن حل کرده و صاف کرده
نیم گرم اختیار نوشانند و غذا نخود آب کنند
صفت گلقند عسلی برگ گل سرخ تازه نیم من
کوفته بیک من عسل آمیزند و چهل روز در آفتاب نهند

بیان مسهلی که در بیماریهای بلغمی دهند

صفت منضج بلغم

صفت گلقند عسلی

تا برگ گل خشک شود مشتی بکوبند و بگلاب تر
کرده نزدیک بدیگر ساعت بگذارند و بیک پیاله
عسل آمیخته دو سه جوش دهند اگر بلغم
اگر برا مرض شدید زان جوش کی افکند نیز تا ازبار
اخراج کنش بحب اصطمخیقون یا حب ایاره یا حب قوقایا

صفت حب اصطمخیقون

صفت حب اصطمخیقون تربد و صبر سقوطری
و حب النیل از هر یک نیم درم بسفایج و کوب هلیله
زرد از هر یک ربع درم تخم حنظل و محموده از هر یک
نیم دانگ همه را بکوبند و به بیزند و نیم درم غاریقون
بموبنیه بیز کرده را اینده اضافه نموده تا بآب کرفس
یا بادیان بسرشند و حبها ساخته فرو برند

صفت حب ایاره

صفت حب ایاره تربد یکدرم حب النیل
و افتیمون از هر یک نیم درم تخم حنظل دانگی
نمک هندی دو دانگ همه را کوفته و بیخته

دو ... (catchword)

بیندرم غاریقون بمو بینه بزر کدز اینیره و یکدرم

ایارج فیقرا اضافه نوده و باب بادیان خمیر کنند

و حبها ساخته فرو برند صفت ایارج فیقرا مصطکی

و زعفران و سنبل و حب بلسان و عود بلسان

و اسارون و سلیخه و دار چینی از هر یک مثقالی

صبر سقوطری هشت مثقال و بعضی شانزده مثقال

میکنند همه را کوفته و بیخته در شیشه نگاه دارند

صفت حب قوقایا صبر سقوطری و عصاره افسنتین

بابرک او و مصطکی از هر یک درمی محموده و شحم

حنظل از هر یک دانکی همه را کوفته و بیخته باب

کرفس یا بادیان بسرشند و حبها ساخته فرو برند

صداع سوداوی یعنی درد سر که از سودا باشد

صفت ایارج فیقرا

صفت حب قوقایا

صداع سوداوی

علامتش تیرگی رنگ روی و فکر فاسد است اگر درد سر
ترا سبب شده پیدا از دست مده شربت افیتمون را
از سرچه و اگر او نخود سازد غذا ور روغن بابونه و بادام طلا

صفت شربت افیتمون

صفت شربت افیتمون افیتمون هفت مثقال
بجوشانند و صاف کنند و هفتاد مثقال قند سفید
صاف کرده آمیخته بقوام آرند صفت روغن

صفت روغن بابونه

بابونه بابونه تازه سی مثقال روغن کنجد صد مثقال
در شیشه کنند و چهل روز در آفتاب نهند بابونه
خشک مشتی در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و نیم پیاله روغن کنجد ضم ساخته
بجوشانند تا روغن ماند صفت روغن بادام

صفت روغن بادام

مغز بادام مقشر سی مثقال قند سفید پنج مثقال
بکوبند و قطره چند آب گرم روی باشند

و در طلی

ودر طبق سیمین که بر روی آتش گذاشته باشند بمالند
تا روغنی که داشته باشند بیرون آید اشارت
بمسهلاتی که در علتهای سوداوی نافعست بعد از نضج
سودا و ظهور اثر آن از اجتماع در روی قاروره
وغیره صفت منضج و برنده سودا اسطوخودوس
وبادرنجبویه وگاوزبان وبرسیاوشان وبادیان
واصل سوس هر یک نیم کوفته از هر یک دو مثقال
همه را در یک پیاله آب بجوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و بقند سفید شیرین کرده نیم گرم کرده
رغبت نمایند غذا آب نخود نیم کوفته گوشت
ماکیان فربه دارچینی زعفران اسفناج کنند
گر در مرض تو چون سودا هم باشد که تنها باک سودا از سودا
معجون نجاح با حب افتیمون با حب اسطوخودوس بادل فرما
صفت معجون نجاح هلیله سیاه و پوست هلیله کابلی

اسهال بلغمی

صفت منضج سودا

صفت معجون نجاح

ولوت بلیله و آمله از هر یک هفت مثقال اسطوخودوس
و افتیمون و بسفایج و تربد از هر یک سه مثقال و نیم
همه را بکوبند و بپزند و لاژورد شسته و غاریقون
موبنیه بیز گذرانیده از هر یک دو درم اضافه نمایند
و بعد چندان عسل سرشند شربتی ازو سه مثقال
یا پنج مثقال غلولها کرده فرو برند صفت حب افتیمون

صفت حب افتیمون

افتیمون یکمثقال بسفایج نیم درم خربق سیاه و نمک
هندی از هر یک ربع درمی اسطوخودوس دو دانک
ایارج فیقرا که صفتش در صداع بلغمی گذشت و غاریقون
موبنیه بیز گذرانیده از هر یک نیم درم اضافه نموده
با آب جمع کنند و حبها ساخته فرو برند صفت حب

صفت حب اسطوخودوسی

اسطوخودوس اسطوخودوس و افتیمون و بسفایج
از هر یک ربع تربد و لوت هلیله کابلی و لوت
هلیله زرد و صبر سقوطری از هر یک نیم درم تخم حنظل

دانگی همه را بکوبند و بر بیزند و دو دانگ غاریقون
بموئینه بیز گذرانیده اضافه نموده با آب خمیر کنند
و حبها ساخته فرو برند صداع که از گرمی آفتاب
حادث شود علامتش بعدم مفارقت آفتاب
و گرمی سر و خشکی دهانست از گرمی آفتاب هرکه را
برگشت مزاج و درد در سر پیدا آب گل خطمی و لعاب بیسبوس
آمیز بیکدیگر و سر را طلا صداع که از سردی
هوا عارض شود علامتش بعدم ملاقات هوا
و سردی سر و سفیدی پوست گردد متاثر چو سردی
هوا از آن که از آن شود صداع پیدا مرمکی و عنبر
و لادن و مشک در روغن زیت حل کن و سر را طلا
صفت ترتیب طلای مذکور مرمکی کوفته نیم مثقال
عنبر لادن گداخته یکمثقال روغن زیت
با کنجد گرم کرده دو مثقال همه را بهم آمیزند

صداع از گرمی آفتاب

صداع از سردی هوا

صفت ترتیب طلاء مذکور

در صداع

وصلایه کرده نیم گرم طلا کنند علامت میکند
هر کس که صداع رنجه دارد او را بر قطرات دردناک او را
از بینی او چو ریم آید یا خون البته صداع وا گذارد او را
آمدن ریم و خون از بینی در صداع از علامات
جیده است بر نضج ماده و دفع طبیعت آنرا
در شقیقه یعنی درد نیم سر از درد شقیقه ای
که باشی بعذاب بکنم شرح علاج و تدبیر لعاب
با صمغ بکوب و زعفران و افیون و زهر طلا خمیر سازش بگلاب
صفت ترتیب طلاء مذکور صمغ عربی یک مثقال
افیون نیم مثقال زعفران نیم دانگ همه را کوفته
و بیخته بگلاب خمیر کنند و بر روی کاغذ تنک بر کشند گسترده
بر شقیقه چسبانند در سام یعنی آماس یکی
از پرده که در روی مغز سر کشیده شده علامت
درد و هوی هست دایمی و خسته و هذیان

در سام

در

صفت ترتیب طلاء مذکور

در شقیقه

ور حرزبانست سرسام کسی را که بود از احباب

باشد بخور خوان بده شراب عناب از ماش و حریش غذا کن و لخلخه بساز

از صندل و آب سیب و کشنیز و گلاب صفت ترتیب لخلخه مذکوره

صندل سفید نیم مثقال در هفت مثقال آب سیب و ده مثقال

آب کشنیز تر و پنج مثقال گلاب حل کرده در شیشه

کنند و زمان زمان دارند صفت شربت

عناب عناب هشتی در یک پیاله آب جوشانند

تا به نیمه آید صاف کنند و بیست مثقال قند سفید

صاف کرده آمیزند و بجوشانند تا بقوام آید

هم در علاج سرسام چون از صفرا بود

علامتش تب دایمی و هذیان و بدخویی باشند

سرسام چو عارض شود از گرمی صفرا صفرا و علامتش بود از حاجات

باید که خوری نقوع آلو و هی در آب گل و بنفشه دهند بیاب

نقوع آلو کنایت از آن بود که آلو را شب در آب

صفت ترتیب لخلخه مذکوره

صفت شربت عناب

هم در علاج سرسام

نقوع آلو

گذاشته باشند و صباح صاف کرده بیاشامند هم در علاج

برسام چون از بلغم باشد علامتش تب نرم دایمی

و هذیانست   از بلغم اگر پدید شد برسامست

از زردی غم لبالب آمد جانست   ترتیب تب بلغمیت باید کرد

باشند که ز دفع آن برآید کامست   ترتیب تب بلغمی از علاج

تنها خواهد آمدنست و همچنین   علامت بد در برسام

هر کس که برسام ذلیل آمده است   بر بستر بیخودی علیل آمده است

بولش چو عیان شده بصورت آب   بر آمدن مرگ دلیل آمده است

مائیت بول در برسام دلیل است بر موت بواسطه آنکه آن دلالت

بر تمامی توجه ماده بجانب دماغ   علامت نیک در برسام

برسام کند چو رخت علت سویت   بینند پریشان و پریشان گویست

گر منتفخ آیدت عروق معقد   بهبود همان زمان بباید دانست

انتفاخ آماس کردن و باد کردنست   نسیان یعنی فراموشی

علامتش در بلغمی گرانی سر و رطوبت بینی و آب رفتن

دهان و بسیاری خوابست   نسیان چو شود منقص او کلبت

باشد

باشد همه وقت ازان پریشان حالت   هر روز برای دفع آن ایس باشد

از ماده الحیوة یک مثقال لیکن   صفت ماده الحیوة که معجون

صفت ماده الحیوة

فلاسفه نیز گویند مغز چلغوزه و مغز جوز هندی از هر یک

ده مثقال مویز دانه بیرون کرده سی مثقال بکوبند

و در سیصد مثقال عسل حل کنند و فلفل و دار فلفل

و زنجبیل و دارچینی و پوست هلیله و آمله و شیطرج

و زراوند مدحرج و خصیة الثعلب و بیخ بابونه از

هر یک ده مثقال بکوبند و بیزند و همه بهم سرشته

هر صباح دو مثقال علولها کنند و فرو برند و غذا

کباب یا قلیه خشک خورند   حمق و رعونت

حمق و رعونت

که عبارت از بطلان و نقصان فکر است چون

از ماده سرد بود علامتش گرانی سر و بسیاری خواب

و حرز یافتن از چیزهای سرد است   ای قدر

تو از حمق و رعونت رسیده‌است در کار توزین عارضه صد تو به شکست

میخور که از آن بلادریش حواس کی هزار فزر معجون [illegible]در دری

صفت معجون بلادر

فلفل و قسط و وج و شونیز از هر یک ده مثقال سداب

و حیطانا و زراوند مدحرج و حب الغار و جندبیدستر

و شیطرج و خردل از هر یک پنج مثقال همه را بکوبند

و بهبیزند و بیدست و پنجاه مثقال عسل گداخته و ده

مثقال روغن جوز و چهار مثقال و نیم عسل بلادر

سرشته هر صباح یکدرم غلوله کنند و فرو برند و غذا

قلیه خشک یا کباب خورند صفت روغن جوز

صفت روغن جوز

مغز جوز سی مثقال قند سفید پنج مثقال بکوبند و قطره

چند نمک آب بروی پاشند و بطریق روغن بادام

که در صداع سوداوی مذکور شده روغن کنند

کیفیت گرفتن عسل بلادر

کیفیت گرفتن عسل بلادر ظرف بلادر را که از

جانب درخت بوده ببرند چنانکه عسلش

بمالان

نمایان شود پس با شیر گرم کرده بگیرند و بلادر را
سرنگون داشته دست را فشرده دارند تا عسلی
که داشته باشد بیرون آید جمود که کنایت
از باطل شدن حس و حرکت بیمار و باقی
ماندن وی بر شکلی که قبل ازین حال بوده چون

جمود

بنحیرت جمود گردد حادث رنجی که ترا نبود گردد حادث
گر اهل مداوا عملی فرمایند صحت دانم که زود گردد حادث

هم در علاج جمود هر که برد جمود تا از جسم رواج
از روی سودت متاع صحت تاراج آنها که مباشر علاج تو شوند
باید که کنند خلط سودا اخراج اخراج سودا در بیشعوری

هم در علاج جمود

حقنه کنند که مذکور میشود در حین شعور یکی از مسهلات
که در صداع سودای گذشت صفت حقنه که اخراج
سودا کند سنا مکی خالصه پنج مثقال بسفایج کوفته
سه مثقال بنفشه و بادیان و پرسیاوشان و بابونه
و ساق نیلوفر از هر یک دو مثقال سپستان عدد

صفت حقنه که اخراج سودا کند

همه را در یک کاسه آب جوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و شکر سرخ و مغز فلوس از هر یک
ده مثقال در آب آن حل کرده و صاف کرده
دو مثقال روغن بادام و سه مثقال روغن
بابونه اضافه نمایند و نیم گرم حقنه کنند صفت روغن
بادام و بابونه در صداع سوداوی گذشته شد
سبات که خوابی است در علت گرانی
علامتش در بلغمی آب رفتن دهان و رطوبت بینی — سبات
و نرمی نبض و سفیدی لون است هر کس که بود به سباتش
از راه صلاح باید که در حمام در شام و صباح
از بوره و مقل شیاف سازی که بود او را از این باب صلاح مفتاح
صفت شیاف مذکور مقل ازرق یکمثقال بوره — صفت شیاف سبات
ارمنی یا نمک نیم مثقال بکوبند و بیزند و با آب
بادیان سرشته صاف کنند هم در علاج
سبات از عارضه سبات گردی کوکج

گردد ربت فیس ده بر صور زنج ترتیب عمل اگر نه بهر تو کنند
باید زعم تو دو ستا نزا آدح ذکر عملی که سبات و جمیع
علتهای بلغمی را مفید بود ستا نزا یکی پنج مثقال قنطوریون
دقیق و پرسیاوشان و بادیان و شبت و حلبه و بابونه
از هر یک دو مثقال انجیر پنج عدد همه را در یک
کاسه آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند
و دو مثقال فانیذ با شکر سرخ و دو مثقال مقل
ازرق و دو درم بوره ارمنی با نمک یا آب آن
حل کرده و صاف کرده یکمثقال تربد و نیم مثقال
زنجبیل کوفته و بیخته و پنجمثقال روغن کنجد اضافه
نمایند و نیم گرم عمل کنند سهر که بیخوابی
از حد اعتدال در گذشته چون از صفرا بود
علامتش خشکی چشم و بینی و زردی قاروره است
صفرا چو شود سبب که خوابت باید کم میل شود مسهل آن شاید

ذکر عملی که سبات و جمیع علتهای بلغمی را مفید بود

سهر که بیخوابی

نطول

چون تنقیه کردی آب راحتش هر روز ز آب جو نطول باید
نطول عبارت از آبی بود که ادویه را در او جوشانند
و بر عضو ریزند

هم در علاج سهر

هم در علاج سهر بیخوابی تو چونکه
فزون شد از حد افیون که بود سپید بده اهل خرد
هر شب قدری بمالی از آن بر سر خود در روغن بنفشه حل کن و بهر علاج

صنعت روغن بنفشه

صنعت روغن بنفشه برگ گل بنفشه تازه پانزده
مثقال روغن بادام که صنعتش در جمود گذشت صد مثقال
در شیشه کنند و چهل روز در آفتاب نهند یا گل
بنفشه خشک مشتی در یک پیاله آب جوشانند
تا به نیمه آید صاف کنند و نیم پیاله روغن بادام
اضافه نموده بجوشانند تا روغن بماند علاج سهر بد

علاج سهر از بیخوابی

در بیخوابی بیمار تو هر وقت که خوابش باید گر دری
دفع آن شوی میشاید با بیخوابی اگر بود سر که آخر خشک
بگذار که خواب آیدش باید

جنون

جنون یعنی دیوانگی
در ورطه دیوانگی اگر کس گرفتاد اول باید مسهل سوداش داد

وانکه ز معدلات باید داد چیزی که برد غم ز دل و سازد شاد
معدلات مفرحه سرد مزاج را امثال عود و عنبرست
و گرم مزاج را نظایر صندل و کافور هستم در علاج
جنون هر تن که ازو بدیده عقل نمود آثار علامت
جنون باید بود چشمش همه بر صورت زیبای بتان
گوشش همه بر صدای چنگ و نی و عود هستم در علاج
جنون چون در بدن تو خلط سودا افزود دو تا بگشت
ازان سبب روی نمود باید که مداومت کنی بر می لعل
کز وی رود این مرض چو از آتش دود   عشق که مرضیست
وسواسی شبیه بمالیخولیا که مردم گویند و بیشتر بواسطه
کثرت اختلاط بجوانان و افراط فکر در حسن شمایل
ایشان عارض شود علامتش بی زردی و خشکی دهان
و بیخوابی و گریه و آه و اختلاف نبض خاصه
در وقتی که معشوق را بیند یا نام او را شنود

هم در علاج جنون

عشق

بسم قاص وحدت رسیدی

هر کس که براه صدق عاشق باشد — در طور و طریق عشق صادق باشد
نزدیک طبیب حاذق آن شیفته را — وصلت علاجی که موافق باشد

واگر وصل میسر نشود کسانرا برکارزند تا از معشوق سخنان
زشت باشند پدید که عاشق را ازان تنفر شود در و اگر کنند
یا عاشق را بتقید تاهل مقید سازند که بمباشرت و مجامعت
مزیل و دافع اندیشه معشوقست و قومی را از اهل ادراک
این مرض حادث گردد که در آینه صورت خوبان
مشاهده جمال میکنند و جمعی را عارض شود که صورتها را
نیز در میان نه بینند — سدر یعنی تاریک شدن
چشم بوقت برخواستن چون از بخار بلغمی بود علامتش
سستی اعضا و کاهلی و فراموشی — آنرا که در دل
او بخار انگیزد تاریک شود چشم چو برپا خیزد باید که نخورد
کباب یا قلیه خشک و از سیر و پیاز و مثل آن پرهیزد
دوار یعنی گردیدن سر چون از بخار بلغمی باشد
علامتش گرانی سر و رطوبت بینی و نرمی نبض است

[illegible] دوار

[illegible]

ازدست بخار چون بگردد سر مرد   اطریفل خورد میل می باید کرد
از اشربه بایدش شراب لیمو   وز اغذیه آش کبابی باید خورد

صفت اطریفل صغیر

صفت اطریفل خورد که اطریفل صغیر میگویند هلیله
سیاه و آمله و پوست هلیله کابلی و پوست هلیله
زرد و پوست بلیله از هر یک ده مثقال
همه را بکوبند و بیزند و بیست مثقال روغن
بادام که صفتش در سهو گذشت ضم ساخته بدست
مالند و بصد و بیست مثقال عسل سرشته هر روز
دو مثقال علوله کنند و فرو برند

صفت شربت لیمو

صفت شربت لیمو
قند سفید هشتاد مثقال صاف کرده بجوشانند
تا نیک غلیظ شود دیگ را فرو گیرند و بیست مثقال
آب لیمو اضافه نمایند

صرع

صرع که معروف مشهور است
علامتش در جمیع مردم گرانی سر و سبزی
زیر زبانست   آنرا که قضا علت صرع انگیزد

باید که ز میوه‌های تر پرهیزد از خوردن لحم برکند و قطع

خون مسهل آن که صبی اندر رسید در گردن خود عود

صلیب آویزد هم در علاج صرع

کار رت زفتدارای که بصرع انجامید رگ زن که علامات دیت

گشت پدید ور گشت یقین که خلط دیگر سبب است

خون مسهل آن که صبی اندر رسید سکته که عبارت

سکته

از باطل شدن حس و حرکت جمیع اعضاست

چون از خون باشد علامتش سرخی رگها یا سایر

علامات غلبه خونست هر کس که ز رنج سکته

از پای فتاد هم حس وی و هم حرکت رفت بباد

گر زخم چشم و دو بینی اورا دردم باید رگ سر از وی بگشاد

علامت آنکه صاحب سکته زنده یا مرده است

چون صاحب سکته را نفس زود زانگونه که در حیات او

شبهه شود گر عکس تو هنگام نظر افکندی در دیده

او دیده شود زنده بود کابوس که عوام آنرا

کابوس

اورا

اورا عبد الجنه گویند علامتش درد موی سر و چشم و بینی
و تیرگی رنگ و تنگی نفس است چون زحمت کابوس
شود عارض مرد آسایش و خواب بر او مشکل گردد
سرد هر ماده که موجب آن شده است
آن ماده را از تن بردن باید کرد یعنی اگر ماده
خون بود فصد باید کرد و اگر خلط دیگر باشد
مناسب آن مسهل باید داد علامت بد

علامت بد در کابوس

در کابوس هر کس که به بیماری کابوس بود و زحمت
خود بی علاج برزود یا صرع کند پدید یا سکته شود
در آخر کار یا شود دیوانه خدر یعنی کرخ شدن

خدر

عضو چون از ماده سرد و تر بود علامتش سردی
بلمس و رطوبت دهان و کاهلی و فراموشی
چون عضو کسی را کرخی روی نماید از روی علاج باید که ورزش فرمود
باید مالید بعد از آن روغن قسط چندانکه صحت بر آید مقصود

صفت داروی که بلغم را بقی دفع کند

صفت روغن قسط در صداع بلغمی مذکور شد
صفت داروی که بلغم را بالقی دفع کند تخم
ترب و شبت و بیخ مخ تراشیده نیم کوفته (مخ)
و بادزنگی ریزه کرده از هر یک ده مثقال
همه را در یک کاسه آب جوشانند تا به نیمه
آید صاف کنند و پانزده مثقال عسل و یکدرم
بوره ارمنی با نمک در آب آن حل کرده
و صاف کرده و یک قاشق سرکه اضافه
نموده نیم گرم بیاشامند و شکم را بسته مدد کنند
که قی شود فالج یعنی باطل شدن حس و حرکت (فالج)
نصف بدن در طول علامتش در بلغمی
سفیدی و رطوبت بینی و فراموشی است
چون عیش ز فلج بر کسی گردد سرد نصف بدنش

افتد

۳ 15

از حرکت آید فرد از روز نخست تا روز چارم
جز ماء عسل هیچ نمی باید خورد صفت ماء العسل
عسل یکمن در ده من آب جوشانند تا هفت من بماند
هم در علاج فالج چون صاحب فالج در چارم
آید از ماء الاصول نوشیدنش می باید از لحم کبوتر بچه
و آب نخود از زیره و زعفران غذا می باید
صفت ماء الاصول پوست بیخ بادیان
و پوست بیخ کرفس و پوست بیخ کبر و بیخ اذخر
از هر یک دو مثقال همه را در یک پیاله آب
جوشانند تا به نیم آید صاف کنند و بده مثقال
عسل شیرین کرده نیم گرم بیاشامند هم در
علاج فالج چون روز چارده رفالج گذرد
باید که معالج بعجل دست برد و الکاه دهد داروی

صفت ماء العسل

صفت ماء الاصول

مسهل جز دو سه بار باشد که مریض را صحت بکرد

دیگر عملی که فالج را نافع

ذکر عملی که فالج و جمیع مرضهای بلغمی را نافع بود
سنای مکی خاصه پنج مثقال بسفایج نیم کوفته
و قنطوریون دقیق از هر یک سه مثقال
تخم کرفس و انیسون و بابونه و شبت از هر یک
دو مثقال شحم حنظل دو درم همه را در یک کاسه
آب جوشانند تا به نیم آید صاف کنند و هفت درم
بوره ارمنی با نمک و پانزده درم عسل در آب آن
حل کرده و صاف کرده پنج مثقال روغن بابونه
که صفتش در جمود تحریر یافته اضافه نمایند

هم در علاج فالج

و نیم گرم عمل کنند هم در علاج فالج مفلوج
سوی شفا چون نزدیک رسید و در منضج و مسهل عمل و فایده دیده
از روغن قسط و فرفیون و شونیز چندانکه دهد دست بباید بمالند

صعتر

2 16

صفت روغن قسط و فرفیون در صداع بلغمی

دانسته شد صفت روغن شونیز یعنی سیاه

دانه بیست مثقال مغز بادام تلخ بیست مثقال

قند سفید پنج مثقال همه را بکوبند و بدستور

روغن جوز که در لسان کرده شد روغن کنند

صفت روغن شونیز

لقوه یعنی کج شدن چشم و روی و لب

آنها که بدیشان مرض لقوه رسد هر صبح زدام با ان برسد

کر جوز بوا در دهن خود دو روز دارند نگاه خواهد افتاد منفعت

هم در علاج لقوه لقوه جو جانب کی روی نهند

صحت رود از این مرض رود باید که جوز حب ایارج دو سه بار

باشد که از این مرض نگاه رهد صفت حب ایارج در صداع

بلغمی مذکور شد هم در علاج لقوه آنرا که رسد

از مرض لقوه گزند باید که بیاد دارد در دهن این نبند

آئینه چینی بنظر آورده در خانه تاریک نشسته بکند

لقوه

هم از علاج لقوه

صفت آینه چینی

آینه چینی عبارت از آینه ایست که از تال ساخته باشند

رعشه

رعشه یعنی لرزیدن عضو چون از ماده سرد و تر بود

علامتش نسیان و گرانی اعضا و عدم تشنگی است

و چون از شرب شراب یا جماع بود علامتش وجود است

از کثرت بلغم آنکه در عرق افتاد مسهل که مناسبش بود باید داد

در شرب شراب یا جماع سبب است باید از وی و مباشرت باز ایستاد

اختلاج

اختلاج یعنی پریدن عضو چون دایمی شود اگر در روی

بود مقدمه لقوه باشد و اگر در شکم بود مقدمه صرع

و اگر در پهلوی بود مقدمه آماس پرده که در نواحی

سینه است و اگر در جمیع بدن بود مقدمه سکته بود

چون عضو کسی که در پریدن ایستاد باید نمک گرم بر آن عضو نهاد

و در دفع نکرد بطریق مذکور حبی که بدن پاک کند باید داد

صفت حبی که بدن را از اخلاط پاک کند

صفت حبی که بدن را از خلطهای غلیظ پاک کرده اند

صبر سقوطری یکمثقال تربد یکدرم حب النیل و نخود

از هر یک درمی و نیم شحم حنظل و نمک هندی و مقل ازرق

و کتیره از هر یک دانکی همه را بکوبند و به پزند

و دو درم غاریقون بموئینه پزکوز ایند ه اضافه نمایند

و بآب کرفس یا بادیان سرشته حبها کنند و دو درم

تشنج در هم کشیده شدن عضو در بعضی

کرانی اعضا و فراموشی و سعیدی بولست رباشته

چون عضو را تشنج از بلغم باشد آفرودن مخدر اصرکم شد

در تنقیه کوشش رود زانکه علاج مشکل گردد فرض حکم شد

تمدد یعنی راست ماندن عضو چون از سر دور بود

علاج نشن سردی تکمیس و کرانی اعضا و نرمی نبض است

هر کس که گرفتار تمدد گردید و انکه زحبوب مسهله فایده دید

اندر بدنش روغن بیکفتار یا روغن سیه خرس بمالید

علاج امراض چشم بر دکه دانه السیدر اندر آرنک

بلک بموضعی که مژه روید از چشم تو مثلا تن برد

تشنج

تمدد

باب علاج امراض چشم

شعر منقلب و شعر زاید

تدبیر بنزدیک تو تدبیر خرد   سکنجبین حلبیت و اشق تابکر
بر دیده اگر نهی برود ابتر   شعر منقلب و شعر زاید
که بمعنی کج بر آمدن مژه و مژه زائد است   رباعیه
گر شعر بود منقلب و گر زاید   در تنقیهٔ دماغ می باش مجد
چون تنقیهٔ تمام حاصل گردد   تشمیر کن آنکه ای خداوند مجد

تشمیر پلک

تشمیر بریدن پلک را گویند چنانکه کحالان دانند

سلاق

سلاق که کنایت از غلظت و حمرت کرانه پلک
و ریختن مژه است   در پلک تو ای که گرده غلظت بنیاد
از من سخنی مفید میدار بیاد   اسفیده بتخم مرغ و برگ خرفه
آمیز بروغن گل و ساز ضماد   صفت روغن گل برگ

صفت روغن گل

گل سرخ تازه پانزده مثقال روغن کنجد صد مثقال
در شیشه کنند و چهل روز در آفتاب نهند با گل سرخ
حک مشتی در یک پیاله آب جوشانند تا به نیم
آید صاف کنند و نیم پیاله روغن کنجد اضافه نموده

بجوشانند

بجوشانند بار روغن نمانند   شرناق که زیادتی پیه   شرناق
در پلک بالاست علامتش گرانی پلک در وقت
باز کردن چشم است   در پلک تو شرناق چو پدید آگراد
غم از دل غنچه از تو مداوا گراد   تا آن وقت که دستکاری نکنند
نادر باشد اگر مداوا گراد   غرب که ریشی است در گوشه   غرب
چشم از جانب بینی علامت وی آن بود که
چون انگشت بر موضعش فشار دهند ریم بیرون آید
چون گرد و ریم گوشه چشم نگشود   تا مس غرب آمد از دل مفتوح گردد
کرمانش بخایند و بر او بگذارند   امید بود که زود نماید بهبود
جرب که درشتی اندرون پلک است و سبل   جرب و سبل
که پرده آنست شبیه رگهای درهم بافته بر سفیدی
چشم حدوث جرب از رطوبت بورقیه است
و تولد سبل از امتلای دماغ و بزرگی رگهای
در رفع جرب شیاف اخضر باید   وز بهر سبل شیاف احمر باید

باید درور اعین دهد نفع تا یکدیگر چو سبل و جرب باشد

صفت شیاف اخضر زنگار سه درم اقلیمیای نقره و صمغ | صفت شیاف اخضر

عربی و سفیده ارزیز از هر یک دو درم همه را بکوبند

و به بیزند و به آب سداب که دو درم و نیم اشق در و

حل کرده باشد و صاف کرده در و سرشته شیافها

کنند صفت شیاف احمر شادنج مغسول شش

درم صمغ عربی پنج درم روی سوخته و زاگ زرد

سوخته از هر یک دو درم زنگار دو درم و نیم زعفران

و مر مکی از هر یک دانگی و نیم صبر سقوطری و افیون

از هر یک نیم دانگ همه را بکوبند و به بیزند و به آب

سرشته شیافها کنند درور اعین توتیای شسته

و شبح سوخته از هر یک دو درم نبات مصری | درور اعین

پنج درم همه را کوفته و بیخته صلایه کنند تا همچو

غبار شود رمد یعنی درد چشم چون از رمد

تو بگذرد در روزی چند تا آهوی صحت در آید بکنند | رمد

حمی

[illegible]

جشنجام و نبات مصری و مامیران باید چو غبار کرده در چشم فکند

صفت ترتیب ادویه مذکوره جشنجام مقشر دو مثقال

نبات مصری و مامیران چینی با انزروت که یکشبانه

روز در شیر خر گداشته باشند و در سایه خشک

ساخته از هر یک مثقالی همه را کوفته و بیخته صلایه

کنند تا همچو غبار شود ظرفه که نقطه سرخ

یا کبود بود بر سفیدی چشم در چشم تو آید که ظرفه نامند

زین نقطه ترا غبار خاطر باشد چون دیده خود بدو دوا گذاری

آن دفع بگردد از نوادر باشد ظفره یعنی ناخنه

در چشم تو ناخنه چو پیدا باشد از بهر تو توتیس مهیا باشد

چیزی که درین مرض بود فایده مند نزدیک حکیم روشنایا باشد

صفت روشنایا مس سوخته و سادنج مغسول از

هر یک دو درم فلفل و دار فلفل و زعفران و سنبل حنظل

از هر یک ربع درمی زنگار و صبر سقوطری و بوره

ارمنی از هر یک نیم درم اقلیما زر یکدرم همه

را کوفته و بیخته صلایه کنند تا همچو غبار شود

صفت ترتیب ادویه مذکوره

ظرفه

ظفره

صفت روشنایا

دمعه یعنی آب رفتن چشم چون از گرمی بود علامتش
سرخی چشم است و چون از سردی بود سفیدی آن

دمعه

دانا مرض دمعه چو از گرمی دیده دانست که بهر آن بود سرمه معقد
ور دیده که سردی مزاجش سبب است در دیده بعینه باسلیقون بکشند

صفت باسلیقون

صفت باسلیقون یعنی مس سوخته پانزده درم کف
دریا و اقلیمیای زر و نمک هندی و بوری و شادنج مغسول
و چند بید ستر و سرمه و سنبل از هر یک دو درم و فلفل
و اشنه از هر یک درمی صبر سقوطری و مامیثا از هر
یک پنج درم مرمکی و نوشادر و زرد چوبه از هر یک
سه درم پوست هلیله زرد چهار درم همه را کوفته
و بیخته صلایه کنند تا همچو غبار شود قرحه العین

قرحه العین

یعنی ریش چشم قرحه که بود چشم ترا موجب درد
از درد کند عارض گلگونت زرد چون پاک شود زنده از هر علاج
تر توتیا کنذری باید کرد مده بکسر میم و تشدید دال
بی نقطه ریم و زرد آب است صفت شیاف کنذری

صفت شیاف کنذری

انزروت

انزروت که یک شب و روز در شیر خر کذاشته باشند
و در سایه خشک کرده و افیون و کتیره از هر یک دانگی
کندر دریای بهمن درم سفیده ارزیز هفت درم صمغ
عربی چهار درم همه را بکوبند و به بیزند و بسفیده
تخم مرغ سرشته شیافها کنند بیاض که سفیدی
بود بر سیاهی چشم
در چشم تو چون بیاض پیدا گردد
دفعش بدوا اثرا مهیا گردد گر آب شقایق نعمانی بکانی
با چشم بهم زنی مداوا گردد
و شقایق لاله آتش دشتی است
انتشار ریگ گشاده شدن ثقبه عنبیه که موضع
روشنائی چشم است چون از کثرت رطوبت
منصبه بود علامتش نفع با خوش از وقوع
در باضیست
در دیده چو انتشار پیدا گردد
اسباب غم و الم مهیا گردد گر زانکه منصبه بود موجب آن
چون تنقیه رود مداوا گردد
صفت حبی که تنقیه
دماغ کند صبر سقوطری یک مثقال تربد و ...

بیاض

انتشار

صفت حبی که تنقیه دماغ کند

هلیله زرد از هر یک درمی شحم حنظل و مقل ازرق
و مصطکی و کتیره از هر یک دانگی نمک هندی
یک دانگ و نیم همه را بکوبند و به بیزند و نیم درم
غاریقون بکوبند نیز گذرانیده اضافه نموده
با آب بادیان خمیر کرده حبها ساخته فرو برند

ضیق الحدقه

ضیق الحدقه یعنی تنگ شدن ثقبه عنبیه چون
از غلبه رطوبت بود علامتش رطوبت بینی
و عدم ظهور رگهای چشم است ضیق حدقه اگر بود
عارض مردم گویم که چه چیز باشد او را در خورد
گر غیر رطوبت بود باعث آن دفعش بشیاف زعفران
باید کرد صنعت شیاف زعفران زعفران زنگار

صنعت شیاف زعفران

از هر یک درمی مامیثا و گل سرخ و صبر سقوطری
و مر مکی و نشاسته و صمغ عربی از هر یک
درمی و نیم همه را بکوبند و به بیزند و با آب
که دو درم افسنتین در وی حل کرده باشند شیافها کنند

خیالات

خیالات که بموزان چیزهاست مثل مگس و پشه در پیش چشم
چون از بخار معده باشد علامتش زیاده شدن
از امتلاء معده و قصور هضم است چیزی
که خیالات فرس نخ صد آفت و فتنه در پیش باشد
هر که بخار معده باشد پیش مسهل بطلب دوا همین باشند

صفت مسهل

صفت مسهل که معده را از اخلاط مختلفه پاک
گرداند صبر سقوطری کوفته و بیخته نیم مثقال
غاریقون بموینه بیز گذرانیده یک مثقال اطریفل
صغیر که صفتش در دوا ردانسته شد دو مثقال
همه را بهم سرشته غلولها کنند و فرو برند

نزول الماء

نزول الماء یعنی فرود آمدن آب در مطلع
روشنائی چشم آنچه رقیق و صافی باشد در
ابتدا اسبدار و گذرها و بدستکاری دفع شود
اما آنچه سیاه و سرخ و سبز و زرد و کبود
و غلیظ و تیره و هر رنگ که بود نه بدارو

صبر [illegible] ده درم [illegible]

[illegible] بسباسه [illegible] درم [illegible]

مصطکی [illegible] درم [illegible] زعفران [illegible]

[illegible] ورق [illegible] ده درم [illegible]

[illegible] ربع [illegible] مثقال [illegible]

[illegible] دو درم [illegible] نیم درم

علاج نپذیرد و نه بدسگالی هر که که بر دل او

بنیاد شود صبر دل مستمند برباد شود گر صاحب

آن میل کند حب ذهب صحت آید خاطر او شاد شود

صفت حب ذهب — صفت حب ذهب صبر سقوطری یکمثقال کوفته

در نسخه دیگر نوشته شده سقمونیا هم یکدرم

هلیله زرد و مصطکی و کثیره و محموده و زعفران

از هر یک دانگی گل سرخ دو دانگ همه را

کوفته و بیخته باب جمع کنند و حبها ساخته

عشواء — فرو برند عشواء یعنی شبکوری بیشتر مردم را

عارض و حادث گردد که چشم ایشان سیاه باشد

از غلظت بیضه چو شبکوری زاد صد گونه غم و الم بدل روی نهاد

گر شهد باب رازیانج بکشند در دیده خود مفید خواهد افتاد

رازیانج بادیانست جهره یعنی روزکوری بیش

جهره — مردم را عارض شود که چشم ایشان ازرق بود

چون عارض جهره با صحت معبود ازرق تر از روح با جهره روی نمود

از روی علاج ضماد عارضه را لحم بقر و هر سه بیه مفید فرمود

صنعت

ضعف البصر

ضعف البصر یعنی نقصان پذیرفتن قوه بینایی چون
از رطوبت بلغمی بود علامتش سفیدی چشم
با سایر علامات غلبه بلغم است ضعف بصرت
چو از رطوبت زاید کر مسهل آن میل کی مبث اید
کرد چو دماغ دید پاک ز غلط دیکر بتو کحل روشنایی باید

صفت کحل روشنایی

صفت کحل روشنایی مروارید ناسفته یکمثقال مامیران
چینی یکمثقال و نیم بوره ارمنی دو مثقال قرنفل
و زعفران و سرمه از هر یک نیم مثقال مشک قیراطی
همه را کوفته و بیخته صلایه کنند تا همچو غبار شود

علاج امراض گوش

علاج امراض گوش یعنی گرانی گوش چون از بلغم باشد
علامتش کدورت حواس و گرانی سر و بسیاری
خوابست ای آنکه ترا گرانی گوش بود گویم سخنی
اگر ترا هوش بود باشد سببش چو بلغم از بهر علاج
کر داروی دافع خوری نوش بود صفت داروی

صفت ایارج [illegible]

که دافع بلغم بود صبر سقوطری نیم مثقال شحم حنظل و تربد

و محموده و مقل ازرق از هر یک دانگی همه را بکوبند

و بیزند و نیمدرم غاریقون بکوبند بیز گذرانیده اضافه

کنند و به آب کرفس حب کنند و حبها ساخته فرو برند

صفت روغن ترب

بعد از دفع بلغم روغن ترب را صبح و شام

نیم گرم در گوش بچکانند صفت روغن ترب آب

ترب سیاه یا سفید هشتاد مثقال روغن کنجد

بیست مثقال بهم آمیخته بجوشانند تا روغن ماند

تخم ترب را بدستور روغن کنجد کشند طنین

طنین

یعنی آواز گوش چون از قوت حس بود علامتش صفای

حواس است و چون از ضعف دماغ باشد کدورت آن

از قوت حس اگر طنین کشد بدید نزدیک است مغلظات مفید

وان لحظه که باشد پس تضعیف دماغ سر بسر مقویات باید مالید

صفت مغلظه

مغلظه چیزی را کویند که ماده را غلیظ گرداند چون

خشخاش و کاهو و مقوی چیزیرا که مزاج عضو را

باعتدال

باعتدال آرد تا قبول فضول بکند چون روغن گل
و مورد صنعت روغن گل در سلاق مذکور شد صنعت
روغن مورد آب برگ مورد تازه سی مثقال روغن
کنجد دو مثقال بجوشانند تا روغن بماند یا برگ مورد
خشک نیم منّ در یک پیاله آب بجوشانند تا بنیم
آید و صاف کنند و نیم پیاله روغن کنجد ضم ساخته
بجوشانند تا روغن بماند وجع الاذان یعنی درد
گوش درد گوش اگر از صفرا باشد از دوی زرد و چشم تو بند یا باشد
کرد بنفشه بعد منضج بخورد از زود علاج خود زبان باشد
صنعت حب بنفشه و منضج صفرا در صداع صفراوی
گذشت قرحه الاذان یعنی ریش گوش اگر آنکه
بود قرحه ریش تو جدید کرم مرهم ابیض طلی سبب بعید
وانکه که بود قرحه مذکور قدیم چیزی بشود چون زهره گاو و عسل
صنعت مرهم ابیض موم کافوری دو درم در چهار
درم روغن که صنعتش در طین داشته شد

صنعت روغن مورد

وجع الاذان

قرحه الاذان

صنعت مرهم ابیض

حل کرده شش درم سفیده کاشغری شسته اضافه نمایند
و صلایه کنند تا مرهم شود کیفیت استعمال زهره گاو
آنست که زهره گاو دو جزو و عسل گداخته یکجزو
بهم آمیخته لته کهنه شسته را فتیله کنند و بدان آلوده
ساخته صبح و شام در گوش نهند دخول الحیوان
فی الاذن و تولد الدود فیها یعنی درآمدن جانور در گوش
و پیدا شدن کرم در او و علامتش آنست که در میان هر دو
قسم احساس بحرکت وی بود علامت خاصه قسم ثانی
خروج بعض احیانا در گوش تو هر گاه که بتقدیر ودود
حیوان آمده باشد که پدید آمده چکانند صبر با آب شبنج با آب کبر
تقطیر کرده شود نماید بهبود دخول الماء فی الاذن
یعنی درآمدن آب در گوش علامتش بعد از علامات
آب و درد عظیم است چون آب درون رود با معبود
در گوش تو ای دل نگو چشمه چو در گوش نه چوب بادبان که نهند
و آنکه بمکند آب بیرون آید زود علاج امراض بینی یعنی

کیفیت استعمال زهره گاو

دخول الحیوان فی الاذن

دخول الماء فی الاذن

علاج امراض بینی

باطل

24

باطل شدن حس که بو بهار را در نیابد چون از مواد غلیظ باشد

علامتش کدورت حواس و گرانی سر و غلیظی بول است

ای آنکه ترا قوت شم باطل شد   احساس بوی نیک و بد مشکل شد

اخلاط غلیظ گر بود موجب آن   از داروی مسهل بتوان زایل شد

صفت مسهل

صفت مسهلی که اخلاط غلیظ را دفع کند صبر سقوطری

یکدرم تخم حنظل بلداکی سنبل و زعفران و دارچینی

و اسارون و حب بلسان و مصطکی و افسنتین

و محموده و تربد و سلیخه از هر یک نیم دانگ

همه را کوفته و بیخته با آب خمیر کنند و حبها ساخته

نتن الانف

فرو برند نتن الانف یعنی بد بویی بینی چون از

نقص خلطی بود که در مجاری بینی باشد علامتش آنست

که در گرسنگی و سیری کم و زیاده نشود از بی اگر

نتن و زیادت گرد   طبع همه کس ازو رمیده گردد

باید که طبیب مشکل گونه را   از روی دوا در او حیله گرد

بباید دانست که در نتن الانف بخور در بینی دمند

بعد ازان باید دمید که بینی را الحجر با بول حمار سرشته باشند

جفاف الانف یعنی خشکی بینی چون از گرمی صفرا باشد علامتش سوزش دماغ و پیچوال و بسیاری میل بانگشت اگر علاجش از گرمی شده بر طبع تر ترد و خشکی بینی از خون آمده فصد علاجش سر تو برگ آب خرفه یا روغن بادام طلا باید کرد

جفاف الانف

صفت روغن بادام در دوار مذکور شد

قرحة الانف یعنی ریش بینی خواه مبدا تولدش یعنی دماغ بود و خواه غیر آن بینی را قرحه چون خواهد بود حال تو ازین مرض دگر خواهد بود داری چون کار مرهم ابیض را شام مرض ترا بهتر خواهد بود

قرحة الانف

صفت مرهم ابیض در قرحة الاذان مذکور شد

رعاف یعنی خون رفتن از بینی چون از بحران باشد علامتش آن بود که در بحران چون چهارم و هفتم و نهم و یازدهم و چهاردهم امراض حاده عارض شد خون رفتن بینی چون بحران باشد گر زان خطر حاصل باشد واندم که بحران نبود نزد حکیم بستن بدفاق کنند و سبب آن بستن خون بعد بدفاق کنند و غیر آن از ادویه رقاقیه

رعاف

صفت داروی رعاف

که بعد ازین خواهد آمد چنان باشند که کوفته و بیخته در بینی
دمند یا در آب گشنیز تر حل کرده بچکانند یا لته کهنه را
فتیله کنند و بسفیده تخم مرغ آلوده سازند و در
سوراخ بینی نهند   بعد ادادویه رعاف داروی
رعاف آنچه مشهور بود گر با تو نگویم رفتا دور بود
افیون و دقاق کندر و زراک عدس گلنار و اقاقیا و کافور بود

بعد ادادویه رعاف

الزکام

زکام یعنی فرود آمدن رطوبت از دماغ بجانب بینی
یا گلو و بعضی آنرا که بجانب گلو فرو می آید نزله گویند
چون از گرمی بود علامتش گرمی از دماغ فرود آمدن
و سوزش گلو و بینی است   آنرا که زکام گرم حادث گردد
پس فایده کند شراب نیلوفر دهند چون صاحب این آزار را بیکی از غذا
از ماش و جو و بعضی از انها مقید   صفت شراب نیلوفر

صفت شراب نیلوفر

گل نیلوفر دریایی چهار مثقال در یک پیاله آب
جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و چهل مثقال
قند صاف کرده آمیزند و بجوشانند تا بقوام آید

هم در علاج زکام علامتش سردی آنچه از دماغ فرو آید
و گرانی سر و روی است   دانا چون زکام را از سردی گیرد
از آن شربت خوش شربت زوفا بخورد   و زان غذیه ترتیب نماید بخود آب
تا نفع دهند و این مرض را ببرد   صفت شربت زوفا
زوفا دو مثقال پوست بیخ بادیان و بیخ کرفس و ابر[illegible]
و پرسیاوشان از هر یک مثقال انجیر دو عدد همه را
در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند
و هفتاد مثقال قند سفید صاف کرده آمیزند و بجوشانند
تا بقوام آید مانند انگبین   آماس سرخ که تمام روی را
فرو گیرد علامتش تشنگی و تب و اندوه است
تا نفس چو ماش انبانش بامید باشد که برسد صحت زود بود
خون کم کن و مسهل جو روز تا روز سیم میباز طلای صندل سرخ و سفید
صفت طلای مذکور صندل سرخ و سفید از هر یک نیم
مثقال در بیست مثقال آب گشنیز تر حل کرده بلکه گنان
کهنه زنان زمان طلا کنند   صفت مسهل که مانند
و جمیع مرضهای صفراوی را مفید بود و معروف بود

صفت شربت زوفا

آماس سرخ

صفت طلای صندل در آماس سرخ

صفت مسهل آماس سرخ

بانجکار

26

بچهار شربت تمر هندی و آلوی بخارا از هر یک سی مثقال

شب در چند ان آب گذاشته که از بالای آن

بگذرد صبح صاف کنند و بیست مثقال شیر خشت

که در ده مثقال گلاب حل کرده باشند و صاف

کرده اضافه نمایند و نیم گرم بیاشامند بادشنام

یعنی سرخی مایل بکدورت که در روی عارض شود

و حدوث این مرض از خدوش خون حدت

آنها که گرفتار بباد شنام باشند اگر رگ زنند در خورد باشند

مطبوخ هلیله بعد از آن اگر بخورند در طور و طریق

نیز بکار می خواهند صفت مطبوخ هلیله سیاه

نیم کوفته و پوست هلیله زرد و پوست هلیله

کابلی از هر یک چهار درم بنفشه و گل

سرخ و تخم کرفس و تخم کاسنی نیم کوفته از هر یک

دو درم عناب و سپستان از هر یک بیست عدد

باد شنام

صفت مطبوخ هلیله

تمر هندی و آلو بخارا از هر یک پانزده درم همه را
در یک کاسه آب جوشانند تا به نیمه کم آید
صاف کنند و بیست مثقال شیر خشت در آن
حل کرده و صاف کرده نیم گرم رغبت نمایند
و غذا آب نخود کوفته و ماش مقشر و مرغ جوان
و گشنیز تر کنند تشقق الشفه یعنی شق شدن

تشقق الشفه

لب چون از صفرا بود علامتش تلخی دهان
و خشکی لب و درشتی زبان است از آنکه
شقاق بر لبت ظاهر شد باید به علاج آن
تراحم شد که ماده صفرا بود از مسهل آن
بر رفع چنین مرض توان قادر شد مثال ماهی
که شقاق را دفع کند هر کس که تشقق لبش
آزارد هر خوردنی گرم زیانش دارد باید که
زبده مرغ و سفیده او مرهم کند و بر لب خود بگذارد

[illegible] شقاق [illegible]

ورم شفه

ورم الشفه یعنی آماس لب چون از خون باشد علامتش
خامیازه و تیزی دهان و سرخی رگهاست هر کس که لبش
ز خون ورم خواهد کرد صد گونه شکایت از الم خواهد کرد
گر کم نکند خون و طلینی نخورد بر خویش درین مرض ستم خواهد کرد

صفت طلی از جمیع امراض نافع کند

صفت طلینی که جمیع مرضهای دموی و صفراوی را نافع
بود تمر هندی پنجاه مثقال عناب پنجاه عدد شب در آب
تر کنند صباح صاف کنند و بقند شیرین کرده
یا همچنان بی قند میل فرمایند و غذا ماش مقشر
و آش کاو و کشنیز ترقیق آب تمر هندی کنند قلاع

قلاع

یعنی جوشش دهان چون از گرمی بود علامتش در دموی
سرخی جوشش است و در صفراوی زردی آن
از گرمی اگر قلاع گردید پدید از راه علاج بر نباید گردید
گلنار و گل سرخ و سماق سوده روی که و بنگاه بباید باشند
هستم در علاج قلاع چون از سردی باشد علامتش
در بلغمی سفیدی جوشش است و در سوداوی سیاهی آن
از سردی اگر قلاع پیدا گردید اسباب فسردگی مهیا گردید
پاشش چو بر او اگر حنا سوده نبود عجب اگر مدد ادا گردد

سیلان الماء فی الفم

سیلان الماء فی الفم یعنی آب رفتن دهان چون از
بلغم بود علامتش لشنگی باشد بر علامات غلبهٔ بلغم است
چون آب سردی از دهان فرو رود چیزی که بود سرد و مفید شود
باید که جوارش زیره و عود بخورد تا آن وقت که این مرض دفع شود

صفت کوارش زیره

صفت کوارش زیره و قند سفید یا نبات صاف کرده
صد مثقال کوبانند تا نیک غلیظ شود دیگر را
فرو گیرند و ده مثقال زیره که یکشبانه روز در سرکه
گذاشته باشند و در سایه خشک ساخته و تف داده
چهار مثقال زنجبیل و سه مثقال فلفل و یکمثقال بوره
ارمنی همه را کوفته و بیخته اضافه نمایند و لت کنند
تا بهم سرشته شود پس بر روی سنگ بریزند و ببرند

صفت کوارش عود

دکوارش عود را مثل کوارش زیره سازند و اجزایش
اینست عود قماری پنج درم پوست ترنج چهار درم
قرنفل و زرباد و مصطکی از هر یک سه درم قاقله
کبار و سنبل و زعفران از هر یک دو درم

الجمل

نسخه

و زنجبیل و دار فلفل و جوز بوا از هر یک درمی قند سفید
با نبات صد مثقال بخور یعنی بدبوی دهان علاجش
در صفراوی تشنگی و سرعت نبض است و در بلغمی رطوبت
بینی و سفیدی بول چون بوی بد از دهان آن آید
از هضمش خلق بر اسان آید از خوردن مسهلی که خلط غالب آن
اخراج کند علاج آن آید بعد از اخراج خلط غالب
حب الملک را صبح و شام در دهان گیرند و آب
آن را فرو برند صفت حب الملک کبابه و سنبل
و پوست ترنج و خولنجان از هر یک مثقالی قرنفل
و سعد و قرفه از هر یک دو مثقال زنجبیل یکمثقال
و نیم مشک سه دانگ همه را کوفته و بیخته
هفت مثقال آب بهی و پنج مثقال گلاب
که دو مثقال صمغ عربی را در ان حل کرده
باشند برشند و حبها کنند هر یک بمقدار
نخودی و در سایه خشک سازند

صفت حب الملک

درد دندان را
برابر روغن زیتون کهنه
را با کوبند در ... باید

وجع السن

وجع السن یعنی درد دندان چون از گرمی بود علامتش
راحت یافتن از آب سرد است دندان ترا
چو گیرد از گرمی درد سرکه بگلاب مضمضه باید کرد
از اشربه اسکنجبین باید از اغذیه اش ماش کدو باید خورد

صفت سکنجبین

صفت سکنجبین قند سفید صاف کرده صد مثقال
بجوشانند تا یک غلیظ شود سی مثقال آب سرکه
اضافه نموده دو سه جوش دیگر دهند و هر صباح
یک قاشق در هفت قاشق آب حل کرده
میل کنند و چون از سردی باشد علامتش
نفع یافتن از چیزهای گرم و متنفر شدن
از چیزهای سرد است علاجش زنجبیل و فلفل با عاقرقرحا
با خردل کوفته و بیخته و مثلش نمک سوده آمیخته
اضافه نمایند و بر دندان باشند یا زنجبیل
و فلفل بالسویه نیم کوب ساخته بجوشانند

ادا

وصاف کنند و قدری سرکه و مقدار گلاب
اضافه نموده نیم گرم مضمضه کنند و غذا شوربا
پای کبوتر بچه یا تیهو یا دراج یا کبک بدارچینی
و زعفران خورند ضرس یعنی کنده شدن

ضرس

دندان تو چون کنده شود بی درد ورنی باشد
سخنم شنیدن از مالابد از خوردن تخم خرفه کن
رود علاج زانرو که بدست اگر مرض ممتد شد

دود السن

دود السن یعنی کرم دندان حدوث این
مرض از نقص رطوبت است دندان ترا
رسد چو تشویش ز دود نومید مباش از بیخش
و دود تا هر چه بود در دود ساقط گردد بهه برو تخم
کند یا میکش دود استرخاء اللثه یعنی سست شدن

استرخاء اللثه

بیخ دندان از رطوبت چون بود علاجش
رطوبت دهان و سر و زیر زبان و بزیر رگی بفصد است

از سستی لثه هر که شد حالش بد بد حالی او تا که
بگردد ممتد باید که بگوید گل و گلنار از آن هر شب
قدری بر بن دندان بنهند لثهٔ دامیه که خلاصهٔ
معنیش خون رفتن بیخ دندانست تولد این از لثه دامیه
کثرت رطوبتست چون لثه دامیه شود عارض
مرد از بهر سنون بدست باید آورد عفص و عدس
و اقاقیا و کندر گلنار و شب یمانی و بذر الورد
سنون دارو دندانست و عفص نار و شب سنون دارو دندانست
یمانی و بلوط و بزر الورد تخم گل ورم اللثه
یعنی آماس گوشت بیخ دندان علامتش درد و موی ورم اللثه
شیرینی دهانست و در صفراوی سوزش و سرخ
رزان و در بلغمی سفیدی و نرمی آماس و در سوداوی
سیاهی و محکمی آن آنرا که ز خون شد ورم لثه
پدید گر رگ بزند بس الم خواهد دید ولی
لحظه که باشد بسبب خلط دگر خواهد زد دارو مسهل نفع رسد

مالم

ماکل اللثه یعنی خورده شدن گوشت بیخ دندان
حدوث این علت از ماده حاده خورنده است
چون خورده شود لثه است ای نیکو عهد بشنو تو زمن
بهر طلا ازین جهد کند زبکف آورده بکوب و پس
ازان تخمیر کنش بسرکه عنصل و شهد صفت
سرکه عنصل بیار عنصل بکمین ریزه کنند و در آب
بگذارند یا ریزه کرده در سرکه جوشانند تا مهرا شود
صاف کنند و در شیشه نگاه دارند بطلان
الذوق یعنی باطل شدن حسی که مزه چیزها را در
نیابد چون از سرد و تر بود علامتش رطوبت
دهان و نرمی نبض و بی رنگی قاروره است
هرگاه که حس ذوق باطل گردد دریافتن هر مزه
مشکل گردد اخراج کن خو خلط غالب زبدان
اندیشه مکن که زود زایل گردد ثقل اللسان
یعنی گرانی زبان چون از بلغم باشد علامتش

صفت سرکه عنصل

بطلان الذوق

ثقل اللسان

عدم تشنگی و آب رفتن دهان و سفیدی زبانست

ای آنکه گران زبان بشد در چهره ز بلغم چو بیاض باشد

باید که کنی غرغره از خردل و خل چندانکه درین مرض ترا نافع باشد

صفت غرغره مذکوره خردل مذکور که می و آهوی

نیز گویند ده مثقال و نیم کوفته سازند و در یک پیاله

آب چو بسا بند تا نیم آید صاف کنند و یکقاشق

شکر اضافه نموده زمان زمان نیم گرم غرغره کنند

و غذا شوربای کبوتر با آب نخود و دارچینی و زعفران

خورند ورم اللسان یعنی آماس زبان آماس

زبان اگر ز خونست یقین سرخی زبان ز حد فزون

باشد گر رگ بزنی و بشنوی قول حکیم بی درنگ جود امید

جنونت باشد تشقق اللسان یعنی شق شدن

زبان چون از ماده گرم و خشک بود علامتش

خشکی دهان و تشنگی و لی زغبر است هر کس که

تشقق زبانش هست تشویش بهر سخن از آنش باشد

باید که کتیره در لعاب سپغول حل کرده مدام در دهانش نهند

صفت غرغره مذکوره

ورم اللسان

تشقق اللسان

حرقة اللسان

حرقة اللسان یعنی سوزش زبان چون از غلبهٔ
صفرا بود علامتش تلخی دهان و درشتی زبان
و سرعت نبض است هرگاه که سوزش زبانت باشد
آتش بدل خسته از آن بنشان باید که لعاب تخم
به پیوسته با شیره خرفه در دهانت باشد

جفاف اللسان

جفاف اللسان یعنی خشکی زبان چون از گرمی
و خشکی بود علامتش بسیاری میل باب و محکمی نبض
و زردی قاروره است چون حال ز خشکی زبانت
بد باشد کز باعث آن حرارت پیدا شد از مضمضه
کردن بلعاب سپغول با شیره خرفه بهتر خواهد شد

علاج امراض حلق

علاج امراض حلق مراد بحلق قصبه است که در دهان
و لوزتین و مری قصبه شش بود ورم اللهات

ورم اللهات

یعنی آماس ملازه و آن جسمی است از بالای حلق
آویخته شبیه به پرده ای از ورم ملازه

احوال تو بد کر ماده خون بود رگ بایدزد
وانکه رنسماق بایدت غرغره ساختن چنانکه گوئی
خلاص زین علت بد صفت غرغره مذکوره
سماق نیم منت در یک پیاله آب جوشانند تا به نیم
آید صاف کنند و قدری گلاب ضم ساخته نیم گرم
غرغره کنند استرخاء اللهات یعنی سست شدن
ملازه سستی ملازه گر ترا عارض شد بلغم چو بود ماده
بی رو درد باید زبرای غرغره تر حکیم خردل
سکنجبینست از ما لابد صفت غرغره مذکوره
خردل دو مثقال نیم کوب ساخته در یک پیاله
آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و بدو
مثقال سکنجبین که صفتش در وجع الراس گذشته
آمیخته نیم گرم غرغره کنند استرخاء اللوزتین
یعنی سست شدن دو کوده دهان چون
لمی

صفت غرغره سماق

استرخاء اللهات

صفت غرغره مذکوره

استرخاء اللوزتین

32

سستی لوزتین حادث گردد احوال تواز جدوث
آن بدگردد که غرغره سازی از گلاب بارد
ظاهر شود فائده بخشد وعد ضعف غرغره
مازوده عدد نیم کوفته ساخته در یک پیاله آب
جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و قدری گلاب
اضافه نموده نیم گرم غرغره کنند خناق یعنی درد
گلو جون از خون باشد علامتش سرخی چشم و بری
رگهاست و در درد گلو چو فصد کردن بخور آب
آلو و شربت نیلوفر از آب سماق مثل آن
غرغره ات هر چند که بیشتر بود نیکوتر
ضعف شربت نیلوفر در رکام مذکور شد
باید دانست که در خناق واجبست که فصد را
بدفعات کنند تا موجب زیادتی ضعف نشود
و تاخیر کنند فصد رگی که در زیر زبانست در ابتدا

صفت غرغره مذکوره

خناق

قبل از فصد از غرغره حذر کنند که غرغره در ابتدا
مولمست والم حدة تازه زاید کند و بعد از فصد
آب سماق و امثال آن از آب نار رنگ و شاهتوت
و غوره و سرکه و انار ترش و غیر اینها نیم گرم غرغره
کنند و غذا ماش مقشر و رشته اگر او کشنیز تر
با آب تمر هندی یا آب آلو یا آب نارنج خورند
و بلین طبیعت بحقنه که در شوصه خواهد آمد کنند
و نزدیک با نتها ده مثقال مغز فلوس را در یک پیاله
شیر گاو یا بشیره سبوس گندم حل کرده و صاف نموده
دو مثقال روغن بادام که صفتش در صداع سوداوی
معلوم شد اضافه نموده زمان زمان نیم گرم غرغره
کنند و غذا آب نخود نیم کوفته و آب مرغ
جوان و ماش مقشر و اسفناج لی قتق خورند

دخول العلق فی الحلق

دخول العلق فی الحلق یعنی در آمدن زلو در حلق

علامتش

علامتش اندوه و حرج خون رقیق از حلق است

ای خون گلوی تو ز زلو داده خبر خون آمده بر دم

ز گلوی تو بدر که غرغره سازی آب خردل به نمک

بهری شود از آن ترا نافع تر صنعت غرغره مذکوره

صنعت غرغره مذکوره

خردل نیم کوفته ده مثقال در یک پیاله آب جوشانند

تا به نیمه آید صاف کنند و به مثقال نمک در آب آن

حل کرده نیم گرم غرغره کنند قرحة الحلق یعنی ریش گلو

قرحة الحلق

علامتش درد و بیرون آمدن ریم به تنخنخ است

چون شد گلوی تو ریش ای نغز سخن گویم سخنی از سخنم

در مگذر تخم گل انزروت میکوب و از آن

اندک اندک همی به روغن میخور مراد به موم روغن

موم روغنی که از موم کافوری و روغن گل ساخته

باشند و طریق ترتیبش آنست که یکدرم دیگر

صفت موم روغن

موم کافوری را در سه درم و نیم روغن گل که صفتش
در قرحة الاذن گذشت حل کرده انزروت دو درم
و تخم گل یکدرم کوفته و بیخته اضافه نمایند و غلولها
کرده یکی را بزرده تخم مرغ آلوده سازند و فرو برند
و بعد از زرده تخم مرغ نیم برشت کنند

نشب العظم والشوک فی الحلق

نشب العظم
والشوک فی الحلق یعنی بند شدن استخوان یا خار در گلو
چون ریزه استخوان باشد یا خار در جوف گلوی کسی بامر قهار
از لقمه که بعد از فرو بردن آن تنولش رسد مفید باشد بسیار

بلع الابره

بلع الابره یعنی فرو بردن سوزن علاج این مرض
خاصه ناظم است سوزن چو فروبردی و کردی تجویز
تدبیر تو تا نباشد از حکمت دور باید درم سوده مغناطیس
خوردن زبی دوا باب انگور

طریق اختیار مغناطیس

طریق اختیار کردن
مغناطیس آنست که سنگ آهن ربا یکدرم بکوبند

وبریزند وصلایه کرده بملقاش شراب انگوری
آمیزند وناشتا میل کنند وچون نزدیک به نیم
ساعت بگذرد سنای مکی پنجمثقال گل سرخ
وبنفشه از هر یک ده مثقال سپستان سی عدد
همه را در یک پیاله آب جوشانند تا به نیم آید
صاف کنند وشیرخشت ترشیز دار پانزده مثقال
در آب آن حل کرده صاف کرده نیم گرم بیاشامند
تا چند مجلس طبیعت اجابت کند وسوزن را که
مقناطیس سوده بخود جذب کرده نیز و اطراف
وجوانب را باذن الله سبحانه بیرون آرد وبعد
از خروج سوزن قند وگلاب وتخم ریحان رغبت
نمایند وغذا نخود آب بخورند ورم المری یعنی
آماس مجری طعام از حلق بمعده علامتش درد جمیع

ورم المری

اقسام درد میان دو شانه است و درد موی تب و بری
رگهاست و نرمی نبض و در صفراوی تب و تری
نبض و زردی قاروره است و در بلغمی سفیدی بول
و رطوبت بینی و در سوداوی خشکی دهان و تیرگی
رنگ روی مجرای غذا بجانب معده اگر آماس کند
موجب آماس بنگر چون موجب آماس مشخص گردد
تدبیر مناسبش کن ای دانش ور بحوحة الصوت یعنی
گرفتگی آواز چون از گرمی و خشکی بود علامتش بسیاری
میل آب و خشکی دهان و درشتی زبانست آواز
تو چون گرفت بدم بپذیر جوزی زنبات و جودی از
سکه بگیر آمیز بیکدگر و همیشش فرمای کو دشمن اقبال
تو از غضب میر سعال یعنی سرفه در سرفه تر القول
اهل تدبیر میکن طلب طبیخ زوفا کبر دار خشک بود

بحوحة الصوت

سعال

از

سرفه شراب خشخاش ترتیب کن و زجوشیدن بار دیگر

صفت طبیخ زوفا زوفا و بیخ فجل تراشیده

و نیم کوفته از هر یک دو درم پرسیاوشان و تخم

کرفس و پوست بیخ بادیان و تخم انجیر و دو سپستان

از هر یک درمی همه را در یک پیاله آب جوشانند

تا به نیمه آید صاف کرده و بده مثقال نبات مصری شیرین

کرده نیم گرم بیاشامند و غذا نخود آب کنند

صفت شراب خشخاش پوست خشخاش و تخم خشخاش

از هر یک دو مثقال و نیم در یک پیاله آب

جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و سی مثقال

قند سفید صاف کرده آمیزند و بجوشانند

تا بقوام آید هر روز از هفت مثقال تا ده مثقال

نیم گرم بلیسند و غذا مرغ جوان و عدس مقشر و اکرا

صفت طبیخ زوفا

نسخه اصلی ...

صفت شراب خشخاش

ربو

وکشنیز تر و قیق شیره خشخاش کنند ربو یعنی تنگی نفس

چون از بلغم باشد علاماتش عدم تشنگی و متغیر شدن آن

از هوای سرد و نفع یافتن از هوای گرم است

تنگی نفس تراچو سازد رنجور باید ازدی بصحبت افزود

از بلغم اگر بود بده آنچه گذشت در عارضه زکام بارد مذکور

اشارت

اشارت بانچه تنگی نفس امضر است تنگی نفس

اگر بکس گردد یار دشمن بودش بوی بد و دود و غبار

از بوی بد و دود و غبارش بسی آب خنک و امتلی و نوم نهار

نفث الدم

نفث الدم یعنی ظاهر شدن خون بس فیا از

تنخنخ و اخ و نفث از نفث دمت چو کار گردد دشوار

از آب جو و عدس علاج کن ناچار و در شربت انجبار عنب میکن

صفت شربت انجبار

با سوده صمغ و کهربا و گلنار صفت شربت انجبار

انجبار نیم کوفته شش مثقال قند سفید صاف کرده

در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید صاف

کنند و سی مثقال قند سفید صاف کرده اندازند

و حلوی قند

علاج امراض سینه

وبجوشانند تا بقوام آید علاج امراض سینه
وشش وسل یعنی جراحت شش علامتش تب یوم
دایمی و بر آمدن ریم و بلغم است که چون ریم را
بر آتش افکنند بوی بد ظاهر شود و چون بر روی آب
اندازند ته نشیند از علت سل کسی که شد زار
و نزار آب جو و شیر خورده او را زنهار هر چند
که این مرض مداوا نشود از بهر تسلی زدو است مدار

ذات الریه

ذات الریه یعنی آماس شش علامتش نیز تب دایمی
و تنگی نفس و عدم قدرت بر تکیه کردن الا بر پشت
در ذات الریه آب کلابی ممزوج شربت بنفشه بخورد
و آن لحظه که خاطر گیرد بوی غذا از آب جو و ماش و عدس در رهگذر

صنعت شربت بنفشه

صنعت شربت بنفشه بنفشه شش مثقال قند سفید
سی مثقال بدستور شربت الجبار که صنعتش در
نفث الدم گذشت بپزند شوخه که ذات الجنب

لو...

گویند یعنی آماس برده که در نواحی سپلوست
علامتش تب دایمی و تنگی نفس و خلیدن پهلوست
احوال توام ز شوصه چون داده خبر گویم که چه کن
تا رهی از خوف و خطر یکبار رگ باسلیق و زعنبست بکن
آب عناب و شربت نیلوفر رگ باسلیق رگی را گویند
که از رگ هفت اندام فروتر است صفت شربت ١
نیلوفر در خناق مذکور شد ذات الصدر
یعنی آماس برده که در نواحی سینه بود علامتش ذات الصدر
تب دایمی و درد سینه است ای درد تو از سینه
زاندازه بدر از علت ذات صدر در عین خطر
از اغذیه جوی آب کشک جو و ماش واز اشربه
خواه شربت نیلوفر صفت شربت نیلوفر در شوصه
تحریر یافت آن اشارت بآنکه در شوصه
و ذات الجنب و ذات الصدر اخراج ماده اشارت

تهمل

37

مسهل نباید کرد و بحقنه اکتفا باید بود از آنکه
کی بقوت علم و نظر اخلاط زیاده از تن خسته بدر
در شوصه و ذات الریه و ذات الصدر حقنه کن
و نام داروی کار مبر صنعت حقنه که در شوصه
و ذات الریه و ذات الصدر سودمند بود
بنفشه و ساق نیلوفر و عنب الثعلب و گل
خطمی از هر یک دو مثقال عناب و سپستان
از هر یک سی عدد آلوی بخارا پنج عدد مغز
کاجره نیم کوفته هفت مثقال آب چغندر نیم پیاله
همه را در یک کاسه آب جوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و بیست مثقال شیرخشت در آب
آن حل کرده و صاف کرده پنج مثقال روغن
گاو اضافه نمایند و نیم گرم حقنه کنند امراض

صنعت حقنه شوصه

امراض دل

خفقان

دل و خفقان یعنی طپیدن دل خواه بادی بود و خواه غیر آن

ای در خفقان خسته طریق پرهیز / بشنو ز من این نکتهٔ حکمت آمیز

هر جا که قضا آتش غم افروزد / برخیز و مثال دود از آنجا بگریز

هم در علاج خفقان

هم در علاج خفقان چون از غلبهٔ صفرا باشد علامتش خشکی دهان و تشنگی و سرعت نبض و زردی قاروره است

ای از خفقان گرم تر از آتش تیز / آبی بزن دوا برین آتش تیز

کافور و گلاب و آب سیب و صندل / از بهر طلا بیکدگر آمیز

صفت طلاء مذکور

صفت طلاء مذکور صندل سفید نیم مثقال کافور دو دانگ در ده مثقال آب سیب و پنج مثقال گلاب حل کرده پلته کتان کهنه در وقتی که معده از طعام خالی باشد بالای دل طلا کنند

هم در علاج خفقان چون از استیلای خون بود

علامتش

ع 38

علامتش بزرگی نبض و پری رگهاست و سرخی چشم و زردی
از خون چو تر اطبا که دل کردد تشنه شیرین صنمی طلب نما
شور انگیز خونش بریش در کش و آنکه گهی در
حقنه او نشاح مرجان میریز   هم در علاج خفقان
خون از سردی باشد علامتش در نرمی نبض است
و در سوداوی محکمی آن   اگر ده ز سردی خفقان آزار
بشنو سخن من و ز جوی بردار   میبوی قشور اترج و عنبر و عود
وز غالیه بر سینه طلا می انداز   صفت غالیه عنبر یکمثقال
یکدانه قند سفید و مشک از هر یک نیم مثقال
بسایند همه را چهار مثقال روغن حب البان
یا روغن نیلوفر آمیخته صلایه کنند صفت روغن
حب البان مغز حب البان که بسته غالیه
مشهور است سی مثقال قند سفید پنج مثقال بکوبند
و بدستور روغن جوز که در حمق و رعونت

هم در علاج خفقان

صفت غالیه عنبر

صفت روغن حب البان

صفت روغن نیلوفر

صفت غش که بغش مشهورست

مذکور شد کنند روغن دروی   صفت روغن نیلوفر
برگ گل نیلوفر دریایی پانزده مثقال روغن
بادام که صفتش در دوار گذشت صد مثقال
در شیشه کنند و چهل روز در آفتاب نهند باز برگ
گل نیلوفر هم مثت در یک پیاله آب جوشانند
تا به نیمه آید صاف کنند و نیم پیاله روغن
بادام اضافه نموده بجوشانند تا روغن ماند
غش که بغش مشهورست   در علت غشی دیده
دانش کن باز نگر که سبب چیست ملکی دو در دران
گر خون سبب است و المثل با صفرا یا ماده دگر
بدفعش پرداز   هم در علاج غشی از عشق
دل کس کند چو مستی آغاز برزنید کش از خطر
گرد باز باید که زنی گلاب بر سرش بر روی
باشد که روان تری نمود آید باز علاج امراض

ابدان

علاج ورم پستان

پستان و ورم الثدی یعنی آماس پستان علامتش
درد موی و صفراوی سرخی و زردی آماس است
و در بلغمی و سوداوی سفیدی پستان چو ورم کند
بدفعش بپرداز غافل مشو و مکن بخود دور و دراز
روزی دو سه بار باقلی را میکوب و آنکه با سکنجبین
ضمادش میساز صفت سکنجبین در استرخاء اللهات

قلة اللبن

گذشت قلة اللبن یعنی کمی شیر چون کم
شودت شیر و شود طعمش تیز سستی مهمان در طریق
بپرهیز آب چو خوری شربت نیلوفر و رخورد که
هرچه گرم باشد بگریز صفت شربت نیلوفر
در ذات الصدر دانسته شد علاج امراض

علاج امراض معده

معده وجع المعده یعنی درد معده چون
از باد بود علامتش انتقال درد از موضعی بموضعیست

از باد چو درد معده شد عارض کس بشنو ز من ار کرده‌ای نشتی

صفت شربت دینار

تا پس نفس ریوند بده بشربت دینارش پرهیز
دهش ز مثل آب او عدس صفت شربت دینار
تخم کاسنی نیم کوفته و گل سرخ از هر یک ده مثقال
پوست بیخ کاسنی و گاوزبان و کشوث از هر یک مثقالی
همه را در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند
و سی مثقال قند سفید صاف کرده آمیزند و بجوشانند
تا بقوام آید هر صباح دوازده مثقال در آب گلاب
حل کرده یکمثقال ریوند چینی کوفته اضافه نمایند و نیم
گرم رغبت فرمایند و غذا نخود آب ترکنند و بعد
از تسکین درد معجون کمونی مداومت نمایند

صفت معجون کمونی

صفت معجون کمونی زیره که یکشبانه روز در سرکه
گذاشته باشند و در سایه خشک ساخته و بریان کرده

صد مثقال

صد مثقال فلفل و سی مثقال زنجبیل و سعد و بابونه
با عنبر از هر یک چهل مثقال توره ارمنی با نمک ده
مثقال همه را کوفته و بیخته بعسل کف گرفته سرشته وزن آن
ادویه برشند و از یک مثقال تا دو مثقال غلوله کرده
فرو برند هسم در علاج درد معده چون از غلبه
صفرا باشد علامت تشنگی و تلخی دهان است و چون
از استیلای بلغم بود آب رفتن دهان و عدم تشنگی
که موجب درد معده صفرا باشد پس از مسهل آن تنقیه
صحت درس و رباعث آن ورای بلغم بود
اخراج کن و مداومت کن ورود درس صفت
درس مس و زنجبیل و فلفل و دار فلفل از هر یک
دو مثقال و نبات شش مثقال بکنند و با قدر آن
موقوف میده ارند همه را کوفته و بیخته هر صباح
یک سر انگشت میل کنند هسم در علاج

هسم در علاج ...

صفت ...
... و زنجبیل و فلفل و دار فلفل ...

درد معده چون از سودا باشد علامتش ترشی دهانست
و سوزش فم معده در علت درد معده چون داند
کسی کین رنج ز انصباب سودا شد و پس باید که
خورد مسهل و پرهیز کند از لحم قدید و بشبه آن مثل
عدس و بعد از تنقیه تعدیل مزاج بدوا المسک
حلو یا نوش دارو کنند صفت دوا المسک حلو
مروارید ناسفته و کهربا و مرجان سفید و ابریشم مقرض
و زرنباد و درونج عقربی از هر یک مثقال بهمن
سرخ و سفید و سنبل و قاقله و قرنفل و ساذج هندی
و اشنه و جند بید ستر و دار فلفل و زنجبیل از هر یک
نیم مثقال مشک دانگی همه را کوفته و بیخته بعسل
خام یا گداخته بوزن ادویه سرشند و از نیم
مثقال تا یک مثقال غلوله کرده و خورند صفت

لوزی

صفت دوای المسک حلو

صفت نوش دارو

نوش داروی شیر آمله که عبارت از آمله آب
که یکشبانه روز در شیر گاو کرده باشند و در سایه
خشک ساخته صد مثقال در نهصد مثقال آب
جوشانند تا سیصد مثقال بماند صاف کنند
و دویست مثقال قند سفید صاف کرده و هشتاد
مثقال عسل گداخته بقوام آرند و برگ گل
سرخ شش مثقال عسل که سعد کوفی پنجمثقال و فلفل
و مصطکی و اسارون از هر یک سه مثقال
و قاقله صغار و کبار و بزباز و قرفه و جوزبوا و سنبل
و زرنب از هر یک دو مثقال کوفته و بیخته
همه را بهم آمیزند و پنجمثقال زعفران و نیم مثقال
مشک را که باندک قندی صلایه کرده باشند
در قدری گلاب حل کنند و اضافه نمایند و از هر یک

ورم معده

مثقال یا دو مثقال غلوله کرده فرو برند ورم المعدة
یعنی آماس معده علامتش درد موی تب و درد
و شیرینی زبانست و در صفراوی تب تیز و
ولی رغبتی است و در بلغم نرمی آماس و در سوداوی سختی
آن چون معده گند از سبب خون آماس چون کم کن
ورم معده نبود بیم و هر آماس و هر ماده ورم بود خلط دیگر
جز تنقیه بدان مداوا نشناس قی که کنایت از حرکت

قی

معده است مع دفع چیزی بسوی خارج از طریق فم
علامتش در صفراوی زردی آنچه بقی دفع شود
و در بلغمی سفیدی و در سوداوی سیاهیست در
علت قی کنی چو زردی حس چیزی چو زرآب به
وا کو نشناس ور خلط دیگر بقی بر آید شود بهتر
زرشک آب می برد حب الآس ضعف شراب به

ابطر

صفت شراب بهی

آب بهی یکمن کوسانند تا چهار صد مثقال قند سفید
مثقال کوسانند تا بقوام آید هشتاد مثقال قند سفید

صفت رب به

صاف کنند و به بیست مثقال آب بهی آمیخته تا بقوام آید
صفت رب به آب بهی یکمن کوسانند تا چهار

صفت شراب لیمو

یکی ماند صفت شراب لیمو در علاج دوار گذشت

صفت شراب مربی

صفت شراب مربی زنجبیل و قاقله و قرنفل و عود
از هر یک درمی نرم کوفته ساخته در لته به بندند
و در صد مثقال آب بهی و پنجاه مثقال شراب
کوسانند تا به نیم آید صاف کنند و هشتاد مثقال
قند سفید بقوام آرند پس مصطکی و مشک و زعفران
از هر یک دانگی در گلاب یا در آب حل کرده اضافه

صفت شراب حب الآس

نمایند و دو سه جوش دیگر بدهند صفت شراب
حب الآس حب الآس که بفارسی مورد دانه گویند
بیست مثقال در یک پیاله و نیم آب جوسانند

تا به نیم پیاله آید صاف کنند و هشتاد مثقال قند سفید
صاف کرده آمیزند و بجوشانند تا بقوام آید فی الدم
یعنی بر آمدن خون از معده یا عضو دیگر بقی ای قی دست
فکنده درهم و هراس گویم سخنی گر سخنم داری پاس
صمغ عربی و کهربای ده رعنت میکن بشربت حب الآس
صفت حب الآس در علاج قی گذشت فی تبعیه حکیجه
علامتش در امتلاهی تقدم خوردن طعامهای غلیظ
و گرانی معده است و در استفراغی تقدم قی و اسهال
و امثال آن از امتلای آنکه حکیجه شد بارش
باید که کنی متعی درکارش و آنرا که بود حکیجه استفراغی
بگذر ز علاج او که خود از آرش تعذر علاج حکیجه استفراغی
بواسطه تعذر اعاده رطوبت اصلیه است
که باستفراغ دفع شده ضعف المعده که عبارتست

فی الدم

ضعف المعدة

الضعیف

از ضعیف قوة هاضمه علامتش دشوار و دیر گذشتن طعام
از فم معده است چون معده شود ضعیف اگر داری هوش
تحقیق مواد کرده در تنقیه کوشش چون تنقیه تمام حاصل گردی
تعدیل مزاج کن معدل بنوش معتدل چیزی را گویند
که مزاج سرد یا گرم را مائل با عتدال آورد چون عسل
و کدو جوع البقر که کنایه از گرسنگی جمیع اعضاست
با تنفر معده از طعام چون از بلغم زجاجی بود که بفم معده
ریزد علامتش دلسوزاد و عدم گرسنگی و رطوبت
دهانست هر کس که بود علت جوع البقرش از لحظه
شود ضعف بدن بیشترش خوشحالی آن فزواید
روز بروز مسوس اگر دهند شام و سحرش
صنعت مسوس گل سوسن چهل عدد قطعه قطعه کوفته
و قرنفل نیم کوفته و قصب الذریره نیم کوفته
و سنبل و مصطکی از هر یک دو درم و ملح اندرانی

جوع البقر

صنعت مسوس

وسلیخه نیم کوفته از هر یک سه درم عود بلسان نیم کوفته
چهار درم زعفران نیم درم مشک دو دانگ روغن
بلسان یا روغن یکدرم و بنه مثلث شرعی که شربت او را
کویند چهار من شرعی همه را در دیک کنند و شش ماه

صفت مثلث مذکور

بگذارند صفت مثلث مذکور شیره انکوری که هنوز ...
بجوشانند و کف بردارند تا ده من بماند بنسبت من
اضافه نموده یک دو جوش دیگر دهند و در خم کرده

شهوت کلبیه

بپوشند تا بجوش آید و از جوش باز ایستد شهوت
کلبیه که عبارت از بسیاری میل بغذا و عدم سیری
از آنست چون از بسیاری ریختن سودا در فم معده باشد
علامتش تیرگی رنگ و خشکی دهان و ترشی آروغ است
در شهوت کلبیه ترا که فایده آب کدو و شیره و اکر اخوردها [illegible]
هر چیز که شور یا ترش یا تیز باشد از خوردن آن اجتناب [illegible]

فان

بر

فساد شهوت — فساد شهوت که کنایت از میل کردن بگل
وامثال آنست آنرا که بود میل گل وامثالش
پیچ بره مرض دگرگون حالتش هر خلط بدی که باعث آن شده است
هیضه — از معده بردن کن بقی واسهالش هیضه یعنی حرکت مواد
فاسده که بقی واسهال دفع شود از هیضه کسی
که شد قی واسهالش شد از قی واسهال دگرگون حالتش
ازمانش برنج وبال مرغ غذا ده وساز از زحمت این عارضه فارغ عیانش
علاج امراض جگر — علاج امراض جگر وورم الکبد یعنی آماس جگر علامتش
در دموی تپ دائمی ودرد وگرانی وسرفه
خشک وحلجه است ودر صفراوی تپ تیز
وزردی زبان وبرآمدن صفرا بقی ودر بلغمی
نرمی آماس ودر سوداوی محکمی آن هر کس
که جگر ورم کند از خونش رگ زن که رسد بنفع
فصد او دنش ور ماده اش خلط دگر آمده است

مسهل طلب وکن زیدن پروانس عطش مفرط یعنی تشنگی
از حد اعتدال بگذرد و چون گرمی معده یا جگر باشد
علامتش آنست که بآب سرد زیاده از هوای سرد
راحت یابد و چون از گرمی دل بود آنکه بهوای سرد
زیاده از آب سرد منتفع شود اگر از گرمی بود تسکین عطش
از راه علاج آن قدم باز کنی از اغذیه آش غوره رغبت
میکنی و از اشربه شربت انار میخوش صفت انار
میخوش مذکور انار میخوش بگیر قند سفید نیم من
بجوشانند تا بقوام آید با قند سفید هشتاد مثقال
صاف کرده بجوشانند تا غلیظ شود بیست مثقال
انار میخوش اضافه نموده دو جوش دیگر دهند
صفت رب انار میخوش هشتاد مثقال بجوشانند
تا بیست مثقال بماند ضعف الکبد یعنی ضعف
جگر علامتش زردی روی و تیرگی رنگ و بی

عطش مفرط

شربت انار میخوش

صفت رب انار میخوش

ضعف الکبد

۳۸۱

45

خ

ولی رغبت است   ضعف جگر آنکه برده صبر از جانش
از شربت زرشک ساز کن درمانش ترتیب
غذا کن چو خورد شربت را   از مرغ و مویز و از جب
رمانش شربت زرشک و رب زرشک چون
شربت انار و رب انار که صفتش در عطش مبسوط
مذکور شد بپزند   هم در علاج ضعف جگر
هر کس که شود پدید ضعف جگرش   از ضعف جگر بچهره
بینی اثرش فرما که خورد انار لیکن نخورد   نارنج
که بی شبهه رساند ضررش   سوء القنیه که مقدمه
استسقاست سفیدی رنگ مایل بزردی و آماس
دست و پا و فرو شکم است   هر کس که ز سوء قنیه
بینی اثرش فرمای ریاضت بطریق سفرش
چون منشاء این مرض بود ضعف جگر   باید که دهی
مقویات جگرش مقوی جگر چیزی را گویند

بیان علاج ضعف جگر

سوء القنیه

مقوی جگر

که تقویت جگر کند بخاصیت یا عطریت یا غیر آن
چون کاسنی و دارچینی استسقا، که معروف و مشهور است	استسقا
علامتش در لحمی آماس جمیع اعضاست و در زقی آنست
که چون دست بر شکم صاحبش زنند آواز مشک کند
که پر آب بود و در طبلی آنکه آواز طبل دهد
مستسقی اگر طلب کند درمانش ریوند و سکنجبین مناسب
دانش دراج و کبوتر بچه است از غذا و از میوه
بافراط بده درمانش صنعت سکنجبین در ورم الذی
مذکور شد در بابیه دانست که شربت بزوری نیز
در استسقا کثیر النفع است بعضی گفته اند که یکروز جهة
ورم بزوری گرم دهند و یکروز بملاحظه تشنگی بزوری
سرد و بعضی گفته اند بزوری گرم و سرد را بملاحظه
ورم و تشنگی ممزوج دهند صنعت شربت بزوری
گرم بادیان رسمی و بادیان رومی و تخم کرفس از هر
یک پنج مثقال پوست بیخ بادیان و پوست بیخ

صنعت شربت بزوری گرم

ازنی

کرفس از هر یک دو مثقال همه را در یک گاه آب
جوشانند تا به نیمه کمتر آید صاف کنند و هفتاد
مثقال قند سفید صاف کرده بقوام آرند
و هر صباح یک قاشق در هفت قاشق عرق
کاسنی حل کرده میل کنند صفت شربت بزوری
سرد تخم کاسنی نیم کوفته و تخم خیار نیم کوفته و تخم
بادرنگ نیم کوفته و تخم خربزه حکای نیم کوفته
از هر یک هفت مثقال پوست بیخ کاسنی دو مثقال
قند سفید هشتاد مثقال بدستور بزوری گرم
بپزند و هر یک قاشق در هفت قاشق عرق
بادیان حل کرده رغبت نمایند و اگر ممزوج
خواهند نیم قاشق از بزوری سرد در سه قاشق
و نیم عرق کاسنی و سه قاشق و نیم عرق
بادیان حل کرده اختیار فرمایند هم

صفت شربت بزوری

بهتر در علاج استسقا

در علاج استسقا هر کس که بود علت استسقاش
آبش مده و بشیر شتر فرمایش اززدی دوا اگر
میسر گردد دایم بمیان شتران ده جایش

یرقان اصفر

یرقان اصفر یعنی زردی که سببش گذر صفرا
با انسداد استفراغ ضرورت هر کس یرقان

ربود

نمود صبر از جانش اسهال و قی و عرق موافق
دانش هر روز پس از آب انار بده مرغ
و نخود و قتی جب رمانش ایضا در علاج یرقان

بهتر در علاج یرقان

اصفر در علت زردی چه عوام و چه خواص
چرینه تا آب کاسنی راه خلاص و زرانکه خلاصی
نشود حاصل از و نوشنه سکنجبین دیناری خاص

صفت سکنجبین دیناری

صفت سکنجبین دیناری زرک و بزر الورد هر
کوفته از هر یک هشت درم تخم کاسنی نیم کوفته

پنج درم پوست بیخ کاسنی و پوست بیخ کرفس و پوست
بیخ بادیان از هر یک سه درم همه را در دویست
و هشتاد مثقال آب و سی مثقال سرکه یک روز
و یک شب که هشته بجوشانند تا به نیمه آید صاف
کنند و سیصد مثقال قند سفید صاف کرده
آمیزند و بجوشانند تا بقوام آید و هر صباح
یک قاشق در هفت قاشق عرق کاسنی
یا آب حل کرده رغبت نمایند و غذا آب
نخود نیم کوفته و مرغ جوان و ماش مقشر
و کشنیز تر حق و آب زرشک یا انار یا تمر
هندی کنند باید دانست که یرقان اسود
نیز می باشد و سببش کثرت سودا یا امتناع
استفراغ سوداست و علاجش اخراج سودا
و تعدیل مزاج بروجهی که دانسته شد

در بیان یرقان اسود

علاج امراض ورم الطحال

علاج امراض ورم الطحال یعنی اماس سپرز علامت وی
آن بود که چون دست بر موضعش فشارند درد
زیاده شود اماس سپرز اگر ترا اشد عارض پرهیز نما
ز هر چه باشد قابض با قرص کبر سکنجبین خور که بود
بر جان توفیض ببد رستی قابض صفت قرص کبر

صفت قرص

پوست بیخ کبر پنج درم و زراوند طویل دو درم
فنجنکشت و فلفل سیاه از هر یک شش درم هر دارا
بیخته و کوفته بیست درم سرکه کهنه و چهار درم اشق
در آن حل کرده باشند بسرشند و قرصها کنند و هر
صباح یک مثقال در ده مثقال شربت سکنجبین
که در استسقا تحریر یافت و بیست مثقال عرق
بادیان با آب بادیان حل کرده میل نمایند
و غذا نخود آب قنق سرکه کرکنند صفت
سکنجبین در استسقا تحریر یافت نفخه الطحال

نفخه الطحال

یعنی

یعنی باد سبز علامت آنست که چون دست بر موضع فشارند درد کم شود چون باد سبز رسد دل را احتیاط از باد ترا بقرق آید غایط باید که خوردی شربت دینار برا زان پیش که قوت کم گردد ساقط

امراض روده ومطلق اسهال خواه سببش صفرا بود وخواه خلطی دیگر داری چو در اسهال مدارا ملحوظ مید ارز باد سرد چو در محفوظ از غسل آب سرد هم دوری جوی باشد که تنت شود ز صحت محظوظ

علاج امراض روده ومطلق اسهال

اسهال صفراوی

اسهال صفراوی یعنی بیماری اجابت طبعت که از صفرا بود علامتش زردی آنچه دفع شود وتشنگی وسوز اندرونست اسهال ترا که شد ز صفرا واقع بهتر ز شراب برگ نبود دافع از اغذیه بریج نعف داده خوری ممزوج بر برگ باشد نافع صنعت شربت برگ وارد برابرگ

سحج

در علاج ضعف جگر گذشت سحج یعنی ریش روده
علامتش ظاهر شدن خون با اجابت طبیعت و درد
حوالی ناف ای قرحه روده از دلت برده فراغ
روزت شده از شب مرض چون پر زاغ از تیرگی شب مرض
دور شود از شربت انجبار افروز چراغ نفث الدم
دانسته شد هم در علاج سحج در قرحه روده ای
زدانش زده لاف حقنه‌ش کن بخوشان و بکو سارش صاف
و آنکه شراب آس یا شربت سیب کن میل که در منفعتش خلاف

صفت شربت انجبار در ص

صفت شراب آس در علاج نفث الدم مذکور شد صفت
شربت سیب آب سیب شیرین شصت مثقال قند
سفید سی مثقال بجوشانند تا بقوام آید مغص یعنی
درد روده و گرد ناف علامتش در ریحی قرقر شکم
و انتفاخ بخروج ریحست و در صفراوی تشنگی
و شدت درد و در بلغمی خروج بلغم و در سوداوی

صفت شربت سیب

مغص

ظهور

طهور سودا باشد چو تر از باد بعیدن تاف بهر تو بود شربت دینار کفاف ور ماده بلغمت یا خلط دگر ارزاردی کارت نتوان داشت معاف صفت شربت دینار در نفحة الاطفال گذشت قولنج

قولنج

یعنی درد روده که با قبض طبیعت بود قولنج ترا نخست از بهر شیاف باشد که بود بوره و وفاید کفاف ظاهر شود چو از شیاف عملی خور زار عمل را

دگر عملی که انواع قولنج را نافع بود

نمیتوان داشت معاف دگر عملی که انواع قولنج را نافع بود سنا مکی پنج مثقال افتیمون و بادیان و تخم کرفس و شبت و حلبه از هر یک سه مثقال بنفشه و گل خطمی از هر یک دو مثقال مغز کاجره نیم کوفته ده مثقال آب چغندر نیم پیاله همه را در یک کاسه آب چوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و شکر سرخ و مغز فلوس

از هر یک ده مثقال بوره ارمنی با نمک هندی درم
آن حل کرده و صاف کرده و روغن بادام دو مثقال
اضافه نموده نیم گرم حقنه کنند و شوربای خروس پیر خورند
صفت روغن بادام در حفاف الانف بخرمات
حیات که کرم معده گویند علامتش نفور از طعام حرم
و دلشورا و بجدل ناف و خشکی لبها در بیداری
و آب رفتن از دهان در خواب است از بهر علاج کرم
معده چو بلف قنبیل و برنگ و حب نیل از یکف
باتربد و قسط و سرخس و ترمس و شیح میکوب دل شیر گاو
میخورند صفت ترتیب ادویه مذکوره قنبیل
و برنگ و سرخس و ترمس از هر یک درم حب النیل
و تربد و شیح از هر یک نیم درم همه را کوفته و بیخته
بیک پیاله شیر گاو آمیزند و شیر گاو دیا ساهمند

حیات

صفت ترتیب ادویه مذکوره

حب القرع

حب القرع که کدو دانه خوانند علامتش خروج باجابت
طبیعت وغیر آنست از بهر کدو دانه بدستور سلف
خرما و برنگ و مغز جوز آز یکنف معجون کنی و وقت
خواب میلش فرمای کین ادویه را درین مرض نیست
خلف ضعف ادویه مذکوره ترکیب معین دو مثقال
واین بدستوری که از نسخه خود رحمه احمد دیده یکمثقال
ترید اضافه نموده نفع عظیم می بیند همه را جدا جدا
کوفته بهم آمیزند و در وقت خواب میل کنند
الدود الذی یشبه دود الخل یعنی کرمی که شبیه بود
بکرم سرکه علامتش خاریدن بر سفره و ظهور وی
باجابت طبیعت است در روده اگر پدید شد
کرم ضعیف خارد همه دم موضع مخصوص فرید
چون شافکی زحیر و شوزش زهد از کرم ضعیف
جسم بیمار نحیف زحیر صادق یعنی کماک

ضعف او روده پدید آرند

الدود الذی یشبه دود الخل

ابن حاذق

راستین علامتش آن بود که بعد از لین طبیعت عارض شود

ازگرمی اگر بود زحیر صادق رب بهی و برنج باشد للایق

باشد چون زردی نتوان مانع شد که شنعثا دهد طبیب حاذق

صفت رب بهی در علاج قی تحریر یافت صفت شنعثا

فلفل سفید و بزر البنج از هریک بیست مثقال افیون

ده مثقال زعفران پنج مثقال سنبل و عاقرقرحا و فیتول

از هریک مثقالی همه را بکوبند و بیزند و بعد

و شصت مثقال عسل سرشته هر صباح دانگی علوله

کرده فرو برند و غذا برنج تنک داده و زیره نیز

داده کنند زحیر کاذب یعنی لکاکسر در وعیش

علامتش آنست که بعد از قبض طبیعت حادث گردد

عارض چون شود زحیر و بنود صادق میدان که

نزدیک طبیب حاذق از خوردن معجون بنفسج

گردد تر باده مرض طبیعت فایق صفت معجون

صفت شنعثا

زحیر کاذب

بنفش

صنعت بنجوش

بنفشه بنفشه ده مثقال تربد همچنان زرکش ده مثقال محموده یکدرم بادیان و انسون از هر یک نیم درم همه را بکوبند و بیزند و ده مثقال عسل و ... مثقال قند سفید صاف کرده بقوام آورده بسرشند شربتی سه مثقال علوله کرده فروبرند و غذا ماش متغن داکرا و اسفناج کنند علاج امراض

علاج امراض بکیم

مقعد بواسیر که دانه جنبه بود بر سر روده دریغ بواسیر طبیب حاذق هیم خربزه هم ابا داند لایق فصد صافن کند باید کبوبر مرغ و اکرا و آب زرکش فایق هم در علاج بواسیر

هم در علاج بکیم

دریغ بواسیر علیل صادق جون کوش قول طبیب کنند حاذق محظوظ کی عقل جنبه آن کرد کردانید حال دل خود عاشق صنعت حب مقل بوشت هلیله کابلی و هلیله سیاه از هر یک ده درم

صنعت حب مقل

[illegible]

سکنجبین سه درم خردل سفید دو درم همه را کوفته و بیخته

بسی درم آب کنند تا که پانزده درم متعل ازرق و آن

حل کرده باشند سرشته حبها کنند و هر صباح دو درم

فرو برند غذا آب مرغ جوان و ماش مقشر و اگر ا

و اسفاناج کنند تشقق المقعد یعنی شق شدن

سر سفره در مقعد اگر پدید شد رنج شقاق بیمار

را اگر شد یعنی مشتاق باید که ترقالضات پرهیز کند

چون سیب و بهی و زرک و لیمو و سماق بیان مرهمی

که شقاق مقعد را دفع کند هرکه که سر سفره کس

گرد شق گوهان شتر باید و متعل ازرق هر روز

بموم زرد مرهم کردن صحت پس از آن طلب بودن

ارخوق صفت مرهم مذکور موم زرد دو مثقال

و پیه درد و دنبه گوهان شتر پانزده مثقال حل

کرده

تشقق المقعد

بیان مرهم شقاق

صفت مرهم مذکور

52

کرده وده مثقال آب کنند تا که سه مثقال مقل ازرق

در وحل کرده باشند آمیخته صلایه کنند تا مرهم شود ورم

المقعد یعنی آماس مقعد علامتش درد موی درد گرانی مقعد

و در صفرادی خلیدن و تیرگی زدن آن مقعد چو ورم کند

سبب کن تحقیق رگ زن چو زجوان بود که انیست طریق

در خوردن مسهل چو ز صفرا باشد تعقیر مکن بقول ما یاتی

شقیق صفت مسهلی که اسهال صفرا کند سنا مکی سه

مثقال تمر هندی ده مثقال بنفشه و گل سرخ و تخم

کاسنی نیم کوفته از هر یک دو مثقال سپستان عدد

همه را در کاسه آب جوشانند تا به نیمه آید صاف

کنند و بیست مثقال شیرخشت در آب حل کرده

صاف کرده نیم گرم بیاشامند علاج امراض گرده

و مثانه وحصاة الکلی یعنی سنگ گرده علامتش

ظهور ریگهار سرخ یا زرد یا سبز در بول به رنجی

ورم المقعد

صفت مسهلی که اسهال صفرا کند

علاج امراض گرده

چون سنگ درون گرده گردد مدرک از درد زند گرده چو باد کی برگ
باید که بناشتا خورد صاحب آن خاکستر چوب تاک یکی در آب چند
ریح الکلیه یعنی باد گرده علامتش انتقال درد از موضعی
بموضعی و عدم گرانیست در گرده کس چو باد گردد مدرک ریح الکلیه
نافع باشد کمادریوس و نمک هر روز بناشتا خورد ماء الاصول
بیمار درین مرض چو افتد زیرک صنعت ماء الاصول
در علاج فالج گذشت ضعف الکلیه یعنی ضعیفی
گرده علامتش آنست که رنگ بول مشابه آبی بود ضعف الکلیه
که گوشت تازه در وی شسته باشند چون گرده شود
ضعیف بی کمک و درنگ از بهر دوا اخاد بیار از
بجنگ ارسستی اگر قضیب چون موم بود از
قوت معده سخت گردد چون سنگ صنعت فلونیا
فلفل و بذر البنج از هر یک بیست درم افیون صفت فلونیا

[illegible]

۲

ده درم زعفران سه درم سنبل و عاقرقرحا و قرنفل
از هر یک دو درم جند بیدستر زرنباد و درونج
عقربی از هر یک سه درم مشک و مروارید ناسفته
از هر یک نیم مثقال همه را بکوبند و به بیزند
و به نود مثقال عسل سرشته هر روز
دانگی غلوله کرده فرو برند و در زاده بحم ع ع
نیم رشت بصمغ عربی خورند ورم
الکلیه یعنی آماس گرده علامتش درد موی
تب و درد دوری رگها و نرمی نبض است
و در صفراوی تب تیز و فراموشی و بیخوابی
و زردی قاروره و در بلغمی گرانی و قلت درد
و در سوداوی رقت و قلت بول حول
گرده ورم کند بباشد غمناک کار رشت چو بود
بر سم اهل ادراک گر ماده خون بود و گر خلط

ورم الکلیه

از وی تن خویش بایدت کردن پاک قرحة الكلية

قرحة الكلية یعنی ریش گرده علامتش خروج ریم و خون و ظهور

قشور لحمی در بول است ای آنکه زریش گرده باشی

دلتنگ در بول تو قشرها بود لحمی رنگ

تا چشم تنت کند نصیحت آهنگ بگذر مده

رشته اگر از خیک ورم المثانة یعنی

ورم المثانة آماس مثانه علامتش در جمیع اقسام عسر بول از

و درد موی تب دایمی و درد عانه و در صفراوی

تب تیز و هذیان و درد ناف و جهش که گویی

که سوزن فرو زنند ای درد ورم مثانه ذرعین

زوال مرعارضه تو عسر بول آمد ازان کز بیت

بغیر خون و ضعف اسبش اخراج مواد کن

بعضه و اسهال حصاة المثانة یعنی سنگ مثانه

حصاة المثانة علامتش

علامتش ظهور ریگهای سفید یا خاکستری رنگ در بول است
از سنگ مثانه است چو بد گردد حال هر دم المت
بجان کند استقبال از بهر علاج این مرض نزد حکیم
بنود حجر الیهود رسته ومثال طریق اختیار کردن
حجر الیهود آنست که تخم خطمی و کرفس و سنبل از هر یک
مثقالی بکوبند و صاف کنند و نیم مثقال شیم آلو
با صمغ عربی در آب آن حل کرده و لغبه شغند
شیرین کرده سه دانگ حجر الیهود سوده
اضافه نمایند و نیم گرم بیاشامند و غذا نخود
آب کنند قرحة المثانه یعنی ریش مثانه علامتش
خروج ریم و خون و سوزاک و بد بوی است
از ریش مثانه است چو گردد حاصل دردی که
علاج آن نماید مشکل چون پاک شود مثانه از مده
در شربت ریواج سفوف جرمل صفت

طریق اختیار کردن حجر الیهود

قرحة المثانة

صنعت سفوف مرمل

سفوف مرمل مغز تخم خیاره و مغز تخم بادرنگ و مغز تخم خربزه
از هر یک دو مثقال گل ارمنی و کثیره و نشاسته
و شلم آلو و تخم خرفه و طباشیر از هر یک نیم مثقال
ریوند چینی هم یکمثقال همه را کوفته و بیخته هر روز
دو مثقال در ده مثقال شربت ریواج حل کرده
میل کنند و شربت ریواج را مثل شربت انار

شربت ریواج مثل انار است

که صنعتش در علاج عطش تحریر یافت سازند
ریح المثانه یعنی باد مثانه علامتش درد و عسر بول

ریح المثانه

و ورم و کرنشت چون درد مثانه شد ز در دست
حاصل نگردد مشو از طریق حکمت غافل با ماء الاصول
روغن بید انجیر در کش که خدا دهد شفاء عاجل
صنعت ماء الاصول در علاج ریح الکلیه گذشت
صنعت روغن بید انجیر مغز بید انجیر را کوفته در آب
جوشانند تا روغن خود را باز دهد بقاشق اندک

صنعت روغن بید انجیر

ابرا

جرب المثانه

ابدک از زردی آب بردارند جرب المثانه یعنی گری مثانه
علامتش خاریدن مثانه و بدبوی بول و سوزاک است
ای از جرب مثانه گردیده ملول باید سخن مرا بجان کرد قبول
میخور لبن الاتان دمادم که شود تا بول تو از علاج معتدل

خلع المثانه

محصول خلع المثانه یعنی از جای رفتن مثانه علامتش
عسر بولست بعد از وقوع سقط یا ضربه بر پشت باید
چو مثانهٔ تو از خلع خلل نزدیک مجرب اگر کنند دفع علل
خاکستر حلقوم خروست چو دهند دائم شود از زره
مداد ابجل

تقطیر البول

تقطیر البول یعنی قطره قطره آمدن
بول چون از سردی مثانه باشد علامتش بیاض
بول و متضرر شدن از چیزهای سرد و نفع یافتن
از چیزهای گرم است ای گشته گرفتار بتقطیر البول
زاندیشهٔ این مرض دلت اندوه ملول میخور زنی

علاج اطریفل را در شام و صباح و یاد میدار این قول
مراد با طریفل اطریفل کبیر است و کیفیت ساختنش اینست

صفت اطریفل کبیر

که پوست هلیله کابلی و پوست هلیله سیاه و پوست بلیله
و آمله و فلفل و دار فلفل از هر یک سی درم زنجبیل
و بوزیدان و برباز و شیطرج هندی و شقاقل مصری
و تودری زرد و کلکول و بهمن سرخ و سفید و لسان
العصافیر و تخم خشخاش از هر یک ده درم همه را
کوفته و بیخته بروغن بادام که صفتش در قولنج
گذشت چرب کنند و به چندان عسل کف
گرفته بسرشند و شربتی از یک مثقال تا دو مثقال
غلوله کرده فرو برند و غذا کباب کنند عسر البول

عسر البول

یعنی دشوار آمدن بول چون از سردی مزاج
بود علامتش عدم تشنگی و در جستن نبض و سفیدی
بول است هرکس که از عسر بول گردید دلیل بر بود

لی

56

مزاج سرد باید چو دلیل بولش یکی بید آندم ازرق
علاج گر نوره ارمنی نهند در احلیل یعنی سوراخ
ذکر گذارند یا دود آنک حلتیت که انگوزه گویند
در نیم پیاله شیر خر حل کرده نیم گرم برغبت نمایند
و یا بیاف در آب نیم گرم نشینند یا آب نیم گرم زمان
زمان بر زهار و قضیب و خصیه ریزند و غذا آب
مرغ جوان با آب که نیم کوفته و شیره مغز کاجوه کنند
و هرگاه که بول تقاضا کند برپای خیزد تا یکبار آید
حرقة البول یعنی سوزاک خواه سببش کثرت صفرا
بود و خواه غیر آن آنرا که رسد زریج سوزاک الم
بیند الم از سبب آن هر دم باید که خورد شیره قند
و خورد خرفه و قند هر روز قرص کاکنج یکدو درم
صفت قرص کاکنج مغز تخم خیار و مغز تخم بادرنگ
و مغز بادام مقشر و رب السوس و نشاسته
و صمغ عربی و کثیره و حول سیاوشان و کندر

حرقة البول

صفت قرص کاکنج

در بای وکاکنج که عروسک در برده گویند از هر یک
ده درم تخم کرفس دو درم افیون یکدرم همه را بکوبند
و به بیزند و به آب بادیان بسرشند و قرصها کنند و هر روز
دو درم از آن بآب بالهٔ شیره خرفه که تقند سفید شیرین
کرده باشند حل کنند و میل فرمایند و غذا آش مغز
و اگر او کنیز تر با شیره خشخاش خورند سلس البول
یعنی بی اختیار آمدن بول چون از سردی مثانه بود — سلس البول
علامتش عدم تشنگی و خروج بول بی سوزش است
حبوب در سلس البول از کندر دو درم و شعد برابر آن
نه افزون و نه کم سائیده و تقند سوده آش میل کنی
از سوده شوی برای بصحت ار غم البول فی الفراش — البول فی الفراش
یعنی بی اختیار آمدن بول در خواب چون
از سستی عضله مثانه بود یا بواسطه غلبه رطوبت
بود علامتش سردی اعضاء و بی رنگی قاروره است

۸۹۱۱

57

در خواب کنی چو بول آن به که مدام پرهیز کنی ز کثرت
میل طعام و زیر شعثا بهر مداوا انگوری دانگی دم صبح
و دانگ دیگر که شام ضعف بر شعثا در علاج زحیر
تحریر یافت دیابیطس که عبارتست از عطش
مفرط و آب خوردن دایمی و خروجش زراند کرانه
بی آنکه متغیر شود ای بوده بی علاج مرض دایم گر آمده
بعلم و حکمت عالم دریای که صاحب دیابیطس را قلیه
کدو دهند رب حصرم ضعف رب حصرم
غوره ترش شیرین را فرده صاف کنند و بجوشانند
تا غلیظ شود بول الدم بیرون آمدن خون بطریق
بول خون از ضعف جگر باشد علامتش مایل بودن
بول برقیقت باشد چون ضعف جگرست بول الدم
ضعف تو از آن زیاده گردد هر دم که نشت ز رگ
و آب غوله خوردن میدان که برود این مرض گردم

دیابیطس

ضعف رب حصرم

بول الدم

صفت شربت زرک در علاج اسهال مذکور شد

علاج امراضی که خاصست بمردان ضعف الباه یعنی
نقصان قدرت بر صحبت چون از سردی آلات منی
باشد علامتش دشواری خروج منی است باید خورد ضعف
باه دلخسته مدام کار ببرند بوقت صحبت بهمان
هرگاه که خاطرت کند سوی غذا مغز سر عصفور خور
وبیض حمام عصفور بنجشک وبیض حمام بیضه
کبوتر کثرت الاحتلام یعنی بسیاری انزال در خواب
تولد این مرض از انجاد منیست درکثرت
احتلام خواهی چو طعام بادرنجبویه ورجلیل خور فرخ
حمام از یابس وحار میل مکن همدم ورز
بارد ورطب بخور نباش مدام فرخ حمام کبوتر
بچه است ویابس حار امثال زنجبیل وبارد رطب
نظیر خرفه ابنه که آنرا علت مشایخ گویند
علامتش حکه در مقعد یافتن از جماع داشت

ای علت ابنه از خصالات معلوم محمود بود علاج او مذموم
کر یکدو سه بار حب صبر ترتیب بنهند موجود شود صحت و علت معدوم
صفت حب صبر صبر سقوطری یکدرم تربد و حب النیل
و افتیمون از هر یک نیم درم تخم حنظل و نمک هندی
و مقل ازرق و کتیره از هر یک نیم دانگ همه را
بکوبند و بیزند و پنج درم غاریقون بوتینه پس کرده
اضافه نمایند و آب کرفس خمیر کرده حبها سازند
و فرو برند و غذا نخود آب کنند غندبیط نوعی علتی
که چون صاحبش مجامعت کند غایط نیز بوقت
انزال دفع شود حدوث این علت از سستی عضلات
مقعد و کثرت بلذات هر کس که از غندبیط
کرد معلوم بر این وجه بیان کنم علاجش مرقوم مکتوب
کنی که مازو کش بهر شیاف مرفوع شود علت
و صحت معلوم صفت شیاف مذکور مازوی سبز
که سوراخ نداشته باشند بقدر حاجت بگیرند

صفت حب سقوطری

غندبیط

صفت شیاف مازو

وکوفته وبیخته بشربت حب الآس که صفتش در علاج

می‌گذرد بسرشند وشیاف ساخته صبح وشام بردارند

وغذا آش سماق خورند فتق که بباد فتق مشهور است فتق

بر صاحب فتق نزد علت حرام اقبال بر حرکات و حمام

تا علت مذکور زیادت نشود باید بر فتق بند بستنش وقت قیام

مرض جبر را گویند که عصور الحرارت ورطوبت برم گرداند

چون آب گرم ورم الخصیه یعنی آماس خصیه علامتش ورم الخصیه

درد موی سرخی آماس است ودر صفراوی زردی آن

در خصیه چو صفرا چو عیان گشت ورم باید که خوری منضج

آن مسهل هم بسیاری چون اگر بود موجب آن فصاد

طلب کن که کند خونت کم قرح الخصیه والقضیب

یعنی ریش ذکر از قرحه کی که بزرگ درد الم کز زانکه قرح القضیب

بود باک ز اضافه ورم فرمانکه کند ز مرگ ورگه

ونوم ورزد وغیره کل یجب ازاله مرهم صفت

مرهم مذکور موم کافوری یکمثقال ونیم ذکر صفت صفت مرهم مذکور

مثقال

مثقال روغن گل که صنعتش در قرحه الحلق مذکور شد
و سه مثقال آب برگ حل کنند و حب الرمان مقلو
یعنی دانه انار بریان کرده و مرتک یعنی مردار سنگ از
هر یک چهار مثقال کوفته و بیخته اضافه نمایند و صلایه
کنند تا مرهم شود مغطات الذکر یعنی چیزهائی که ذکر را — مغطات الذکر
بزرگ گردانند چون زفت نهی بر ذکر از بهر عظم گردد
عظمش پدید بی رنج و الم و در زفت میسر نشود بهر طلا
همچو علق و خراطین زهم طریق طلا کردن زفت — طریق طلا کردن زفت
بر ذکر آنست که زفت را بالقدر حاجت بگیرند و یکبار گرم کرده
بر روی کرباس آب بار زنید و طلا کنند و بگذارند که سرد
شود بچسپد پس بعنف بردارند و باز نیم گرم
طلا کنند همچنین هر روز ده نوبت طلا کنند
و بردارند تا وقتی که عظم به شود و طریق طلا کردن — و طریق طلا کردن علق
علق که زلو و شلوکنیز گویند و خراطین که کرم سرخ
و درازست که در میان گل می باشند آنکه با آب بایک

بشویند و در سایه خشک کرده بکوبند و به پزند در روغن
کنجد سرشته صبح و شام طلا کنند تا وقتی که بدعا
بزرگ شود علاج امراضی که خاصه زنانست
کثرت در طمث یعنی بسیار آمدن حیض چون از
غلبه خون بود علامتش سرخی چشم و پری رگهاست
و چون از رقت خون باشد سرعت خروج دم و مایل
بودن وی بزردی در کثرت طمث چون بود حمرت عین
چیزی بنوشد چون فصد و شد بدین با رقت دم مغلظش
کنند هی بسیار شود سیل دم و گرد دستین بسته
بستنست و بندی بستان و مغلظ چیزی را گویند
که ماده را غلیظ کند چون هریسه و گوشت گاو
احتباس الطمث یعنی بستن حیض چون از افراط
سمن بود علامتش سستی اعضا و دیر جستن نبض
و بزرگی قاروره است چون حیض شود بسته
ز افراط سمن باید که گر بجوع تهزیل بدن

علاج امراضی که خاصه زنانست

بستنست

احتباس الطمث

و چون ... علامتش سستی نبض ...

ازالة

مفتح | از سده اگر بود یعنی تفتیحش میده ز مفتحات در سرو علتن
سمین فربهیت و تهزیل للاغر گردانیدن و مفتح چیزی را
گویند که دفع کند ماده را که بسبب سده آن چون گرفتن
رتق | و کاستی رتق یعنی پرده که بردهن فرج حادث شود
و مانع جماع شود هر گه که رتق ناتوان گردد زن
مردش نتواند که شود صحبت زن میدان که علاج
آن نزدیک حکیم ممکن شود بهیچ غیر از آهن نتوء
نتوء الرحم | الرحم یعنی بیرون آمدن زهدان علامتش درد عظیم در زهار
و مقعد و تهیگاه و پشت و لرزیدن اعضاست هر کس
که نتو رحمش گشته عیان باشد چو رطوبت رحم باعث آن
از بهر ازاله آنش هر روزی دو سه بار میکن فتیلش ز غالیه
غالیه دان صفت غالیه در خفهای سیر دم مرقوم شده
رجا | رجا که صاحبش مشابه زن حامله بود از بزرگی
شکم و بستگی حیض و غیر آن از باد غلیظ اگر رجا

گفت عیان بشنو سخنم که سود بنی به زبان گر دست دهد کر
در کشی ماء اصول بنی زدواره مرض را پایان صنعت
ماء اصول در علاج ریح المثانه دانسته شد اختناق
الرحم که چون صرع بهر چند وقت عارض شود از وی بیخودی
دست دهد چون از حبس منی بیشتر علامتش راحت یافتن
از سیلان رطوبت رحم در وقت ظهور علت است
وفرق میان این علت وصرع آنست که درین علت
عقل زایل نشود زیرا چو شد از حبس منی درد زهدان
رنجی که زخود رود بهر چند از آن اوراز پی جماع در نکه
باه مردی باید قوی و پر زور و جوان نفخة الرحم
یعنی باد زهدان علامتش درد زیر ناف و منفر
شدن از چیزهای باد انگیز چون باقلا و لوبیا و نفع
یافتن از چیزهای باد شکن چون بادیان و انیسون
از باد رحم چو مضطرب گردد آن زنان که زکرد باد بسر بین وسیمن

اختناق الرحم

نفخة الرحم

با درحم

باید که بشکل غنچه ترتیب کنند برزی که بود چو بادبان باد شکن
صفت برزی که باد رحم را بشکند بادیان و آسیون و تخم
کرفس و سداب و سعتر بالسویه کوفته و بیخته بعسل
بسرشند و برزها سازند حکة الرحم یعنی خاریدن
زهدان حوان از صفرا بود علامتش کرمی رحم باشد با سایر
علامات غلبه صفرا است هر که که زبسیاری صفرا در تن
خارد رحم زان بنگ قوت زن واکنگاه بقدر قوتش مسهل ده
تا بازرهد دلش بتحبیر فرح زن بواسیر الرحم که دانه چند
بود بر کنار زهدان کردد چو بواسیر رحم عارض زن
دردم بی قصد او طلب یاری کن و انکه زنی دهن دهان
رحمش میکش زلعوب خوخ و مشمش روغن دهن
بنفشح دان بی بنقطه مالیدن روغن است و کلب مغز
و خوخ شفتالو و مشمش زردالو تشقق الرحم
یعنی شق شدن زهدان علامتش درد دائم و بخون
آلوده شدن ذکر در وقت مجامعت زنزار رحم

صفت برزی که باد رحم را بشکند

حکة الرحم

بواسیر الرحم

تشقق الرحم

شقاق گردد چو عیان ببند المی که در بیاید به میان
سود کش دارد ملین از بهر جا لیکن ترسند ز قاقش عزیزان

صفت ملین شقاق

صفت ملینی که شقاق رحم را سودمند بود بنفشه
و تخم خطمی و تخم خبازی از هر یک سه درم سپستان
سی عدد همه را در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه
آید صاف کنند و ده مثقال ترنجبین شیرین کرده
نیم گرم بیاشامند و غذا اگر او اسفناج با پیه ماکیان
یا بط کنند قرحه الرحم یعنی ریش زهدان علامتش

قرحه الرحم

درد و خروج ریم و زرد آبست   از ریش رحم زنی
که آید بفغان زان بیش که از تنش رود تاب و توان
چون پاک شد از مده پیش فرزجه بساز از کندر و گلنار

صفت فرزجه

و قشور الرمان یعنی پوست انار از هر یک نیم مثقال
همه را کوفته و بیخته با آب سرشته فرزجه سازند
و در میان پشم پیچیده در فرج نهند   ورم الرحم

ورم الرحم

یعنی آماس زهدان علامتش در جمیع اقسام عسر

بول

بولت ودرد موی سب وسرخی قاروره ودر صفرا
تب تیز وشدت درد ودر بلغمی نرمی اماس ودر سوداوی
محکمی آن اماس رحم اگر ز حول گشت عیان فصد صافن
همان زمان نافع دان وان لحظه که خلط در گ
آید سببش نافع بین اگر داری را فعانی صافن
رگ کله است از جانب اندرون اشارت
بدوای که چون زن بعد از طهر بردارد اورا فرزند
شود گر انفحه بعد طهر بردارد زن انگاه رسد
بمرد بروجه حسن چون در تن زن ز مرد ره یابد آب
نبود عجب که زن شود آبستن انفحه بکسر همزه وفتح
فا پنیر مایه است وطریق برداشتن آنست که در سایه
خشک ساخته بکوبند وبه بیزند ... ل بر رشته
وزجه کنند وبعد از انکه از حیض پاک شود
بردارند بیان داروی که چون بخورد زن
دهند اورا هرگز فرزند شود در منع قبول:

زنشان

طریق ساختن انفحه

بیان

سه قیرا ... بعضی عودسه
بن بعضی العقر ابو نغیر الترا
الی ازان و نعز ابی رفا بعنی
شعر حصوه بغیر ۲ بغیر البطاره
اوزنه ۲ بیعنی بحبرنه

حمل یک نکته ز من بشنو که نکوترست از در عدل
هر زن که گروث فیل بنهندش ننهند هرگز نشود
ز هیچکس آبستن روث بفتح رای بی نقطه سرگین است
دگر ادویه که فرج را تنگ و خوشبوی گرداند گر سوده
بذر ورد سردار از زن چون غنچه شود ترکه او تنگ آن ذهن
ور سنبل سوده را در وی حل دهد خوشبوی شود چو نافه مشک ختن
طریق استعمال ادویه مذکوره آنست که بذر الورد
یعنی تخم گل سه درم و سنبل دو درم کوفته و بیخته
و صلایه کرده انگشت میانین را گلاب یا آب
تر کنند و بدان آلوده سازند و در فرج نهند
و انگشت را تاب داده بیرون آرند علامت
آنکه فرزند در رحم پسرست یا دختر بشنو سخن
ابو علی صاحب فن در ماده که زن بود آبستن
فرزند اگرش نرینه باشد اول ظاهر گردد عظم
ثندی ایمن عظم بزرگی و ثندی ایمن پستان
الشرث

دیگر ادویه که فرج را تنگ و خوشبوی کند

طریق استعمال ادویه

علامت تشخیص فرزند

63

راست. اشارت تدبیر زن حامله اگر گوش کنی
سخن بوجه احسن گویم. بتو تدبیر زن آبستن
باید که بوقت حمل پرهیز کند از رگ زدن و داروی
مسهل خوردن. بیان تدبیر زنی که دشوار زاید
گیرد چو بدست چپ زن آبستن سنگی که بخاصیت
رباید آهن نزدیک بوضع حمل اگر باشد زود وزند
بیاید و رهد زن ز خول. علاج ارواحی که در پشت
و بر ران و دست و پای حادث گردد رجا که
صاحبش را ابک خوانند چون از رطوبت مولدست
سست کننده بود علامتش گرانی اعضا و سردی موضع علتست
ای از عدس قد تو خم همچو کمان برینه قبضه از ورم
کن علاج میکن قصب الذریره هر روز طلا تا شر
مدارای لو آید نشان قصب الذریره نی است باریک
مشبه کوب کنجد و کیفیت طلا کردنش آنست که بکوبند

اشارت تدبیر زن حامله

بیان تدبیر زنی که دشوار زاید

دیبن

ابگ

بیفز طلا کردن

و به پیچند و بعد ازان پشته نیم گرم بر موضع ورم بنهند وجع الظهر

یعنی درد پشت چون از بلغم بود علامتش سردی ملمس و انتقاع

بحکنت و چون از بار گران برداشتن بود تقدیم سبب

از بلغم اگر بشد وجع الظهر عام باید که دهن علیل را مسهل آن

باشد چون برداشتن بار گران مالیدن روغن گلشن دافع داران

صفت روغن گل در وجه التضعیف دانسته شد وجع المفاصل

یعنی درد بندها علامتش در دموی و صفراوی سرخی و زردی

موضع درد است و در بلغمی و سوداوی سفیدی و تیرگی آن

چون درد مفاصل بوی از خون خون گیرن بطریق فصد ازان برون

و در خلط دیگر باعث این علت شده بیچون بر بهر تنقیه غاریقون

طریق اختیار کردن غاریقون در وجع المفاصل یادی خواه

مفرد و خواه مرکب آنست که سنا مکی خاصه یکمثقال گل

نیلوفر دریایی و گل سرخ و برسیاوشان و بادیان و تخم

کاسنی نیم کوفته از هر یک دو مثقال سورنجان نیم کوفته

یکمثقال و نیم سپستان سی عدد آلوی بخارا پنج عدد

وجع الظهر

وجع المفاصل

طریق اختیار کردن غاریقون

همه را در دیگ کاسه آب جوشانند تا به نیم آید صاف کنند
و شانزده مثقال شیرخشت در آب آن حل کرده و صاف
کرده و یکمثقال غاریقون سفید کوفته بیخته بر گذرانیده اضافه
نموده نیم گرم بیاشامند و غذا آب نخود نیم کوفته و مرغ جوان
دماش بقند و کشنیز اگر کنند وجع الورک یعنی درد سرون
چون از خون بود علامتش گرمی موضع درد و سرخی چشم
و دردی با سایر علامات غلبه خونست از درد سرون کسی
که گردید زبون گر در بدنش خون بود از حد افزون از رگ
مداوای تو صحت باید کردن چو بفصد صافنش راه نمون
هم در علاج وجع الورک چون از بلغم باشد علامتش
سردی ملمس و گرانی سرون و زیاده شدن درد در شب
و کم شدن در روز با سایر علامات غلبه بلغمست و اگر گشته
عیان ز بلغمت درد سرون حالت شده از درد سرون دلگیر گردد
نافع بود از بهر تو اطریفل را هر که دهی تقویت از غاریقون
مراد با طریفل اطریفل صغیرست که صنعتش در خاتمه

وجع الورک

هم در علاج وجع الورک

شعبت تقویت بغار یقول

گذشت دکیفیت تقویتش بغار یقول آنست که یک مثقال غار یقول
بکوبند و بیز کذرانیده ده مثقال ازوی آمیزند و غلولها
کرده فرو برند و غذا نخود آب کنند عرق النسا نیز درد کی
که آنرا درد کلکوک خوانند و قوین نیز گویند از عرق النسا
کم که کرد محزون تا دمیدش الم نکرد افزون خلط که سبب
شدت این عارضه را باید که کنی از بدن او بیرون نقرس
که نقرس بود در بندهای انگشت پای حدوث این علت بیشتر
از ماده حاره رقیقه است سازم بعلاج نقرس تا آه نمون
باشد که ازین ورطه بری راه برون قی میکن و رگ میزن و مسهل میخور
گر ماده صفرا بود و بلغم و خون داء الفیل یعنی بیماری که ساق
های چون پای فیل بزرگ شود علامتش در سوداوی خراشت
و در بلغمی عدم آن ای گشته زداء فیل حالت محزون
اسرم غلط پای تو گردیده فزون خون از تن خود بفصد
میکن بیرون وز خلط غلیظ پاک میباز در دل

عرق النسا

نقرس

داء الفیل

درد

دوالی

دوالی یعنی علتی که رگهای ساق قوی گردد و بر وی گره گره
ظاهر شود چون از خون سوداوی باشد علامتش سرخی مایل
بسیاهیست و چون از بلغمی بود سفیدی رنگ مایل بسرخی
گردد گر دو چو دل تو از دوالی محزون ز آن پس که رهی
بفصد از کثرت خون گاهی بقی و گه بطریق اسهال مکن
زندان بلغم و سودا بیرون علاج تنها حمی یوم سونوخس

علاج تنها حمی یوم سونوخس

یعنی تب یکروزه و تبی که از غلیان خون باشد علامتش
حمی یوم که در عقب حادث گردد و وقوعش بعد از غم مفرطست
و علامت سونوخس تب دایمی و سرخی چشم و روی
و عدم بد بویی بول از غم تب یومیت چو گردید وین
شادی طلب و مباش زنهار غمین و آنم که پدید گردد
سونوخس زآن که علاجی نبود بهتر از این حمی مطبقه

حمی مطبقه

یعنی تبی که از عفونت خون بود علامتش تب دایمی
و سرخی رنگ روی و گرانی اعضا و بد بویی بول است
ای از تب مطبقه دلگشته غمین آثار دم از رخ و جبین تو مبین

صفت ملین در تب مطبقه

باید زدنت رگ و ملین خوردن   تا روز سیم که رسم و عادت شده این

صفت ملینی که در تب مطبقه موافق بود تمر هندی و آلوی
بخارا و گشنیز ترش از هر یک پانزده مثقال عناب و سپستان
از هر یکی سی عدد شب در آب گذاشته صباح از آنها صاف نمایند
و غذا ماش مقشر و اگر او گشنیز تر قتق آب تمر هندی کنند

غب

غب نوبت صفراوی خواه لازم یا خواه دایر
علامتش تشنگی مفرط و درد سر و بی‌خوابی و زردی قاروره است

از غب دل خسته اب چو گردید غمین   می نوش سکنجبین و نقوع صبر ببین
در اول اگر طبیعت قبض بود   از حقنه مناسبت باید ملین

صفت حقنه

صفت سکنجبین در ورم الطحال معلوم شد صفت حقنه که
در ابتدای غب مناسب آید بنفشه و خطمی و خباری
و ساق نیلوفر و عنب الثعلب از هر یک دو مثقال
عناب و سپستان از هر یک بیست عدد مغز کاجره
نیم کوفته ده درم همه را در کاسه آب جوشانند
تا به نیمه آید صاف کنند و قراقروت پنج مثقال

در آن حل

ترنجبین بیست مثقال در آب آن حل کرده وصاف کرده
ده درم روغن گاو اضافه نمایند و نیم گرم حقنه کنند و غذا
ماش مقشر واکرا وکدو وگشنیز تر با آب تمر هندی خورند
و روز هشتم یا دهم یا دوازدهم یا پانزدهم مسهل
خورند صفت مسهلی که در عفن نافع ترین مسهلات است

صفت مسهل در عفن

تمر هندی سی مثقال بنفشه دو مثقال عناب بیست عدد
شب در آب گذاشته سحر صاف کنند و بیست مثقال
شیرخشت و ده مثقال مغز فلوس در آب آن
حل کرده وصاف کرده و یکمثقال روغن بادام
که صفتش در تقطیر البول دانسته شد ضم ساخته
میل کنند و چون عمل مسهل آخر شود غذا آب نخود

حمی بلغمی

و مزعفر حوالی و ماش مقشر وگشنیز تر بی قبق خورند
حمی بلغمی یعنی تبی که از بلغم بود خواه لازم و لثقه
بود و خواه نایبه و مواظبه علامتش نرمی نبض و بزرگی

قاروره و گرانی اعضا و قلت تشنگی و کثرت خواب اگر از
بلغمی دلکشه غلیظ گردیده علت بحال عمده بوده قرص نافع
بود سکنجبین بسیاری که میل کنی شربت افسنتین صفت شربت
افسنتین افسنتین چهار درم تخم کرفس سه درم سلیخه نیم کوفته
دو درم همه را در یک پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و هفتاد مثقال قند سفید صاف کرده
آمیزند و بجوشانند تا بقوام آید و ازین شربت هر
صباح پنج مثقال و از شربت سکنجبین که صفتش در غب
گذشت پنج مثقال در هفت قاشق آب حل کرده میل
نمایند و غذا آب نخود نیم کوفته و ماش مقشر و بادیان
و فلفل و اسفناج کنند و اگر خوف ضعف باشد مرغ
جوان اضافه نمایند و بعد از نضج ماده اخراج بلغم
کنند صفت مسهلی که حمی بلغمی را نافع بود سنا
مکی خالصه پنج مثقال بسفایج نیم کوفته و تخم کاسنی نیم کوفته
و پرسیاوشان و بادیان و تخم کرفس از هر یک
دو مثقال

صفت افسنتین

صفت مسهل حمی بلغمی

دو مثقال زرنک سه مثقال سپستان سی عدد همه را در یک
کاسه آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و ترنجبین
و شکر و مغز فلوس از هر یک ده مثقال در آب آن
حل کرده و صاف کرده نیم مثقال غاریقون بموئینه بر
گذرانیده و یک مثقال روغن بادام که صفتش
در غب گذشت ضم ساخته نیم گرم بیاشامند حمی سوداوی

حمی سوداوی

یعنی تبی که از سودا باشد خواه ربع بود و خواه غیر آن
علامتش محکمی نبض و تیرگی بول و گرانی اعضا و فکر فاسد
سوداوی اگر بود تب از کاوزبان و زر قند و گل و بنفشه و تربد جوشانده
هر روز یکی وانثق از آن اندر آب حل میکن و میخورش تخم ریحان
بباید دانست که ماده حمی سوداوی اگر سوداوی دموی بود دا
فصد باید کرد و اگر صفراوی و غیر آن بود مسهلی که مناسب
آن باشد باید داد صفت مسهلی که در حمی سوداوی دهند

صفت مسهل حمی سوداوی

سنا مکی خاصه پنج مثقال بسفایج نیم کوفته از
هر یک دو مثقال عناب بیست عدد آلو بخارا

ده عدد همه را در یک کاسه آب جوشانند تا به نیم آید
صاف کنند و چهارده مثقال شیر خشت و ده مثقال مغز
فلوس در آب آن حل کرده و صاف کرده و نیم مثقال
غاریقون بموتنیه بر آن گذرانیده و یکمثقال روغن بادام
که صفتش در حمی بلغمی تحریر یافت اضافه نموده نیم گرم را غشت
نمایند و غذا آب نخود نیم کوفته و مرغ جوان و ماش مقشر
و دارچینی و اسفاناج کنند حمی دقی یعنی تب دق
علامتش تب نرم دایمی و محکمی و باریکی و تیرگی قاروره
و برافروختن رخساره بعد از غذا است آنرا که از دل رود
بدق تاب و توان میده ز بی علاج آن ناتوان
قرص کافور و شیره خرفه و قند آب جو و ماش و عدس
و مرغ جوان صفت قرص کافور مغز تخم کدو و قثا
تخم خیار و مغز تخم خربزه و مغز تخم نهی از هر یک پنجدرم
گل سرخ و رب السوس و طباشیر از هر یک سه درم
صمغ عربی و صندل سفید و نشاسته از هر یک دو درم

حمی دقی

صفت قرص مغز

بادیان

68

خ

بادیان و کافور از هر یک درمی همه را بکوبند و به بیزند و بلعاب

اسفغول سرشته قرصها کنند و هر صباح یکمثقال در نیم پیاله

شیره خرفه که بقند سفید شیرین کرده باشند علاج اورامی

که بر ظاهر اعضا پدید آید اورام یعنی آماسها عضوست

چو ورم کند چو پشت و پهلو چه دست و چه پای و چه بناگوش

و جز آن اگر ماده خون بود رگ خود بگشا ور خلط دگر بود

پس مسهل جوی فلغمونی که آماس بود در غایت سرخی

علامتش تب تیز و درد و رگ زدنست آنرا که بود

فلغمونی اش رو باید که حقنه آوری طبع نرم و از اشربه اش

دهی شراب نارنج وز اغذیه اش آب جو و ماش و کدو

صفت شراب نارنج در صداع صفراوی دانسته شد

حمره بجا یعنی سرخ باد علامتش سرخی بود که چون انگشت

بروی نهند مایل شود بزردی و چون بردارند باز

سرخ گردد حمره چو شود عارض کس مسهل جو تا پاک

شود ز خلط صفرا تن او و شام و صباحش پی تعدیل مزاج

علاج اورامی که در ظاهر اعضا پدید آید

فلغمونی

حمره بجا

شربت سکنجبین کن و آب کدو صفت شربت سکنجبین در حمی بلغمی
مذکور شد و کیفیت گرفتن آب کدو آنست که کدو را در خمیر
گرفته در زیر آتش بنهند تا به پزد بیرون آرند و آبی که از آن
باشد بگیرند ورم ریحی یعنی آماس که از باد بود علاجش
انتفاع با روغن و خروج ریح است ریحی که بود ورم
ز انتفاخ مده گر دور نشود باز کی باد گره مده ز تلطف ور نهد
تحلیل خاکستر گرم کرده بر وی بریزند نفاخ چیزی را گویند
که از وی نفخ تولد کند چون لوبیا و تلطف چیزی را گویند
که ماده را رقیق گرداند چون زوفا ورم رخو یعنی آماس
نرم تولد این علت از بلغم رقیق چون با ورم
رخو شود همخانه به زان نبود که در مثانه و الکاه
طلا کنی ز حل و بطروان ممزوج با آب مورد با دولانه
صفت طلاء مذکور بطروان یعنی بوره ارمنی یک مثقال
بکوبند و بیزند و بعد چندان آب برگ و آب مورد
یا آب دولانه و قدری عسل سرشته نیم گرم طلا کنند
خنازیر که آماس سخت بود و محکم بر عصب اعضا و گوشت

چسپیده باشد

کیفیت گرفتن آب کدو

ورم ریحی

ورم رخو

صفت طلاء مذکور

خنازیر

جسیده حدوث این مرض از امتلاء و قصور هضم است
هر کس که گرفتار خنازیر شده   درمانده این مرض بتقدیر شده
چون کرده ضماد فلفل و خطمی و رفت   کارش بره علاج و تدبیر شده
صفت ضماد مذکور فلفل ده مثقال گل خطمی یکمثقال بکوبند
و ببیزند و رفت ده درم بگدازند و همه را بهم سرشته
ضماد کنند   سلعه که آماسی بود بشکل خنازیر اما بگوشت
چسپیده نباشد و گاهی که بمقدار خربزه بلاد تولد این علت
از بلغم غلیظ است   هر خسته دلی که سلعه پیدا کرده
در دایره خسته دلان جا کرده   چون ادویه معفنه کرده طلا
آورده بکف آنچه تمنا کرده   ذکر ادویه معفنه و صفت
طلا کردن آن آهک نارسیده و توفال مس از هر یک
دو مثقال زرنیخ و توباه ارمنی از هر یک مثقالی بکوبند
و ببیزند و بده مثقال روغن گل که صفتش در وجع الظهر
معلوم شد نیم گرم طلا کنند   غده که آماسی بود شبیه
بسلعه اما از مقدار فندقی زیاده نشود   غده

صفت ضماد مذکور

سلعه

ذکر ادویه معفنه و صفت طلا

غده

که بود سلعه در شکل شبیه   چون عارض کس شود چو جاهل چه فقیه
باید که بمالی و ببندی از سر   موضع کش بقول اهل تنبیه

سرطان

سرطان که آماسی بود گرد شکل مایل بسبزی و تیرگی و حوالی آنرا
رگهای خاسته و تمیلی   رنج سرطان کسی که بیدا گرده اندوه
و غمش بجان و دل جا کرده   دفعش بتوان ولی بسا و نشود
در تنقیه سعی کرده و باز کرده   فایده تنقیه منضج وی از برآید

جذام

جذام که آنرا سرطان جمیع اعضا گویند علامتش سرخی
رنگ مایل بسیاهی و تیرگی و تنگی نفس و گرفتگی آواز
و بسیاری عطسه و بسته شدن منفذ بینی و ظهور غدد
در اعصاب   آنرا که بود رنج جذام از که و مه باشد
غرضش ازین مرض گرد به باشد چو علامت فروتی دفعش
بکشای رگ و طبیخ افتیمون ده   صنعت طبیخ افتیمون

صنعت طبیخ افتیمون

بستان یکی خاصه هفت درم پوست هلیله کابلی و
افتیمون از هر یک بیخ درم بسفایج نیم کوفته از هر یک
نه درم عناب و سپستان از هر یک بیست عدد

وانکوی

70

۲

دا آلوی بخارا پنجعدد همه را در یک کاسه آب خیسانند
تا به نیمه آید صاف کنند و بیست مثقال ترنجبین فرموده
مثقال مغز فلوس در آب آن حل کرده و صاف کرده
یکمثقال روغن بادام که صفتش در حق سوداوی مرقوم شد
اضافه نمایند و نیم گرم رغبت نمایند و بعد آب نخود نیم کوفته
دگوشت ماکیان فربه و زعفران و دارچینی و اسفناج
کنند جمره بلغمی آنست علامت آن بود که پوست را
جمره
بخورد و بسوزاند و اندکی بگوشت فرو رود و چون خشک
شود داغهای سیاه ماند از جمره تن تو چون شود فرسوده
بشنو که ابو علی چنین فرموده باید که بی طلا زبعد مسهل
نمله
ممزوج کنی ببر که عفص سوده نمله نفع جوششهای ریزه
که با خارش و سوزش بود حدوث این علت از غلبه
صفرای حریف لطیف است ای تن زبروز نمله آن
فرسوده تشویش بود دمبدم ازان افزوده صفرا چو
ثآلیل
برون کنی بمسهل زبدان سودت کند و شوی ازان آسوده
ثآلیل که جوششی بود بر آب سیه باید که از گوشت

آتش حادث گردد تولد این مرض از تصعد مائیه
و محتبس شدن در تحت جلد است گردد چون نقاط
تنت و سوده رگ زن که همان زمان شوی آسوده
میباز شگاف یکیکش را و برو می پاش روانی انزرو
سوده شری که آنرا دلم گویند چون از غلبهٔ
خون بود علامتش سرخی رنگست ای گشته دل تو
از دلم آزرده از رنگت از دم طغیان کرده باهم
بصحبت چو بینم ترا بگشاده رگ خون و ملیّن خورده
صفت ملیّن که شری و جمیع مرضهای دموی را نافع بود
عناب و سپستان از هر یک پنجاه عدد تمر هندی و آلوی
بخارا از هر یک سه درم همه را در یک پیاله آب
جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و چهارده مثقال
ترنجبین در آب حل کرده نیم گرم بیاشامند و غذا عدس
مقشر واکراو کشنیز ترقیق تمر هندی کنند حصف
بثور خوشنهای ریزه سرخ که عضو را بگزد چنانکه گویی
سوزن میزنند حدوث این علت از بخارهای

شری

صفت ملیّن شری

حصف

غلیظ

ح ٨١

غلیظ تر است آنرا که ضعف بود چه درویش و چه شاه
باید که بحمام رود یکه وگاه در خارج حمام رسد فایده آن
از غسل با آب سرد است ازینها بنات اللیل یعنی خوشتهای
خورد که با خارش و سوزش بود و شبهای سرد بواسطه
بسته شدن مسام عارض شود چون عارضه بنات
لیلیه گاه گاه آید بطهور داروی مسهل خواه وانکه
بگلاب و سرکه و روغن گل بمال دقیق باقلا یکه وگاه
صفت ترتیب ادویه مذکوره آرد باقلا پانزده
مثقال گلاب و آب سرکه قدری همه را بهم
آمیخته نیم گرم بمالند شعفه یعنی خوشتی که اکثر بر سر
پدید آید و ازوی ریمی ظاهر شود بشکل عسل وگاه باشد
که رقیق‌تر بود وگاه باشد که خشک شود و قسمی را که از
وی ریم رقیق ظاهر شود شیرینج گویند از علت
شعفه است چو بند حالی تباه کرمیل ز صحبت بود دل مسهل خواه
مسهل چو بود خورده ز راک شاه آنرا با سرکه ضماد ساز در یکه وگاه

بنات اللیل

صفت ترتیب ادویه مذکوره

شعفه

صنعت ضماد مذکور

صنعت ضماد مذکور رنگ سیاه دو مثقال اشنان پنج مثقال
بکوبند و بیزند و باب سرکه ضماد کنند بلغجه که از

بلغجیه

جنس سعفه است و آنرا بشه جوزایی گویند بلغجیه
ترا چو عارض آید ناگاه رنج و الم بجان و دل باید راه
باید که پس از سعفه از صبر و اشق با سرکه ضماد در بلغجه وگاه

صنعت ضماد مذکور

صنعت ضماد مذکور اشق ده مثقال از شصت مثقال
آب سرکه حل کرده پنج مثقال صبر سقوطری اضافه

فرنگیه

نمایند و ضماد کنند فرنگیه یعنی آبله فرنگ علامتش
جوششهای اعضا و درد بندهاست در آبله فرنگ
ای صاحب جاه بر رغم عدو قوت خود از نگاه
قی میکن و افراط مکن در صحبت میخور هر چیز جز
طعام بیگاه هم در علاج آبله فرنگ ای ز آبله
فرنگ حال تو تباه گشته شده از دامن صحبت کوتاه
در هر دو سه ماه فصد میکن علت از فصد شود دفع
بوجه دلخواه هم در علاج آبله فرنگ در دفع

دیگر

زنکیه چو درویش و شاه   باید بحدیث بند آن نیکو خواه
یار از حب سیماب خورد یا سفوف   یار و دو کند حشوه سخن شد کوتاه

صفت حب سیماب

صفت حب سیماب فلفل چهار مثقال هلیله زنگی
سه مثقال کوفته و بیخته سیماب هفت مثقال قند
سیاه پانزده مثقال آرد میده در روغن گاو از هر
یک شش مثقال همه را بهم آمیزند و کف مال کنند
تا سیماب کشته شود پس چارده ~~مثقال~~ بخش را غلوله
کرده یک بخش را اصباح و یک بخش را آخر روز فرو برند
و خورش اما عبه ال برپوشند تا وقتی که صحت شود شیر برنج
بی نمک و پاچه بره یا برغاله بی نمک خورند صفت

صفت سفوف سیماب

سفوف سیماب هلیله زنگی پوست هلیله زرد و پوست
هلیله کابلی و پوست بلیله و فلفل از هر یک دو مثقال کوفته
و بیخته سیماب هفت مثقال شکر شانزده مثقال
همه را بهم آمیزند و کف مال کنند تا سیماب کشته شود
پس چارده قسم سازند هر روز دو را اصباح

و یک قسم را آخر روز کفه زنند و قدری کلاب از عقب آن

بیاشامند و خود را با عقبه ال بپوشند تا وقتی که صحت یابند

غذای مذکور خورند صفت دود کردن جیوه جیوه — صفت دود دادن جیوه

یعنی سیماب شش مثقال سه بخش کنند و هر روز یک بخش را

در ظرف آهنین کرده در زیر دامن دود کنند و خود را

با عقبه ال بپوشند و پیش از دود کردن پارچه کرباس

بر گرد گریبان و گردن خود بپیچند تا دود از گریبان به دماغ

نرود و قوت بینایی را ضرر نرساند و تا وقتی که صحت

یابند غذای مذکور خورند هشتم در علاج آبله فرنگ — هشتم در علاج آبله

از رنج و تکیه [illegible] حالت آه گویم نسخه در دل خود دار نگاه

درد اعضا اگر بود رفع کند قیروطی جیوه است بوجه دلخواه

صفت قیروطی جیوه موم روغنه نیم مثقال در سه مثقال — صفت قیروطی

روغن گاو و پنج مثقال روغن کرده پیه بز که به

آب شسته باشند حل کرده و شش مثقال سیماب و چهار

مثقال حنای سوده اضافه نموده کف مال کنند

بالید

73

تا بسیار کننده سود بیش بخشی کنند هر روز یکی بخش را بر موضع
درد مالند و به پس گوش و زیر بغل و کش ران رسانند
و خود را بعد از آن بپوشند تا وقتی که صحت یابند شربتها
با گلاب و تخم ریحان میل کنند و غذا آب نخود و زیره کوفته
لکن در دانه که خطمی و چنار و بنفشه در وجود بسیار باشد
باشند و صاف کرده زمان زمان در دهان کنند
و آنچه که لعاب رفتن دهان کمتر شود جهت دفع خوشی جهت دفع خوشی
خرفه و طباشیر و سماق را با الوبه کوفته و بیخته
صبح و شام بر موضع خوش باشند قوبا یعنی کوبان قوبا
چون از ماده رقیق بود علامتش ظهور زرد آب
اراز قوباره خلاص جسته خسته تن خویش را از علت
رسته از خردل و خل ضماد میکن که شود درباغ
امل نهال صحت رسته صفت ضماد مذکور خردل بجمقال صفت ضماد مذکور
بکوبند و به بیزند و چند آن آب سرکه سرشته ضماد کنند
جرب یعنی خواه خشک و خواه تر به باشد

گردی خور زحمت جرب دلخسته باید که بحمام روی پیوسته
سر رشته صحت بکف خود طلب گوگرد و قروت و روغن کنجد خسته

صفت طلاء مذکور

صفت طلاء مذکور گوگرد ده مثقال و قروت پنج مثقال بکوبند
و بهم بزنند و بپزند و چند آن روغن سرشته بر تن طلا کنند
و صباح بحمام روند حکة الاعضاء یعنی جرب یعنی خاریدن

حکة الاعضاء یعنی جرب

اعضا که لی کرما شد از خارش اعضا چو شوی دلخسته
تشویش رسد از آن ترا پیوسته پرهیز کن از مولدات صفرا
چون شهد و شراب حلو و مغز پسته هم در خارش اعضا

هم در خارش

بی رخصت کاری که در این مرتکبه خاریدن اعضات ترا [illegible]
از مسهل سه در پی و حمام دوام زین ورطه برون نیاید صحیح ره

ثولول

ثولول یعنی زخ تولد این مرض از ماده غلیظ بلغمی است
یا سوداوی یا مرکب از هر دو در علت ثولول است مسئله
داری بی فهم آن اگر حوصله بساز حوصله بهر آن علاج رستن
شام مرض ترا بود مشغله داحس یعنی گزدم و آن

داحس

مرض بود نزدیک ناخن مایل بسرخی که درد عظیم کند

[illegible]

در گرده مات بیان کنم قاعده / کز بهر شفا بود ترا فایده

یکبار رگ و مسهل خور و بسیار طلا / از شکر و افیون که بری فایده

دنبل — دنبل که بدنبل مشهور است بدترین انواعش آن بود

که غور سبز داشته بین / دنبل اگر نه پخته صفت کشاده

دلسکی بوره بکی بهاده / تضمید کن از خردل و انجیر و موز

که قند حرص رهی بود آزاده / صفت ضماد مذکور انجیر

صفت ضماد مذکور — تر تا خشک جوشانیده مهرشده ده عدد موز را

بیرون کرده هفت مثقال بکوبند تا همچو مرهم شود

سه مثقال خردل کوفته و بیخته اضافه نمایند و نیم

جراح — گرم زمان زمان ضماد کنند / جراح یعنی آماس

گرم که پخته شود و ریم کند / هر کس که بی اخراج رگ

بکشاده / در راه مرض داد مداوا داده باید که کند

ضماد انجیر بود / از خوردن ملح نیز بار ایستاده

صفت ضماد مذکور — صفت ضماد مذکور انجیر تر تا خشک جوشانند

تا مهرشده بقدر حاجت بگیرند و بکوبند

دنبله

تا همچو مرهم شود پس نیم گرم زمان زمان ضماد کنند دنبله
که آماس بود گرد شکل بزرگتر از دنبل باشد چون ز دنبله درد
افتاده از زرد عنان صبر از کف داده تضمید کن
از نوره و صابون و عسل گر بکند بخویش پیش استاده

صنعت ضماد مذکوره

صنعت ضماد مذکوره نوره و صابون از هر یک چهار
مثقال بکوبند و بپزند و ده مثقال عسل سرشته
نیم گرم ضماد کنند آکله یعنی جراحتی که عضو را بخورد از

آکله

آکله هر که ناتوان گردیده هر لحظه را فزون شدنش رسیده
باید که گل ارمنی و سرکه مدام بر گرد جراحتش بود مالیده

طاعون

طاعون یعنی آماس سیاه یا سبز یا خاکستری رنگ یا زرد
یا سرخ که در پس گوش یا زیر بغل یا کش ران حادث
شود طاعون چه شود عارضت ای غمخواره صبرت
ز دل خسته شود آواره خواهی که رسد بتو در صحت باز
بشکاف که غیر از این نباشد چاره بثور لبنیه که بروی

بثور لبنیه

جواره مشهور است و آن خوشها سفید ریزه بود
که چون بیفشرند هر آنچه آید از آنها برون بهبات

و شکل بود چون دانهٔ خشخاش بار سیده تر آنرا که بشور
لیکن شد انبوه گردیده ازین مرض دلش پر اندوه
کار این تنقیه ز خلط و شونیز نفهمید کز صحت آید شکوه
صفت ضماد مذکور شونیز یعنی سیاه دانه بقدر
حاجت بگیرند کوفته و بیخته با آب ترکیب بسرشند
و شب ضماد کرده صباح با آب نیم گرم بشویند
عرق مدنی یعنی علت رشته ای دیده ترا رشته دراز بی
اندازه اجزای عفونت راننده چون شیرازه کز کتب
دارو مسهل کاری کرد بتو عهد تندرستی تازه و بعد
از ارتکاب دارو مسهل و فصد نیز اگر علامت زیادتی
خون باشد بتقلیل و تلطیف غذا کرده بر آب نخود نیم کوفته
دماش مغز و سیر ریزه کرده با چغنک کوفته بروغن
گاو اقتصار نماید و آب دریای شیرین که جمیع این
صفات باشد بنوشد بعضی که سنگ و ریزه بود و بعضی
در و ریگ یا خاک پاک جاری و از بلندی به پستی
و از جنوب بجانب شمال یا از مغرب بجانب مشرق

صفت ضماد مذکور

عرق مدنی

[illegible]

روود دانسته بین و سه روز در ظرف کده نهند باشند یا احوالی
ارض آن بته نشسته باشند کوبند و بهر چهار مثقال
سیر سبز با خنک یکمثقال جدا جدا کوفته بهم آمیزند
وضماد کرده بر موضع جراحت نهند تا جراحت سبز
ازانکه رشته تمام بیرون آید نگذارند که درهم آید
وصبح و شام روغن گاو را که سیر سبز ریزه کرده با خنک
کوفته را در روود جوش داده باشند و صاف کرده بر عضو
ماوف مالند تا وقتی که رشته فرو گردد و بایدکه مدتی
بی مشقتی و دردی تمام بیرون آید جدری یعنی آبله — جدری
بچگان علامتش تب دایمی و درد پشت و ازجا در
آمدن خوابست اما از جدری در ره حال او را باماش
وعدس [illegible] از شربت عناب بود بهبودست
با آب و گلاب رغبت ارزانی صنعت شربت عناب
در سم دانسته شد حصبه یعنی شرخچه علامتش تب — حصبه
دایمی و بدبوی نفس و اندوه و اضطراب و بحوالی
دلتنگی است در شرخچه بعد روز ثالث ترنجی

الله

76

زنهار مده وگرنه بیمار گردی در تنقیه سعی کن بروز اول
رگ زن خوردن سود اگر بر هوش است هم در علاج حصبه
از علت حصبه ازانکه خوردن جگری از بودن این مرض
باید وه رری میدال که علاج نیست نزد حکیم در زشت

در علاج حصبه

ودرغذا علاج جدری کلف که تاس گویند و برکه
که کنجد خوانند که مشابه کلف بود الا آنکه از جلد بلندتر
باشد ونمش که نقطهای سرخ رنگ بود بر ظاهر جلد
که با مرض کلف وگر یا برش و با خیلان واگر باشد
تا مرتکب داروی مسهل شوی از جام دوا بزشت ضحک
وبعد از ارتکاب داروی مسهل بر هلیله پرورده بداور
باید ونخود آب خورند و هر شب ربن ستبه و با قلا ربوبت
تخم مرغ وصدف سوخته و مردار سنگ و تخم ترب
ومغز تخم خربزه ومغز بادام مقشر بابویه بکوبند و به
بپزند و با سکنگبین شب طلا کنند و صباح
بحمام روند بهق که سفیدی یا سیاهی بود بر ظاهر جلد

کلف
شیر
۲ وخیلان
نمش

صفت داروی مسهل

بهق

وگاه باشد که در گوشت نفوذ کرده باشد علامت دیگر آن بود
که چون سوزن در موضعش فرو برند خون بیرون آید
گردد چو بهق پدید و مالی بروی تیزآب ز بعد مسهلی در پی
علت ز علیل رو نهد سوی عدم صحت آید بساط غم گردد طی
مراد به تیزآب تیزآب فاروقیست و کیفیت ساختنش
آنست که یکمن زمه بلور و نیم من شوره را بکوبند
و بقرع و انبیق و قابله بچکانند چنانکه کیمیاگران دانند
برص که سفیدی یا سیاهی باشد که از ظاهر جلد در گوشت
نفوذ کرده باشد و باستخوان رسیده و علامتش ضد علامت
بهق است ای آنکه پی دفع مرض کوشی در صیف
و خزان و در بهار و در دی این عارضه قابل دوا گر بودی
بودی بمسیح راه خلاص دردی قمقام نوعی جانور
مانند کنه تولد این مرض از تعفن رطوبت است آشکار
ای آنکه گرفتار ز غم از قمقامی از ساعد غم مدام دارد آزار
صحت طلب و دوا مکن از زیبق و رستنی تا کی بمرض بدوزی ره ناکام

کیفیت ساختن تیزآب

برص

قمقام

صفرا

صنعت طلای مذکور

صنعت طلای مذکور زیبق یعنی سیماب سه مثقال کحل سوده
با آب دهن سرشته پنج مثقال روغن زیت یا روغن
گاو ده مثقال همه را بهم آمیخته کف مال کنند تا سیماب
کشته شود و شب در اعضا مالند و احتیاط کنند که در زیر
بغل و کش ران و بناگوش نرسد و صباح بحمام روند

کثرة العرق

کثرة العرق یعنی آنکه بسیار عرق کند ای آنکه
از کثرت عرق مینالی عارض شده زین عارضه بدحالی
بدبو چو نباشد عرق میباید که صندل و آب غوره در تن مالی

صنان ۱۲

صنان یعنی بدبویی بغل حدوث این علت از
تعفن خلطیست که در حوالی قلبست لبنوزش
ای که از صنان می نالی مسهل خور و آب سیب و آلی
با مرتک و لوبیا بیامیز و بمال تا بشد که ازین مرض خلاص یابی

حرق النار

حرق النار یعنی سوختن عضو از آتش از آتش اگر
دست تو سوزد یا پای ور عضو دگر کافور و سیاهی
آمیز بسرکه و بر یخ سازنگ و انگاه زمان زمان طلا میکن ای

از ... درم از قیقی و ... الموضع بند

شاه ... بیخی الالا و ... بیخی شاه درم

کبر ۲ اصل ۲ ... زیتون ۲ موم

... ۲ بورق ۲ ... ۱ ... ورد

۲

داء الحیة که ریختن موی و باشیدن قشرهای رقیق بود

داء الثعلب که ریختن موی است و بس علامت اگر

در موی و صفراوی سرخی و در موضع علت

و در بلغمی و سوداوی سفیدی و تیرگی آن باشد چو داء

حیه است در حالی یا خود در حدوث داء الثعلب یا لی

بهبود سر و دست پدید آمد اگر سر موضع آن

بسیار عنصل مالی شیب غیر طبیعی که عبارت از سفید

شدن موی در جوانیست چون از خشکی باشد علامتش

بسیار میل آب و خشکی دهان و لاغری بدنست

هر که که طبیعی شود شیب کسی در راه دو اگرش بود از اسر

چون غیر مرطبات رغبت نکند در مدت ماندگی سر دنبع بر

مرطب چیزرا گویند که رطوبت از وی تولد شود

چون انگور و خربزه افراط جعودت شعر که بسیاری

در هم رفتن موی بود چون موی زنگیان چون

از گرمی و خشکی باشد علامتش نفع یافتن از چیزهای

داء الحیة

داء الثعلب

قال ... داء الثعلب ... الشیب ...

شیب غیر طبیعی

صفت مرطب

افراط جعودت شعر

سرد و تر چون کاهو و خرفه و متقشر صندل از اجزای
گرم و خشک چون زنجبیل و عسل است   آنرا که بود
معودت شغر بس گر دردلش از علاج بهی هوس
کو روغن بادام و لعاب سپیوش   میمال بروی دست در هر نفس
صفت روغن بادام در حمی سوداوی گذشت   تشقق الشعر   تشقق الشعر
یعنی شق شدن شعر چون از خشکی مزاج باشد علامتش عدم رطوبت
بینی و خشکی دماغ است   چون خسته دلی از تشقق شعر شوی
گویم سخنی گر سخن من شنوی   با سرکه لعاب خطمی امیز و بمال
گر بهر چنین مرض علاجت بخوی   هزال مفرط یعنی بسیاری لاغری خواه   هزال مفرط
سببش کمی خون بود و خواه غیر آن   ای گشته عیان لاغری بسیاری
در راه مداوا کنمت اخباری   باید که بعیش گذرد عمر ولی
با کثرت صحبت نباشد کاری   افراط السمن یعنی بسیاری فربهی   افراط السمن

تولد این مرض از کثرت رطوبت است ای کثرت فربهی از بیماری
خود را به علاج کن غمخواری چون عبس درین مرض مناسب بود
باید ز تو حجام ز خط بهر ای علاج گزیدن جانوران لدغ
الحیة یعنی گزیدن مار باشد چو ز لدغ حیه است غمناکی — لدغ الحیة
کو حامل حلم و صاحب ادراکی فرما که بشیشه حجامت بکند
زان پس که رسد موضعش را پاکی لدغ العقرب یعنی — لدغ العقرب
گزیدن کژدم هر که رسد ز عقرب از بیخبری زخمی که
دلت را کند از عیش بری چون قصد تو بهبود بود سیر و نمک
میساز طلا که ره بمقصود بری اشارت به نه خوردن کرفس عقرب — اشارت
گزیده را مهلکست ای آنکه بشیوه خرد ره بردی
کژدم بتو گر بزد و کرفس خوردی عقرب چو ترا گزد بهر رنگ که هست — نهش الرتیلا
هشدار که گر کرفس خوردی مردی نهش الرتیلا یعنی گزیدن

دلمه بدترین انواعش مضرست که مشابه مگسی بود
که گرد شمع و چراغ گردد آنرا که گزد دلمه از بهر
بهی باید که سفوف کرده شونیز دهی و آنگاه باشد
گرم و اشخار و نمک معجون کن و بموضع نهش نهی
سفوف داروی سوده را گویند که کفه زنند یا شربتی
از شربتها آمیخته میل کنند لسع الزنبور یعنی
گزیدن کلیر از جمله خواص وی آنست که چون بر نبش
مرده نشیند و بگزد انسانرا در همان روز هلاک کند
آنرا که گزد کلیر اگر سر بهی باید که زردی دست از زردی بهی
سپیوش و سکنجبین دهی و پس ازان بر موضع زخم دردگی
سرکه نهی صفت سکنجبین در حمره بجا مسطور کنند عض
کلب کلب یعنی گزیدن سگ دیوانه علامت سگ
دیوانه آنست که چشمش سرخ گردد و لعاب از دهانش
رفتن گیرد و سر در پیش افکنده و دم در میان

سفوف [illegible]

لسع الزنبور

عض الکلب الکلب

[illegible]

هردوپای در دنبه در زمین کشد و در رفتن مثل
مستان بود و بهرچه رسد حمله کند و آواز نکند
وسگان ازوی بگریزند و چون باو رسند تملق کنند
بحرکت دم وغیره چنانچه رسم کلاب است وگزنده
سگ دیوانه را بعد از یک هفته حالتی عارض شود
مثل دیوانگی از دوست داشتن تنهایی وگریزان
بودن از روشنایی وترسیدن از هرچه بیند خاصه
از آب   هرکه تن ترا ازین وحشت جای
زخم سگ دیوانه کند غم وسنای   از بهر طلاش بسای
وبر ریش ازان خاکستر پاک وسرکه بردی افزای
علاج کسی که او را زهر داده باشند زهر سه نوع بود   علاج کسی که زهر داده
معدنی ونباتی وحیوانی معدنی چون سیماب وسم
الفار ومردارسنگ وزنگار وزرنیخ وآهک وزرنه
وبلور ونباتی چون بیش وبلادر وزره سیاه
وافیون وبهر بنگ ولفت زرد وحیوانی چون

دراکها

80

بد

[illegible]

و مسکن
زراریج و رهنواقعی و زهره بلنگ و دو درم کوزل
که در شبستان بود و وزغ سرخ که در دریا باشد
چون دست دهد زشربت حالی گزنج سوئی
براه عمر تا پایان از بهر خلاصیت نزدیک حکیم
کافی بود از مخلصه مثقالی شربت آن میدهند و تخم
زربست و مخلصه تخمیت شبت و تخم کشنیز و طریق
اختیار کردنش آنست که یکمثقال از روی نیم کوفته
ساخته در نیم پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید
صاف کنند و دو درم روغن زیت یا روغن گاو
اضافه نمایند و نیم گرم بیاشامند و غذا اگر آب نبر
کاو کنند تا نفع بود انشاء الله تعالی والعدل

خاتمه با تمام رسید و باختتام انجامید
تسوید این بیاض و تبییض این بیاض
بروز هژده ماه مبارک رمضان
سال نهصد و نهده هجری نبوی
کتبه اقل الخلیقه حاجی حسن ابن
[illegible]

[illegible]

[illegible]

صفت [illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible] معلوم [illegible]

[illegible]

18

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

دهمره

صفت شناختی که بود ایرا

بعقلیه بگیرند و کلی ... دوم

و ادافق و البت از هر یکی ... ادا البت ... کشید

چنانکه ایست صفت صحت بعضی از ... کلی بود ... اخلاق ... بلکنه و کمال

بود ... و یکی از ... و بیع ... شرع و ... بطلع و کمال

از ابعاد ... و بود ... اجزا و حسبت الحدید ... از ... و ... حدا ... داد و بعد ...

لیکن ... حد بود ... از ... جزئی ... تمام ... کاو ...

بعید ... پیشه ... دوم ... از ... و عرض حل ... البسه ... و ادارک ... اد

ده ... دوم ... بیشتر ... هر ... و ... کاو ... البته ...

حاصل ... رده ... از ... اتحاد ... اسدر ... تعلق ... ادراک ...

باشد ... صفت ... صحت ... معنی ... البته ...

البعد ... کنند ... دیگر ... اتم ... بود ...

بعد از تقسیم کتاب ... کنند ... بعد ...

و ... و ... کاو ... و ... بعد ... کلمه ...

تقویم الادویه

بوالیر	اب انگور	سیاه ماکیر یا سداب	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

حمی یوم	علامت	مداواه و تسهیل
حمی یوم از گرمی آفتاب و مانند آن	[illegible] ضعیف و نبض [illegible]	آب سرد در کرده بر سر نهادن
حمی یوم از بسیاری جماع	اسهال [illegible]	اندام را مالیدن و روغن بنفشه [illegible]
حمی یوم از غذاها و داروهای گرم	[illegible]	خیار و خیار زه و کدو [illegible]
حمی یوم از رنج	خشکی اندامها و نبض صغیر	خواب و آسایش و اندام به روغن مالیدن در حمام
حمی یوم از خشم	سرخی چشم و رخساره و سوزش [illegible] زردی	خوشدلی و آسایش خواب گران
حمی یوم از غم	زردی روی و خشکی اندام [illegible]	خیار و خیار زه و هر چه دست دهد
حمی یوم از بیخوابی	دشواری حرکت [illegible] زردی [illegible] و چشم فرو رفته [illegible]	آسایش و خواب و [illegible] به کار داشتن
حمی یوم از آماس	نبض عظیم و سریع و دشوار [illegible] و قاروره سپید [illegible]	کدو و خیار [illegible] خوردن و بر موضع [illegible]

تبهای عفونی و تب دق	علامت	مداوا و تسهیل
غب خالصه	سرما سخت و تب گرم و قاروره نارنجی و تشنگی و اگر تب لازم بود هذیان [illegible]	آب انار و شیره تخم [illegible] و اگر معده ضعیف باشد آب سرد دهند
شطر الغب	تب لازم بود کم و سخت باشد و با سرما بود و دیگر روز آهسته	قرص گل و گلگلاب و تب [illegible] کنند م
تب ربع	لرزه بغایت سخت و سرما [illegible] بدن [illegible] کند و قاروره عظیم سبز بود و گرمی آهسته	جو [illegible] و [illegible] والکلام
تب بلغمی	قاروره رقیق و تیره و سفید باشد که غلیظ بود و با [illegible] و سواد [illegible] باشند	گلگلاب و اندکی [illegible] و [illegible] والکلام
تب دموی	نبض عظیم ممتلی و سرخی چشم و تشنگی و [illegible] و [illegible] متواتر و کسالت	لعاب [illegible] و آب [illegible] و مغز خیار و خیار بادرنگ دهند
تبهای مرکب	علامت آن خلط که غالب ظاهر بود	[illegible] ماده کنند [illegible] تب [illegible]
تب دق	علامت تبهای عفونی باشد و درد [illegible] خواب [illegible]	گلگلاب [illegible] بریان کرده [illegible]
ذبول	[illegible] و [illegible] خشک و سخت گردد	گلگلاب [illegible] و غذا [illegible]

انواع آماسها	علامت	مداواهٔ سهل
ورم خونی	سوزش با درد از رش و گاه باشد که خارش کنند	بنفشه و سرخ پوست کدو در روغن بپزند [illegible] توزک و جو سوده طلا کنند
صفراوی بلغمی ورم بلغمی	آماس با درد و جریان و گرمی الموضع و سرخی رنگ	نیلوفر و آس و کاسنی کوبند با [illegible] لعاب بنفشه و سرخ پوست کدو و آرد [illegible] طلا کنند
ورم سوداوی بلغمی	سفیدی الموضع و نرمی آن که اگر انگشت بر نهند بگو فرو رود و درد نباشد	پشم بازه بروغن گل [illegible] با قطع [illegible] تر کنند و بر [illegible] ببندند
ورم سوداوی	آماس سخت باشد و تیره رنگ چنانکه باشد [illegible] باریک [illegible] بود و درد نباشد	موم و روغن زیت کهن
حمره	درد و گرمی و سرخی موضع و ورم باشد که اگر انگشت بر نهند [illegible]	[illegible] و آب کشنیز طلا کنند
سرطان	آماس سخت بشکل سرطان	روغن و موم و گل ارمنی
دبیله	دبیله سخت تر از ورم یا ریم باشد	نان گوفته در روغن زیت کنند و طلا کنند
سلعه و خنازیر	آماس سخت و اگر سلعه علی باشد سخت تر از آماس یا ریم باشد	آرد جو و آرد ترمس [illegible] زیت با آب بابونه [illegible] سرشته طلا کنند

بیماریها که عام بود سطح بدن را	علامت	مداواه سهل
آبله و حصبه	نخست تب گرم بود و چشم و روی سرخ گردد و آماس گرد و دور کنار گردن [illegible]	لعاب بهیکو و گلاب و مروره از نیلوفر و ماش و مغز بادام
جذام	چشم گرد شود و سفیده آن تیره بود و [illegible] موی ابرو و مژگان بریزد و [illegible]	[illegible] و نوره با سرکه بیامیزند و طلا کنند
برص	آن موضع سفید گردد و موی که برآید سفید باشد اگر سوزن فرو برند رطوبت سفید برآید	[illegible] و نوره با سرکه بیامیزند و طلا کنند
بهق	سفید بود لکن کمتر از سفیدی برص بود و [illegible]	آهک نشسته با [illegible] سرشند و طلا کنند
[illegible]	[illegible]	[illegible] با سرکه [illegible] و طلا کنند [illegible] طلا کنند
گر و خارش	دانهای خرد سرخ رنگ باریک و خارش [illegible] در میان انگشتها و [illegible]	آهک نشسته با سرکه سرشته طلا کنند
ترقیدن پوست	معروف	سرگین و سرکه [illegible]
شپش که در تن افتد	معروف	قسط و مرو و [illegible] بعسل سرشند و طلا کنند

پشت تازه جوان و بدان غرغره [illegible]

بیماریهایی که عارض سطح بدن شود	علامت	مداوا و تسهیل
شری	دانهای پهن که بر سطح بدن ابتدا از صفرا پیدا شود سرخ بود و اگر از بلغم بود سفید شود	آب چغندر با آب کرفس برشند و طلا کنند
بثرهای خورد	اگر خلط تیز بود دانها از اندام برجسته بود و اگر غلیظ بود دانها پهن	حنا و نمک با آب و اندکی سرکه برشند و طلا کنند
حصف	دانهای خرد مانند گاورس	حنا و نمک با آب و اندکی سرکه برشند و طلا کنند
ثولول و مسامیر	ثولول دانهای سخت باشد و مسامیر سخت تر و همچو میخ در اندام فرو رفته بود	سرکین بز با سرکه و نمک برشند و زرد روی چند نوبت طلا کنند
آتش فارسی	آبله مانند که از سوختن آتش پدید آید و اگر بشکافند زرد آب پالاید	بباید شکافت و سبوس گندم کوفته برشته نهاده با پوست انار و آب [illegible]
ریشهای از جنس آتش	دانهای بزرگ بطرف [illegible] و سنگ ریزه سیاه گردد	سبوس بپزند و بکوبند و در ریش مالند
ام الدم یعنی کفته شدن رگ در بدن	رنگ آن موضع مانند رنگ بادنجان باشد و چون [illegible]	ورق خورد و گل بر آن موضع باید نهاد
عرق بسیار رفتن	معروفست	روغن گل و اسفیداج و کافور طلا کنند

[illegible]

بیماریها که بر ظاهر سر و روی پیدا شود	علامت	مداوا و راه سهل
داء الثعلب و داء الحیة	موی بریزد و رنگ آن موضع برنگ خلطی باشد که غالب بود	جو سوخته و کندر با و بادام تلخ بکوبند و طلا کنند
سعفه	ریش بسیار سوراخ که مانند خانه انجبر در آن باشد و از آن چیزی برزند	کاغذ سوخته و روغن گل و سرکه بسرشند و طلا کنند
سر را که شستن کم و دیر شستن آن	سر زردتر از آن شود که عادت بوده است	سه روز زرد چوبه و روغن بادام تلخ مالند
سبوسه که در سر افتد	هر گاه که سر بخارد مانند نخاله فرو ریزد	بوره و باقلی کوفته در سر مالند
آماس نرم که زیر پوست سر برآید	چون انگشت بر آن نهند و قوت کنند بگو فرو رود	پوست انار و جوز سرو با سرکه بسرشند و طلا کنند
کلف و نمش که بر روی افتد	معروف	بادام تلخ و بیخ سوسن در آبی که انجیر در آن پخته باشند بسایند و بر آنجا بزنند
ثولیل و بثور عدسی که بر روی افتد	بثور عدسی مانند بثور سرخ باشد و ثولیل آنها باشد در روی و گوشت زیادی کشته	نشتر بزنند تا خون برود
ترقیدن پوست روی و سوزش آن	دانهای سرخ تیره رنگ مانند سعفه	مردارسنگ و زرد چوبه و روغن کنجد بمالند و طلا کنند

بیماریها که بر ظاهر تن و پای پدید شود	علامت	مداواه سهل
عروق مدنی	زیر پوست چون رگی پدید آید و مانند کرمی حرکت میکنند	اندر گرمابه می مالند
داء الفیل	پای بیمار مانند ساق پیل بود	اقاقیا و رامک و صبر طلا میکنند
دوالی	رگهای ساق پیچیده و غلیظ و سبز رنگ باشند	آسایش و گرمابه
طرقیدن دست و پای و ریش پی زاران	معروف	نبات بتا اندر روغن زیت حل کنند و طلی کنند
داحس	آماس نزدیک ناخن و درد سخت	سبکو اندر سرکه کنند و بر نهند
آماس انگشتها و خارش و چو سندیدن از سبب غبار	چون سرما باد آماس و خارش کنند	سبکی که اندر آب و نمک بپزند و بر آن نهند
کز شدن ناخن و سیاه شدن آن	معروف	موم و روغن کنجد طلا کنند
سپیدی ناخن در رش باشد بسبب مواد	سفیدی که بر ناخن افتد	گوگرد زرد و زرنیخ سرخ با سرکه بیاید و طلا کنند

جراحتها و قرحها	علامت	مداواة سهل
جراحت مفرد	معروف	لب جراحت فراهم گیرند و چهار سر فاده با ازار بالا و زیر و هر دو جانب بهبندند
قرحهٔ مفرد	جراحتی ریشه	گل شقایق سوخته با آرد جو و کندر
قرحه با ریم و پلیدی	رطوبت و پلیدی در قرحه باشد	عسل دران می مالند
قرحه با سوء المزاج گرم	درد عظیم و سرخی آن موضع و گرمی آن	گلهای انار و تمر هندی
قرحه با سوء المزاج سرد	تیرگی لون عضو و جراحت اندک	روزی چند آب تازه نیم گرم تکمید میکنند
قرحه با سوء المزاج تر	قرحه نرم بود و رطوبت و زرداب بسیار باشد	کندر و آرد جو و توتیا در عسل سرشند و طلا کنند
قرحه با سوء المزاج خشک	خشکی قرحه	با مداد و شتالنگ قرحه روغن چرب میکنند و غذا ارده خامه میدهند
قرحه با ورم یا گوشت زیادتی	گوشت زیاده بر سطح قرحه یا آماس در قرحه	مرهم سفیداج طلا میکنند

آوردن

قرحها و بیرون / دسوختگی آتش و آنکه / که چوب زده باشند	علامت	مداواة سهل
قرحه با شگاف	اگر خون از جراحت آید و از بن بال باید جهنده و بعضیت سرخ باشد	بگشنیز تازه فرو گیرند و سفال ... بکوبند و در آن آگنند
جراحت عصب	معروف	پشم پاره بروغن نیم گرم چرب کنند و بر آن نهند
قرحه با شکستگی استخوان	آنکه عضو کج گردد و استخوان شکسته ظاهر باشد	اگر ریسه بود رازیانه ... بکوبند و بآب ... کنند و بر آن بندند
قرحه با درد	معروف	افیون بسایند و طلا کنند
قرحه پلید	قرحه سیاه باشد	ورق حنظل و گل ... با روغن ... بکوبند و بر آن نهند
ناصور	چهل روز بر جراحت بگذرد و گوشت سخت شود مرده در آن پدید آید	خاکستر چوب رز بعرق تر کنند و بر آن بندند
بیرون آوردن پیکان و مداواة کسی که چوب زده باشند	معروف	بیخ نی تر بکوبند و با عسل سرشند و بر آن نهند تا پیکان بیرون رود
سوختن آتش	معروف	بنفشه سرخ بپزند و بکوبند و بر آن نهند

گزیدن جانوران	علامت	مداوا و تسهیل
گزیدن سگ دیوانه	مغز جوز بکوبند و بخون جراحت بیالایند و بمرغ دهند اگر بمیرد سگ دیوانه است	جراحت را فراخ کنند و خردل کوفته بروغن گاو و عسل بپاشند و بر آن [illegible]
گزیدن آدمی و حیوانات که دیوانه نباشند	از مجروح بباید پرسید	پیاز نرگس بکوبند و بر آن مالیده بپاشند و بر آن نهند
گزیدن مار سیاه و کرباسه	درد سخت چنانچه مجروح بطاقت نشود و دندان گزنده در موضع زخم ماند	سیر و پیاز بکوبند و بر آن نهند
گزیدن افعی و دیگر ماران	آماس کام و سرخی [illegible] و [illegible] ماند آنکه [illegible] [illegible] آید و [illegible]	سیر و پیاز و کندنا می خورد
گزیدن کژدم	درد [illegible] ماند و درد [illegible] پدید آید و [illegible] تا [illegible] غشی افتد	[illegible] بروغن زیت حل کنند و [illegible] بر آن نهند
گزیدن زنبور و مگس عسل	نیش مگس عسل در زخم ماند و آماس و درد و سرخی موضع و باشد که غشی و عرق افتد	گل خانه زنبور [illegible] بپاشند و طلی کنند
گزیدن رتیلا و عنکبوت	[illegible] آید مانند خانه عنکبوت و درد [illegible] [illegible] آماس [illegible] باشد	نمک و حرمل بکوبند و با آب بپاشند و بر آن [illegible]
گزیدن کژدم جراره	سستی [illegible] زبان آماس کند [illegible] و [illegible] و درد پدید آید	پیه [illegible] و کباب می خورد

داروهای قتال	علامت	مداوا و سهل
کسی را که داروهای گرم قاتل داده باشند	سوزش معده و روده‌گان و تنگی و خشکی دهان و بی‌آرامی	شیر تازه گوسفند و روغن بادام
کسی را که داروی سرد قاتل داده باشند	گران دست و پای و زبان	سیر و پیاز و نبید ناب
کسی را که فرن سنبل بیش داده باشند	آماس زبان و ورم شدن چشم بگو و غشی پدید آید	گوشت نیم کبر و آب نبید ناب
کسی را که ذراریح داده باشند	درد سخت در مثانه و سوزش در آب تاختن و بول خون و سختی ناف	انجیر و بادام و نمک
کسی را که طرف دنبال برکوهی داده باشند	درد شکم بغایت سخت	انجیر
کسی را که عرق چهارپا داده باشند	آماس حلق و رنگ روی سبز و عرق کننده از همه بدن	زراوند مدحرج و نمک اندرانی از هر یک یک درم در آب گرم
کسی را که زهره افعی یا پلنگ یا خرگوش داده باشند	چشم زرد گردد و قی سبز و دهان تلخ باشد	شیر تازه
کسی را که افیون بیش گران داده باشند	خواب و گرانی بدن و بوی افیون از دهن آید و خدر و کزاز پدید آید	سیر و پیاز و جوز و عسل

داروهای قتال	علامت	مداواة سهل
کسی را که بنج داده باشند	بیهوده گفتن و تیرگی عقل و سرخی چشم و سستی اندامها	شیر تازه
کسی را که شعیک با جوز ماثل داده باشند	دوار سر و درد و خواب بسیار و سرخی چشم	برگ که در وشبنم پخته باشند
کسی را که بنگ کوفته با آب کشنیز تر داده باشند	تنگی نفس و غم و ماتم و ضعف قوت	مرق اسفیدباج با حلتیت و فلفل
کسی که فطر یا کماه خورده باشند	تنگی نفس و عرق سرد و غشی	رب تیز طعم
کسی را که ارنب بحری داده باشند	بیهش گشتن و بیقراری دل و خشکی اندام و تیرگی بینایی	سکنکاب
کسی را که ضفدع داده باشند	بیهش گشتن و بیقراری دل و خشکی اندام	اسفیدباج شبت و دارچینی
کسی را که جند بیدستر داده باشند	تشنگی و تب و شوریدگی عقل و سرخی چشم	شیر تازه
کسی را که بلادر داده باشند	تب تیز و سرسام و سوزش دهان و قرحه و دانها و آبله	شیر ترش یا شیر تازه

داروهای قتال	علامت	مداواه اسهل
کسی که او را از زهره داده باشند	تلخ بود لعاب	عرق حلبه و روغن گاو
کسی که او را پیاز نرگس داده باشند	درد روده کاه پدید آرد	اسفیده خایه مرغ
کسی که او را مرداسنگ داده باشند	املاوس خشکی دهان و گرفتگی بول و گرانی [illegible]	طبیخ شبت و انجیر و بوره
کسی را که جیوه داده باشند در گوش او ریخته	درد روده و پیچش ناف سخت بود	میبختج
کسی که او را اسفیداج رصاص داده باشند	زبان سپید گردد و سرفه و فواق و سستی اندام پدید آید	طبیخ رازیانه و انیسون
کسی را که آهک یا زرنیخ یا زاج یا بول [illegible] داده باشند	روده ریش گردد و پیچش ناف [illegible] معده پدید آید	کشک و روغن بادام
کسی که زبان گرم یا ماهی گرم سرپوشیده خورده باشد	دوار و تاسه و غم و سوزندگی عقل	طبیخ ریزه
کسی که شیر در معده وی بسته باشد	غشی و عرق سرد و سرما	دانگی پنیرمایه یا اندکی سرکه

انواع دردسر	علامت	مداواه تسهیل
دردسر گرم ماده	گرمی سر و قاروره معتدل و رغبت تا صبح از غذای خشک	روغن گل و اندکی سرکه و آب خیار بر سر نهند
دردسر بی ماده	از طلی گرم راحت یابد و گرمی در سر باشد	مرزنگوش و بابونه و اکلیل الملک ضماد زنند
دردسر گرم از صفرا یا خون	علامت خون سرخی چشم و روی و درخشش رگها و گاه روده [illegible] و نبض عظیم و علامت صفرا [illegible] دهان و [illegible]	مزوره از بنفشه و سرخ و ماهی تازه با سرکه پخته
دردسر از ماده بلغمی و سوداوی	علامت بلغم گرانی سر و چشم [illegible] و کاهلی [illegible] و علامت سودا [illegible]	مزوره از نخود و جغندر و دو دل و نخود و [illegible]
دردسر از زخمی یا از جراحتی	از سر مجروح هر گاه [illegible] و باشد که [illegible] [illegible]	ماش و زعفران و گل ارمنی ضماد کنند
دردسر از استفراغ بسیار	خشکی دهان و روی و سبکی سر	زرده خایه مرغ نیمبرشت
درد نیمه سر	درد سخت در یک نیمه سر چنانچه بخشم خاریده شود	همیشه بر از وقت نوبت روغن نرگس طلا کنند
دردسر از ضعف فم معده	چون قی کند راحت یابد و در وقت گرسنگی زیاده [illegible]	آب انار و خشو از نان پاکیزه

بیماریهای دماغ	علامت	مداوا و آن سهل
سرسام	تب لازم و شوریدگی عقل و بیخوابی و سرد روی گرم‌تر از دیگر اندامها باشد	شیره تخم کدو و کسنی و مزوره که از اسفیداج و ماش دهند
ماشرا	درد سر سخت چنانکه گویی سر بیمار می‌شکافند و سرخی چشم و روی	شیره تخم کدو و آب انار را و مزوره از عدس و کدو
حمره	ظاهر روی سرخ باشد و در دل سوزش و درد در همه سر و گونه زرد باشد	شیره تخم کدو و مزوره از ماش
فرامشکاری	شوریدگی عقل و زبان [illegible] و بیان و خوابگران چنانکه اگر بانگ کنند بدشوار بیدار شود	فلفل می‌بویند و ساقهای بیمار بسختی [illegible]
خواب ناطبیعی	خواب بسیار و شوریدگی عقل	[illegible] بر پیشانی مالند
سبات سهری	چشم گشاده باز باشد و گاه [illegible] در خواب و بیمار [illegible]	[illegible] روغن [illegible] و سرکه بر سر ریزند
جمود	حس و حرکت باطل شود در هر حال که باشد همچنان ماند	در گرمابه اندام بروغن بنفشه و روغن [illegible] مالند
تباه شدن فکر و ذکر	خواب بسیار و فرامشکاری و کاهلی در حرکت	[illegible]

بیماریهای دماغ	علامت	مداواه سهل
سدر	خداوند این علت را [illegible] در پیش [illegible] باشد و هرگاه که برخیزد سرش بگردد	مصطکی و کندر می خایند و [illegible] [illegible]
~~بسیار~~ صرع	اضطراب پدید آید و کف در دهان آید	سکنجبین عسلی باید داد
دوار	چنان باید که سر او میگردد و جهان گرد او میگردد و جهان پیش چشم سفید	نخود آب دهند و مرزنگوش هم بویند
کابوس	در خواب چنان بیند که شخصی بر سینه افتاده و خواهد که آواز دهد نتواند	نخود آب باید داد اندک
سکته	بیمار بیفتد و حس و حرکت او باطل شود و باشد که خرخره در حلق او افتد	بعد از سه روز سکنجبین در طبیخ [illegible] [illegible]
مالیخولیا	شوریدگی عقل و بیهوده گفتن و غم و خیالات فاسد	ماهی تازه و زرده خایه نیمبرشت و مغز [illegible]
قطرب	گونه زرد باشد چشم نکو افتاده و دهان خشک [illegible]	ماهی تازه و زرده خایه نیمبرشت
عشق	چشم نکو افتاده و لبها [illegible] و چون نام معشوق شنود نبض او [illegible]	از عشق باید [illegible] و به دیگری مشغول کرد و [illegible]

[illegible]

بیماریهای نخاع	علامت	مداوا و تسهیل
فالج و خدر	یک نیمهٔ بدن سست گردد و حس و حرکت آن باطل شود [illegible] از سبب [illegible]	پس از چهار روز [illegible] بعد از [illegible] و دهان [illegible] نهند
استرخاء	در حالی که [illegible] از حرکت بدن آید سست گردد [illegible] اندام [illegible] بحران و تشنج [illegible]	حب دوای [illegible] با [illegible] مرغ [illegible] بندند و بر آن نهند
لقوه	آنکه چشم فرو گردد [illegible] چشم که در نیمهٔ [illegible] بماند	کندر و مصطکی و اندکی نوره
بیماری مرکب از استرخاء و تشنج	نیمهٔ درست آن [illegible] که [illegible] فرو کنند [illegible] تشنج [illegible]	بخور [illegible] استفراغ کنند و در گرمابه [illegible]
تشنج امتلائی	ناگاه پدید آید و از امتلاء [illegible] رفته باشد [illegible]	بخور [illegible] استفراغ کنند و در گرمابه [illegible]
تشنج از خشکی	از پس [illegible] استفراغ [illegible] باشد که [illegible]	اگر [illegible] روغن [illegible]
رعشه و اختلاج	آنگاه که خواهد که دست بجنباند یا کاری کند [illegible]	در گرمابه بسیار نشیند و غذا نخود آب خورد
حدبه	اگر [illegible]	اگر مادهٔ غلیظ باشد ضمادی بر نهند که از تحلیل [illegible]

ادویه تیز [illegible] مالند

بیماریهای پلک چشم	علامت	مداواه سهل
جرب خارش و ... در پلک چشم	خون پلک بگردانند درون وی درشت باشند و گاه باشد که چون انجیر شکافته باشند	خمیر سرکه کرده در چشم نهند
بردکد	آماس سخت مانند تگرگ در پلک چشم	مرهم داخلیون بران نهند
تحجر و سطری پلک چشم	آماس کوچک سخت مانند غده	نشاسته در سرکه و در آب زردی روغن زیت حل کنند و طلا کنند
التصاق	پلک چشم بسفیده یا سیاهی بسته گردد یا پلک بالا به پلک زیرین بسته شود	پنبه پاره به شیر زنان تر کنند و بر چشم نهند
کمنه	خون از خواب برخیزد چنان بیند از دیگر جاهای باریک در چشم ...	شیاف اسود بر پلک چشم طلا کنند
شتره	بسته چشم در خواب و غیر خواب پوشیده نگردد	موم روغن طلا کنند
شعیره	آماس دراز بر پلک چون بر رستن گاه مژه پدید آید	سر مگس بگدازند و تن وی در آن مالند
توثه از پلک چشم	گوشت فزونی سرخ و نرم بر پلک توت	خمیر سرکه کرده در چشم نهند پس دارو بر سر نهند و دو ساعت بگذارند

بیماریهای پلک چشم	علامت	مداواة سهل
سعفه که بر پلک چشم افتد	در بن مژگان سبوس پدید آید و باشد که ریش گردد	مرداسنگ سیماب زنگار ملکی بسایند و طلا میکنند
نمله اندر پلک چشم	بعضی مژگان بریزد و گاه پلک چنان نماید که می‌ترقد و تشنج ریزه باشد	شیاف مامیثا طلا کنند
سلعه که اندر پلک چشم افتد	جسمی فزونی بود سخت مگر آنچه ماده آن رقیق بود که نرم باشد	آرد جو و آرد ترمس بروغن [illegible] طلا کنند
شپش که در مژگان افتد	شپش در بن مژگان ظاهر باشد و آنچه بزرگ [illegible] و تشنج باشد [illegible]	با آب سلم و نمک یا بوره می‌شویند
موی فزونی و موی منقلب که در مژگان آید	موی فزونی که رستن آن ناهموار بود و بعضی بیرون آید و بعضی اندرون	اگر یک موی بود یا پنج موی دیگر را [illegible] مصطکی بر موی اصلی [illegible]
تشنج	این بیماری از رطوبت در پلک چشم [illegible]	حضض و شیاف مامیثا طلا کنند
سلاق	کناره پلک سطبر و سرخ گردد و باشد که اندکی خورده شود	تخم انار تازه و بنفشه [illegible] پوست آن کنده [illegible]
شرناق	چشم پلک آن نتواند [illegible] که [illegible] بر چشم نهند [illegible] انگشت بر آید	صبر با آب [illegible] و طلا کنند [illegible]

بیماریهای طبقه ملتحمه	علامت	مداواه سهل
رمد	اماس وسرخی وریزش اشک واگر ماده خونی باشد چشم سرخ گردد	لعاب بیدانه وشیر دختران تا آب صمغ عربی بچکانند
انتفاخ ملتحمه	اگر اکثری ان بهنند که دردنا بند ولون او سپید بود باشد	جبر و سیماق تا میشا طلا کنند
جاار جاشیدن ملتحمه	ملتحمه سخت تیره شود چنانکه هر که به کرار جواب بصر در چشم بد نزار مرض باید	زرده حایه مرغ وروغن گل در چشم نهند وآب سرکه گرم بشویند
خاریدن ملتحمه	اینکه سودی که چشم را بسوزانند و برو اندازد و آن بلکه چشم	برود حصرم
سبل	رگهای وان باشد واحوال افتاب بیند غطاء افتد وماند پرده سرخ برسد به چشم	برود حصرم
ظفره	جسم فزونی که گوهر او عصبی باشد خون ناخن از گوشه براید و گرد شود	توتیا و بوشادر و نمک اندرانیده و در چشم میکنند
دمعه	اگر ضعف عضله باشد بیرون خزنده باشد که میریزد چشم بریزد نهر خال	برود حصرم
طرفه و دود و خونی که در چشم افتد	لخته خون گرده تازه خون به چشم رسیده که موضع طرفه باش سرخ بود	اگر اماس وحرارت باشد زره بجانید و دران بچکانند

بیماریهای طبقه قرنیه	علامت	مداوا و تسهیل
قرحه	ریشی که بر سیاهی چشم پدید آید و از آن چند نوع باشد چنانکه گفته اند	کحل سفیده و خایه مرغ در چشم کنند پس از [illegible] تخم گل و پوست خایه [illegible]
بثره که بر قرنیه افتد	آنچه در زیر پوست بیرون باشد سیاه نماید و آنچه در زیر پوست سیوم باشد سپید نماید	شیر دختران در روز وردی
سپیده که بر چشم افتد و سیاه گردان چشم ازرق	اسپیده در چشم ظاهر باشد	اگر ضعیف ساده باشد و کهنه گشته نرم باید [illegible] چشم کنند با کحل شیافی در چشم کنند
سرطان که بر قرنیه افتد	آماس صلب باشد و درد و سرخی چشم و درد سر و ناتوان شهوت طعام	کشکاب غلیظ باید داد تا سر بازد و شیاف ابیض در چشم کنند
نتو که بر قرنیه افتد	بعضی چون سر مگس باشد و مور خرده و بعضی چون سر میخی که لوها [illegible] باشد و بعضی که چون دانه انگور	شیاف در کشند و رفاده بر چشم برنهند و [illegible]
خوره که بر قرنیه افتد	جزوی از قرنیه ریزیده در وی بدان موضع گوی پدید آید	صدف سوخته و سرمه با هم بسایند و در چشم کنند
گمنه یعنی بازمانده ریم در زیر قرنیه	بر شکل ناخنه باشد و گاه باشد که زرد رنگ باشد	شیاف احمر
سلخ که بر قرنیه افتد	بعضی از پوست بیرونی بریده شود	پیوسته سرمه میکند

بیماریهای گوشهٔ چشم وطبقهٔ عنبیه وبیماریهای طبقهٔ قرنیه وجلیدیه	علامت	مداواة وتسهیل
غرب	آماس کوچکی از نوع خراج که در میان گوشهٔ چشم وبینی افتد	تخم کتان کوفته بر آن نهند تا بگدازد
سیلان	آب از گوشه روان گردد	صبر وصمغ عربی سرشته طلا کنند
غده در گوشهٔ چشم	گوشت غددی در گوشهٔ چشم که سوی بینی است پدید آید	مرهم زنگار
تنگ شدن ثقبهٔ حدقه	چون برابر آفتاب بایستد ثقبه بتوان دید وهر چیز بزرگتر از آن بیند که هیچ نیست	اگر سبب آن یبس بود از ریاضت معتدل فرمایند وسر وروی را روغن مالند
فراخ شدن ثقبهٔ حدقه	چون برابر آفتاب بایستد ثقبه فراخ نماید وهر چیزی کوچکتر از آن بیند که هیچ نیست	روی را آب سرد می شویند وصندل بر سر با گل می مالند
فرو آمدن آب بچشم	آب چشم گوئی مانند پشه وچیزهای ازرق ودیگر رنگها مانند وچون آب تمام فرو آید بینائی باز دارد	عمل دار آب را با نیر در چشم می کشند یا با سلیقون
خیالات که پیش چشم آید وعلامت آب بود	چون مگس وریشه پیش چشم آید وچون معده خالی بود کم شود وچون پر بود زیاده شود	بنجشت استفراغ کنند پس سرمه با سلیقون کنند
خیالات که پیش چشم آید از بخار معده	چیزها مگس وریشه بیند وچون گرسنه کم گردد وچون معده پر بود زیادت شود	سکنجبین بزوری دهند

بیمارهای عصب بینایی و بیمارهای گوش	علامت است	مداوا آسهل
شبکوری	بروز بیند و شب نه بیند	جگر بز بر آتش اندازند و آبی که از آن برآید با فلفل گرد [illegible] در چشم کشند
روزکوری	شب بیند و روز نه بیند	روغن نیلوفر در بینی می چکانند
درد گوش از گرمی	حرارت یا غش از طلا ببرد گرمی در سر و زاری در چشم و دردی	اسپغول [illegible] در آب غسل [illegible] در گوش میکنند و [illegible]
درد گوش از سردی	از طلاء گرم راحت یابد و درد آهسته باشد و فوق حرارت شود	کندر و در آب ترش حل کرده چکانند
آماس گرم در گوش	گرانی سر و شنوائی و درد سخت و ضربان و [illegible] و امتلاء در روی باشد	شیر دختران در گوش [illegible]
آماس سرد در گوش	گرانی در سر بود بی درد و ضربان	روغن گل با روغن بنفشه در گوش چکانند
خون آمدن از گوش	نجست زخمی یا فرو افتادن باشد	آب گشنیز تازه در گوش می چکانند
ریم آمدن از گوش	ریم از گوش بالا [illegible]	کندر در روغن گل حل کنند و در گوش چکانند

بیماریهای گوش و بینی	علامت	مداواه سهل
سده در گوش	اگر حیوانی در گوش رفته باشد از حرکت او شنوائی را زحمت باشد [illegible]	اگر شوخ باشد بوره بسرکه حل کنند و در [illegible] چکانند
آوازهای دروغ در گوش	اگر باد باشد گوش طنین شنود و اگر خلط بود گوش گران باشد	روغن ترب و آب سداب در گوش چکانند
گرانی گوش و نقصان شنوائی	اگر آماس با درد و ضربان باشد و جراحت و صدمه ظاهر باشد	اگر بلغم باشد انجیر و [illegible] بکوبند و فتیله سازند و در گوش نهند
آماس گرم و حرارت در بینی	آماس با درد و ضربان و اگر [illegible] غالب بود از [illegible] خشک [illegible] باید	خرقه بعرق و صندل تر کنند و بر پشت بینی نهند
ریشها در بینی	چون در آفتاب نگاه کنند ظاهر باشد	اگر ریش خشک باشد فتیله بروغن و موم و [illegible] آلوده در بینی نهند
گوشت فزونی در بینی	آنچه نرم باشد در آفتاب توان دید و آنچه سخت بود [illegible]	[illegible] اشنان و [illegible] بکوبند و فتیله بسرکه تر کنند و [illegible] و در بینی نهند
گند بینی	گند از بینی آید	بوره و دارچینی بسایند نرم و در بینی دمند
خون آمدن از بینی	آنچه بحرانی باشد در روز بحران پدید آید	آب سرد بر سر ریزند و [illegible] در بینی چکانند و اطراف ببندند

بیماریهای آلت بویایی و دهان و زبان	علامت	مداوات سهل
نایافتن بوبها	اگر آنکه سرد باشد از آن خالی نبود و اگر گرم باشد [illegible] باشد سوال دیده [illegible]	شونیز نرم کوفته در روغن [illegible] گشنیز و در بینی چکانند
زکام	در زکام گرم چشم و روی سرخ باشد و ماده گرم و تیز باشد و در سرد آن سرد و غلیظ	[illegible] بعرق [illegible] کند و در غذا آبدوغ باید خورد
آماس گرم در زبان و در میان دهان	دانها در زبان با جمله دهان بر آید و بعضی سفید و سرخ و بعضی سیاه	[illegible] مالند و خرفه بدان بیالایند و بر زبان نهند
آماس گرم در زبان	آماس زبان و سرخی آن	بهیدانه شیر خرو گل در آب بر بزنند و آن آب در دهان دارند
آماس سخت در زبان	آماس سفید و سخت باشد	انجیر در آب بر بزنند و ها فکنند و در دهان گیرند
ناخوشی طعم دهان از خلط گرم	اگر خون بود طعم دهان شیرین بود و اگر صفرا باشد تلخ باشد	شیره تخم کدو و آب انار
ناخوشی طعم دهان از خلط سرد	طعم دهان ترش باشد یا شور	مصطکی در آب بجوشانند و [illegible] غرغره باکام [illegible]
گنگی و خلل در سخن گفتن	سخن آسان نتواند گفت	زبان را بخردل می مالند

بیماریهای لب و دندان	علامت	مداوا و تسهیل
طرقیدن لب	معروف	کتیرا در آب حل کنند و طلا کنند و آن لب گرداگرد بر زبان بی نمک باشد سر آن بپوشند
گوشت فزونی زیر لب	مانند دانه انگور تیره رنگ زیر لب پدید آید	خاکستر کوزه و عفص حنظل و شبت بکوبند بر آن نهند
دانها که بر لب بر آید	دانهای بر لب ظاهر شوند	روغن گل و موم زرد هم بگدازند و مازو و حنا نرم بکوبند و در آن ریزند و طلا کنند
درد دندان از گرمی	از جهت سردی رطوبت باید و از جهت گرمی زرد زیادت شود	سرکه و عرق در دهان میگیرد
درد دندان از سردی	از جهت گرمی رطوبت باید و از جهت سردی زرد زیادت شود	پسته زرد آلو و نمک بکوبند در سرکه حل کنند و در دهان گیرند
خورده شدن دندان	معروف	سیر کوفته در آن موضع نهند
سیاه شدن دندان	دندان سیاه و بازرد باشند	سیر بکوبند و در دهان افکنند
کند شدن دندان	معروف	نوک سماق بخاید

[illegible]

ره

بیماریهای دندان و ملازه و گوشت بن دندان	علامت	مداواة سهل
جنبیدن دندانها	معروف	سماق و گل و جفت بلوط بکوبند و در بن دندان
آماس گرم در گوشت دندان	درد و ضربان در گوشت بن دندان	پوست انار ریشه سماق در آب بپزند و آن آب در دهان گیرند
ریم گرفتن گوشت بن دندان و تباه شدن	ریم پالاید و بوی ناخوش کند	فلفلمون در سرکه حل کند و در آن بلی می‌مالند پس روغن گل
گند دهان	آنچه درد دهان بود ظاهر باشد و آنچه از معده بود چون طعام خورد کند کم شود	مصطکی می‌خاید و بعد مسواک کند
آب آمدن از دهن در خواب	معروف	مصطکی و کندر می‌خاید
گوشت فزون در میان دندانها	گوشت فزونی میان دندان ظاهر باشد	گوشت فزون بباید برید
آماس گرم در ملازه	درد و ضربان در حلق باشد	آب سماق غرغره میکنند
سستی ملازه	چنان پندارد که چیزی از حلق فرو آید که پست و چون دهان باز کند ملازه دراز باشد	نوشادر و سماق و گل بکوبند و در حلق دمند

بیماریهای حلق و حنجره و شش	علامت	مداواة سهل
خناق و ذبحه	دشواری دم زدن و چیزی فرو بردن و سرخی چشم و روی	گلاب و عناب یا بنفشه سرخ
خار و آنچه در حلق بماند	از بیمار بپرسد که سبب چیست	لقمهٔ بزرگ نیم خائیده فرو برد
غریق و مخنوق	معروف	اندکی فلفل در سرکه بکوبانند و در حلق ریزند
نزله	اگر از گرمی بود ماده تیز بالا آید و حلق درشت باشد و اگر از سردی بود [illegible]	گلاب لعاب سپستان و شراب خشخاش دهند
سرفه	آنچه از سینه بر آید [illegible] ظاهر بود و سوء المزاج گرم با تشنگی بود و سرد از هوا	زرده خایه نیم برشت و نمک تازه یا شکر
ربو	نفس متواتر باشد و سرفه کند و آواز دم زدن [illegible] از هوا [illegible]	شونیز کوفته با عسل بیامیزند و بدهند
ضیق النفس	نفس متواتر باشد و چون [illegible] سخت شود و چاره [illegible]	کبود آب با [illegible] و [illegible] و بیش از غذا ریاضت معتدل دهند
ذات الریه	تب و سرفه و درد سینه و سرخی روی و درد پهلو [illegible] نفس	مزوره از ماش و اسفاناخ و خبازی دهند

بیماری حلق ودل وحجاب آن	علامت	مداواة سهل
برآمدن خون از حلق	اگر از شش و سینه برآید با برقه باشد واگر از حلق برآید با تنحنح باشد واگر از معده برآید با قی باشد واگر از دماغ با تنحنح رآید	آب سماق ولعاب بهیدانه ونشاسته وصمغ عربی وکتیرا با شیره تخم کوکنار ونبات
برآمدن ریم از حلق	نخست تب باشد ودر آن نیم که آماس بود که از آن باشد واگر نبود که نیست از آن ودر آب اندازند تهی برود	نان پالیزه با شیره یا زرده خایه نیمبرشت
سل	تب لازم بروز آهسته بود ونبض قوی وچشم بکو فرورود ودر سینه آواز آکار گردد	کتیرا ونشاسته وصمغ عربی در شیره بدهند وغذا نان پالیزه با شیره بدهند
ذات الجنب	تب لازم وتنگی نفس وسرفه ودرد پهلو چون زخم سوزن	کتیرا ونشاسته وصمغ عربی
ریشهای سینه	اگر در عضله اندرون باشد با تب وضربان باشد واگر در عضله بیرون باشد بلمس توان یافت	لعاب بهیدانه وشراب خشخاش
برسام	شوریدگی عقل وتب وچون علت قوی گردد بی خوابی وخشکی دهان پدید آید	شیره تخم کدو وشراب خشخاش ومرو از ... و ... کنند
سوء المزاج گرم در دل	نبض عظیم باشد	شربت لیمو با آب انار وگلاب با آب انار دهند
سوء المزاج سرد در دل	نبض ضعیف باشد	... ومصطکی وعرق بید وبادیان وصاف کنند وبدهند

بیماریهای دل	علامت	مداواه سهل
سوء المزاج تر در دل	نبض نرم بود چنانکه انگشت دران نشیند	سداب سبز و کرفس و غزال و آکبه
سوء المزاج خشک در دل	نبض صلب و صغیر بود	گلاب و شیر تازه
خفقان	خداوند رطوبت چنان باشد اگر دل وی در میان آب می جنبد و آنکس را غشی و سستی بعضی باشد	گشنیز خشک و مصطکی کنند
غشی بسبب استفراغ	نخست استفراغ بسیار رفته بود	ساق پای ببندند و نفس باز میگیرد و آب سرد بر روی میزنند
غشی بسبب امتلا	نخست امتلا با تخمه بوده باشد	پودینه برپزند و آب آن بدهند و غذا اندک دهند و دست و پای می مالند
غشی از سوء المزاج دل	نخست علامات سوء المزاج باشد	آنچه ضد سوء المزاج باشد
غشی از سوء المزاج معده و جگر	علامات آن در بیماری جگر و معده گفته آید	آنچه سوء المزاج باشد
غشی که از تپها باشد	نخست بحران عظیم باشد یا بیمار حس آن باید که ماده در معده گشت	ساق و بازو به بندند و بگذارند که در خواب شود

بیمارهای مری در فم معده	علامت	مداواة سهل
سوء المزاج گرم در مری	تشنگی بسیار بود و از آب راحت یابد	لعاب بهیکو و شیره تخم کاهو دهند
سوء المزاج سرد در مری	تشنگی نباشد و از چیزهای گرم راحت یابد	انیسون و مصطکی و رازیانه در آب بپزند و بدهند
سوء المزاج خشک در مری	خشکی دهان باشند	حسو از شیر تازه و لعاب بهدانه
سوء المزاج تر در مری	آب دهن بسیار باشند	دینار گل خشک نرم بکوبند و در حلق دمند و [illegible] می خورند
اماس گرم در مری	تشنگی سخت و تلخی دهان و درد در میان هر دو کتف	شیره تخم کاهو و آب کاسنی
اماس سرد در مری	گرانی و درد در میان هر دو کتف باشند	غرغره فرمایند با آب گرم که شبت و حلبه در آن جوشیده باشند غذا نخود آب دهند
گرمی در فم معده	تشنگی و گرمی در فم معده و راحت یافتن از آب سرد خوردن و در معده [illegible]	آب انار ترش و شیرین
صفرا که در فم معده ریزد	تهش گشتن و تلخی دهان و غشی	آب انار ترش و شیرین

[illegible] نشانها
[illegible] ارزانی [illegible]
[illegible] طبیب و [illegible] جگر
[illegible]

بیماریهای معده	علامت	مداواة سهل
رطوبت و سردی در معده	از اجتناب یافتن از چیزهای گرم خوردن در معده نهان و تشنگی نابودن	تخم کرفس و انیسون و مصطکی کوفته در آب بپزند و بدهند
سرد شدن معده از بلغم یا سودا	طعم دهان ترش باشد	انیسون و تخم کرفس بپزند و از بیماری نعناع [illegible] بیاشامند و بدهند
سوء المزاج خشک در معده	خشکی اندامها و دهان و گدازش تن	شیر تازه
آماس گرم در معده	تب و تشنگی و ضربان و منش گشتن و چون دست بر موضع او رسانند غلیظ [illegible]	گلاب با آب انار ترش و شیرین
آماس سرد در معده	گرانی در معده باشد و تشنگی و گرمی نباشد	نخود آب [illegible] و دار چینی
آرزوی گل و مانند آن	آرزوی گل و تخم [illegible] گچ و چیزهای تیز و ترش	تخم کرفس و انیسون و نعناع [illegible] یک درم در آب گرم بدهند
شهوت طعام نابودن	آروغ با خوش بوی و تشنگی بسیار و از آب [illegible] در رغبت یافتن	کیبوو کاسنی و نمک
جوع البقر	گدازش و بیهوشی و زردی در معده چون دست بر آن نهند و آرزوی طعام نابودن	آب سرد بر روی وی بزنند و نان در [illegible] کنند و بدهند

بیمارهای معده	علامت	مداوا و مسهل
شهوت کلبی	بسبب سرمای معده ظاهر بود و اگر خلط بد در معده باشد آروغ ترش بود	خایه مرغ نیم برشت
وجع فواد یعنی درد فم معده	اگر حرارت باشد از طلاها سرد راحت یابد و اگر صفرا [illegible] بلغم معده زرد [illegible] و لعاب [illegible]	آب انار ترش و شیرین و تب جو
تشنگی بسیار	اگر حرارت سینه باشد گرمی هوا از سرد راحت یابد و اگر حرارت معده باشد از آب سرد	آب انار ترش و شیرین و آب تمر هندی سرد کرده
ناگواریدن طعام از گرمی	آروغ دخانی و بوی دهان همچون بوی ماهی باشد	شراب انار
ناگواریدن طعام از سردی	تشنگی نباشد و آروغ ترش بود و از طعام گرم راحت یابد	زیره و مصطکی و لعاب [illegible] حب [illegible] و انیسون [illegible] نیم زرم بکوبند و با عرق [illegible] بدهند
ناگواریدن طعام از صفرا	ناخوشی بوی دهان و آروغ دخانی و قی و اسهال صفراوی	شراب انار منعنع
ناگواریدن طعام بسبب بلغم	آرزوی طعام نباشد و آروغ ترش نبود و قی بلغم باشد	انیسون و تخم کرفس و ناخواه در عرق بادیان بدهند
ناگواریدن طعام از سودا	آروغ ترش و قی سوداوی	لعاب و پودنه و بالنگو بدهند

بیماریهای معده	علامت	مداواة سهل
باطل شدن هضم طعام	غذا بسیار خورده باشد و از وی آروغ دخانی پدید آمده بود تشنگی	اگر با اسهال بود در آب سرد نشانند و اگر بی اسهال بود آب گرم بر معده ریزند
هیضه	نخست دل آرامی و تشنگی و منش گشتن پدید آید پس قی و اسهال باشد	با آب سرد غسل کنند و جوز بسته آرد جو کرده باشند
ذرب	اگر خلط شور بود طعم دهان شور باشد و اگر تیز باشد سوزش در معده بود از بیمار	دانه مویز و گل ارمنی و مزوره از سماق
زلق الامعاء	اگر ریش و دانه بود تشنگی غالب بود و ریش زرد و دانه هم برآید و اگر از سردی بود تشنگی	خرنوب و گلنار و گل سرخ دهند
منش گشتن و قی کردن	اگر سبب پری غذا باشد علامتش آن ظاهر بود و اگر سبب ... باشد از لون قی توان	آب لیمو ... و مزوره از انار دانه
فواق از استفراغ	نخست اسهال بسیار بوده باشد	آب ... دهند و جلاب
فواق از امتلاء	علامت آن ظاهر باشد	پر قی اگر کار غذا در ... کنند ناطق آید
باد و نفخ در معده	اگر از ضعف حرارت باشد در وقت هضم نفخ پدید آید و اگر از غذا بود زود تحلیل پذیرد	زیره و نمک و جاورس گرم کرده بر معده نهند

بیماریهای روده کلان و مقعد	علامت	مداواه و اسهل
زحیر	بتقاضای برخاستن باشد با ریح و هر بار چیزی اندک با خون جدا شود	آب سیر گرم [illegible] میریزد [illegible] در سنگم [illegible]
اسهال خون که از روده کلان آید	درد در ناف و حوالی آن بود [illegible] و بعد از آن [illegible] آید	ریح بریان کرده [illegible] [illegible]
اسهالی که از جگر باشد	اگر از بسیاری خون باشد [illegible] پدید آید و شهوت طعام باشد و اگر از ضعف جگر باشد [illegible]	[illegible]
قولنج	طبع بسته باشد و درد [illegible] عظیم باشد چنانکه گویی [illegible] سوراخ کنند و از روغن [illegible]	[illegible] گرم کرده [illegible] ناف نهند
ایلاوس	اگر [illegible] درد [illegible] بسته شود [illegible]	[illegible]
کرمان دراز و خرد و کدو دانه	کرم خرد و کدو دانه با ثقل بیرون آید و اگر دراز باشد [illegible]	[illegible]
پیچیدن ناف	اگر باد باشد درد از جائی بجائی نقل کند	نار دانه و تخم [illegible] بریان کرده
تو سیر و آماس گرم در مقعد [illegible]	گوشتی فزونی مانند دانه انگور	خاکستر [illegible] بر آن موضع نهند

19

بیماریهای جگر	علامت	مداواة سهل
سوء المزاج گرم در جگر	شهوت طعام نباشد و تشنگی لازم باشد و [illegible] و قاروره زرد و [illegible] و اسهال	کشکاب با شکر
سوء المزاج سرد در جگر	در ابتدا اشتهای طعام بسیار باشد و بعد [illegible] اندک و در اواخر باشد [illegible]	کرفس و نعناع و مویز با دانه [illegible] باید
سوء المزاج خشک در جگر	شهوت طعام اندک [illegible] و بول غلیظ و تشنگی بسیار بود و اعضا خشک و نزار [illegible]	شیر تازه و میوهای تازه و حلوا [illegible] و روغن بادام
اماس گرم در جگر	درد در پهلو باشد چنانکه [illegible] کردد بر آمیخ و تب لازم و تشنگی و [illegible] جگر	کشکاب
اماس سرد در جگر	گرانی در جانب راست و درد آهسته [illegible] و اگر سوداوی باشد الموضع سخت بود و اگر بلغمی بود ورم	لعاب و سداب و تخم کرفس
سوء المزاج تر در جگر	تشنگی نباشد و بول رقیق و بسیار بود	[illegible] رفتن
اماس با ریح در جگر	هرگاه که ریح در وی باشد [illegible] پدید آید [illegible]	کشکاب
سده در جگر	گرانی و درد از جانب راست در زیر پهلو	[illegible] و تخم کرفس [illegible]

استسقا و یرقان و بیماریهای سپرز	علامت	مداواة سهل
استسقاء لحمی	آماس نرم چون انگشت بر آن نهند و فرو رفته [illegible]	بر تشنگی و گرسنگی صبر کردن و مداومت در [illegible]
استسقاء زقی	چون شکم بجنبانند مانند [illegible] بود پر از رطوبت	[illegible] سرگین بز و گاو [illegible] بسرکه بسرشند و بر شکم طلا کنند
استسقاء طبلی	چون دست بر شکم نهند آواز طبل آید چون آواز [illegible]	کندر بنوشته [illegible]
استسقاء با گرمی	تب و تشنگی و دوا پرورده سرخ و علامت استسقا ظاهر باشد	لیمو نمک پرورده می‌خورد
یرقان زرد	ضعف و [illegible] چشم زرد گونه و قاروره سیاه رنگ و در روی گونه زرد باشد	آب کاسنی و آب کشوث در سکنجبین
یرقان سیاه	ضعف سیاه گردد و سپید چشم تیره شود [illegible]	ریاضت کردن و سپرز را لیدن
سوء المزاج گرم در سپرز	تشنگی بسیار و سودای و اندکی شهوت طعام و [illegible]	آب انار و آب زرشک
آماس گرم در سپرز	تب و تشنگی و گرمی اعضا و گرانی و غلیظی موضع	آب کاسنی و آب روباه ترب در سکنجبین

درد

بیماریهای سر گرده	علامت	مداوات سهل
سوء المزاج سرد در سر گرده	تشنگی اندک باشد و طعم دهان ترش بود و لون بول تیره باشد یا سبز رنگ	دهند زنجبیل و [illegible] پخته
اماس سرد در سر گرده	اگر سوداوی بود لون بول سیاه باشد و اماس بلغمی اگر بلغمی بود لون سپید گردد	خردل بکوبند و با عسل بسرشند و [illegible] بمالایند و بران نهند
سنگ و ریگ در گرده	ریگ در بول باشد ظاهر و بول اندک آید و با درد [illegible] بود و درد در گرده باشد	گندم سوخته و زرد آلو
اماس گرم در گرده	تشنگی و درد سر و تب [illegible] صفراوی و گرمی بول و درد و سوزش و گرانی در گرده	جلاب بکوبند و شیره تخم [illegible]
اماس صلب در گرده	گرانی در موضع گرده بی درد بود	[illegible] در آب [illegible] حل کنند و طلا کنند
بول خون	اگر سبب آن ریشی باشد بول خون با درد باشد	گل ارمنی با آب سماق یا شیره تخم [illegible]
بول ریم	اگر اماس در گرده بشکند درد در آن موضع باشد	مزوره ماش و اسفاناخ یا خایه مرغ نیمبرشت
سلس البول	تشنگی بسیار باشد و تب بود و بول سپید و رقیق بود [illegible]	اگر [illegible] باشد در آب سرد غسل کنند غذا خایه مرغ نیمبرشت

بیماریهای مثانه و صفاق و خایه	علامت	مداواه سهل
ریگ در مثانه	ریگ در بول ظاهر بود و درد در مثانه و نواحی آن باشد	عقرب سوخته
آماس گرم در مثانه	درد در مثانه و سوزش و آماس آن و سستی و گرانی طبع و دشواری آب تاختن	آب برگ روباه ترک و آب کاسنی در روغن بنفشه کنند و طلا کنند
قرحه در مثانه	سیاهی زبان و تب و بول گنده آید و با سوزش و از وی ریم و پاره خون همی آید	گل ارمنی محلول و کشنیز و کتیرا با آب خشخاش
عسر البول و حرقة البول	اگر از ضعف مثانه باشد چون مثانه بفشارند بول بیرون و علامت آماس ظاهر	آب جوز هندی و آب خیار بادرنگ و گلاب بدهند
بیرون آمدن بول بی ارادت	بول بی ارادت آید و باشد که در خواب آید	بوزانه و سعد از هر یک دینار بدهند و غذا از زرده خایه نیمبرشت
فتق	چون بعضا باز جهد تا پدید شود چون برخیزد ظاهر شود	پوست انار و مازو و از آن آهن بر آن نهند
آماس گرم در خایه	گرمی آماس و سرخی آن و درد عظیم	طحلب از جو با برگ روباه ترک و زرده خایه مرغ بسرشند و طلا کنند
آماس سرد در خایه	سپیدی لون در آماس و درد اندکی و اگر سنگین باشد و نرمی لون و آماس سخت اگر سوزان باشد	تخم کتان و اکلیل الملک و بنفشه و خطمی در سرکه بسرشند و بر آن نهند

بیماریهای خایه و قضیب	علامت	مداوات سهل
فرو آمدن آب در خایه	خایه بزرگ و براق باشد ولونش سفید بود و اگر چراغ برابر آن نهند [illegible]	پوست انار و سرمه و زردچوبه بهم بسرشند و بر آن ضماد نهند
فرو دوالی در خایه	باید دید که چه سبب از پیش رفته است	پوست انار و سرمه و زردچوبه بهم بسرشند و بر آن ضماد نهند
خارش و دادها که بر خایه افتد	علاماتش ظاهر باشد	صمغ و عفص [illegible] روغن گل حل کنند و طلا کنند
ضعیف قوت مجامعت	باید دید که چه سبب از پیش رفته است	پیاز و [illegible] و ماهی تازه بریان کرده
بسیاری شهوت مجامعت و دفع منی	علاماتش ظاهر باشد	بنفشه سرخ و چاودس بهم بجوشانند و [illegible] خارزه
نعوظ دیر بی شهوت	اگر باد از سپلان بود نعوظ بی اختلاج باشد و اگر باد در قضیب بود نعوظ با اختلاج	تخم تعرک و گل سرخ و گلنار
اختلاج قضیب	آنکه گرم و نعوظ قوی و باشد که تشنج پدید آید	[illegible] از آب غوره و مغز بادام
سده در قضیب	دشواری آب تاختن و سوزش آن و خون و ریم در قاروره ظاهر شود	لعاب [illegible] تخم تعرک [illegible]

[illegible]

بیماریهای رحم	علامت	مداوا و اصل
بسیار رفتن خون حیض	اگر خون بسیار آید ضعف شهوت طعام و [illegible] درد پشت و ساق گیرد	صدف سوخته و گل ارمنی در طبیخ کنند [illegible] و ساق دهند
باز ایستادن حیض	ضعف شهوت طعام و ثقل در سر و پشت و [illegible] بدن و [illegible]	جوزا و حلبه بپزد و باز خورد
سیلان رحم	لون خلط ببینید تا از کدام نوع است	دود [illegible] و با جایه [illegible] بر نهند [illegible] مداواد
اختناق رحم	سوزش [illegible] عقل رفتن و باطل شدن حس ضعیف و هر چند نوبت باز آید	بوره و زیره بکوبند و [illegible] بر دارند
بادهای غلیظ در رحم	آماس شکم و [illegible] [illegible] و [illegible] [illegible]	تخم کرفس و انیسون و [illegible] بر نهند
آماس گرم در رحم	تب لازم و درد [illegible] گردن و تشنگی و [illegible] [illegible]	بنفشه و تخم [illegible] بر نهند
آماس صلب در رحم	سختی [illegible] رحم و اضطراب [illegible] حرکت ساق	مغز ساق گاو و روغن گاو برابر بنهند
دبیله در رحم	قشعریره در بدن بود و علامت آماس گرم بود	به روغن گل [illegible] نیم گرم در رحم [illegible]

بیماریهای رحم	علامت	مداوا و تره سهل
سرطان در رحم	درد سخت و صلابت در رحم معده و لون خداوند این علت سیاه بود	ورق خطمی تازه و ورد و بادام بران بنهند
قبو ورحا	ملمس سخت و جاها پدید آید چون حال البرص	روغن گاو طلا کنند
بواسیر در رحم	چون دانه انگور باشد و رطوبت می پالاید	مرهم از مرده سنگ و زرد چوبه و روغن [illegible] و اقلیمیا کنند
شقاق در رحم	درد و بیرون آمدن و اگر در رحم نگاه کنند شقاق پیدا آید	نشاست در روغن حل کنند و بخود در دارند
دانها که در فم رحم پدید آید	اگر در رحم نگاه کنند دانه بو آن ادید و اگر در کنند از نخستین در [illegible]	اسفیداج رصاص و مرده سنگ و روغن گل بسرشند و طلا کنند
قصد در رحم	رطوبت می پالاید و اگر در رحم نگاه کنند قرحه توان دید	آنزا ن که لایق بود بکار دارند
بیرون آمدن رحم	رحم بیرون آمده باشد	آنزا ن که لایق بود بکار دارند
میل کردن رحم بیکی جانب	رحم [illegible] که میل بیکی جانب کرده باشد	روغن [illegible] کنند و بزرقهای [illegible] میل دهند

بیمار [illegible]

بیماریهای رحم و پستان	علامت	مداوا و استعمال
بار باز گرفتن زنان	نباید رسید و احتیاط کردن که سبب کدام است	سداب [illegible] وجوزی سبز و زیره وی زود کنند
افتادن فرزند یا برو ولد	سختی [illegible] بعد از آن پستان باریک شود	ما زرد و [illegible] در آب [illegible] و [illegible]
دشواری زادن	نرسیدن از جا [illegible] تا معلوم گردد که سبب چیست	فتیله [illegible] در [illegible] کنند [illegible]
بچه مرده و مشیمه که در رحم ماند	سکون بچه در شکم و گرانی و باریک شدن پستان بعد از [illegible]	قطران بخور دارند پیش از جماع
بار داشتن آبستنی	معروف	بعد از جماع [illegible]
آماس گرم در پستان	آماس و سختی و درد و سرخی در پستان	آرد جو [illegible] کل [illegible] نهند
آماس سرد در پستان	آماس [illegible] و سختی [illegible] پستان و اگر [illegible] باشد چون خمیر آید	[illegible]
آماس صلب در پستان	سخت شدن پستان و تیرگی لون آن و امتلاء [illegible] آن	[illegible] در هم [illegible]

[illegible]

بیماریهای سرین و مفاصل	علامت	مداوا و تسهیل
عرق النسا	درد سر روی ران از جانب وحشی	کنجد در هاون بکوبند و در روغن آن بگیرند و طلا کنند
نقرس از گرمی	درد بسیار [illegible] از طلاهای خنک دار [illegible] لون او سرخ بود و [illegible]	مزوره به آب انار
در مفاصل از سردی	درد آهسته در موضع در [illegible] و لون [illegible] سپید [illegible] بلغم بود	[illegible] و صبر [illegible] و زیره ضماد سازند
در مفاصل از گرمی	درد بسیار [illegible] از طلاهای خنک [illegible] بود لون آماس سرخ بود و طلاهای [illegible]	[illegible] و ماش [illegible] و سرکه و آب گشنیز سرشند
سست شدن مفاصل و بسته شدن آن	سست شدن بندگاه [illegible] آنکه درد باشد و ماده که تحلیل نیافته باشد	کنجد بکوبند و با [illegible] سرشند و طلا کنند
نقرس از سردی	درد آهسته در موضع سخت بود [illegible] بود لون سپید و بلغم [illegible]	نخود آب
خون در آنگاه داشتن از پدید آمدن مفاصل از سردی	بسیار پدید آمدن در مفاصل از ماده سرد	نخود آب زیره و سعتر
خون در آنگاه داشتن از مفاصل از گرمی	بسیار پدید آمدن در مفاصل از ماده گرم	باچه مرغ [illegible] بکند و ماش و بنفشه [illegible]

وطا

	٤٩١	٢٦
	[illegible]	[illegible]

[illegible]

EX LIBRIS
MEDICIS
Harvey Cushing